

NENÁSILNE O NÁSILÍ

HOVORME O PRÁVACH

*recenzovaný zborník z odbornej konferencie
2016*

NENÁSILNE O NÁSILÍ – HOVORME O PRÁVACH
Zborník z konferencie

Nitra 2016

Zborník príspevkov z konferencie s titulom **Nenásilne o násilí - Hovoríme o právach**

Vydali:

Združenie STORM

Budúcnosť, n.o.

Nitra, 2016

1. vydanie

počet strán: 164 s.

Recenzovala:

Mgr. Jana Gabrielová, PhD., Vysoká škola polytechnická, Jihlava

Zostavila:

Mgr. Katarína Debnáriková, PhD.

Za obsah, pôvod a úplnosť literárnych zdrojov jednotlivých príspevkov zodpovedajú autori. Združenie STORM a Budúcnosť, n.o. nepreberá zodpovednosť za obsah a pôvod príspevkov. Príspevky autorov neprešli jazykovou úpravou. Publikované texty nie je možné rozširovať bez súhlasu autorov.

Tlačená verzia

ISBN 978-80-970667-3-4

EAN 9788097066734

Elektronická verzia

ISBN 978-80-970667-4-1

EAN 9788097066741

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÝCH VECÍ
A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

NADÁCIA
OTVORENEJ
SPOLOČNOSTI

Príprava a realizácia konferencie "Nenasilne o násilí - Hovorme o právach" je realizovaná vďaka finančnej podpore projektov a to z FM EHP a NFM, štátneho rozpočtu SR, OSF, MZVaEZ SR a Mesta Nitra.

Projekt "Nebud' obeť" bol realizovaný s finančnou podporou MZVaEZ SR v rámci dotačného programu Podpora a ochrana ľudských práv a slobôd LP/2015.

Projekt "Poradenské centrum pre osoby ohrozené násilím špecificky zamerané na násilie v kontexte závislosti" bol v rámci Programu Domáce a rodovo podmienené násilie spolufinancovaný z projektového grantu z NFM, štátneho rozpočtu SR a Mesta Nitra.

Projekt „Právo pre všetkých“ bol podporený sumou 14299,20 eur z Fondu pre mimovládne organizácie, ktorý je financovaný z Finančného mechanizmu EHP 2009-2014. Správcom Fondu je Nadácia otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation. Cieľom projektu „Právo pre všetkých“ je podpora demokratických hodnôt, vrátane ľudských práv.

Prohuman

Odborný internetový časopis - sociálna práca,
psychológia, pedagogika, sociálna politika,
zdravotníctvo, ošetrovatelstvo

www.prohuman.sk

RECENZIA

Jana GABRIELOVÁ

Problematika ľudských práv patrí v súčasnosti medzi diskutované témy. Môžeme na ňu nazerať z rôznych uhlov pohľadov, ktoré sa líšia v závislosti od právnych prameňov, subjektov tvorby práva, od vedných odborov i od prístupov jednotlivých autorov.

V predkladanom zborníku môžeme nájsť rôznorodé pohľady na ľudské práva. Od právneho pojatia, kedy sa pozornosť zameriava predovšetkým na porušovanie ľudských práv (ako sú napríklad trestné činy súvisiace s domácim násilím) cez aspekt sociálnej práce, kedy sa autori zameriavajú na uplatňovanie a nevyhnutnosť dodržiavania ľudských práv vybraných cieľových skupín sociálnej práce (neorganizované skupiny detí a mládeže, užívatelia drog, obchodované osoby, rómske ženy a pod.).

Ľudským právam boli v poslednej dobe venované viaceré vedecko-odborné konferencie na Slovensku a v Českej republike. A preto oceňujem, že v rámci konferencie bola a v tomto zborníku je venovaná pozornosť nielen ľudským právam vo všeobecnej rovine ale ide tu o prepojenie s ďalšou významnou témou, ktorá s ľudskými práva úzko súvisí, a to je násilie. Domnievam sa, že je nespochybniteľné, že násilie (či už ide o domáce násilie, mobbing, šikanu, obchodovanie s ľuďmi) a jeho sociálne, zdravotné, psychologické, právne a ďalšie aspekty musia byť predmetom odborného záujmu viacerých profesionálov.

Zborník má 164 strán a skladá sa z dvoch častí. Prvá časť obsahuje sedem prezentácií, ktoré boli prednesené na odbornej konferencii v Nitre. Prezentácie v PowerPointe slúžili ako pomôcka pri prezentácii príspevkov/workshopov rečníkmi/vedúcimi workshopov. Z dôvodu prehľadnosti neboli uvádzané citácie. V tejto forme boli zaradené do zborníka. Druhá časť pozostáva z osemnástich príspevkov.

Príspevky v zborníku vyzdvihujú nutnosť zaoberať sa problematikou násilia, najmä z dôvodu jeho negatívneho pôsobenia na obeť, ktorou môže byť jednotlivец, skupina, spoločnosť. Pozornosť je venovaná predovšetkým týmto právnym okruhom vzťahujúcim sa k násiliu: trestné činy spojené s domácim násilím, štatistické údaje vzťahujúce sa kriminalite a dostatočnosti trestno-právnej úpravy skutkových podstát trestných činov súvisiacich s domácim násilím, drogová kriminalita a s ňou súvisiace trestné činy. Autori sa vo svojich príspevkoch zamerali tiež na domáce násilie z hľadiska profesie sociálneho pracovníka, ktorého činnosť spočíva nielen v pomoci obetiam násilia ale aj preventívnych aktivitách zameraných na poznanie ľudských práv a fenoménov s nimi súvisiacimi (rasizmus, diskriminácia, xenofóbia, extrémizmus, genocída).

Zborník obsahuje tiež príspevky, ktoré prinášajú informácie o aktuálne prebiehajúcich či minulých projektoch, napr. Nebuď obeť (Hugaňová, s. 112) a prezentujú výskumné zistenia, napr. o násilí na ženách pracujúcich v pouličnom sexbiznise (Miček, s. 54). Tieto zistenia môžu byť zdrojom poznatkov pre ďalšie vedecko-výskumné alebo vzdelávacie projekty v tejto oblasti.

Mnohí autori (napr. Bergerová, Hamranová, Janček) predkladaných príspevkov sa zhodujú v názore, že k riešeniu problému násilia môže prispieť vytváranie efektívnej prevencie, ktorá spočíva vo zvyšovaní povedomia spoločnosti o závažnosti a negatívnych dôsledkoch tohto javu, v edukácii spoločnosti prostredníctvom vzdelávacích kampaní v oblasti ľudských práv a násilia.

Príspevky jednotlivých autorov poukazujú aj na fakt, že problematika násilia a jej riešenie si vyžaduje komplexný prístup. Už samotné zloženie autorského kolektívu zborníka, v ktorom sa zišli akademici, právnici, policajti, psychológovia, sociálni pracovníci a pod. ukazuje, že na násilie sa nedá pozerať iba z jedného uhla pohľadu. Aj z tohto dôvodu považujem zborník za prínosný nielen pre pracovníkov vyššie zmienených odborov ale aj pre verejnosť, ktorej

poskytne rozličné pohľady na to, čo to násilie vlastne je, informácie o tom, na koho je možné sa obrátiť v prípade potreby, štatistické údaje o trestných činoch súvisiacich s domácim násilím, výsledky výskumov týkajúcich sa násilia a jeho prevencie, zaujímavé poznatky o násilí v kontexte závislostí a pod.

V Jihlave, dňa 31.03.2016

Mgr. Jana Gabrielová, PhD.

OBSAH

ÚVODNÉ SLOVÁ

Luba PAVELOVÁ

9

PREZENTÁCIE

PRÁVNE ASPEKTY VYŠETROVANIA TRESTNÝCH ČINOV SÚVISIACICH S DOMÁCIM NÁSILÍM

Lucia KURILOVSKÁ

11

DROGOVÁ KRIMINALITA

Stanislav ŠIŠULÁK

19

ZOVRETOU PÄŠŤOU STISK RUKY NENAHRADIŠ. " M. GÁNDHÍ PREJAVY NÁSILIA V ŠKOLSKOM PROSTREDÍ (Z PRIESKUMOV KANCELÁRIE VEREJNÉHO OCHRANCU PRÁV)

Oľga BINDASOVÁ

43

GENOCÍDY V 21. STOROČÍ

Ladislav ORAVEC

50

ĽUDSKÉ PRÁVA V CIRKUSE

Pavol ŠČASNÝ

52

NÁSILIE NA ŽENÁCH PRACUJÚCICH V POULIČNOM SEXBIZNISE

Martin MIČEK

54

PRÍSPEVKY

ČINNOSŤ A POSLANIE AZYLOVÉHO DOMU TAMARA V TRNAVE

Zlatica BERGEROVÁ

57

POMOC A PODPORA ŽENÁM – OBETIAM DOMÁCEHO NÁSILIA

Zuzana BUDAYOVÁ

61

NARUŠENÁ PARTNERSKÁ DYNAMIKA

Michaela DÁVIDOVÁ – Mária HARDY– Andrea HURBANOVÁ

69

NÁSILIE V RODINE PÁCHANÉ V KONTEXTE ZÁVISLOSTI

Martina DRZSÍKOVÁ

77

ŠKOLSKÉ PROSTREDIE AKO PÔSOBISKO MECHANIZMOV A DONUCOVACÍCH PRAKTÍK ZHUBNÝCH KULTOV A SIEKT

Peter ĎURKOVSKÝ

82

VYBRANÉ ĽUDSKÉ PRÁVA V ZDRAVOTNO-SOCIÁLNEJ OBLASTI

Jana GABRIELOVÁ

91

VYBRANÉ DÔSLEDKY OBCHODOVANIA S ĽUĎMI A ODBORNÁ POMOC OBCHODOVANÝM OSOBÁM	
<i>Magdaléna HALÁSOVÁ</i>	98
PREVENCIA DOMÁCEHO NÁSILIA V ZMYSLE NÁVRHOV DE LEGE FERENDA	
<i>Denisa HAMRANOVÁ</i>	104
NEBUĎ OBEŤ - PRÁVO JE PRE VŠETKÝCH	
<i>Andrea HUGÁŇOVÁ</i>	112
VÝZNAM MULTIINŠTITUCIONÁLNEJ SPOLUPRÁCE V PROBLEMATIKE NÁSILIA PÁCHANÉHO NA ŽENÁCH	
<i>Juraj JANČEK</i>	116
MOBBING - AKO JEDEN MOŽNÝ NÁSTROJ NÁSILIA	
<i>Lívia KATONA</i>	122
BEZPEČIE A OCHRANA - ZÁKLADNÉ ATRIBÚTY V POMOCI ŽENÁM ZAŽÍVAJÚCICH NÁSILIE. (SKÚSENOSTI Z BILATERÁLNEJ SPOLUPRÁCE S OSLO KRISESENER A GLÅMDALKONGSVINGERKRISESENER)	
<i>Mariana KOVÁČOVÁ - Martina FERRI – Olaug RØNNINGSDALEN- Halvor Ravn HØLOEYEN</i>	127
UŽÍVANIE MARIHUANY - ZMENY V OBSAHU, POLYÚZUS A ZMENY V RODINNO M SYSTÉME	
<i>Martin LULEI</i>	132
SOCIÁLNE RIZIKÁ VZNIKAJÚCE PRI INJEKČNEJ APLIKÁCIÍ U UŽÍVATEĽOV DROG	
<i>Petra OLŠANSKÁ</i>	135
PODPORA MOTIVÁCIE K ZMENE U ZÁVISLÝCH KLIENTOV	
<i>Luba PAVELOVÁ</i>	144
RÓMSKE ŽENY A ICH POSTAVENIE V RODINE A KOMUNITE AKO PREDMET VÝSKUMU	
<i>Ivan RÁC – Barbora ODRÁŠKOVÁ</i>	148
MOJE, TVOJE PRÁVA – PREVENCIA V CIRKUSE	
<i>Pavol ŠČASNÝ – Katarína DEBNÁRIKOVÁ- Mária ŠKORICOVÁ- Róbert TKÁČ</i>	154
NÁSILIE V INTÍMNYCH VZŤAHOCH MLADÝCH ĽUDÍ	
<i>Jana VERNARCOVÁ</i>	159

ÚVODNÉ SLOVÁ

Ľuba PAVELOVÁ

Násilie má mnoho podôb, určiť tú, ktorá je najzávažnejšia, sa nedá. Deklarácia Organizácie spojených národov o odstránení násilia, páchaného na ženách z roku 1993 ho vymedzuje ako akýkoľvek rodovo podmienený čin, ktorý vedie, alebo by mohol viesť k fyzickej, sexuálnej a psychickej újme alebo zraneniu žien, vrátane vyhrážania týmito činmi, zastrašovania alebo svojvoľného obmedzovania slobody a to vo verejnom a súkromnom živote.

Konferencia Nenásilne o násilí si svojím názvom dala veľmi náročný cieľ. Hovoriť o násilí nenásilne. Ide to? Aj vtedy, ak v nás násilie vyvoláva rôzne emócie, ktoré ťažko označíme ako nenásilné?

Diskusie na ponúknuté prednáškové témy a workshopy konferencie ukázali veľmi výstižne, že to ide.

Otvorila témy domáceho a rodovo podmieneného násilia s dôrazom na dva súbežné okruhy problémov: ľudské práva a závislosti. Môžeme hovoriť o závažnom porušovaní ľudských práv. Porušovanie týchto práv, ale i znaky domáceho a rodovo podmieneného násilia nachádzame aj v oblasti závislostí, týkajúce sa partnerov, detí a rodičov závislých osôb.

Ak teda vychádzame z tézy, že násilím je každá forma ubližovania, prejavu nadvlády, vyhrážania sa, zneužívania moci, fyzického a sexuálneho nátlaku, tak by sme mali začať vážnejšie odkrývať veľké i malé drámy, ktoré sa odohrávajú skryté za dverami bytov, domov. Jednou z možností je aj stretávanie odborníkov, sieťovanie jednotlivých inštitúcií a vytváranie podpornej siete pre všetkých, ktorí nájdú odvahu čeliť násiliu a riešiť často navonok neriešiteľné problémy. Aj tento aspekt konferencia Nenásilne o násilí podnietila.

Násiliu často predchádzajú frázy, ktoré sa ho snažia zakryť. Funguje v ňom veľa predsudkov a mýtov, ktoré legitimujú určitú mieru násilia.

Som presvedčená, že aj z tohto dôvodu reakcie okolia dostatočne nekopírujú potreby obetí násilia. Preto je treba o násilí hovoriť. A hovoriť OTVORENE a NENÁSILNE.

V súlade s myšlienkou francúzskeho osvietenského spisovateľa a filozofa Denisa Diderota: „Rozumom a nie násilím máme viesť ľudí k pravde“ prajem všetkým čitateľom tohto zborníka vždy len poctivý kontakt s pravdou.

V Nitre, dňa 31.03.2016

doc. PhDr. Ľuba Pavelová, PhD.
riaditeľka BUDÚCNOSŤ, n.o

PREZENTÁCIE

PRÁVNE ASPEKTY VYŠETROVANIA TRESTNÝCH ČINOV SÚVISIACICH S DOMÁCIM NÁSILÍM

Lucia KURILOVSKÁ

Ciele

- Domáce násilie a formy jeho páchania
- Postup vyšetrovateľa Policajného zboru pri vyšetrowaní najzávažnejších foriem domáceho násilia
- Prezentácia výsledkov prieskumu zameraného na zistenie súčasného stavu vyšetrowania trestných činov súvisiacich s domácim násilím
- Odporúčania pre teóriu a prax a pre legislatívu

Trestné činy súvisiace s domácim násilím podľa predmetu záujmu páchatel'a

- Trestné činy páchané na dospelom predmete útoku (napr. týranie blízkej osoby),
- Trestné činy páchané na deťoch (napr. týranie zverenej osoby, sexuálne zneužívanie),
- Trestné činy páchané na fyzicky postihnutých alebo mentálne retardovaných osobách (napr. v prípade týrania blízkej alebo zverenej osoby).

Formy páchania domáceho násilia

- Fyzické násilie - trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby, prípadne trestný čin ublíženia na zdraví.
- Sexuálne násilie - trestný čin znásilnenia, sexuálneho násilia, sexuálneho zneužívania.
- Psychické násilie - trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby, prípadne násilia proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi.
- Ekonomické násilie - trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby.
- Sociálne násilie - prejavuje sa zákazom kontaktov s priateľmi a s rodinou s cieľom sociálne obeť izolovať

Charakteristické znaky domáceho násilia

- násilie prebieha v súkromí medzi blízkymi osobami,
- dokazovanie si moci,
- má charakter cyklu, ktorý sa dlhodobo opakuje,
- má stupňujúci charakter,
- má rozmanité formy a podoby (fyzické násilie, násilie
- zostáva zväčša dlhodobo utajované,
- násilie zasahuje všetky vzťahy v rodine,
- osoba páchajúca násilie drží obeť formou psychického nátlaku „v zajatí“,
- násilie prináša obetiam vážne psychické a zdravotné problémy.

Utajovanie trestnej činnosti súvisiacej s domácim násilím páchaným na ženách a deťoch

- Páchatel'om je manžel a obeťou manželka alebo deti,
- Obeťou senior a hendikepované osoby kde páchatel'om je syn, dcéra, a obeťou je otec, matka, prípadne postihnuté dieťa,
- Páchatel' tejto trestnej činnosti je od začiatku známy (vykonáva nátlak voči obeti, citové vydieranie)

- Obet' je pod silným psychickým tlakom a chýba jej sebadôvera.
- Senior sa hanbí priznať dlhodobu páchané násilie na jeho osobe a často obviňuje seba z neschopnosti vytvoriť si normálny vzťah s blízkymi príbuznými.
- Páchatel' ovplyvňuje deti, alebo iných svedkov spáchaného domáceho násillia, aby proti nemu nesvedčili.

Najfrekvencovanejšie trestné činy domáceho násillia I

§ 208 TZ – TÝRANIE BLÍZKEJ OSOBY A ZVERENEJ OSOBY

(1) Kto blízkej osobe alebo osobe, ktorá je v jeho starostlivosti alebo výchove, spôsobí fyzické utrpenie alebo psychické utrpenie

- a) bitím, kopaním, údermi, spôsobením rán a popálenín rôzneho druhu, ponižovaním, pohrdavým zaobchádzaním, neustálym sledovaním, vyhrázaním, vyvolávaním strachu alebo stresu, násilnou izoláciou, citovým vydieraním alebo iným správaním, ktoré ohrozuje jej fyzické alebo psychické zdravie alebo obmedzuje jej bezpečnosť,
- b) bezdôvodným odopieraním stravy, oddychu alebo spánku alebo odopieraním nevyhnutnej osobnej starostlivosti, ošatenia, hygieny, zdravotnej starostlivosti, bývania, výchovy alebo vzdelávania,
- c) nútením k žobrote alebo k opakovanému vykonávaniu činnosti vyžadujúcej jej neúmernú fyzickú záťaž alebo psychickú záťaž vzhľadom na jej vek alebo zdravotný stav alebo spôsobilej poškodiť jej zdravie,
- d) vystavovaním vplyvu látok spôsobilých poškodiť jej zdravie, alebo
- e) neodôvodneným obmedzovaním v prístupe k majetku, ktorý má právo užívať,

Najfrekvencovanejšie trestné činy domáceho násillia II

§ 360 TZ – NEBEZPEČNÉ VYHRÁŽANIE

(1) Kto sa inému vyhráza smrťou, ťažkou ujmom na zdraví alebo inou ťažkou ujmom takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

(2) Odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

- a) závažnejším spôsobom konania,
- b) na chránenej osobe,
- c) preto, aby inému zmaril alebo sťažil uplatnenie jeho základných práv a slobôd,
- d) z osobitného motívu, alebo
- e) verejne.

Najfrekvencovanejšie trestné činy domáceho násillia III

§ 360a TZ – NEBEZPEČNÉ PRENASLEDOVANIE

1) Kto iného dlhodobu prenasleduje takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu o jeho život alebo zdravie, život alebo zdravie jemu blízkej osoby alebo podstatným spôsobom zhoršiť kvalitu jeho života, tým, že

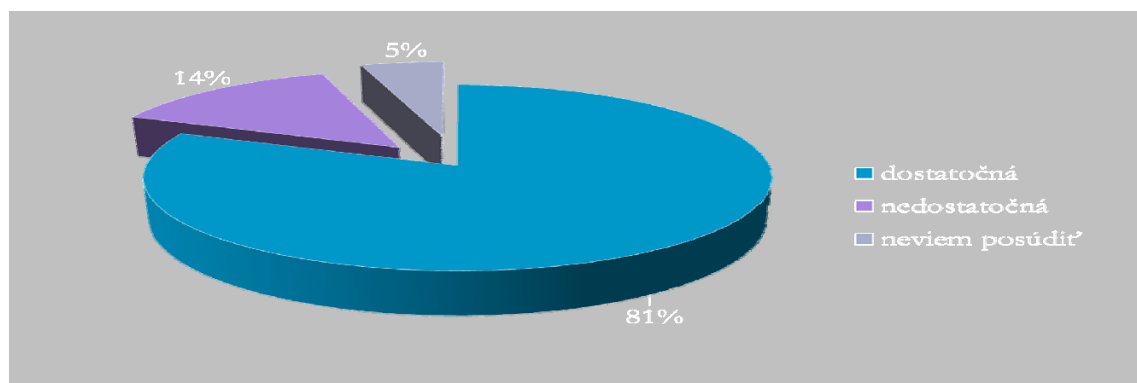
- a) sa vyhráza ublížením na zdraví alebo inou ujmom jemu alebo jemu blízkej osobe,
- b) vyhľadáva jeho osobnú blízkosť alebo ho sleduje,
- c) ho kontaktuje prostredníctvom tretej osoby alebo elektronickej komunikačnej služby, písomne alebo inak proti jeho vôli,
- d) zneužije jeho osobné údaje na účel získania osobného alebo iného kontaktu, alebo
- e) ho inak obmedzuje v jeho obvyklom spôsobe života,

Štatistika kriminality za rok 2015

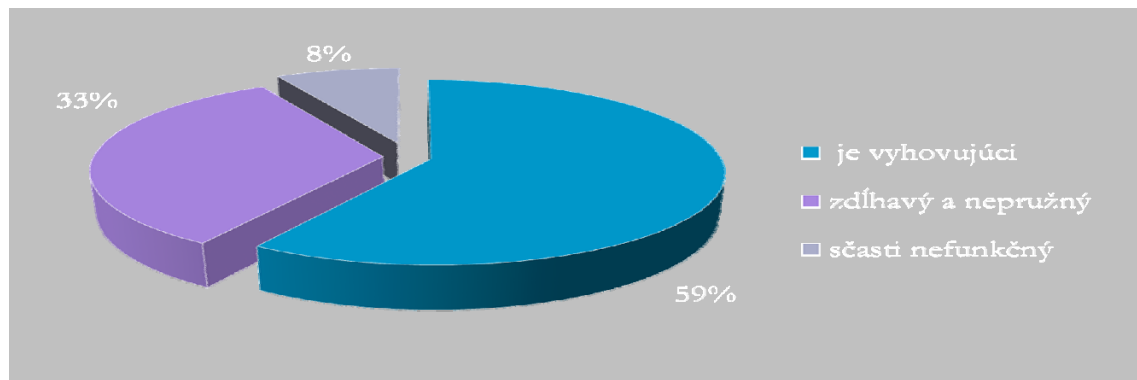
Údaje o trestných činoch											
Trestný čin	Zistené	Objasnené	%	Dodatočne objasnené	Vplyv alkoholu	Vplyv drog	Maloletý páchatel'	Mladistvý páchatel'	Mladistvý alkohol	Mladistvý drogy	Nezamestnaný páchatel'
208	271	162	60	24	56	1		3			79
360	1645	1493	91	26	755	5	6	30	5	1	609
360a	138	109	79	10	4						30

Údaje o stíhaných, vyšetrovaných osobách						
Trestný čin	Celkom osôb	Vplyv alkoholu	Vplyv drog	Maloletý páchatel'	Mladistvý páchatel'	Mladistvý alkohol
208	182	52			3	
360	1 399	715	4	7	29	4
360a	107	4				

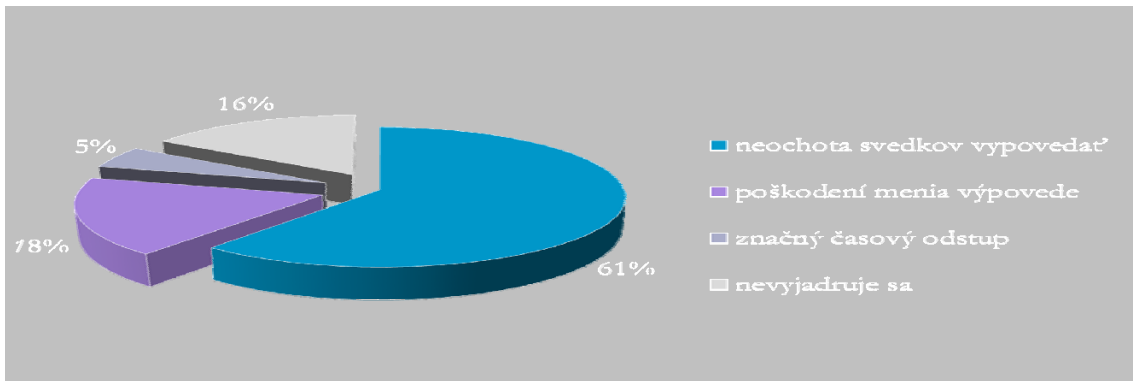
Dostatočnosť trestno-právnej úpravy skutkových podstát trestných činov súvisiacich s domácim násilím

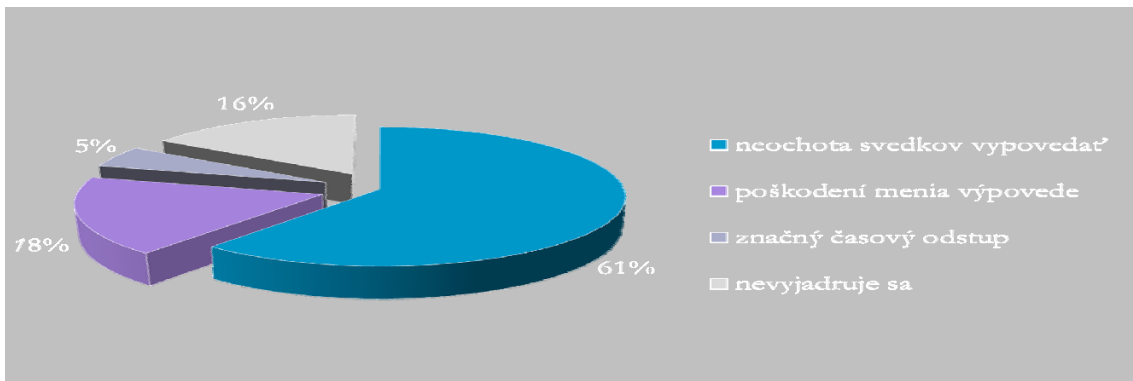
Funkčnosť a kvalita súčasného teoreticko-právneho modelu vyšetrovania trestných činov súvisiacich s domácim násilím

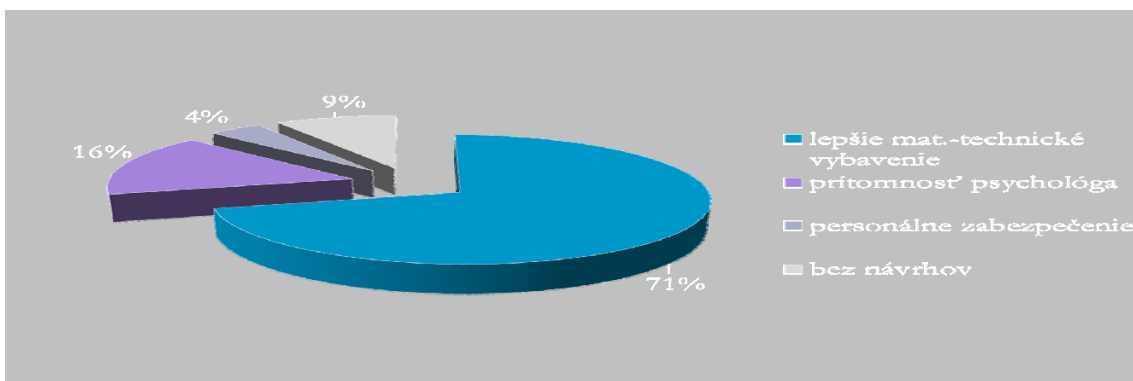
Spolupráca s dozorujúcim prokurátorom počas vyšetovania trestných činov súvisiacich s domácim násilím

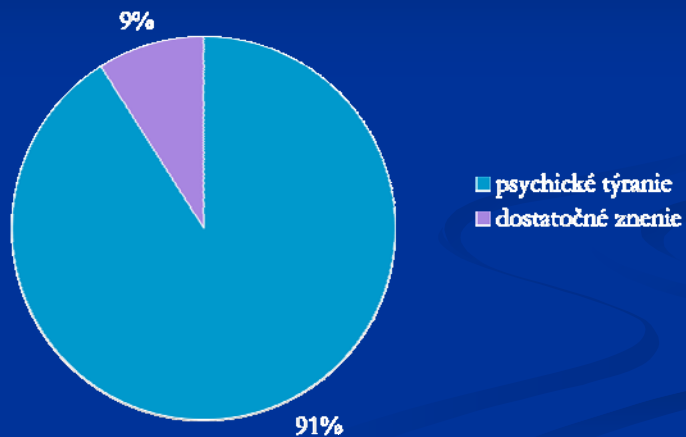
V čom spočíva dôkazná núdza pri vyšetovaní trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby

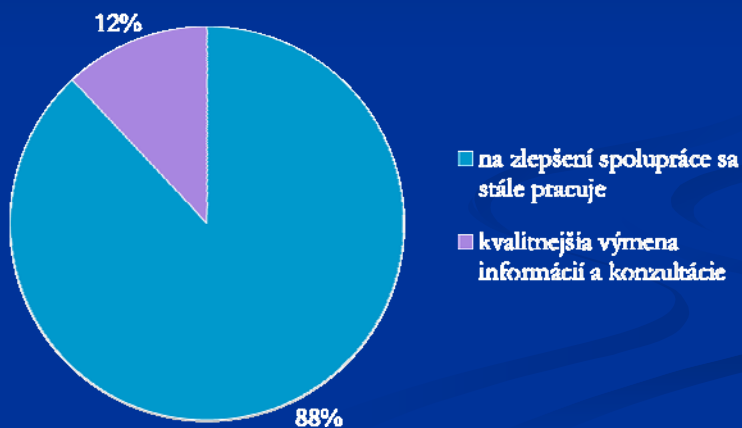
Rezervy a podnety v oblasti vypočúvania maloletých obetí domáceho násillia

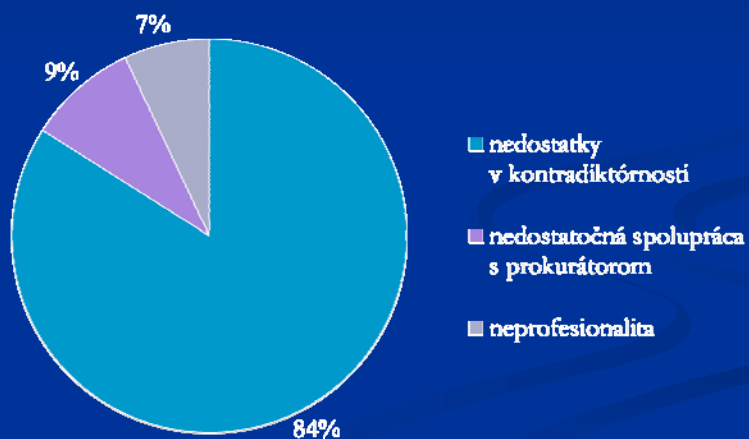
Prokuratúra
Dostatočnosť znenia skutkovej podstaty trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, prípadne čo v nej chýba.

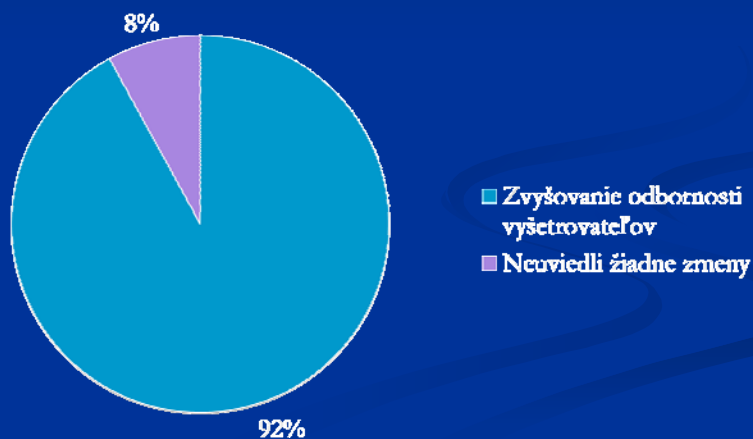
V čom by sa mala zlepšiť spolupráca prokurátora s vyšetrovateľom PZ pri vyšetrowaní prípadov domáceho násilia.

Aké najčastejšie nedostatky v práci vyšetrovateľov sa vyskytujú pri vyšetrowaní trestných činov, súvisiacich s domácim násilím ?

Aké zmeny v trestno procesnej činnosti by ste navrhli v záujme skvalitnenia a zrýchlenia vyšetrowania trestných činov súvisiacich s domácim násilím?

- Vyšetrovanie trestných činov súvisiacich s domácim násilím plní nezastupiteľnú úlohu v trestnom konaní.
- Analýzou súčasného stavu predmetného vyšetrovania je možné získať prehľad o jednotlivých komponentoch, ktoré ho ovplyvňujú, ako aj o efektívnosti činnosti vyšetrovateľa PZ.
- V praktickej činnosti orgánov činných v trestnom konaní pri vyšetrovaní trestných činov súvisiacich s domácim násilím sú určité rezervy a nedostatky.
- Odborná spôsobilosť k vyšetrovaniu domáceho násillia je determinovaná viacerými faktormi. Kritérium vysokoškolského vzdelania je nutné kombinovať s dostatočne dlhou vyšetrovateľskou praxou a špecializáciou na vyšetrovanie trestných činov súvisiacich s domácim násilím.
- Spoluprácu vyšetrovateľa s prokurátorom v prípravnom trestnom konaní je potrebné skvalitniť dostatočnou vzájomnou komunikáciou a dôsledným plnením pokynov prokurátora, vykonávajúceho dozor nad dodržiavaním zákonnosti.

Návrhy a odporúčania v oblasti legislatívy I

- V Trestnom poriadku výslovne zakotviť, na jednej strane právo orgánu činného v trestnom konaní a súdu predvolať znalca za účelom jeho ustanovenia sa na výsluch, resp. z dôvodu zabezpečenia jeho účasti na iných procesných úkonoch a na druhej strane povinnosti znalca toto rozhodnutie rešpektovať.
- Termín „obzvláštna závažnosť“, nahradiť v Trestnom poriadku výstižnejším pojmom, napr. pojmom „(ob)zvláštna obtiažnosť“ alebo „(ob)zvláštna zložitost“.

Návrhy a odporúčania v oblasti legislatívy II

- Pasívne, hmotnoprávne ustanovenia zabezpečujúce ochranu znalca rozšíriť aj o aktívne, procesnoprávne ustanovenia, resp. inštitúty.
- Zakomponovať do Trestného poriadku ustanovenie, ktoré by umožňovalo znalcovi, ktorý je v cudzine a nie je žiaduce alebo možné, aby sa v prípade potreby jeho výsluchu dostavil na územie Slovenskej republiky, vypovedať formou videokonferencie.
- Zaoberať sa prijatím procesnej úpravy kategórie tzv. „znaleckých svedkov“, resp. svedkov – odborníkov, ktorých výpoveď by zodpovedala povahe otázok, ku ktorým by boli vypočúvaní.

Návrhy a odporúčania v mimolegislatívnej oblasti I

- Na získanie konkrétnejšieho a objektívnejšieho obrazu o úrovni znaleckého dokazovania realizovať podrobnejší výskum s celoslovenským záberom, ktorého cieľom by bolo zanalyzovať a vyhodnotiť úroveň znaleckého dokazovania so zameraním na konkrétne najfrekvencovanejšie znalecké odbory a odvetvia, resp. so zameraním na vyšetrovanie konkrétneho druhu trestnej činnosti.
- Skvalitniť spoluprácu a vzájomnú komunikáciu medzi vyšetrovateľmi a znalcami, najmä v oblasti konzultácie správnosti znenia otázok vymedzených v uznesení o pribraní znalca.

- Zo strany vedúcich pracovníkov vyšetrovacích súčastí dbať na zodpovedný a individuálny prístup podriadených vyšetrovateľov ku kontrole sumy vyúčtovanej znalcom ako náhrady hotových výdavkov a odmeny za znalecké úkony.

Návrhy a odporúčania v mimolegislatívnej oblasti II

- V rámci vyučovacieho procesu študentov policajných škôl na všetkých stupňoch vzdelávania, s osobitným zreteľom na Akadémii Policajného zboru v Bratislave, venovať zvýšenú pozornosť právnym základom znaleckého dokazovania ako aj ich praktickej aplikácii na jednotlivé činnosti spojené s problematikou znaleckého skúmania.
- V rámci odbornej prípravy vyšetrovateľov a znalcov, pravidelne organizovať odbornozdokonaľovacie kurzy, v rámci ktorých by sa okrem teoretickej prípravy vykonalo aj inštrukčno-metodické zamestnanie, pri ktorom by bol prakticky modelovaný „vzorový“ priebeh využitia odborných znalostí znalca v procese vyšetrovania.

Ďakujem za pozornosť!

AUTORKA

doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

lucia.kurilovska@minv.sk

DROGOVÁ KRIMINALITA

Stanislav ŠIŠULÁK

Cieľ

- Stav, štruktúra a dynamika drogovej scény v Slovenskej republike a Európskej únii,
- Trendy drogovej problematiky (zneužívanie internetu, sociálne siete, anaboliká, lieky, legalizácia príjmov z trestnej činnosti),
- Trestné činy páchané v súvislosti s drogami (drogová kriminalita)

Drogová kriminalita

Drogová kriminalita = protispoločenské konanie, ktoré napĺňa znaky nasledovných trestných činov :

- **Psychofarmakologické TČ** (ide o činy spáchané pod vplyvom psychoaktívnej látky v dôsledku jej akútneho alebo chronického používania)
- **Kompulzívne TČ ekonomického charakteru** (ide o závislosť od užívania drahej návykovej látky, ktorá môže viesť k tomu, že užívatelia začnú páchať trestné činy, aby získali peniaze, ktoré potrebujú na financovanie drog)
- **Systémové TČ** (pod týmto pojmom rozumieme najmä násilné TČ, ktoré sú páchané v súvislosti s ilegálnym obchodovaním s drogami, ako súčasť podnikania pri výrobe a distribúcií drog)
- **Trestné činy**, podstatu ktorých tvorí porušenie protidrogovej legislatívy príslušného štátu (držba drog pre vlastnú spotrebu), pestovanie, výroba, vývoz, dovoz, obchodovanie, s drogami, ale tiež nezákonné obchodovanie s drogovými prekurzormi, ale aj pranie špinavých peňazí.

Trestné činy – znižovanie ponuky

§ 171 TZ – TČ neoprávneného prechovávaného omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora pre vlastnú potrebu,

§ 172 TZ – TČ nedovolenej výroby a držby omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora a obchodovanie s nimi,

§ 173 TZ – TČ nedovolenej výroby a držby predmetu určeného na nedovolenú výrobu omamnej látky, psychotropnej látky, jedu a prekurzora,

§ 174 TZ - TČ šírenia toxikománie

§ 175 TZ - TČ podávanie alkoholických nápojov mládeži

§ 172 TZ – TČ nedovolenej výroby a držby omamnej látky, psychotropnej látky, jedu alebo prekurzora obchodovanie s nimi

Výrobou - konanie vedúce k vytvoreniu finálneho produktu,

Dovezie, vyvezie, prevezie, ponúka, sprostredkuje disponovanie s už zabezpečenou omamnou látkou, psychotropnou látkou alebo prekurzorom.

Dovozom dovozca dopravuje tovar

Vývozom slovenský tovar prepravovaný cez štátnu hranicu do cudzieho štátu.

Prevozom od jedného colného úradu k druhému colnému úradu.

Inak zadováži neoprávnené zadováženie produktu, psychotropnej

Predá kupujúcemu za dohodnutú peňažnú hodnotu.

Sprostredkuje zaistenie kontaktu medzi jednotlivými osobami ak predmetom je dodanie takejto látky.

Prechováva – prechovávanie omamnej látky, psychotropnej látky alebo prekursora pre osobnú potrebu vo väčšom množstve ako je upravené v § 135 Trestného zákona alebo prechovávanie takejto látky pre inú osobu.

[Zákon 397/2015 - zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom .....](#)

§ 170 Ohrozovanie zdravia nepovolenými liekmi, liečivami a zdravotníckymi pomôckami

spôsobí alebo zvýši nebezpečenstvo ohrozenia zdravia ľudí tým, že neoprávnene zaobchádza s liekmi, liečivami alebo so zdravotníckymi pomôckami, alebo vykonáva klinické skúšanie liekov, liečiv alebo zdravotníckych pomôcok v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom

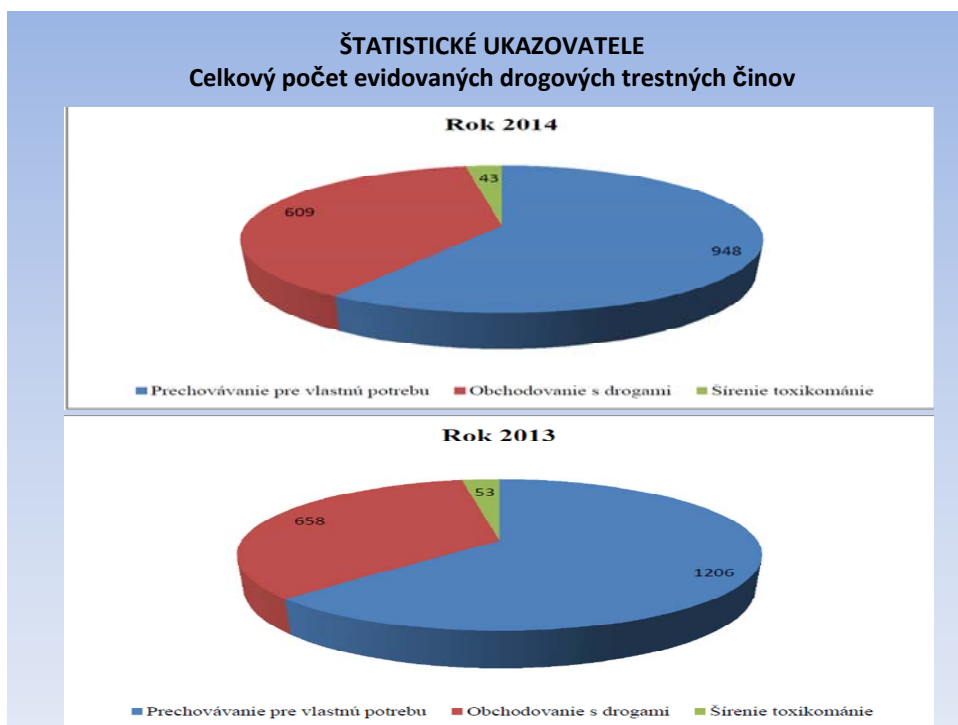
§ 170a Neoprávnené zaobchádzanie s liekmi, liečivami a zdravotníckymi pomôckami
vyrobí, dovezie, vyvezie, prevezie alebo dá prepraviť, alebo kúpi, predá, vymení, prechováva alebo zadováži lieky alebo liečivá, ktoré nie sú povolené podľa osobitného predpisu, alebo zdravotnícke pomôcky, ktoré boli uvedené na trh v rozpore so všeobecne záväzným právnym predpisom

§ 170b Falšovanie liekov a zdravotníckej pomôcky

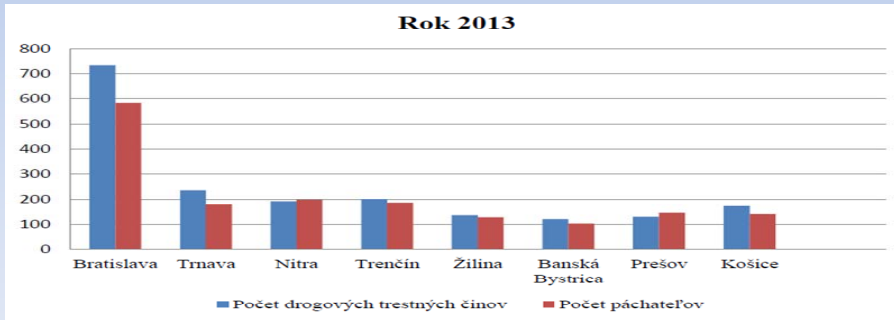
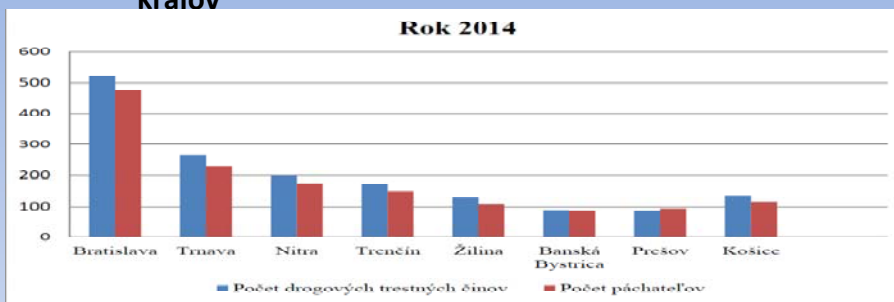
zadováži falšované lieky alebo falšovanú zdravotnícku pomôcku alebo kto také lieky alebo zdravotnícku pomôcku prechováva, dovezie, vyvezie, prevezie, ponúka alebo predá,

§ 176 Neoprávnené zaobchádzanie s látkami s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom

neoprávnene vyrobí, dovezie, vyvezie, prevezie, ponúka, predá, podá...

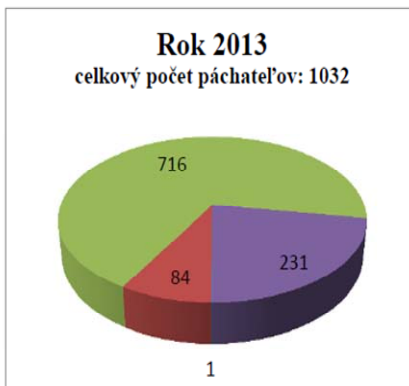
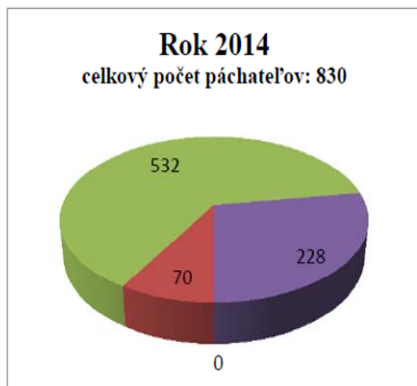

Počet drogových trestných činov podľa kraiov

Analýza skladby páchatel'ov drogovej trestnej činnosti

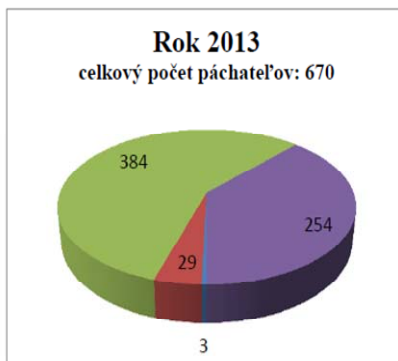
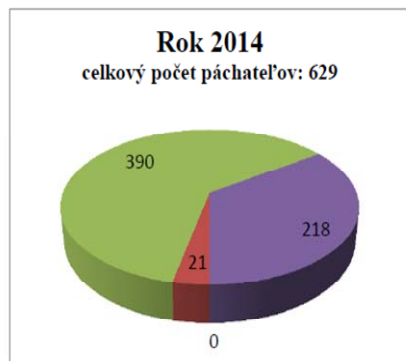
Prechovávanie pre vlastnú potrebu

■ do 14 rokov ■ 14 až 18 rokov ■ 19 až 30 rokov ■ nad 30 rokov

Analýza skladby páchatel'ov drogovej trestnej činnosti

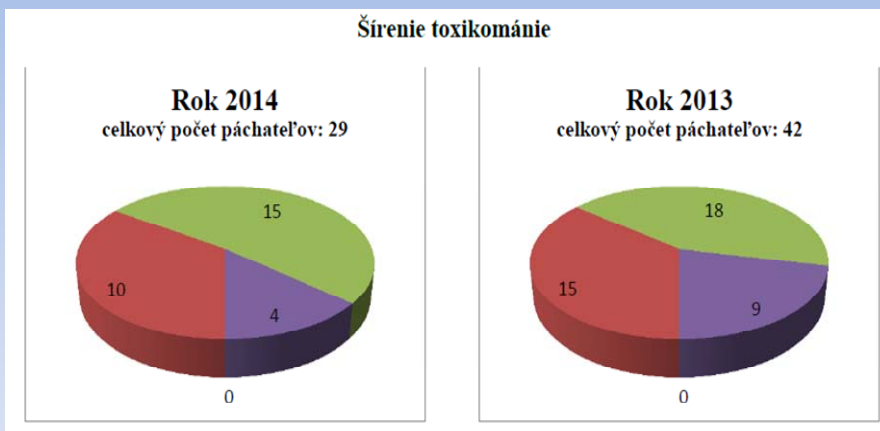
Obchodovanie s drogami

■ do 14 rokov ■ 14 až 18 rokov ■ 19 až 30 rokov ■ nad 30 rokov

Analýza skladby páchatel'ov drogovej trestnej činnosti

Šírenie toxikómánie

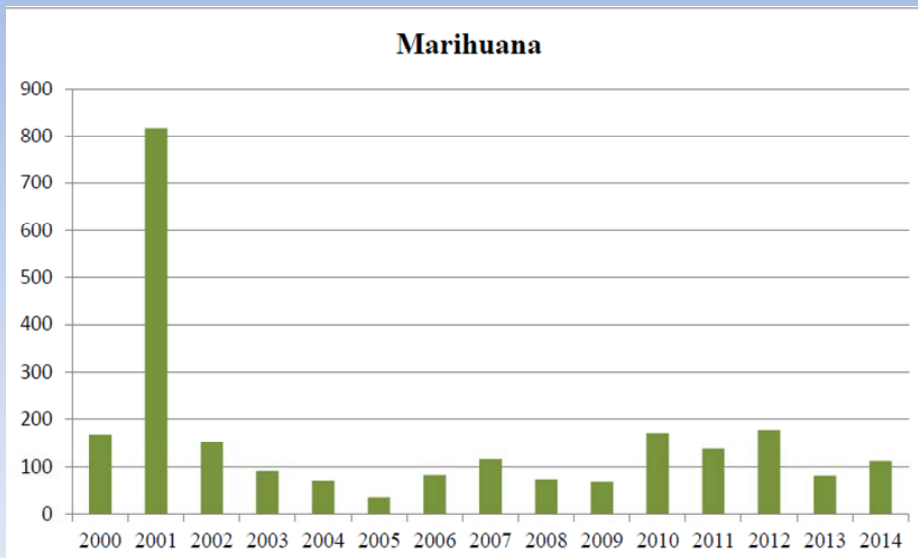

■ do 14 rokov
 ■ 14 až 18 rokov
 ■ 19 až 30 rokov
 ■ nad 30 rokov

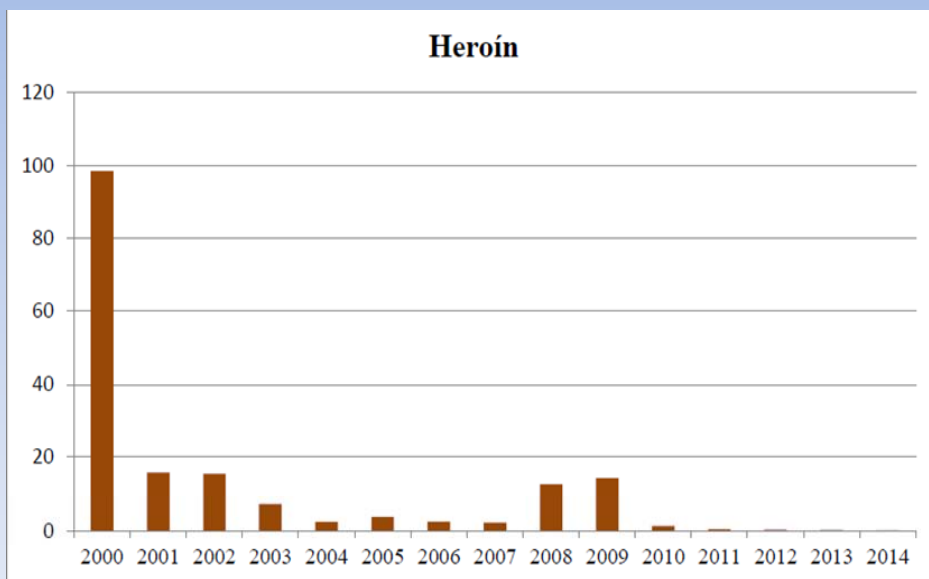
Prehľad zaisteného množstva drog SR (2010 – 2014)

ROK	jednotka	2010		2011		2012		2013		2014	
		počet záchytov	zaistené množstvo	počet záchytov	zaistené množstvo	počet záchytov	zaistené množstvo	počet záchytov	zaistené množstvo	počet záchytov	zaistené množstvo
Hašiš	kg	12	0,21	22	0,017	17	0,705	21	0,02095	12	0,11608
Manhuana	kg	1156	170,945	1512	137,02	1242	176,798	1307	80,99873	1059	111,35529
Rastliny konope	kg/ks	43	1986,26	45	18,338	38	2927 ks	32	1039 ks	20	496
Heroin	kg	146	1,294	33	0,323	82	0,261	73	0,18941	78	0,05057
Kokain	kg	21	0,393	30	35,265	19	1,751	23	1,46293	17	0,01786
Amfetamin	kg	12	0,031	10	13,223	7	0,118	6	0,01677	4	0,13018
Metamfetamin (pervitin)	kg	545	2,954	692	1,644	600	10,9	628	3,78568	668	6,21549
Tabletky extázy	tableta	5	993	5	27	16	529	17	47	44	419
LSD	dávka	3	135	2	7	1	100	2	4	1	3
Iné		99		250		172		128		65	
Spolu		2042		2601		2194		2237		1968	

**Grafický prehľad
zaisteného množstva vybraných druhov drog [kg]**

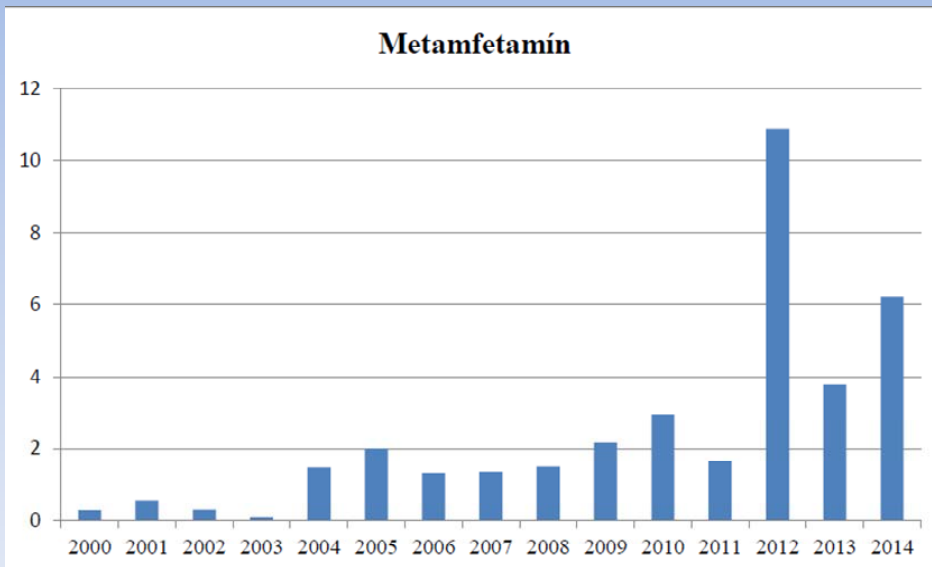

**Grafický prehľad
zaisteného množstva vybraných druhov drog [kg]**

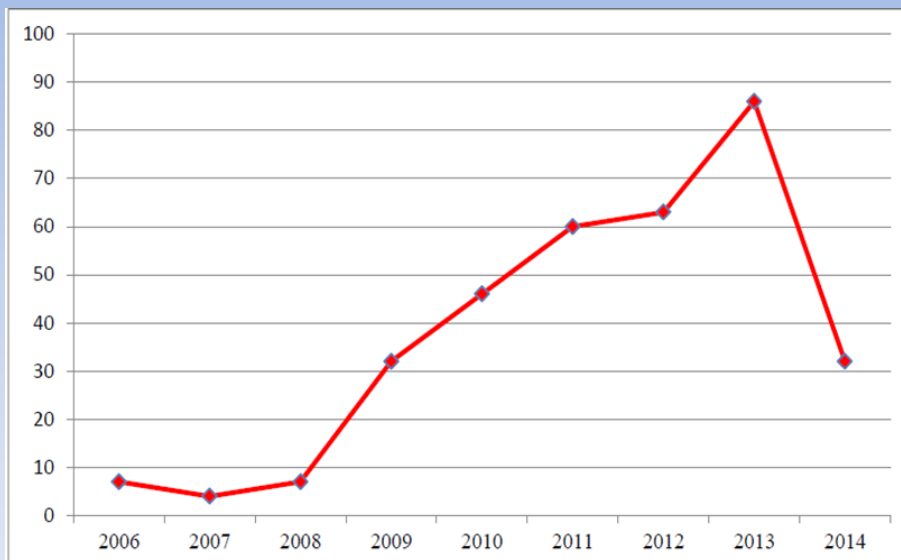

Grafický prehľad zaisteného množstva vybraných druhov drog [kg]

Počet záchytov nových psychoaktívnych látok

Monitorovanie cien za IV. štvrt'rok 2015

Druh OPL	Jednotková cena v EUR*								Poznámky
	1. oddelenie		2. oddelenie		3. oddelenie		4. oddelenie		
	Bratislava	Trnava	Trenčín	Nitra	Banská Bystrica	Žilina	Košice	Prešov	
Konope	10	10	10	10	6-10	6-10	6-10	6-10	za 1 gram
Hasiš	15	10	10	10	10	10-20	10	10	za 1 gram
Pervitin	60-70	45	50	50-60	40-80	35-100	60-100	60-100	za 1 gram
	50	45	50	50-60	50-100	50-100	60	60	za cm ³
Heroin	40	30	40	50	50-100	50-100	80	80	za 1 gram
Kokain	70-100	125	125	125	80-100	75-120	100	100	za 1 gram
Amfetamin	60	a/n	a/n	a/n	a/n	a/n	30	30	za 1 gram
MDMA - Extáza	10	10	8	10	5-10	5-10	5-7	5-7	za 1 ks - tableta
m-CPP	a/n	a/n	a/n	a/n	a/n	a/n	a/n	a/n	za 1 ks - tableta
LSD	10-15	a/n	a/n	13	a/n	8-10	a/n	a/n	za trip
iné**	15	10	10	10	a/n	a/n	a/n	a/n	Fentanyl za 1 gram
	a/n	a/n	a/n	a/n	a/n	a/n	a/n	a/n	Pentadrón za 1 ks - tableta
	a/n	a/n	a/n	a/n	45	45	a/n	a/n	3-MMC za 1 gram
	a/n	a/n	a/n	a/n	45	45	a/n	a/n	4-MEC za 1 gram
	a/n	a/n	a/n	10	a/n	a/n	a/n	a/n	syntetický marihuana (AB-CHMINACA) 1 ks tabletky /nie je zaradená medzi OPL

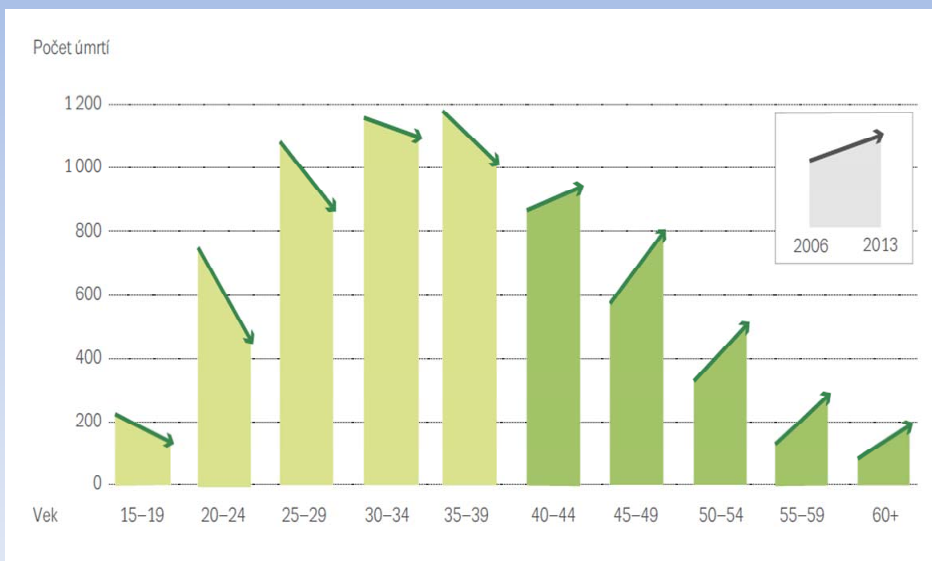
* Jednotková cena v EUR = cena za jeden gram, jednu dávku, prípadne iné exaktné merateľné štandardizované množstvo

** Pri položke iné OPL uveďte do poznámky o aký výskyt ide

Internet a internetové aplikácie: vznikajúce virtuálne drogové trhy

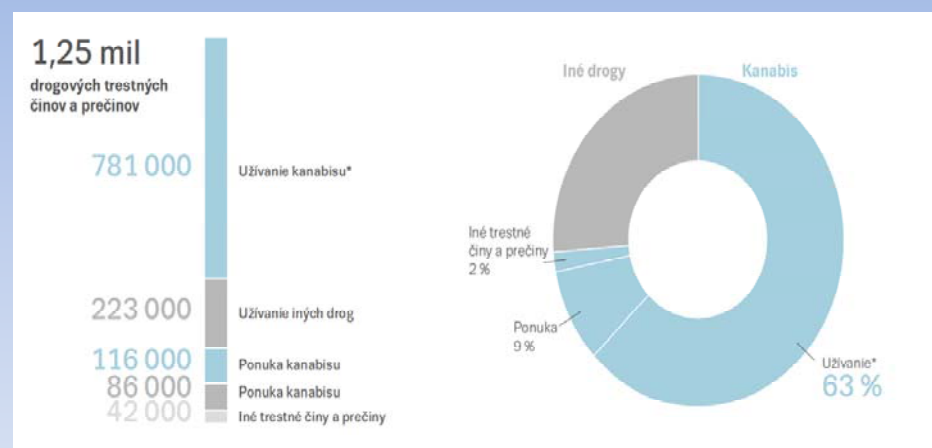
- drogy a služby v oblasti drog a sexuálneho zdravia stále viac používajú internet,
- informácií o drogách, programy prevencie a služby v teréne na rôznych stupňoch sa presúvajú z fyzického prostredia do virtuálneho prostredia,
- nové psychoaktívne látky, ako aj zaužívané drogy sa ponúkajú na predaj na viditeľnom aj neviditeľnom webe (Deep internet, Tor Web),
- aktivita spotrebiteľa sťahuje z fyzického trhu na internetové, drogové trhy on-line,
- náročná oblasť aj pre politiky kontroly drog, rozvoj môže nastať rýchlo, práve tak, ako zavedenie nových trhovísk a kryptomien,
- Internet je tiež dôležitým faktorom ovplyvňujúcim rozvoj trhu s novými psychoaktívnymi látkami priamo prostredníctvom on-line obchodov

Počet úmrtí spôsobených drogami podľa vekovej skupiny v roku 2006 a v roku 2013

Dynamika drogového trhu v Európe - 2014

(Európske monitorovacie centrum pre drogy a drogovú závislosť (EMCDDA))

VÄČŠINA DROGOVÝCH TRESTNÝCH ČINOV A PREČINOV JE SPOJENÁ S MARIHUANOU (KANABISOM)

Užívanie zahŕňa trestné činy a prečiny súvisiace užívaním a prechovávaním drog pre vlastnú potrebu.

ODHAD UŽÍVANIA KANABISU V EURÓPSKEJ ÚNII - 2014

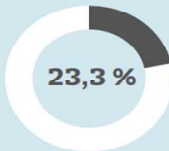
Kanabis

Dospelí
(vo veku
15 – 64 rokov)

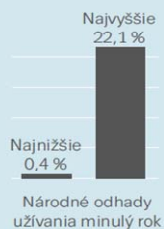

Užívali:

Celý život
78,9 milióna

Mladí dospelí
(vo veku
15 – 34 rokov)

Záhradníci,
vybavenie
pestiarne,
marihuana
dopestovaná v ČR,
spolupráca so
skupinami v SR

Trasy - Marihuana

Marihuana dopestovaná
v ČR a SR, spolupráca so
skupinami v SR

Pestovanie marihuany

„Outdoor cultivation“

- Na poliach, vo voľnej prírode, THC okolo 5-7%
- Závisí od prírodných klimatických podmienok (ďalej od pôdy, počtu slnečných dní, dostatočnej vlahy)
- „anonymné pestovanie“
- Pestovanie možné iba počas jari, leta a jesene

„Indoor cultivation“

- Pestovanie vo vodnom roztoku, THC nad 17%
- Pestovanie v plnoautomatizovaných a poloautomatizovaných zariadeniach - skleníkoch
- Celoročné pestovanie (zber úrody 4 x za rok)

Objekty na pestovanie marihuany indoorovým spôsobom

- rodinné domy – zakúpené alebo prenajaté inou skupinou osôb,
- sklady a väčšie objekty – prenajaté,
- minimálny pohyb osôb v objekte,
- veľké stavebné úpravy, avšak bez viditeľného zásahu do vonkajšieho vzhľadu objektu,
- pripojenie k elektrickým rozvodom tzv. načierno,
- neporiadok v okolí objektu,
- podozrivý odpad (chemikálie vo fľašiach a pod.)

Názorný príklad

25

Indoor – domáca výroba

26

Indoor – domáca výroba

27

Predmety zaistené
na mieste činu

TRASY - Pervitín

Obr. č.1

Obr. č.2

Porovnanie pred (obrázok č.1) a po (obrázok č.2) užívání pervitínu

PERVITÍN

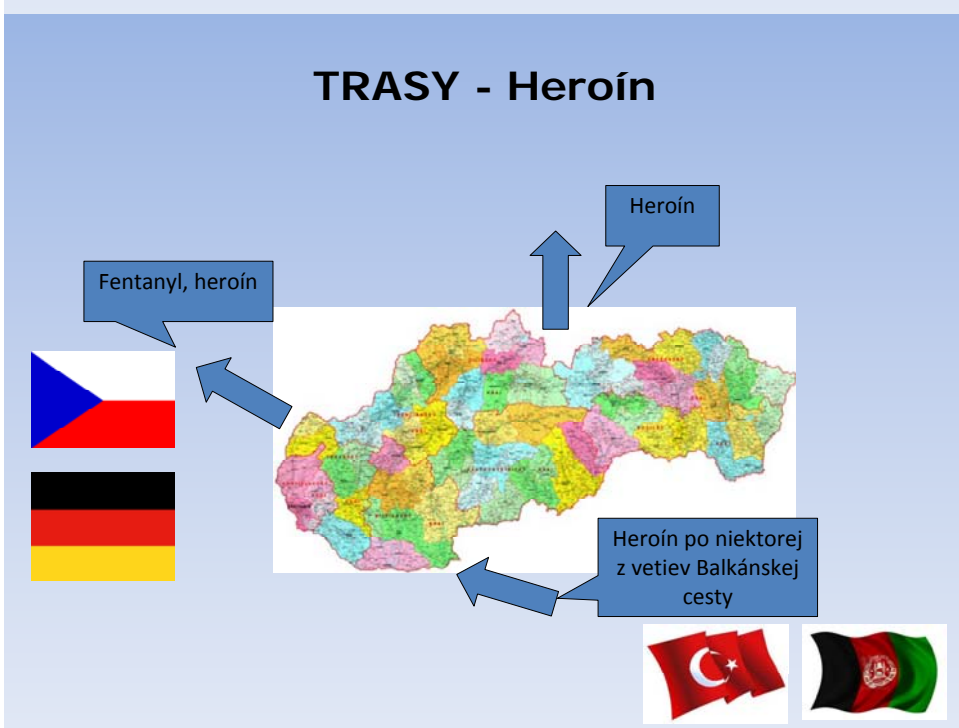
- Dostupný na celom území SR,
- Výhody - jednoduchá dostupnosť,
  - výraznejší stimulačný účinok,
  - mierne nižšia cena,
- Laboratória - malé = kuchynské,
  - veľké = efedrín dopravený po Balkánskej ceste,
- Čistota metamfetamínu = 75% a viac,
- Prekurzor = pseudoefedrín z voľne predajných liekov,
  - = efedrín – dovoz zo zahraničia

Rozloženie a likvidácia laboratória pervitínu

TRASY - Heroín

HEROÍN

- Zdroje = Afganistan po niektorej z vetiev Balkánskej cesty,
= lieky obsahujúce morfíny,
- Obchod s heroínom – etnickí Albánci,
- Distribúcia - organizátor ->riadiaci díler,
- riadiaci díler ->pouličný díler,
- pouličný díler ->konzument

HEROÍN

- Zdroje heroínu v Slovenskej republike – Bratislava, Sereď, Trnava,
- Riedenie - paracetamolom, kofeínom

TRASY - Kokaín

KOKAÍN

- Slovenská republika = tranzitná krajina,
- import z J Ameriky a Karibiku:
  - zásielky (pošta a doručovateľské firmy),
  - v telách kuriérov (občania Nigérie)
- kuriéri smerujú: zdrojová krajina -> z Afriky,
  - z Afriky -> do južnej Európy,
  - z južnej Európy -> do strednej Európy (SR)
  - stredná Európa – Rakúsko, Švajčiarskopredaj vo väčších mestách, najmä na Západnom Slovensku (Bratislava, Sereď, Senec),
- prepojenie na albánsku komunitu – distribúcia v SR,
- cena kokaínu – 15 -35 EUR/dávka,
- čistota = cca 20 %,
- riedenie – kreatín, paracetamol, melanín,

PREKURZORY

- efedrín a pseudoefedrín na výrobu metamfetamínu,
- anhydrid kyseliny octovej na výrobu heroínu,

Zdroje:

- a) efedrín - Balkánska cesta z Ázie, Turecka
- aktivity albánskych organizovaných skupín,
- b) pseudoefedrín – voľne predajné lieky (Nurofen, Modafen, Disophrol a pod.),
- c) anhydrid kyseliny octovej - výroba heroínu, z krajín EÚ do Iránu, Pakistanu a Turecka.

NÁRODNÁ KRIMINÁLNA AGENTÚRA PREZÍDIA POLICAJNÉHO ZBORU

Národná protidrogová jednotka

- Gestor na úseku boja proti drogám
- Výkonný špecializovaný operatívny útvar (využívanie metód a prostriedkov OPČ a spravodajskej činnosti, práca s informátorskou sieťou)
- Hlavnou pracovnou náplňou je odhaľovanie organizovanej, závažnej trestnej činnosti s medzinárodným prvkom (operatívne rozpracovanie = policajné vyšetrenie)
- Ďalej je to monitoring (drog, NPL, Modus Operandi)
- Smerom von je gestorom medzinárodnej kontrolovanej dodávky, pričom spolupracuje s Europolom, Interpolom, SIRENE, SKP, EUROJUST, Policajnými pridelencami a styčnými dôstojníkmi v zahraničí a PP a SD akreditovaných pre územie SR, osobné kontakty

Národná protidrogová jednotka

- Organizácia: regionálne oddelenia (Bratislava, Západ, Stred a Východ) + oddelenie koordinácie a policajno-colnej spolupráce
- policajti zodpovední za riešenie problematiky falošných liekov
- policajti zodpovední za oblasť chemického priemyslu
- policajti zodpovední za problematiku CBRN (biologické, rádiologické a jadrové materiály)
- Policajti ktorí majú na starosti analytickú činnosť (POFO, NaKATok) + ďalšie agendy
- Policajti ako styční dôstojníci pre oblasť medzinárodnej policajnej spolupráce

Akcia pod krycím názvom „HAD“

Úspešná protidrogová akcia pod krycím názvom „Had“ bola realizovaná 19.03.2013 v obci Hadovce, blízko Komárna.

Výsledkom akcie bolo zadržanie dvoch občanov Maďarska, ktorý vyrábali a ďalej distribuovali tzv. „dizajnerské drogy“. V uvedenej obci bolo zaistené laboratórium a chemikálie určené na výrobu týchto drog. Išlo o tabletovačku.

Zaistených bolo viac ako 6 kg prášku a viac ako 15.000 ks tabletiiek
Výsledkom druhej akcie bolo zadržanie jednej osoby a zaistených viac ako 15 kg „dizajnerských drog“

Predbežné skúmanie ukázalo, že ide o látku 3-MMC (čo je izomér 4-MMC)

Akcia pod krycím názvom „BULTEN“

Predchádzajúca operácia pod krycím názvom „**BULTEN**“ – zrealizovaná vo Švédsku (začiatok september 2011 – OMS) – 1 operatívne stretnutie na území SR

Spoločné operatívne rozpracovanie medzi NPJ a KÚFS

3 operatívne stretnutia na EUROPOLE + 2 justičné stretnutia na EUROJUSTE

Zhrnutie realizácií:

Počet zapojených krajín: 5 (Švédsko, Nórsko, Nemecko, Maďarsko, Slovensko)

Dĺžka trvania: 15 mesiacov

Množstvo zaistenej drogy: 180 kg amfetamínu (podľa našich operatívnych informácií malo ísť o amfetamín v objeme 450 kg), 454 600 tabletiiek Rivotrilu, 3 kg heroínu, 2 kg hašišu, 80 000,- EUR v hotovosti

Počet zadržaných osôb: 6 (štyria organizátori obvinení)

Zaistený amfetamín vo Švédsku

Zaistené tabletky RIVOTRIL na území Slovenskej republiky

Ministerstvo vnútra SR

Koncepcia boja proti drogám v podmienkach EÚ:

- 1) Protidrogová stratégia EÚ na obdobie 2013 – 2020
  - 2) Akčný plán EÚ na boj proti drogám na obdobie rokov 2013 -2016
  - 3) Národná protidrogová stratégia na obdobie rokov 2013- 2020
- Policajný zbor = represia + prevencia
  - Verejná správa = prevencia, koordinácia, resocializácia, monitoring.

Opatrenia v súvislosti so zneužívaním voľne predajných liekov

- medzirezortná pracovná skupina MZ SR, MH SR, ŠÚKL, PZ, distribučné firmy, SLK a pod.,
- hlásenia distribučných firiem o dodávkach do lekární = údaje o dopyte,
- lekárnici v zmysle zákona č. 362/2011Z.z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach = predaj lieku s obsahom prekursoru iba na 1 liečebný cyklus.

AUTOR

plk. Ing. Stanislav Šišulák, PhD.

stanislav.sisulak@minv.sk

09610 57006

„ZOVRETOU PÄŠŤOU STISK RUKY NENAHRADÍŠ.“ M. GÁNDHÍ PREJAVY NÁSILIA V ŠKOLSKOM PROSTREDÍ (Z PRIESKUMOV KANCELÁRIE VEREJNÉHO OCHRANCU PRÁV)

Oľga BINDASOVÁ

Cvičenie

1. Vytvorte dvojice. Otočte sa tvárou k sebe.
  2. Jeden zovrie ruku v päšť.
  3. Druhý sa snaží päšť svojho partnera/-ky otvoriť.
- Po úspešnom prevedení cvičenia sa vymeňte.

Pôsobnosť verejného ochrancu práv

Základné práva a slobody

Orgány verejnej správy:

- orgány štátnej správy
- orgány územnej samosprávy
- právnické a fyzické osoby, ktoré podľa osobitného zákona rozhodujú o právach

a povinnostiach fyzických osôb a právnických osôb v oblasti verejnej správy, alebo do práv a povinností fyzických osôb a právnických osôb v oblasti verejnej správy inak zasahujú

VOP nemá pôsobnosť voči

Národnej rade Slovenskej republiky,

• Prezidentovi Slovenskej republiky,

⌚ Vláde Slovenskej republiky,

© Najvyššiemu kontrolnému úradu Slovenskej republiky,

§§§ Ústavnému súdu Slovenskej republiky,

»» Spravodajským službám,

» rozhodovacím právomociam vyšetrovateľov Policajného zboru,

§§ Prokuratúre (s výnimkou disciplinárneho previnenia prokurátora)

§ Súdom (s výnimkou orgánov riadenia a správy súdov
a dôvodov predpokladajúcich disciplinárne previnenie sudcu),

→ vo veciach operačnej a mobilizačnej povahy.

Case study - Keď dvaja robia to isté...

Príbeh podnetu zo školy **A.** a školy **B.**

- Obidva podnety podali rodičia

Dôvod podania podnetu :

A. samovražda

B. samovražedný pokus

- **A.** Konflikt s účasťou iných detí
- **B.** Šikanovanie v skupine detí

A. - rodičia označili ako príčinu – učiteľov

B. - psychiater určil ako príčinu učiteľa

Konanie školy:

A. - bez rozhovoru s pozorovateľmi konfliktu

- B. - po zistení riaditeľ hovoril deťmi zo skupiny
- pozvanie a rozhovor s rodičmi detí
- A. – bez hľadania odbornej pomoci
– direktívny prístup, hľadanie vinníka, autoritatívne postupy.
- B. – prizvanie CPPPaP (sociometria skupiny...)
– vyhodnotenie rozhovorov s deťmi, s rodičmi, z nich vyvedené závery.
- A. bez návrhov a rozhovoru s rodičmi trestné oznámenie učiteľky na rodičov – ohováranie
- B. ponuka alternatív riešenia pre dieťa i rodičov trestné oznámenie – vyšetrowanie šikanovania
- A. Školské inšpekčné centrum
- B. Školské inšpekčné centrum: informácie od všetkých

Závery

Škola A.

Postupom **porušila práva** maloletého účastníka incidentu zaručené Dohovorom o právach dieťaťa:

- **nezist'ovala príčiny** a priebeh konfliktu
- **nevypočula názor dieťaťa**, nevenovala mu pozornosť,
- pedagógovia autoritatívnym spôsobom – dohovárali, zdôrazňovali sankcie, dali poznámku.
- **nesprávne vyhodnotila** situáciu (jednostranne, formalisticky, povrchné)

Škola **nepostupovala v najlepšom záujme dieťaťa**

Škola B.

Postupom **neporušila:**

- základné právo dieťaťa na osobitnú ochranu,
- jeho práva chránené Dohovorom o právach dieťaťa, ani základné právo podľa čl. 42.Ústavy SR, ...
- Každý má právo na vzdelanie..., aj právo na prístup k vzdelaniu

WWW. MBUDSMAN.SK

Ombudsman

Ombudsman a Ty

Dohovor o právach dieťaťa

Naše rady

Potrebuješ poradiť?

Beseda s ombudsmankou

Kontakt

Iné linky

Vyhľadavanie

Hľadať

Milí mladá priatelia, túto stránku sme zriadili pre všetky deti a mladých ľudí, ktorí sa chcú dozvedieť viac o svojich právach, a tam, ako si ich môžu uplatňovať a chrániť. Súčasne vám chceme poskytnúť informácie o problémoch, s ktorými sa denne-denne stretávate, ale aj o možnostiach ich riešenia. Chceme podnietiť výmenu názorov, skúseností, ale aj výchovu a vzdelávanie o ľudských právach.

Som presvedčená, že váš záujem bude neustále narastať, že túto stránku budete často navštevovať, a to aj opakovane.

Teším sa aj s mojimi spolupracovníkmi na spoločnú komunikáciu.

Aktuálne

25.11.2015
V tábore Očkolandia v Tajove sa toto leto striedali 4 turnusy po 180 detí z detských domovov a reedukačných centier, ktoré nemali to šťastie a ani cez...

25.11.2015
Vzdelávanie detí o základných právach by nemala byť formalita, ale praktické získavanie informácií do života. V rámci činnosti verejného ochrancu práv sa snažím...

02.06.2015
Článok v denníku SME sa zaoberá právom dieťaťa obrátiť sa na úrad a inštitúcie, ak majú problém.

Zaujímavosti

20.07.2015
Pätnásťročnice študentky Paula Geschwandtnerová a Tereza Rebecka Koreňová sú prvými absolventkami základnej školy Montessoriov na Slovensku. Na tohtoročnej konferencii TEDxBraťslava...

13.10.2014
Sedemnášročná pakistanská aktivistka za vzdelávanie dievčat Malála Jusafzajová je najmladšou držiteľkou Nobelovej ceny za mier v histórii. Malálu pre jej iniciatívy...

28.01.2014
Ochrana osobných údajov je v dnešnej dobe stále dôležitejšou a vážnejšou otázkou. Dnes si dokonca

- 2015 – 712 otázok.
- 2016 -- 177 otázok (2 mesiace)

Okruhy:

- rodina;
- škola;
- pomoc štátu, sociálne dávky a iné

Prieskum materiálneho naplnenia základného práva dieťaťa na osobitnú ochranu

- Základný predpoklad k uplatneniu si svojho práva je vedomosť o práve a o spôsobe jeho uplatnenia.
- Zamerané na spôsob, akým dotknuté orgány verejnej správy zabezpečujú:
  - vzdelávanie detí o ich základných právach a slobodách
  - poskytujú informácie o tom, ako si môžu tieto svoje práva uplatniť

Výsledky prieskumu

- dotazníky riaditeľom škôl zaslané na 2135 základných škôl
- návratnosť dotazníkov (472) bola malá z dôvodu neexistencie aktuálnych a funkčných elektronických adries riaditeľov škôl
- sonda - respondenti žiaci (59) niektorých škôl
- odpovede žiakov: škola neposkytuje dostatočné informácie deťom o tom, ako a kde si môžu svoje práva uplatňovať
- na rozdiel od učiteľov, viac žiakov vedelo, že o pomoc môžu požiadať aj samostatne (bez zákonného zástupcu)

Reedukačné centrum. Základné práva a slobody detí

- Právo na osobnú slobodu a osobnú bezpečnosť.
- Čl. 5 ods.1 Dohovoru o ľudských právach a základných slobodách

U maloletých v RC- výlučne na účely výchovného dohľadu

- CIEL
- opätovné začlenenie do pôvodného sociálneho prostredia - SOCIALIZÁCIA
  - Riadna starostlivosť- aj riadna výživa a výchova,
  - Vzdelávanie,

- Pomoc pri odstraňovaní porúch správania
- Podpora psychosociálneho vývinu
- Pomoc osobnostnej a sociálnej integrácii dieťaťa

Výsledky prieskumu 2013

- 6 reedukačných centier z celkom 13 v SR
- rozhodujúci – **ľudský faktor**, kvalita zamestnancov
- (nie forma, nie financie, nie formálne nastavenie systému)
- **vzťah a postoj** k deťom
- spôsob, akým vykonávajú svoje **poslanie**
- **vedomosti**
- **zručnosti**

Opätovný prieskum rok 2014

- realizovanie navrhnutých opatrení:
- niektoré RC realizovali
- niektoré len deklarovali prijatie opatrení
- Príklady dobrej praxe:
  - RC Čerenčany
  - RC Sološnica

ZÁVER: Izolácia (zatvorený režim) nevedie k socializácii

Právo na dôstojnosť a dôstojné zaobchádzanie

Skúmali sme:

- Používanie telesných trestov.
- Umiestňovanie detí do ochrannej miestnosti.
- Iné neľudské a ponižujúce zaobchádzanie s deťmi.
- Napriek zákazu používania telesných trestov v škole a školských zariadeniach – neplatí všade
- Od tzv. výchovnej facky k verbálnej a fyzickej agresii
- V 1. z RC- 63% respondentov – detí, uviedlo výskyt telesný trestov

Ochranná miestnosť - vybavenosť a používanie

Nedostatky v 3 RC

Ochranná miestnosť... „slúži na ochranu a upokojenie dieťaťa. Pobyt v nej nie je možné využiť ako trest.“

1.RC – ochrannú miestnosť vôbec nevyužíva

1.RC – ochranná miestnosť za disciplinárne previnenie (školský poriadok)

Pobyt na čerstvom vzduchu. Dĺžka pobytu max. 24 hodín. Pravidelné kontroly.

Signalizačné zariadenie. Pitná voda, WC, sprcha.

ZÁVER: Zabezpečovať pobyt dieťaťa v OM iba z dôvodov, ktoré dovoľuje zákon.

Individuálny prístup.

Právo na vzdelanie – základným právom

V 3. reedukačných centrách (ďalej len RC) deti SŠ uvádzali:

- škola ľahšia ako doma,
- nie je možnosť výberu študijného zamerania,
- nedostatočná alebo žiadna výuka cudzieho jazyka.

- odbory, ktoré majú malú uplatniteľnosť (napr. strojárka a stavená a poľnohospodárska výroba, spracovanie dreva, záhradníctvo, výroba konfekcie, robotnícke povolania).

Odporúčenia:

- Umožnenie **vzdelávanie mimo RC**.
- Nižší štandard vzdelania
- **Komplexná zmena systému vzdelávania** detí v RC.

Systémové nedostatky

16 okresných **súdov**: - systém umiestňovania detí

Individuálne potreby - zohľadňované len v rámci limitov RC. Umiestnenie dieťaťa podľa voľných miest.

- Nedostatok zariadení na reedukáciu, bez alternatív.

- Nedostatok psychológov

Záver : V konkurencii: Vybavenosť centra vs. individuálne potreby dieťaťa, víťazí vybavenosť RC.

Diagnostika detí

- Zhoda, že **systém do r. 2005** – Diagnostické centrá - optimálne. Výchovné problémy, opakované trestné činy, agresia, psychiatrické diagnózy
- Chýba diferenciacia reedukačn. centier (ďalej len RC):
- **§ 122 ods. 6 školského zákona**
- **RC s ochranným režimom** (§ 6 Vyhlášky MŠVVaŠ SR č. 323/2008 Z.z.)
- **RC pre deti vyžadujúce zvýšenú starostlivosť** (§ 5 Vyhlášky MŠVVaŠ)
- RC matky s deťmi Zlaté Moravce. Vnútorňa diferenciacia- otvorený, polootevorený, uzavretý režim

Stravovanie

Deti v reedukačných centrách - hladné.

Limit celodennej stravy:

2,69 € adolescent (15-18 r.)

2,43 € dieťa do 15 rokov

Zriaďovatelia neuvítali našu iniciatívu.

Problémy s úhradou stravného od rodičov.

Odporúčanie:

MŠVVaŠ: zvýšiť normatív na celodennú stravu.

Zvýšenie o 20%

Obr. Ukážková denná dávka stravy pre deti v RC od 11 do 15 rokov v hodnote 2,43 €(k máju 2014)

Návšteva v RC Hlohovec

Stretnutie s ministrom školstva - 8. 2014

Právo na osobitnú ochranu. Ústava. Dohovor o právach dieťaťa

Prieskum, či sú v RC dodržiavané:

- riadna výživa zodpovedajúca potrebám
- právo na prístup k zdravotníckym službám
- právo detí na kontakt s rodinou a inými osobami
- právo detí na vyhovujúce hygienické podmienky
- právo detí na vreckové

Ďalšie odporúčania

- Práca s rodinami detí.
- Nedostatočná sanácia rodiny.
- Sociálna kuratela - dieťa návrat do vopred pripraveného prostredia v rodine.
- Vytvoriť metodiku pre prácu s rodinou.
- Vyhodnocovanie efektívnosti reedukácie.

Starostlivosť o zamestnancov RC

- Špeciálne výchovné zariadenie vyžaduje aj špeciálny prístup.
- Zamestnanci RC uvádzali:
  - nepripravenosť na zvládanie agresivity detí
  - nemajú metodiku na motivovanie detí
  - nepripravené špeciálne výchovné metódy.

NEVYHNUTNOSŤ : psychohygienu a supervízia odborných zamestnancov

Národný program duševného zdravia detí a mládeže

- Populácia EÚ (407 mil. obyvateľov)

- Psychické poruchy a sebapoškodzovania 30% (bez diagnózy FAS)
- Onkologických chorôb (17,1%)
- Kardiovaskulárne ochorenia (16%) - WHO 2008
- **50% celoživotných psychických chorôb - vznik do veku 14 rokov.**
- **Adekvátne liečba menej ako 10 % osôb s duševnou poruchou.**
Eurostat 2012.
- **Pokrok- pri znížení miery predčasného ukončenia školskej dochádzky na menej ako 10%**

UBUNTU

Antropológ navrhol deťom v africkom kmeni hru.

K stromu položil košík plný ovocia a povedal im, že kto bude prvý, vyhrá košík ovocia.

Keď im dal signál, aby začali bežať, pochytili sa všetky deti za ruky a bežali spolu. Potom sa posadili do kruhu a vychutnávali si sladkú výhru. Keď sa ich opýtal, prečo sa rozhodli bežať ako skupina, keď mohli mať viac ovocia ako jednotlivec, jedno dieťa povedalo: "UBUNTU, ako by jeden z nás mohol byť šťastný, keď všetci ostatní by boli smutní?" "UBUNTU" znamená v kultúre Xhosa: "Ja som, pretože my sme."

Gándhí označil nenásilie ako "zbraň udatného" a upozorňoval: "Ty a ja sme jedno. Nemôžem ti ublížiť, aby som neranil aj seba."

Ďakujem za pozornosť

AUTORKA

Mgr. Oľga Bindasová

olga.bindasova@vop.gov.sk

02 / 323 36 760

GENOCÍDY V 21. STOROČÍ

Ladislav ORAVEC

10 STUPŇOV GENOCÍDY

1. KLASIFIKÁCIA

- rozdeľovanie na “my a oni” prostredníctvom etnicity, rasy, vyznania, národnosti
- genocídy sa najčastejšie môžu vyskytnúť v bipolárnych spoločnostiach
- **prevencia:** univerzálne inštitúcie, presadzovanie tolerancie a porozumenia, hľadania spoločného

2. SYMBOLIZÁCIA

- klasifikácia sa deje prostredníctvom mien – Židia, Cigáni – alebo prostredníctvom rozlišovania sa farbou, oblečením
- klasifikácia a symbolizácia sú pre ľudskú spoločnosť univerzálne, nemusia viesť ku genocíde, pokiaľ nedôjde k dehumanizácii (stupeň 4)
- symboly môžu byť násilne vnucované (napr. žltá hviezda)
- **prevencia:** zákaz symbolov alebo rôzneho skupinového sebaoznačovania

3. DISKRIMINÁCIA

- dominantná skupina používa práva, zvyky, politickú moc na popretie práv inej skupiny (až po obmedzenie občianskych práv alebo občianstva)
- napríklad Norimberské zákony
- **prevencia:** plná politická podpora občianskych práv pre všetky skupiny, zákaz diskriminácie a možnosť podania žaloby

4. DEHUMANIZÁCIA

- popretie “ľudskosti” (humanity) druhej skupiny
- prirovnávanie k zvieratám, hávedí, hmyzu, chorobám
- pohľad spoločnosti na vraždu “zvierat”, “hmyzu” sa mení
- v tejto fáze sa často využívajú masovokomunikačné médiá – nenávistná komunikácia
- **prevencia:** lokálni a medzinárodní lídri by mali odsúdiť používanie nenávistného jazyka, jeho nositeľom by malo byť zakázané cestovanie do zahraničia a zahraničné financie zmrazené, propagandistické médiá by mali byť zrušené, nenávistné trestné činy rýchlo potrestané

5. ORGANIZÁCIA

- genocída musí byť vždy niekým organizovaná, zvyčajne štátom (verejnou mocou), zväčša za pomoci ozbrojených síl (aj neformálnych)
- dochádza k tréningom a vyzbrojovaniu ozbrojených síl, tvoria sa plány na zabíjanie
- **prevencia:** zákaz účasti v neformálnych ozbrojených silách, OSN by malo uvaliť embargo na dovoz zbraní, vytvoriť vyšetrovacie komisie (v Rwande až po genocíde)

6. POLARIZÁCIA

- dochádza k oddeľovaniu skupín, šíri sa polarizujúca propaganda
- niekedy zákon zakáže medziskupinové manželstvá alebo aj sociálnu interakciu
- extrémisti často útočia na umiernených členov majoritnej spoločnosti (pretože práve oni môžu najskôr zastaviť genocídu)

- **prevencia:** ochrana umiernených lídrov, pomoc ľudskoprávnym skupinám, zabavenie majetku extrémistov, medzinárodne sankcie

7. PRÍPRAVA

- príprava “konečného riešenia”
- používanie eufemizmov – etnické čistky, vyčistenie, protiterorizmus
- nákup zbraní, výcviky
- indoktrinácia populácie strachom z druhej skupiny, až po výroky “Ak nezabijeme my ich, zabijú oni nás!”
- **prevencia:** embargo na zbrane, komisie, ktoré ho kontrolujú, konanie podľa medzinárodných dohovorov o genocíde

8. PRENASLEDOVANIE

- obeť sú oddeľované na základe etnicity alebo náboženstva
- spisovanie “zoznamov smrti”
- povinnosť nosiť symboly, pozbavenie majetku (arizácia), niekedy vytváranie giet, deportácie do koncentračných táborov
- začínajú masakre – sú formou genocídy, lebo ich cieľom je zničenie časti skupiny
- **prevencia:** vyhlásenie pohotovosti, mobilizácia rôznych politických síl – regionálnych až po Bezpečnostnú radu OSN, príprava medzinárodného zásahu, výrazná podpora “obetiam” na sebaobranu, humanitárna pomoc zo strany OSN a súkromných organizácií

9. VYHLADZOVANIE

- začína masové zabíjanie – nazývané genocída
- vrahovia ho nazývajú “vyhladzovanie”, pretože nepovažujú obeť za ľudí
- ak je podporovaná štátom, podieľajú sa na nej aj ozbrojené sily
- niekedy dochádza k špirále vraždenia z pomsty (teda na oboch stranách)
- **prevencia:** iba rýchla a výrazná ozbrojená intervencia môže zastaviť genocídu v tomto štádiu, vytváranie bezpečných koridorov pre únik, BR OSN by mala nariadiť zásah, ak je OSN paralyzované, mali by zasiahnuť regionálne aliancie, v tejto fáze sa má uznať prednosť medzinárodnej zodpovednosti pred štátnou

10. POPRETIE

- posledné štádium – začína počas a vždy pokračuje aj po skončení genocídy
- je to aj indikátor ďalších masakrov
- páchatelia genocídy kopú masové hroby, pália telá mŕtvych, zahladzujú dôkazy, zosmiešňujú svedkov, popierajú zločiny – vinia obeť, blokujú vyšetrovanie, pokračujú vo vláde až kým nie sú násilne zbavení moci, kedy utekajú do exilu, často ostávajú nepotrestaní (ak nie sú zadržaní a postavení pred tribunál)
- **odpoveď:** potrestanie na medzinárodnom alebo domácom súde – dôkazy, svedkovia, niekedy nedôjde k potrestaniu najväčších páchatel'ov

ĎAKUJEM ZA POZORNOSŤ

AUTOR

Mgr. Ladislav ORAVEC
laco@nadaciams.sk

ĽUDSKÉ PRÁVA V CIRKUSE

Pavol ŠČASNÝ

Predstavenie

- Mgr. Pavol Ščasný – Združenie STORM
- CIRKUS – nízkoprahový klub pre deti a mládež
- medziprogramová spolupráca
- práca so skupinou ako efekt. nástroj

Skupinová práca v CIRKUSE

- projekt MZV a EZ SR
- klienti – najmladší (11 rokov), najstarší (21 rokov)
- reakcia sa spoločenskú situáciu a na potreby klientov
- dobrá prax – skupinovky v klube

Témy stretnutí

- Rasizmus
- Diskriminácia
- Xenofóbia
- Extrémizmus
- právo na život
- Právo na slobodu myslenia a slobodného názoru
- Šikana

Xenofóbia

- xenos – phobos
- Nenávisť voči – skupine, kultúre, tradíciám...
- Dôležitý rozdiel

Ak napríklad nemáme radi černocho z Francúzska preto, lebo je z Francúzska ide o xenofóbiu. Ak voči nemu máme nenávisťné prejavy kvôli tomu, že je černoch, ide o rasizmus.

Aktivita bodky

- Potrebné je pripraviť bodky - 5 červených, 6 zelených, 4 čierne, 5 modrých, 3 fialové, 1 biela, 1 žltá.
- Úlohou účastníkov je rozdeliť sa bez slov, len mimikou, gestami, pohybom.

Možné otázky:

- Aké bolo dorozumievanie sa bez slov?
- Aké bolo nevedieť, akú máte farbu na čele?
- Ako ste sa cítili, keď vám niekto určoval, do akej skupiny patríte?
- Ako ste sa cítili v skupine?
- Ostal niekto vyčlenený? Prečo?
- Ako sa cítil ten, kto ostal sám?
- Napadlo niekomu vziať ho do skupiny?

Diskriminácia

Aktivita: Kto z vás niekedy vo svojom živote...:

- mal výrazné finančné ťažkosti ... urobte krok vpred
- si mohol dovoliť „slušné“ bývanie, s telefónom a TV ... urobte krok vpred
- sa nebojí, že vás na ulici zastaví polícia ... urobte krok vpred

- viete, kam sa môžete obrátiť o pomoc, keby ste ju potrebovali ... urobte krok vpred
- si môže dovoliť ísť aspoň raz do mesiaca do kina alebo do klubu ... urobte krok vpred
- má pravidelný prístup na internet ... urobte krok vpred
- sa často bál, že ho napadnú, alebo budú obťažovať ... urobte krok vpred
- nikdy necítil diskrimináciu kvôli svojmu pôvodu ... urobte krok vpred
- si môže adoptovať deti ... urobte krok vpred

Ako ste sa cítili v predpísanej role? Bolo to príjemné alebo nepríjemné? Prečo? **Ako sa cítili tí, ktorí príliš nepostupovali?** Čo im napadalo, keď ostatní šli vpred a oni stále ostávali na mieste. Ako svoju rolu interpretovali? **Ako ostatní vnímali svojich „nepohyblivých“ kolegov?** Vnímali, že zatiaľ čo oni idú vpred, niektorí stále prešľapujú na mieste? **Kedy sa o nich začali zaujímať?**

Záver

- Dobrá prax účastníkov
- Zdieľanie podobných aktivít
- Sieťovanie
- Spätná väzba

Ďakujem za pozornosť

AUTOR

Mgr. Pavol Sčasný

pavol.stormtt@gmail.com

0905 943 229

NÁSILIE NA ŽENÁCH PRACUJÚCICH V POULIČNOM SEXBIZNISE

Martin MIČEK

Projekt „Koniec násilia – čas na práva“

- Prebiehal od 1.11.2014 – 31.1.2016
- Cieľom bolo prispieť k minimalizácii násilia páchanom na ženách pracujúcich v pouličnom sexbiznise (SB)
- Realizovanie aktivít s dlhodobým cieľom – eliminovať násilie na ženách v SB

Aktivity projektu a cieľové skupiny

- Ženy pracujúce v sexbiznise – info-edukačný materiál pre ženy pracujúce v SB, právne poradenstvo, stretnutia žien v SB a koordinátorky programu Červený dáždňik
- Verejnosť – scitlivovacia kampaň (plagáty v MHD a vystúpenie komičky Evelyn), výstava fotografií a „Raňajky pod červeným dáždňikom – stretnutie odborníkov/čok, aktivistov/iek a prezentácia výsledkov projektu
- Polícia – info-edukačný materiál pre príslušníkov PZ, autorsky sa na tvorbe brožúry podieľala žena aktívne pracujúca v sexbiznise a bývalý policajt. Spoločné pracovné stretnutie OZ Odyseus a riaditeľov útvarov PZ

Výskum

- 29 z 29 opýtaných žien zažilo násilie za posledný rok (v priemere 3x ročne)
- 6 z 29 opýtaných žien zažilo násilie za posledný mesiac
- 5 z 29 opýtaných žien zažilo násilie v tom istom týždni, kedy vyplňali dotazník

Príčiny a následky

- Násilie páchané voči ženám pracujúcim v SB je verejnosťou často tolerované
- Najčastejšie sa násilia dopúšťajú ľudia, ktorí sa vydávajú za zákazníkov
- Viac ako polovica opýtaných žien prežitú násilie nehlási na políciu

Práca v teréne a kampaň

Ako pracujeme s problémom násilia v OZ Odyseus

Tradičný spôsob:

- Nahlásenie na políciu
- Právna pomoc
- Krízové centrum pre obeť násilia

Iné metódy

- Plán úniku – ako uniknúť od agresora, príprava úteku aj s poukázaním na riziká
- Zapájanie agresora do aktivít OZ Odyseus – agresor nie je mimo kontaktu s pracovníkmi/čkami pomáhajúcej organizácie
- Pomoc žene zvládať krízovú situáciu „tu a teraz“

Dôležité je aj akceptovanie dôvodov a príčin, prečo ženy zostávajú v vzťahu, v ktorom zažívajú násilie.

Odporúčania OZ Odyseus

1. Vybudovať systém odborných nízkoprahových služieb, ktoré by poskytli pomoc ženám pracujúcim v sexbiznise a užívateľkám drog, na ktorých je páchané násilie
2. Dekriminalizovať prácu v sexbiznise, zapojiť ľudí pracujúcich v sexbiznise do reformy zákonov
3. Scitlivovanie verejnosti a médií v téme násilia
4. Zvyšovanie právneho povedomia komunity ľudí pracujúcich v SB
5. Vzdelávanie príslušníkov/čok PZ v oblasti ľudských práv
6. Prehlbovať spoluprácu medzi políciou a mimovládnyimi organizáciami
7. Posilňovať aktivity zamerané na spoluprácu medzi ľuďmi pracujúcimi v SB a políciou

Ďalšie informácie

http://www.odyseus.org/files/nasilie_v_sb.pdf

http://www.odyseus.org/files/sb_v_kocke.pdf

http://www.odyseus.org/files/myty_o_sb.pdf

https://www.youtube.com/watch?v=R4cOW_ssO30

AUTOR

Mgr. Martin MIČEK

asistencia@ozodyseus.sk

0904 655 146

PRÍSPEVKY

ČINNOSŤ A POSLANIE AZYLOVÉHO DOMU TAMARA V TRNAVE

Zlatica BERGEROVÁ

Abstrakt. Príspevok vo svojej úvodnej časti predstavuje činnosť a poslanie Azylového domu Tamara v Trnave. Popisuje systém práce sociálnych pracovníkov v zariadení, ktorý je cielene zameraný na obe domáceho násillia, ženy a matky s deťmi, ktoré sa ocitli v zložitej životnej situácii. Zároveň zdôrazňuje potrebu zvýšiť úsilie ochrany žien pred násillím a jeho dôsledkami, pretože násillie nie je nikdy súkromnou záležitosťou, je vždy verejným problémom, ktorý nemožno tolerovať. V ďalšej časti príspevku predkladáme zhrnutie praktických informácií a skúseností, ktoré sme získali počas niekoľkoročnej práce s našimi klientkami. Pohľad upriamujeme na konkrétne problémy, s ktorými sa osamelé matky denne stretávajú a ktoré sa snažíme spoločne riešiť. Ide o systém vzájomne na seba pôsobiacich situácií, ktoré výrazne ovplyvňujú životy tejto sociálnej skupiny.

Príúčové slová: domáce násillie, sociálny pracovník, azylový dom, sociálne problémy

Abstract. In the beginning of the paper activities and commission of the Asylum house Tamara in Trnava are described. The system of the work of social workers targeted on victims of domestic violence mainly women and mothers with children is introduced. Paper also emphasize the need of protection of women from domestic violence and its consequences, because the violence itself is never a personal issue, it's always a public problem, which cannot be tolerated. In the next part of the paper practical information and experience gained in several years of work with clients of asylum house are discussed. Concrete everyday problems of single mothers which social workers try to solve together with them are targeted. It's a system of connected situations, which greatly affect lives of members of the social group.

Keywords: domestic violence, social worker, asylum house, social problems

ÚVOD

Z hľadiska sociálnej práce možno domáce násillie považovať za závažný sociálno-patologický jav. Ženy postihnuté násillím sa často trápia nielen s ohrozením a nepochopením, ale aj s následnými problémami, ktorými sú starostlivosť o deti, bývanie, finančné problémy, bezdomovstvo, či závislosť. V prvom rade potrebujú okamžitú a nezištnú pomoc niekoho, kto bude jednoznačne na ich strane. Nemalú úlohu tu zohráva okrem profesionálnej pomoci aj laická pomoc príbuzných a priateľov. Hlavným cieľom intervencie zo strany pomáhajúcich profesií je ukončenie násillia, zaistenie ochrany a bezpečia pre ženy a ich deti. Tu je dôležité spoznať a pomenovať problémy a následne zvažovať, aké sú možnosti zmeny, pričom treba vždy rešpektovať pocity a rozhodnutia obetí násillia.

1 PRAKTICKÉ SKÚSENOSTI ZAMESTNANCOV „TAMARY“ S TÝRANÝMI ŽENAMI A OSAMELÝMI MATKAMI S DEŤMI

Záujmové združenie Rodina je občianskym združením, ktoré od roku 2006 prevádzkuje Azylový dom Tamara v Trnave pre týrané ženy a osamelé matky s deťmi, ktoré sa ocitli v nepriaznivej životnej situácii. Vo svojej podstate je kombinovaným zariadením pre poskytovanie sociálnych služieb, pretože svoju pomoc poskytuje klientom v dvoch základných formách: v zariadení núdzového bývania a v útulku. Štruktúra sociálnych služieb ako aj popis základných činností v AD vychádza z §26 a §29 Zákona č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách. V Azylovom dome Tamara poskytujeme pobytovú službu klientom, ktorí svoje problémy nezvládajú riešiť vlastnými silami. Službou sa zameriavame na zachovanie rodinného spolužitia, predchádzaniu odobratiu detí z osobnej starostlivosti matky najmä zo socioekonomických dôvodov. Pri svojej práci kladieme dôraz na individuálny prístup a snažíme sa predovšetkým o:

- poskytovanie bezplatných informácií, o možnostiach a formách sociálnej pomoci,
- zaistenie bezpečného prostredia pre matky a ich deti,
- stabilizovanie ich psychického stavu,
- rozvoj a posilňovanie rodičovských zručností a kompetencií,
- rozvoj komunikácie s dieťaťom,
- rozvoj ich sociálnych zručností a schopností, ktoré vedú k osvojeniu schopnosti riešiť svoju bytovú otázku, alebo zamestnanie,
- sprostredkovanie informácií a poznatkov z oblasti základnej finančnej gramotnosti, aby dokázali hospodárne nakladať so svojimi príjmami,
- posilnenie sebadôvery, aby klientka vedela lepšie využívať svoje sily, schopnosti a zdroje pri riešení problémov samostatne a stala sa nezávislou na sociálnej pomoci.

Týmito činnosťami sa snažíme prispieť k reintegrácii klienta, a teda k jeho návratu k plnohodnotnému životu.

V našej spoločnosti, prevláda názor, že každý človek má byť plne zodpovedný za svoj život. No pri svojej každodennej práci zisťujeme, že toto tvrdenie platí len sčasti a neopiera sa o pevný základ. Poruchy procesu socializácie, bariéry a násilie v medziľudských vzťahoch, rodina a sociálne prostredie z ktorého klienti pochádzajú, choroba, strata blízkeho, strata zamestnania a bývania sú hlavnými príčinami, ktoré bránia mnohým žiť zodpovedne a plnohodnotne po celý svoj život. Sociálny proces ovplyvnený nielen ekonomikou a politikou, ale aj kultúrou a morálnymi princípmi, silne pôsobia na každého jedinca, a nie každý z nich unesie ich záťaž. V tejto oblasti sú najslabším a najzraniteľnejším článkom týrané ženy a osamelé ženy s deťmi. Prichádzajú do nášho zariadenia (obr. č.1), kde im je poskytnuté dočasné útočisko. Sú bez finančných prostriedkov, strácajú svojich priateľov a známych, deti kamarátov a spolužiakov. Pracovníčky Azylového domu trávia so ženami veľa času, fungujú ako „bútľavé vrby“, ktorým sa zverujú so svojimi životnými traumami. Otvárajú svoju trinástu komnatu a násilie, ktoré prežili prestáva byť ich súkromnou záležitosťou. Odchod (útek) od násilného partnera, či manžela je len prvým krokom k oslobodeniu sa. Postupne si začnú uvedomovať, že násilné jednanie, bez ohľadu na to, či sa odohráva na verejnosti, alebo v súkromí je trestným činom, že neexistuje „zaslúžené“ násilie a v žiadnom prípade sa nedá ospravedlniť. Prežitie situácie klientiek sú často natoľko traumatizujúce, že sa podpisujú na ich psychickom a fyzickom zdraví. Preto okrem základnej pomoci, ktorú predstavuje sociálne poradenstvo, dočasné ubytovanie a materiálna pomoc zabezpečujeme aj sprostredkovanie odbornej pomoci psychológa, lekára, či právnik. V rámci individuálnej práce s klientom sa snažíme riešiť najpálčivejšie problémy s ktorými si nevedia poradiť. Najčastejšie pomáhame pri vybavovaní sociálnych dávok a príspevkov od štátu, na ktoré majú klientky nárok, sme nápomocní pri vypracovávaní návrhov na rozvod, stanovenie výšky výživného, či zverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti matky.

V tejto oblasti sme schopní odborne poradiť a pomôcť, no sú ďalšie roviny problémov, ktoré nedokážeme ovplyvniť a ich riešenie je pre nás zložité.

1.) Zariadení pre týrané ženy a osamelé matky je na Slovensku málo, v niektorých krajinách nie sú vôbec, hoci záujem o takúto službu sa neustále zvyšuje. Podľa zákona o sociálnych službách klientkam nevyplýva zo zmluvy v AD žiadny nárok na následné ubytovanie a tak sú matky so svojimi deťmi nútené sťahovať sa z jedného sociálneho zariadenia do druhého, pričom nikto systematicky nerieši otázku, ako im zabezpečiť dlhodobjšie a zároveň cenovo dostupné bývanie. Ocítajú sa tak so svojimi deťmi v začarovanom kruhu boja o základné prežitie. Chýbajú nám tiež Bezpečné ženské domy, ktoré sú v krajinách západnej Európy bežné. Práve oni sú kľúčovými inštitúciami v boji proti násiliu páchanému na ženách a deťoch. Poskytujú bezpečné prostredie, právne poradenstvo a komplexné služby pre týrané ženy a sú na utajenej adrese. V systéme poskytovania sociálnych

služieb zohrávajú nezastupiteľnú úlohu najmä pri presadzovaní rovnakých práv a príležitostí pre ženy a mužov, ako aj základných ľudských práv.

2.) Náš štát v nedostatočnej miere zohľadňuje starostlivosť týraných a osamelých matiek o svoje deti. Jedna z mála situácií, kde na to prihliada, je dĺžka materskej dovolenky a súvisiace príspevky, ktoré sa vyplácajú o tri týždne dlhšie. To však nie je výrazná systémová pomoc. Problematická finančná situácia tak zostáva najväčšou záťažou pre osamelú matku. Stáva sa, že niekoľko dní pred výplatou dávok nemajú klientky už žiadne peniaze a tak sa snažia vypomáhať si medzi sebou, alebo požiadajú o odloženie termínu platby za ubytovanie. V horšom prípade riešia situáciu radikálnejšie a berú si od rôznych nebankových subjektov nevýhodné pôžičky s vysokým úrokom, aby sa aspoň na čas vymanili z dlhov a mali na obživu a základné potreby, pričom si paradoxne situáciu ešte zhoršia. Exekučné príkazy tak nie sú ničím výnimočným s čím sa stretávajú a následne musia riešiť.

3.) Aj pri hľadaní zamestnania sa stretávajú s viacerými obmedzeniami, čo vedie k znevýhodneniu tejto marginalizovanej skupiny a ich postavenia v našej spoločnosti.

Matky, ktoré sa samé starajú o svoje deti, nemôžu prijať prácu na zmeny, pretože sa im nemá o deti kto postarať. Obdobne je to aj s rozvrhnutím pracovného času. Zamestnávateľa takúto matku do zamestnania ani neprijmú, pretože si nemôžu dovoliť riskovať, že bude často doma s deťmi, keď budú choré, že bude prichádzať neskôr do práce a odchádzať skôr kvôli tomu, aby stihla vybrať dieťa zo školského zariadenia. Takéto neetické správanie zo strany zamestnávateľov je veľmi časté, deje sa, aj keď nie oficiálne.

4.) Zložitú situáciu majú matky aj vtedy, ak sú zamestnané, hoci v rámci zamestnaneckého vzťahu sú im poskytované niektoré výhody. Zákonník práce ich napríklad chráni pred ukončením pracovného pomeru. Podľa § 64 ods. 1 zamestnávateľ nesmie dať zamestnancovi výpoveď v ochrannej lehote, teda v lehote, keď sa osamelá zamestnankyňa stará o dieťa mladšie ako 3 roky. Medzi ďalšie výhody, ktoré sa viažu k osamelému žijúcim zamestnancom patrí aj to, že osamelému rodičovi, ktorý sa trvale stará o dieťa mladšie ako 15 rokov, nemožno nerovnomerne rozvrhnúť pracovný čas bez jeho súhlasu, týka sa to aj práce nadčas, pracovnej pohotovosti a služobných ciest. Špecifikom je práca z domova, kde sa zamestnávateľ môže dohodnúť na vykonávaní práce z domova v pracovnom čase, ktorý si sám navrhne a bude ukotvený v pracovnej zmluve uzavretej medzi týmito stranami. Zákon sa však snaží zachovať klasický model rodiny a tak mimoriadne zvýhodnenia osamelému žijúcim matkám a otcom neposkytuje. V prípade pracovného voľna nerozlišuje rodičov žijúcich osamotene a rodičov žijúcich v kompletnej rodine. Každému pracujúcemu rodičovi prislúcha zo zákona jednotne 7 pracovných dní, počas kalendárneho roka, na návštevu lekára s chorým dieťaťom, kedy má nárok na náhradu mzdy.

5.) Nedostatok predškolských zariadení a detských jasí, dostupných aj pre sociálne odkázaných občanov je ďalším problémom, s ktorým sa často stretávame. Takže osamelé matky, ktoré v priebehu roka ukončia rodičovskú dovolenku, nemajú možnosť zamestnať sa a tak si zlepšiť svoju finančnú situáciu, pretože majú obmedzené možnosti ako zabezpečiť starostlivosť o svoje deti. Situáciu zhoršuje aj fakt, že predškolské zariadenia v prevažnej miere prijímajú deti iba v určitom termíne, zväčša v mesiaci septembri, málokedy sa podarí dieťa umiestniť aj počas roka.

6.) Osamelé matky trápí aj nedostatok času. Zmietajú sa v neustálom kolotoči povinností, na ktoré sú samy. Domáce úlohy, výchova detí, všetka starostlivosť o ne, domáce práce – to všetko zostáva na pleciach jedného človeka. Navyše nehovoriac o čase, ktorý by táto osoba mohla venovať sebe, svojim záľubám, či oddychu, ako jednou z foriem psychohygieny.

ZÁVER

Vo svojej práci sa stretávame s prípadmi, kde je ubližované ženám a deťom, niekedy až za mieru únosnosti. Vzhľadom na komplikovanosť vzťahov, v ktorých dochádza k násiliu, je na

zvládnutie problémov potrebná intervencia viacerých profesií. Riešenie problému násilia páchaného na ženách v našej spoločnosti je založené na vytváraní efektívnej prevencie, ktorá spočíva v zvyšovaní povedomia spoločnosti o závažnosti a negatívnych dôsledkoch tohto fenoménu a propagácii nulovej tolerancie násilia. Potrebné je vzdelávanie v danej problematike a neustále zdôrazňovanie faktu, že násilie páchané na ženách a deťoch je morálne zlo.

Obr. č.1 Azylový dom Tamara v Trnave (2015)

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

DIŠEKOVÁ, A. 2015. *Zákony 2015-III.: [zborník úplných znení zákonov a súvisiacich predpisov k 1.1.2015 z oblasti pracovnoprávnej, mzdovej a sociálnej]*. Žilina: Poradca, 2015. ISSN: 1335-6127

EGGER, R.- FRÖSCHL, E.- LÖW, S. 2000. *Konať proti násiliu na ženách*. OZ Pro Familia: Aspekt. 2000. 80 s. ISBN 80-96796-42-9

MACKO, B. *Týrané ženy si domovy prehadzujú ako turistky*. [online]. 2012, [cit. 2016-03-22]. Dostupné na internete: <<http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/250712-tyrane-zeny-si-domovy-prehadzuju-ako-turistky/>>

MÁTEL, A. 2009. *Naše možnosti pomoci ženám–obetiam domáceho násilia*. 1. vyd. Skalica: Alija . 2009. ISBN 978-80-970083-1-4.

SCHAVEL, M.- ČIŠECKÝ, F.- OLÁH, M. 2008. *Sociálna prevencia*. 3. vyd. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. 2008. 140 s. ISBN 978-80-89271-22-1

AUTORKA

Mgr. Zlatica BERGEROVÁ

Azylový dom Tamara

Okružná 20, 91701 Trnava

zlatica.bergerova@gmail.com

0904266300

www.azylovydomtamara.bizref.sk

POMOC A PODPORA ŽENÁM – OBETIAM DOMÁCEHO NÁSILIA

Zuzana BUDAYOVÁ

Abstrakt: *Násilie páchané na ženách prebieha v skrytosti, mnoho ráz nepoznané, neobjavené a bagatelizované. Týraná a bitá žena o násilí hovorí len veľmi ťažko. Je ťažké hovoriť o niekom, koho človek miloval, (miluje), že je to tyran, diktátor a despota. V príspevku prostredníctvom správy o prípadovej štúdiu predkladáme prípad ženy, ktorá žije dlhodobo v manželstve, v ktorom zažíva týranie telesné, psychické, ponižovania a nadávky sú na dennom poriadku. Problematika násilia má narastajúci charakter, preto je potrebné venovať jej čo najviac priestoru na riešenie.*

Príučové slová: násilie páchané na ženách, podpora, pomoc, príčiny, prípadová štúdia, riešenia

Abstract: *Violence against women takes place in secret, many times unknown, undiscovered and flouted. Abused and beaten woman talking about violence very difficult. It is difficult to talk about someone whom he loved (loves) that is a tyrant, a dictator and a despot. The posts are the case study presents the case of a woman who lives long in marriage, which is experiencing physical abuse, psychological, humiliation and insults are rampant. The issue of violence is growing, therefore it is necessary to give it as much space to deal.*

Keywords: *violence against women, help, causes, case studies, solutions*

ÚVOD

Starostlivosť o ohrozené ženy a matky s deťmi v kríze na Slovensku nie je najoptimálnejšia. Chýbajú zariadenia nielen na okamžité riešenie krízovej, problémovej situácie, ale i na riešenie bezprostredne nasledujúcej životnej situácie, ktorá nastáva po incidentoch, po samotných „riešeniach“ situácií. Mnoho ráz žena ostáva s deťmi doma v nevyhovujúcom manželstve. Pomoc vyhľadávajú hlavne u sociálnych pracovníkov, ktorí môžu spolupracovať s Centrami poradensko-psychologických služieb, s krízovými centrami, s charitnými domami.

1 NÁSILIE A JEHO PRÍČINY – TABUIZOVANÁ TÉMA

Konštatovanie sociologičky J. Filadelfiovej uvádza do pozornosti, že „na Slovensku bola problematika násilia páchaného na ženách dlho tabuizovanou témou. I keď v období reálneho socializmu politickí predstavitelia oficiálne prijali mnohé medzinárodné ľudskoprávne dokumenty, k ich skutočnej implementácii neprišlo“. (Filadelfiová, 2005, s. 49)

Podľa profesorky L. Radkovej rozlišujeme štyri základné vývojové štádia, ktoré plynulo prechádzajú jedno do druhého, oboma smermi, ale nemusia nutne nasledovať po sebe.

- štádium napätia – tenzie v rodine s vyústením do konfliktu. Často ide o nepodstatné, drobné nezhody a nedorozumenia,
- štádium výbuchu zlosti alebo bitia s vlastným aktom úderu, kopnutia, buchnutia a pod.,
- štádium presunu viny z útočníka na obeť – muž robí ženu zodpovednou za akt násilia voči nej a žena postupne prijíma zodpovednosť za manželovo násilné správanie. Toto zvrátené chápanie násilia patrí k typickým spôsobom vysvetľovania a obhajovania samého násilníka,
- štádium predstieraného alebo skutočného zmierenia – muž sa stáva znova láskavým, pozorným, dobrým asi ako počas medových týždňov. Sľubuje, že sa zmení alebo vyhľadá pomoc. Žena sa vracia do staronovej polohy, odmieta pomoc z okolia, o ktorú predtým sama žiadala. Reakcia zainteresovaných je nezriedka taká, že „žena vlastne ani nevie, čo chce“. (Radková, 2004, s. 46)

Akýkoľvek prejav násilipáchaného na ženách je špecifický tým, že sa odohráva za múrmi domovov, medzi štyrmi stenami, prípadne na miestach, kam nedosahuje verejná kontrola. Obeť je v priebehu napádania vždy izolovaná od možnosti akejkoľvek pomoci zvonka. To, že sa toto násilie odohráva v skrytosti domovov, je na jednej strane dôvodom, prečo zostáva

často aj niekoľko rokov utajené, a zároveň je to tiež príčinou toho, že sa oň ľudia príliš nezaujímajú. Považujú ho totiž za súkromnú záležitosť. Každé napadnutie ženy, bitka, akýkoľvek spôsob ubližovania žene (a jej deťom) nie je možné v žiadnom prípade vnímať ako súkromnú záležitosť jednotlivca, či rodiny. Často sa však bagatelizuje a zosmiešňuje, čo v konečnom dôsledku sťažuje možnosť riešenie situácie ženy a tak žena ostáva v „cykle“ násilia.

Násilie nie je možné nijako ospravedlňovať: fyzické alebo psychické týranie, ktoré vyjadruje moc nad druhou osobou, nemôže byť súkromnou záležitosťou, nad ktorou spoločnosť privrie oči. Bežnými svedkami takéhoto násilia sú deti, ktoré sú ním silne traumatizované a následky si ponosú po celý život. Taktiež môžu tieto deti preberať podobné vzorce chovania a sociálne patologické chovanie neskôr ďalej reprodukovať. (Burki- Fillenz, 1997, s. 12)

„Príčiny partnerskej agresie majú viacúrovňový charakter. Preto si vyžadujú lenkomplexný prístup, ktorý berie do úvahy rôzne faktory. Obvykle sa v tejto súvislosti odlišujú makro, exo, mikro systémové príčiny a ontogenetická rovina. Psychologickému prístupu zodpovedajú posledné menované.

K faktorom násilia voči partnerovi patria:

- pozorovanie domáceho násilia v detstve,
- problémy vo vzťahu k rodičom,
- vysoká úroveň interpersonálnej závislosti a žiarlivosti,
- postoje tolerujúce domáce násilie,
- nedostatok empatie,
- alkohol (je popisovaný vo viac ako 60% prípadov).

Predpokladá sa, že fyzické, verbálne a sexuálne zneužívanie v detstve môže mať za následok v kombinácii s osobnostnými predispozíciami tri latentné črty, ktoré sú predaktormi agresívneho správania:

- aroganciu, podvádžanie, emocionálny odstup,
- impulzivnosť a antisociálne správanie,
- zaujatosť sexualitou (až posadnutosť) a hypersexualitu.

Empirické zistenia poukázali na to, že zneužívanie súvisí s antisociálnym správaním, a agresivitou, emocionálnym chladom, sexuálnymi fantáziami. To ďalej so sexuálnym nátlakom a agresívnymi sexuálnymi fantáziami.“ (Lovaš, 2010, s. 114)

2 RIEŠENIE SITUÁCIE ŽIEN

Riešenia prípadu domáceho násilia vyžaduje komplexný prístup a to znamená zapojenie všetkých inštitúcií, ktoré môžu byť miestom prvého kontaktu pre ohrozenú osobu. Do systému pomoci ohrozeným osobám by mala byť taktiež zapojená organizácia priamo pomáhajúca, ale aj tie, s ktorými sa môže týraná osoba stretnúť. Tak môžu domáce násilie včas odhaliť a v neposlednom rade navrhnúť ohrozenej osobe také riešenie, ktoré povedie k ukončeniu násilia. (Úlehlová, 2009, s. 78)

Keď sa obeť rozhodne svoju situáciu riešiť, môže sa obrátiť na ktorúkoľvek zo štátnych a neštátnych inštitúcií. Dôležité je, aby si obeť rozmyslela ako by si predstavovala pomoc a čo by chcela dosiahnuť. V takých prípadoch je dobré zavolať na linku pomoci, kde obeť vypočujú a poradia jej ako postupovať. Zo štátnych inštitúcií sa môže obeť obrátiť napr. na políciu, súd, či príslušný orgán sociálno právnej ochrany detí a sociálnej kurately. Za týranie môžeme považovať napríklad fyzické násilia ako bitie, popáleniny či iné telesné násilie, psychické násilie, zastrasovanie, vydieranie, nútené vykonávanie činností. (Gjuričová a kol. 2000, s. 67)

Účinná pomoc pre obeť domáceho násilie by mala zahrňovať komplexný systém sociálnych služieb. Podľa Z. Bednárovej, Z. by systém mal zahrňať nasledujúce sociálne služby a činnosti:

- **Primárna práca** - s obeťami domáceho násillia by mala zahŕňať viac úrovní sociálnych služieb – od anonymného poradenstva po dlhodobú individuálnu prácu.
- **Sociálne služby, telefonická krízová linka** - Jedná sa o nepretržitú službu na telefóne, kde je obeť v prípade potreby poskytnutá krízová intervencia alebo sú obeť poskytnuté informácie o možnostiach a formách pomoci.
- **Internetové poradenstvo** – Internetové poradenstvo je založené na poskytovaní rád a informácií prostredníctvom emailov alebo webových stránok. Táto forma pomoci je často využívaná aj okolím obeť.
- **Krízová pomoc** – V tomto prípade sa obeť poskytuje neodkladná pomoc v akútnej krízovej sociálnej situácii.
- **Kontaktná sociálna práca v teréne** – s obeťami sa pracuje v miestach, kam sa obracajú po pomoc napr. polícia, sociálno právna ochrana detí a sociálna kuratela.
- **Ambulantná pomoc** – Je určená obeťam, ktoré potrebujú špecifickú odbornú pomoc, ale zostávajú bývať spoločne s agresorom v jednom byte.
- **Pobytový program v azylových centrách** - V azylových centrách, kde je obeťam zaistené na určitú dobu bezpečné bývanie, s obeťou a jej deťmi sa dlhodobo a intenzívne pracuje.
- **Následná pomoc** - Táto služba nadväzuje na pobytový program a je určená tým, ktorí už z azylového centra odišli, ale stále potrebujú odbornú pomoc. (Bednárová, 2009, s. 123)

Sociálne služby poskytujú činnosti, ktoré pomáhajú ženám riešiť problém:

- **Sociálne poradenstvo** – sociálnym poradenstvom rozumieme poskytovanie informácií o spôsoboch riešenia a zvládania ťažkých situácií vyplývajúcich zo zoznamu sociálneho zabezpečenia.
- **Právne poradenstvo** – toto poradenstvo zahŕňa poskytovanie právnych rád o riešení situácie, spracovanie materiálov k súdu, právne zastupovanie a pod.
- **Psychologická pomoc a psychoterapia** - pomoc obsahuje aktivity k odstráneniu psychických následkov, ktoré zanechala trauma z domáceho násillia na obeť.
- **Pedagogická pomoc** - je zameraná na deti obeť s cieľom zbaviť sa úzkosti a rozvíjania ich osobnosti.
- **Socioterapeutická pomoc** - táto pomoc si klade za úlohu priaznivo ovplyvniť sociálnu situáciu a vedie k sociálnej rehabilitácii a integrácii obeť do spoločnosti.
- **Podporné programy** - jedná sa o doplnkové aktivity preventívneho charakteru s cieľom zapojiť deti do plnohodnotného života, Zahŕňajú napr. kluby, voľnočasové aktivity, kultúrne aktivity. (Bednárová, 2009)

Azylové domy

V situáciách keď je nutné opustiť spoločné bývanie sú azylové domy veľmi dôležitými a v systéme nevyhnutnými zariadeniami. Ich poslaním je predovšetkým zaistiť bezpečnosť, ochranu, istotu a podporu. Tieto zariadenia poskytujú osobám ohrozeným domácim násillím pomoc formou ubytovania, doprovod na úrady, či súdy, ale a podporu v samostatnosti a sebavedomia. Taktiež sa snažia o bezpečnosť a priateľskú atmosféru v kombinácii s praktickou pomocou. Medzi bezpečnostné opatrenia patria bezpečnostné zabezpečenie celého areálu a úzku spoluprácu s políciou. V prípade ak zotrúva vysoký stupeň ohrozenia zo strany páchatel'a, je možné využiť služby azylových domov s utajenou adresou. (Střílková a kol. 2009)

Zdravotníctvo a násillie

Zdravotnícke ambulancie sú často prvé inštitúcie, ktoré obeť požiada o pomoc. Úlohou týchto pracovníkov je teda identifikovať domáce násillie a ponúknuť možnosti riešenia. Obeť

domáceho násilia často neudávajú skutočné príčiny zranenia, či už zo strachu, alebo pocitu hanby nepovedia pravú príčinu zranení. Prípadné zranenia spôsobené násilne nie sú nijako ojedinelé. (Rosa, 2006)

3 ÚČASŤ OBETÍ NA RIEŠENÍ SVOJEJ SITUÁCIE

Obet' môže aj sama podniknúť opatrenia, ktoré jej môžu pomôcť ako tak sa chrániť pred násilníkom:

- *informovať svoje okolie o prebiehajúcom domácom násilí* – ľudia blízky obeti, rodina, známy priatelia,
- *zapojenie okolia* - Ak po oznámení obeť o prebiehajúcom násilí násilie neustane, malo by sa okolie aktívne zapojiť na úrovni psychologickú, morálnu a sociálnu,
- *dočasné odlúčenie* - dočasne opustiť domácnosť, čím dá násilníkovi najavo, že ako to neprestane odlúčenie bude trvalé, (Šedivá, 2007)
- *návšteve manželskej poradne* – poskytnutie obojstrannému psychologickej poradenstvo, psychoterapeutická pomoc, rozvodové poradenstvo,
- *vyhľadanie krízového centra* – kde nájde obeť útočisko a pomoc,
- *podanie žiadosti o rozvod* – s čím úzko súvisí podanie návrhu na úpravu styku s deťmi,
- *kontaktovanie orgánu sociálno-právnej ochrany detí* – vhodné v prípade ak sú aj deti obeťami domáceho násilia,
- *podanie žaloby na ochranu osobnosti* – je možné ak pochádza k porušovaniu práv,
- *podanie návrhu na vykázanie násilnej osoby súdnou cestou* – nazýva sa aj predbežné opatrenia, môže ho podať ohrozená osoba na civilnom súde,
- *oznámenie na políciu* – ohrozená osoba môže učiniť oznámenie v troch prípadoch:
  - ak ide o aktuálne násilné správanie,
  - v prípade ohrozenia života alebo zdravia osoby,
  - ak násilné chovanie naberá na intenzite. (Šedivá, 2007, s. 34)

Vypracovanie bezpečnostného plánu

Vykázanie násilníka neznamena pre obeť koniec problémov. Násilník nemusí dodržiavať pravidlá vykázania, môže svoju obeť aj naďalej ohrozovať, napadnúť ju na jej pracovisku, či vyhrážať sa prostredníctvom detí.

1. **Zaistenie bezpečia domova** – ak partner ešte nepoužíva násilie v domácnosti má obeť väčšie šance k úteku, je dobré od obeť zistiť aké stratégie používala v minulosti, V prípade ak obeť ešte stále žije s násilníkom v jednej domácnosti tak by mala:
  - mať pripravenú bezpečnostnú tašku s dokladmi, finančnú hotovosť, lieky, dôležité telefónne čísla,
  - pripraviť si únikový plán,
  - povedať o násilí svojim blízkym, priateľom a známym,
  - dohovoriť si nie aké signály s deťmi alebo susedmi,
  - premyslieť si miesta kam by sa mohla v nebezpečenstve odísť.
2. **Bezpečnostný plán pri odchode od partnera** – ak sa obeť nachádza v štádiu, že chce odísť od partnera, tak by mala dodržiavať určité opatrenia. Čo všetko by mala obeť dodržiavať:
  - nezverovať sa partnerovi s krokmi, ktoré chce podniknúť,
  - je lepšie odísť vtedy, keď partner nieje doma,
  - obeť by mala mať vlastný bankový účet,
  - je vhodné nenechávať tam deti,
  - zaistiť si zasielanie pošty. (Vargová a kol. 2008, s. 47)

3. **Bezpečnostný plán po odchode** – nastáva pre obeť dosť ťažké obdobie, bude sa cítiť osamotená a stratená, proces odpútania sa od partnera je ťažký a obeť sa bude cítiť, že to sama nezvládne bude mať nutkanie vrátiť sa k násilníkovi, preto by mala mať pri sebe kontakty na krízové linky na ktoré sa môže v takomto prípade obrátiť a požiadať o pomoc. Obeť po odchode od partnera by mala:

- obmedziť kontakty s násilníkom,
- zaistiť si právnu ochranu,
- nestretávať sa s násilníkom na opustených miestach.

4. **Zaistenie bezpečnosti na pracovisku** – nielen partnerka býva vo vzťahu ohrozená, ale aj deti, a to buď priamo alebo nepriamo, kroky ktoré by mala obeť podniknúť k zvýšeniu bezpečnosti detí:

- informovať vedenie škôlky kto sme deti vyzdvihnúť,
- je vhodné deti poučiť, aby nechodili domov samé alebo v sprievode cudzích ľudí,
- poučiť deti o tom, aby vedeli koho kontaktovať v prípade, že sa budú cítiť ohrozené. (Vargová a kol. 2008, s. 48)

4 INTRINSITNÁ PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA

Intrinsitná (hlbková alebo holistická) prípadová štúdia sa venuje jedinému problému, no na rozdiel od inštrumentálnej, sa zameriava na prípad, ktorý potrebujeme poznať do hĺbky a nájsť expertné riešenie. (Hendl, 2005)

Prípadové štúdie vykazujú podľa Yina (2003) i nesporné výhody:

- prípadová štúdia slúži ako zdroj hypotéz,
- na prípade je možné aplikovať inovatívnu metódu,
- spochybňuje sa teória,
- iná teória sa naopak prípadom zaujímavo dokumentuje.

Existujú viaceré definície prípadovej štúdie ako výskumnej metódy, no v dostupnej literatúre môžeme identifikovať dva hlavné názory:

- Robert Stake (1998) definoval prípadovú štúdiu ako formu výskumu, ktorá je určená predmetom výskumu, teda individuálnym prípadom.
- Robert Yin (1994, 2003, 2009) definuje prípadovú štúdiu ako empirický prieskum aktuálneho fenoménu v jeho prirodzenom prostredí využitím viacerých zdrojov dôkazov. (Vasilová, 2016)

V **prípadovej štúdi** sa orientuje na bezprostrednú pomoc konkrétnemu klientovi s ktorým pracuje a pri hľadaní riešenia jeho problému (prípadne viacerých problémov) sa v prvom rade obracia na samotného klienta, ktorému pomáha nájsť skrytý potenciál pre riešenie problémov. (Bursová, Budayová, 2014, s. 15)

4.1 SPRÁVA O PRÍPADOVEJ ŠTÚDII K IDENTIFIKÁCIÍ FORIEM A VZORCOV NÁSILIA

Tatiana (meno vymyslené) kontaktovala poradenské centrum s tým, že jej manžel je v súčasnosti vo väzbe za napadnutie ich dospelého syna. Tatiana je z obce, kde sa veľmi výraznou mierou preferuje tradičný katolícky model rodiny, s tým, že manželstvo má trvať do smrti a podrobuje sa tomu aj bežný život obyvateľov tejto obce. Manžel jej z väzby píše listy, ako ho celá záležitosť mrzí, ako ľutuje svoj čin. Tatiana tomu už neverí, nakoľko tomu predchádzalo 26-ročné manželstvo plné násilia, alkoholu, klamstiev a ponižovania. Tatiana je inej štátnej príslušnosti a ťažšie komunikuje v slovenskom jazyku.

Majú dospelé 3 deti, ale ich syn je alkoholik, od puberty začal popíjať spolu s otcom, ktorý ho vodieval na murárske fušky. Za obdobie 10 rokov sa u syna rozvinula alkoholická závislosť rovnako, ako u otca. Manžel Tatiany pred nástupom do väzby popíjal denne v neprimerane

veľkých množstvách. Pod vplyvom alkoholu Tatianu ponižoval, fyzicky na ňu útočil, rozpredával majetok, ktorý mal z dedičstva. Okrem toho jej vulgárne nadával. Žiarlil na ňu (robit žiarlivostné scény a obvinil ju z nevery, len na základe toho, že sa s niekým rozprávala na ulici, v zamestnaní, v rodine, - preto mala Tatiana problém nájsť si trvalé zamestnanie) a správal sa k nej, ako k svoju majetku. Tatiana pracuje ako upratovačka, jej mzda je 300 € mesačne. Z tejto mzdy sama hradí inkaso jeho rodinného domu, nakupuje potraviny a stará sa o chod domácnosti.

Manžel Tatiany za obdobie posledných 5 rokov nedával Tatiane žiadne peniaze na inkaso, stravu a chod domácnosti. Dokonca od nej vymáhal 1 až 2 € denne, aby mu dala na „čučo“, na ktorom bol závislý. Ak mu ich odmietla dať, vždy sa na ňu zahnal rukou, ale neudrel ju. Tatiana s ním nemala pohlavný styk, avšak manžel, keď bol opitý, sa dožadoval, aby ho uspokojovala aspoň rukou. Tatiana pre pokoj v rodine to urobila s vedomím, že potom rýchlo zaspí. Toto trvalo celé roky.

Situácia v rodine sa postupne dramatizovala, až Tatiana po jednom príchode opitého manžela utrpela vážne zranenie. Potom, ako ju sotil, mala zlomenú ruku. Vyhľadala lekársku pomoc, ale pri ošetrovaní neuviedla skutočný dôvod zranenia. Tatiana je silne nábožensky veriaca, preto sa nechce s manželom rozviesť. Obáva sa, že ju Boh za rozvod potrestá, preto sa rozhodla ticho trpieť.

V súčasnosti sa však obáva toho, že manžela onedlho prepustia z väzby. Nevie si predstaviť, že sa vráti do spoločnej domácnosti. Preto požiadala poradenské centrum o pomoc.

Tatiana sa opäť obrátila na poradenské centrum po pol roku, keďže sa odmlčala. Potrebuje poradiť, ako postupovať ďalej, lebo jej manžel sa vrátil z väzby. Za svoje činy nebol odsúdený, dostal iba podmienený trest. Situácia násilia sa opäť opakuje, manžel začal znovu nepretržite piť. Často vyhľadáva pohostinstvá, domov si vodieva kamarátov bezdomovcov. Začal klientke predávať vybavenie domu. Tatiane zmizla aj obrúčka, notebook dcéry, mäso z mrazničky, kosačka zo záhrady, drevo na zimu a z obývačky drahý porcelán.

Tatiana je psychicky v rovnako zlom stave, ako keď sa na poradenské centrum obrátila prvýkrát. Hovorí, že už nevládze, že už to nevydrží a že si chce siahnuť na život. Jedinou oporou je jej dcéra, ktorá pracuje, a mama dáva takmer celú výplatu. Tatiana je sklamaná z rozhodnutia súdu, že manžel nedostal trest odňatia slobody. Je sklamaná z manželovho prístupu, znechutená a otrávená. U Tatiany je prítomná depresia a nezáujem a nechť žiť.

Tatiana sa zároveň musí v dome zamykať, pretože manžel začal pred ňou onanovať. Tatiana sa preto bojí voľne pohybovať po dome.

Tatiana začala uvažovať, že sa s manželom konečne rozvedie, ale nevie kam pôjde, lebo rodinný dom jej nepatrí, rodičia nežijú, nemá peniaze a je veľmi unavená a oslabená, preto žiada poradenské centrum o pomoc.

Záver: Z pohľadu pani Tatiany je situácia absolútne neriešiteľná. Bojí sa o svoj život, nechce takto žiť (i keď si plne uvedomuje, koľko rokov takto strávila v manželstve) a rozmýšľa nad rozvodom. Uvedomuje si i to, že nemá vlastnícke právo na nehnuteľný majetok, nemá peniaze na to, aby sa mohla presťahovať, ak by sa aj presťahovala - nemá nárok ani na sociálny nájomný byt – keďže nemá trvalý pobyt v meste.

Pri rozhovore s pani Tatianou pozorujeme výrazné trasenie celého tela, neklud, utrápenú ženu, ktorá sa pohráva so suicidálnymi myšlienkami. Pracovníčky poradenského centra, ktoré žiadala o pomoc jej navrhli, aby sa presťahovala do mesta. Samotný proces rozvodu môže prebiehať i vtedy, ak je žena umiestnená v azylovom dome, v charitnom, alebo chránenom dome. Pani Anna však nevykazuje aktívnu súčinnosť, bojí sa – čo sa stane, ak sa to „dozvie manžel, ale i ostatní z dediny.“

Pani Tatiana sa neozvala 7 mesiacov, pracovníčky poradenského centra nemajú možnosť sa s ňou stretnúť, nevedia o ďalšom vývoji problémovej situácie v rodine. Dúfajú, že je pani Tatiana živá, zdravá a že našla odvahu riešiť situáciu v jej prospech.

ZÁVER

Dňa 5. marca 2014 sa národná zástupkyňa EUCPN (Komisia OSN pre prevenciu a trestnú justíciu) zúčastnila v Bruseli Konferencie Agentúry EÚ pre základné práva (EU FRA) na tému „Násilie na ženách v EÚ: Týranie doma, v práci, na verejnosti a online“. Hlavným bodom konferencie bola prezentácia výsledkov prieskumu uskutočnenom v 28 členských štátoch EÚ, ktorého sa zúčastnilo 42 000 žien vo veku 18–74 rokov. Niekoľko kľúčových zistení z prieskumu zahŕňa nasledovné:

- 33 % žien zažilo fyzické a/alebo sexuálne násilie;
- 5 % respondentiek bolo znásilnených;
- 43 % zažilo niektorú z foriem psychického násillia zo strany súčasného alebo bývalého partnera ako napr. verejné ponižovanie, zákaz vychádzania z domu, nútené sledovanie pornografie a vyhrážanie sa;
- 33 % v detstve zažilo fyzické alebo sexuálne násilie;
- 18 % žien zažilo prenasledovanie a z toho 21 % žien uviedlo, že prenasledovanie trvalo viac ako 2 roky;
- 32 % obetí sexuálneho obťažovania uviedlo, že páchatelom bol šéf, kolega alebo zákazník.

Výsledky prieskumu ukázali aj skutočnosť, že väčšina obetí nekontaktuje políciu ani organizácie na podporu obetí, a teda neprichádza do styku so súdnym systémom alebo inými službami, určenými na ich podporu.

K výsledkom prieskumu sa vyjadrovalo viacero odborníkov z oblasti sociológie, psychológie a európskych inštitúcií. Faktom ostáva, že problematikou násillia na ženách sa musí zaoberať každý členský štát na národnej úrovni a snažiť sa ju eliminovať čo najviac, pretože čísla v prieskume sú príliš vysoké. (EUCPN, 2014)

Tieto alarmujúce čísla poukazujú na stále nevyriešený (a narastajúci) problém, ktorý by nemal človeka nechať chladného. Táto rozsiahla problematika zasahuje do obrovského množstva rodinných, ale i širších príbuzenských vzťahov.

Závažnosť násillia páchaného na ženách je sa mnoho krát vyjadruje postojmi spoločnosti voči tomuto problému. Ide často tak dobre skryté a „strážené“ javy v rodinách, pretože sa odohráva zvyčajne medzi dvoma osobami – partnermi.

Vidíme i snahu ukryť násilie - jednak zo strany oboch partnerov a jednak aj zo strany rodiny a príbuzných, ktorí sa hanbia za takéto správanie. Blízki a príbuzní o tomto probléme mnoho ráz vedia, ale nechcú sa miešať do vzťahu iných. Neutrálny prístup verejnosti necháva ženy, na ktorých je domáce násilie páchané, v izolácii a o samote. Sami sa snažia tento problém utajiť pred verejnosťou. Stačilo by len zmeniť postoj verejnosti a ukázať ženám, že ľudia a zákon stoja na ich strane, a nie na strane útočníka.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BEDNÁŘOVÁ, Z. a kol. 2009. Domáci násillí. Zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohrožením osobám. Praha : Acorus. 2009. 231 s. ISBN 978-80-254-5434.

BURKI – FILLENZ, A. 1997. *Dnes už jsem jiná*. Munchen : Brana 1997. s. 12.

BURSOVÁ, J., BUDAYOVÁ, Z. 2014. Caseresport and case study in socialwork. Warszawa : Szkoła Wyzsza im. Bogdana Jańskiego. 2014. 75 p. ISBN 978-83-87897-96-3.

FILADELFOVÁ, D. 2005. *Násilie páchané na ženách ako politická agenda v Slovenskej republike*. Bratislava : Ivo. 2005. 159 s. ISBN 978-80-6985-501-0.

- FRA. 2014. *Violence against women: an EU-wide survey. Main results report*. [online]. [2016-03-16]. Dostupné na: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>
- GJURIČOVÁ, Š. KOCOURKOVÁ, J. KOUTEK, J. 2000. *Podoby násilí v rodině*. Praha : Vyšehrad. 2000. 104 s. ISBN 80-7021-416-3.
- HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- LOVAŠ, L. 2010. *Agresia a násilie*. Bratislava : Ikar. 2010. 197 s. ISBN 978-80-551-1752-2.
- RADKOVÁ, L. 2004. *Týranie žien a úloha sociálneho pracovníka a dobrovoľníka v tomto probléme* In zborník z konferencie Ochrana života V. Trnava: TU, FZaSP , 2004. s. 46.
- ROSA. 2006. Informační a poradenské centrum pro ženy, oběti domácího násilí od dobrého úmyslu k spolupráci. In *Rosa*. ISSN 2693-2006, 2006, č. 1, s. 21.
- STRÍLOVÁ, A. FRYŠTÁK, M. 2009. *Vykázání jako prostředek ochrany před domácími násilím*. Praha : KeyPublishing. 2009. 91 s. ISBN 978-807-4180-200.
- ŠEDIVÁ, M. a kol. 2007. *Metodický rámec interdisciplinární spolupráce na místní úrovni při řešení případů domácího násilí*. Praha : Bílý kruh bezpečí. 2007. 54 s. ISBN 978-80-239-9449-0.
- ÚLEHLOVÁ, D. a kol. 2009. *Problematika domácího násilí pro zdravotnické pracovníky*. Brno : Národní ošetrovatelské centrum. 2009. 269 s. ISBN 978-80-7013-502-0.
- VARGOVÁ, B. POKORNÁ, D. TROUFAROVÁ, M. 2008. *Partnerské násilí*. Praha : Linde. 2008. 159 s. ISBN 978-80-86131-76-4.
- VASILOVÁ, M. *Využitie prípadových štúdií ako výskumnej metódy v marketingu*. [online]. [2016-03-16]. Dostupné na: http://www.academia.edu/4611822/Vyu%C5%BEitie_pr%C3%ADpadov%C3%BDch_%C5%A1t%C3%BAdi%C3%AD_ako_v%C3%BDskumnej_met%C3%B3dy_v_marketingu
- YIN, R.K. 2003. *Case Study Research: Design and Methods*. 3rd edition. SAGE Publications.

AUTORKA

PhDr. Zuzana Budayová, PhD.
 KU, Teologická fakulta v Spišskom Podhradí
 budayova@gmail.com
 0907317635

NARUŠENÁ PARTNERSKÁ DYNAMIKA

Michaela DÁVIDOVÁ – Mária HARDY – Andrea HURBANOVÁ

Abstrakt: Partnerská dynamika súvisí s teóriou vzťahovej väzby v dospelosti. Vzťahy v rámci rodiny nie sú vždy optimálne a emočne vrele. Naznačujú to výskumy týkajúce sa patogénneho partnerského, ako aj rodičovského správania. V príspevku sa zaoberáme patogénnym partnerským správaním, problémovou osobnosťou partnera a symbiotickou partnerskou väzbou z pohľadu transakčnej analýzy.

Kľúčové slová: partnerská dynamika, teória vzťahovej väzby v dospelosti, problémová osobnosť partnera, symbiotická väzba

Abstract: Dynamics of partners is connect with adult attachment theory. The relationships in family always aren't optimal and emotional warmth. It says research of pathogenic partners and parent behaviour, too. In the article we deal with pathogenic dynamics of partners, personality of partner with problems and symbiotic partner-attachment from the transactional analysis point of view.

Key words: dynamics of partners, adult attachment theory, personality of partner with problems, symbiotic partner-attachment

ÚVOD

Blízke interpersonálne vzťahy („Close Relationships“) sú vzťahy, kde medzi jednotlivými osobami je vzájomná závislosť. So vzájomnou závislosťou sa rozvíja záväzok, ktorý je taktiež považovaný za jeden z hlavných znakov blízkych vzťahov. Blízke vzťahy sú: manželské, rodinné a priateľské vzťahy. (Haubertová, Slaměník, 2013).

Dynamiku rodiny predurčuje aj spôsob vzájomného správania partnerov. Gottmanove výskumy preukázali, že emočne negatívne správanie má väčšiu schopnosť vyvolať reakciu s rovnakou emočnou polaritou u partnera ako správanie emočne pozitívne. Na základe dlhoročných výskumov identifikoval štyri najrizikovejšie spôsoby partnerského správania: opovrhovanie a znechutenie; ofenzívnosť (odmietanie zodpovednosti, obviňovanie partnera); sťažovanie sa a kritizovanie (nekonštruktívne riešenie partnerských konfliktov); obštrukcie (neadekvátne reakcie na podnety od partnera, neposkytovanie spätnej väzby v komunikácii, negatívne prejavy bez zjavného dôvodu). (In Matoušek, Pazlarová, 2010).

1 PATOGÉNNE PARTNERSKÉ SPRÁVANIE

Belsky a Pasco Fearon (2008) uvádzajú, že existuje súvislosť medzi fungovaním partnerského (manželského) vzťahu a vzťahovou väzbou v rámci interakcie dieťa – rodič. Averzívne interakcie posilňujú neistotu v prežívaní vzťahu. Je vedecky dokázané, že deti vyrastajúce vo fungujúcom vzťahu rodičov si s veľkou pravdepodobnosťou vyvinú bezpečnú vzťahovú väzbu.

Kučera (2013) popisuje „teóriu udržovania a rozpadu osobných vzťahov“ (Eysenck; Rusbult, Buunk), ktorá má za cieľ objasniť nelinearitu vzťahov (prečo sa „šťastné“ páry rozchádzajú a „nešťastné“ spolu zostávajú). Závislosť od partnera je prežívaná ako „záväzok“ („Commitment“). Úroveň spokojnosti potrieb je určená „saturáciou“ individuálnych potrieb prostredníctvom vzťahovej partnerskej väzby, čoho výsledkom je pokračovanie a udržovanie vzťahu. Tento vzťah udržiujeme aj v prípade, že nie sú dostupné žiadne iné vzťahové alternatívy. Rozchod medzi partnermi je ponímaný ako „strata investícií“ (strata spoločných hodnôt).

Novák a Plaňava uvádzajú nasledovné dôvody vzniku krízy a rozvratu manželstva: rozdielne názory na využitie voľného času; nedostatok spoločných záujmov; rozdielne názory na práva a povinnosti v domácnosti; mimomanželský vzťah (nevera); rozpory vo finančnom hospodárení; nespokojnosť v intímnom spolužití; nedostatok tolerancie; hrubé zaobchádzanie;

rozdielne názory na výchovu detí; charakterové nedostatky; žiarlivosť; výskyt závislostí; neplodnosť a iné. (In Prevendárová, 2014).

Väčšina autorov (Clark, Fitness, Brissette; Gable, Reis; Hyde, Delamater; Laurenceau et al.; McAdams; Morry; Prager; Roberts; Simons, Fletcher, Campbell; Sprecher, Hendrick; Výrost) spája partnerské, blízke vzťahy so sebaodhaľovaním („Self-Disclosure“). (In Haubertová, Slaměník, 2013).

Nesúlads v partnerskom fungovaní narúša rodinnú dynamiku cez neprijateľné správanie jedného partnera. Psychologické charakteristiky partnera rozhodujú o tom, či sa partner začne javiť ako prijateľný, respektíve neprijateľný. Neprijateľné správanie partnera môže viesť u druhého partnera k nasledujúcim reakciám: zvýšená starostlivosť; zaujatie komplementárnej role (typické pre týrané ženy – vyššia tolerancia agresívneho správania sa zo strany partnera); nekritická identifikácia (psychický zdravý partner sa „nakazí“ od partnera, ktorý má psychickú poruchu); enkapsulácia/obaľovanie (výber stratégií pre spolužitie s človekom pre situácie, v ktorých je jeho správanie prijateľné) a obmedzenie interakcie. Uvedené reakcie môžu napomáhať k „umelému udržiavaniu vzťahu“, avšak môžu postupne viesť aj k ukončeniu kontaktu. Neprijateľné správanie jedného z partnerov je spojené s existenciou „partnerskej dyády“. (Matoušek, Pazlarová, 2010).

„Znalosť partnera umožňuje jedincovi regulovať vlastné správanie tak, aby sa vyhol možným negatívnym reakciám zo strany druhej osoby a naopak sa snažil prispieť k pozitívnym emočným stavom partnera.“ (Haubertová, Slaměník, 2013, s. 11).

V období rozchodu/rozvodu sústreďujú partneri pozornosť na samých seba, prípadne negatívne na druhého partnera. Deti sú pasívnymi pozorovateľmi, avšak v mnohých prípadoch sú nepriamo zatiahnuté do „boja“ jedného rodiča s druhým. Dieťa vo väčšine prípadov jednému z rodičov podľahne a druhého rodiča zavrhnú (syndróm zavrhnutia rodiča). Rodičia využívajú rôzne stratégie na získanie a ovplyvnenie dieťaťa, ako je napríklad: primitívne vyhrážanie sa a navodzovanie strachu; vnucovanie nepravdivých historiek; presvedčanie až vydieranie dieťaťa; neúmyselné a nenápadné neverbálne pôsobenie (plač, irónia) a podobne. (Novák in Prevendárová, 2014).

Hellinger a ďalší uvádzajú nasledovné potreby v medziľudských (rodinných) vzťahoch: potrebu spolupatričnosti (potreba vzťahu k určitej skupine); potrebu udržiavať rovnováhu medzi dávaním a prijímaním; potrebu bezpečia a poriadku v chaose. (In Heretik et al., 2007).

Rodinnú dynamiku taktiež narúšajú „intrapyschické konflikty“. Ide o chronické a cyklicky sa opakujúce partnerské konflikty, ktoré sa týkajú existenciálne významnej oblasti jedinca (sebaúcta, nezávislosť) a objavujú sa spolu s osobnými a vývinovými krízami. (In Heretik et al., 2007).

„Deštruktívna symbióza“ vzniká pri pokuse o vzťah medzi traumatizovanými jedincami. Svojimi „stratégiami prežitia“ si navzájom spôsobujú závislosť (závislé vzťahy). Stratégie prežitia po traumatizujúcej udalosti v deštruktívne symbiotických vzťahoch: vytvárajú tabu v myslení a jazykovom prejave (bránia komunikovať o vlastných traumách); podrobujú ostatných ľudí vlastným kontrolným stratégiám; majú nesplniteľné požiadavky na druhých; vytvárajú ilúzie o kvalite vzťahu; vytrvalo plodia neriešiteľné konflikty; majú sebadeštruktívne tendencie, ktoré bývajú zamerané aj na ostatných ľudí. (Brisch, 2011).

Plzák identifikoval rizikové typy pre partnerstvo, manželstvo i rodinný život, ktoré môžu byť zdrojom traumatizácie v rodinnom systéme. Rizikové typy sú kontraindikované pre spoločný partnerský život a vytvárajú priestor pre riziko vo vzťahoch. Ide o nasledovné typy:

- partner závislý od rodičov;
- partner závislý od alkoholu, drog, hazardných hier;
- žiarlivý, anetický, hysterický, prehnane pedantný a promiskuitný partner. Dôsledkom je destabilizácia manželstva (narušenie, rozvrátenie vzťahu). (In Gabura 2012).

Dlhodobé a opakujúce sa traumatické udalosti majú patologické dôsledky na celkovú osobnosť jedinca. Spôsobujú:

- „zmenu v regulácii afektov a impulzov“ (chronická dysregulácia afektov, ťažkosti modulovať hnev, sebadeštruktívne a suicidálne správanie, impulzívne a riskantné správanie);
- „zmeny pozornosti a vedomia“ (amnézia, disociatívne epizódy, depersonalizácia);
- „zmeny vo vnímaní seba samého“ (chronické pocity viny a hanby, sebaobviňovanie, pocity celoživotného poškodenia, pocity neschopnosti);
- „zmeny vo vnímaní páchatel'a“ (idealizácia páchatel'a),
- „zmeny vo vzťahoch k druhým ľuďom“ (neschopnosť dôverovať, reviktimizácia, viktimizácia druhých ľudí);
- „zmeny v systéme názorov“ (zúfalstvo, beznádej);
- „somatizáciu“ (tráviaci systém, chronická bolesť, konverzné symptómy a iné). (Schauer et al., 2014).

Traumatizujúci (degradujúci) zážitok môže postihnutého jedinca sociálne stigmatizovať (je iný ako ostatní). Ľudia sa k nemu správajú odlišným spôsobom –ambivalentne (kombinácia súcitu, odmietania či odporu). Traumatizácia spôsobuje narušenie medziľudských vzťahov v podobe tendencie k vytváraniu extrémnych vzťahov s ľuďmi (sklon k podriaďovaniu sa spojeného s hypersenzitivitou, generalizovaným očakávaním nepriateľských prejavov a s nesprávnou interpretáciou bežných reakcií, ktoré sú chápané ako ohrozujúce). (Vágnerová 2008).

2 PROBLÉMOVÁ OSOBNOSŤ PARTNERA

Každá osobnosť sa vyznačuje určitými špecifikami, avšak nie všetky musia byť inými akceptovateľné a môžu plodiť partnerské konflikty. Johnson a Murray (2009) takýchto partnerov nazval „zvláštnymi partnermi“. V niektorých prípadoch spomína aj „partnerov s poruchami osobnosti“. „Zvláštnych partnerov“ delí do troch celkov, ktoré sa ešte delia podľa daných zvláštnosti popisovanej osobnosti partnera. Podrobný popis týchto celkov a ich delení uvádzame v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 1 Typológia „zvláštnych“ partnerov

A. Zvláštni, výstrední a tajomní partneri
<ul style="list-style-type: none">
• Nedôverčivý partner (paranoidná osobnosť)<ul style="list-style-type: none">
- je upodozrievavý a obviňuje partnera, že mu škodí alebo ho nejakým spôsobom podvára;
- je nadmerne zaujatý partnerovou lojalitou a dôveryhodnosťou;
- zdráha sa skutočne dôverovať a má obavy zo zneužitia osobných informácií;
- veciam, ktoré druhý partner hovorí, pripisuje znevažujúci až ohrozujúci význam (aj pri pochvale);
- cíti sa byť niekým urazený alebo prehlidaný (následok jeho nevraživosti);
- má sklom cítiť sa byť ukrivdený alebo napadnutý a reaguje hnevom (protiútokom);
- je chronicky upodozrievavý a spochybňuje partnerovu dôveryhodnosť i vernosť.
• Dištancovaný partner (schizoidná osobnosť)<ul style="list-style-type: none">
- netuží a ani neprejavuje radosť z blízkych vzťahov (je apatický);
- vyberá si samotárske aktivity a dáva im prednosť pred časom stráveným s partnerom;
- jeho záujem o sex je slabý alebo takmer žiadny;
- takmer žiadne zážitky nie sú pre neho zdrojom potešenia;
- okrem rodinných príslušníkov nemá nikoho, komu by dôveroval;
- prejavuje ľahostajnosť aj voči pochvale, aj voči kritike;
- vystihujú ho pojmy ako „chladný“, „dištancovaný“ a „bez emócií“.
• Zvláštny partner (schizotypová osobnosť)

- prejavuje často bizarné myšlienky (rodinu a priateľov nazýva „zvláštnymi“);
- neutrálnym, prípadne náhodným udalostiam pripisuje špeciálny význam alebo osobnú dôležitosť;
- má neobvyklé vnímanie udalostí a obsahy jeho vnímania a prežívania vyvolávajú v partnerovi zmätok;
- niekedy má zvláštny spôsob vyjadrovania a jeho rozprávanie niekedy ľudí odrádza, až vyplaší;
- niekedy býva podozrievavý a jeho emócie sú často neprimerané alebo zvláštne;
- mimo partnerského vzťahu má málo blízkych priateľov;
- v spoločnosti sa cíti veľmi nepríjemne z dôvodu reakcií na jeho zvláštne správanie.

B. Dramatickí, nestáli a nebezpeční partneri

- **Nebezpečný partner (antisociálna osobnosť)**
  - jeho správanie má nezákonný charakter (môže sa ocitnúť vo väzbe alebo mať problémy so zákonom);
  - klame, podvádza, manipuluje pre osobný zisk alebo napĺňanie svojich potrieb;
  - je impulzívny, neplánuje vopred a nezvažuje dôsledky svojich činov;
  - býva často fyzicky agresívny, útočný alebo podráždený;
  - nie je schopný sa trvalo udržať v práci alebo byť finančne zodpovedný;
  - nemá výčitky a svedomie, je indiferencovaný alebo racionalizuje svoje správanie, keď vás zraňuje, surovo s vami zaobchádza alebo vás okráda.
- **Búrlivý partner (hraničná osobnosť)**
  - intenzívne sa obáva opustenia a často si interpretuje správanie iných ako odmietavé;
  - má za sebou históriu intenzívnych, nestabilných vzťahov;
  - má veľmi krehký sebaobraz;
  - má sklon k impulzívnemu správaniu (impulzívne mienanie peňazí, sexualita, abúzus rôznych látok, bezohľadné riadenie vozidla, záchvaty vlčieho hladu a iné);
  - má intenzívne výkyvy nálady (medzi depesiou, úzkosťou a hnevom);
  - má chronické pocity „prázdnoty“, nudy;
  - máva neprimerané záchvaty hnevu a sklon k verbálnemu alebo fyzickému napádaniu.
- **Teatrálny partner (histriónska osobnosť)**
  - necíti sa dobre v situáciách, kde nie je stredobodom pozornosti;
  - v kontakte s druhými sa často správa sexuálne zvädzajúco alebo provokatívne;
  - má tendenciu k plytkej emocionalite, ktorá sa často mení;
  - využíva svoj fyzický zovňajšok na priťahovania pozornosti;
  - má impresionistický rečový prejav, ktorý neobsahuje veľa detailov;
  - správanie tohto partnera je často nadmerne dramatické, prehnané a teatrálné;
  - tento typ partnera je vysoko sugestibilný a o svojich vzťahoch si myslí, že sú oveľa intímnejšie a intenzívnejšie, než v skutočnosti sú.
- **Sebou zaujatý partner (narcistická osobnosť)**
  - má pompézny pocit vlastnej dôležitosti a často preceňuje svoje schopnosti a dosiahnuté výsledky;
  - je zaujatý fantáziami o vlastnom úspechu, moci, kráse alebo ideálnej láske;
  - je presvedčený o svojej „výnimočnosti“ a o tom, že mu môžu rozumieť, alebo sa môže stretávať iba s ďalšími výnimočnými, nadanými a slávnymi ľuďmi;
  - vyžaduje nekonečný a obrovský obdiv;
  - prejavuje silný pocit vlastnej privilegovanosti a od druhých očakáva zvláštne zaobchádzanie alebo automatickú ústretovosť pri napĺňaní svojich potrieb;
  - často využíva druhých pre svoj vlastný prospech takým spôsobom, že využíva výsledky iných osôb na dosiahnutie svojich cieľov;
  - chýba mu empatia a schopnosť rozpoznať alebo vžiť sa do pocitov a potrieb iných;

- často druhým závidí alebo je presvedčený, že druhí závidia jemu;
- má často arogantné postoje a správanie.

- Partner záškodník (pasívno-agresívna osobnosť)

- pasívne odmieta vykonávať rutinné práce a spoločenské úlohy;
- sťažuje si na nepochopenie a nedocenenie zo strany druhých;
- je často mrzutý a bezdôvodne nahnevaný alebo kritický voči svojim nadriadeným;
- je často závistlivý a neprajný voči tým, ktorým sa lepšie darí alebo sú úspešnejší ako on;
- preháňa svoje sťažnosti, ako sa mu zle vedí;
- osciluje medzi pasívnou ochotou a hostilným vzdorom;
- jeho správanie začína ničiť šťastie a úspech svojho partnera.

C. Úzkostní, utiahnutí a strádajúci partneri

- Bojazlivý partner (vyhýbavá osobnosť)

- vyhýba sa pracovným činnostiam, ktoré sa vyznačujú väčším množstvom sociálnych kontaktov zo strachu z kritiky, nesúhlasu alebo odmietnutia;
- nie je ochotný stýkať sa s druhými ľuďmi, pokiaľ si nie je istý, že ho majú radi;
- kvôli strachu zo zahanbenia nenadväzuje ľahko blízke alebo intímne vzťahy;
- nadmerne sa zaoberá obavami z kritizovania alebo odmietnutia v sociálnych situáciách;
- v nových situáciách je inhibovaný alebo sa cíti nepríjemne;
- je presvedčený o svojom nedostatku sociálnych zručností, o nedostatku osobnej príťažlivosti a príjemnosti a o vlastnej sociálnej menejcennosti v porovnaní s druhými;
- často je neochotný ísť do osobného rizika alebo sa vložiť do nových aktivít, pretože v ňom môžu vyvolať silné rozpaky.

- Lipnúci partner (závislá osobnosť)

- má problémy robiť každodenné rozhodnutia a potrebuje k tomu veľa rád a schválenie od druhých ľudí;
- potrebuje druhých ľudí k tomu, aby preberali zodpovednosť za väčšiu časť hlavných oblastí jeho života;
- má ťažkosti s vyjadrovaním nesúhlasu alebo zaujatím postoja voči druhým ľuďom, pretože má obavy z odmietnutia alebo zo straty podpory;
- pre nedostatok dôvery vo svoje schopnosti a vo svoj úsudok má problém začať realizovať svoje plány alebo robiť veci samostatne;
- v snahe získať ochranu a podporu od druhých ľudí zachádza často až do krajností a niekedy je pre naplnenie tejto potreby ochotný urobiť aj veci, ktoré sú mu nepríjemné;
- cíti sa nepríjemne a bezmocne, pretože má silný strach z toho, že sa nebude vedieť o seba postarať;
- pri rozpade intímneho vzťahu rýchlo a naliehavo hľadá nové vzťahy za účelom získania starostlivosti a podpory;
- nerealisticky sa zamestnáva obavami z toho, že sa bude musieť starať sám o seba.

- Rigidný partner (obsedantno-kompulzívna osobnosť)

- prehnane sa zaoberá detailmi, pravidlami, organizáciou, poriadkom alebo plánmi, až sa stráca podstata každej aktivity alebo radosti z nej;
- je perfekcionalistický, až nestíha plniť svoje úlohy;
- je prehnane oddaný práci a produktivite, čo ide na úkor jeho vzťahov a voľného času;
- je nadmerne svedomitý a nepružný v otázkach morálky alebo etických pravidiel;
- nie je schopný dať preč staré, opotrebované alebo bezcenné objekty, dokonca ani keď nemajú žiadnu sentimentálnu hodnotu;
- neochotne deleguje úlohy alebo prácu na druhých;
- mimoriadne šetrí na sebe i na druhých;
- je rigidný a tvrdohlavý a má prehnanú potrebu kontroly.

- Zachmúrený partner (depresívna osobnosť)

- jeho obvyklá nálada sa vyznačuje zachmúrenosťou, bezútešnosťou a pocitom nešťastia;
- seba-obraz tohto partnera sa vyznačuje pocitmi neschopnosti, bezcennosti a nízkym sebavedomím;
- je voči sebe kritický, obviňuje a haní sa, je zadumaný a ustaraný;
- voči iným je negativistický, kritický a usudzujúci, vo všetkom je pesimistický;
- má sklom k pocitom viny a výčitkám svedomia.

Zdroj: Johnson, Murray, 2009, s. 39 – 217 (vlastná tabuľka).

Nolen-Hoeksema et al. (2012) uvádza, že pri poruchách osobnosti ide o „dlhodobé vzorce maladaptívneho správania“. Tieto osobnosti sa vyznačujú trvalými patologickými rysmi osobnosti, spôsobov vnímania, vzťahov k okoliu a uvažovaní o sebe samom. V niektorých prípadoch sú tieto rysy tak maladaptívne, že bránia tejto osobnosti fungovať v bežnom živote. Takto vnímajúce a správajúce sa osobnosti prežívajú svoje okolie ako neprívetivé a stresujúce. O poruchách osobnosti sa môžeme dočítať aj v publikáciách: Probstová, Pěč (2014) a Svoboda, Češková, Kučerová (2012).

Zaujímavú tému rozvinul Buss (2009) vo svojej publikácii, ktorá sa zaoberá „homicidálnymi fantáziami“ v partnerských vzťahoch, a to nielen v prípade výskytu osobnostnej či inej patológie v partnerskom spoložití. Podľa jeho teórie sú „všetci programovaní k zabíjaniu, pokiaľ ide o partnera“. Vydanie knihy podnietilo množstvo výskumných dôkazov z celého sveta o pravdivosti jeho výrokov. Výskumy tohto autora preukázali, že 91 % mužov a 94 % žien malo aspoň jednu živú fantáziu, že niekoho zabijú (vo väčšine prípadov išlo o partnera – „zločin z vášne“).

Výskumy naznačili možné súvislosti „raných maladaptívnych schém“ (EMS) s partnerskými vzťahmi. Talee-Baktash, Yaghoubi a Yousefi (2013) uvádzajú, že EMS boli intenzívnejšie u párov v rozvodovom konaní.

Nižšia spokojnosť v partnerskom vzťahu taktiež súvisí s vyššími EMS. (Dumutirescu, Rusu, 2013).

3 SYMBIOTICKÁ PARTNERSKÁ VÄZBA Z POHĽADU TRANSAKČNEJ ANALÝZY

O „symbióze“ je možné hovoriť nielen vo vzťahu matka-dieťa, ale aj v partnerskom vzťahu. „Partnerskú symbiózu“ popísal Schlegel (2007). Hovorí o symbiotických partnerských postojoch, ktoré sú súčasťou vzťahovej väzby medzi partnermi. Ide o „vzájomne sa dopĺňajúci, komplementárny symbiotický postoj“, ktorým sa partneri navzájom dopĺňajú a realizujú svoje role v rámci svojho spoložitia. V prípade, že obaja partneri chcú zaujať rovnakú (napríklad vedúcu, rozhodujúcu) rolu, hovoríme o „rivalizujúcom symbiotickom postoji“.

Young hovorí o vzťahovej chémii: človeka nevedome priťahuje partner, s ktorým sa vo vzťahu do určitej miery obnoví dynamika prostredia v detstve. (In Medalová, Procházka, 2014).

Pojem „symbióza“ v tomto poňatí zaviedla do oblasti „transakčnej analýzy“ Schiffová, ktorá vychádzala z faktu, že jedinec s nedostatkom samostatnosti očakáva riešenie každého problému od niekoho druhého (spravidla druhého partnera). Nedostatok samostatnosti je vždy spojený so „symbiotickým postojom s nedostatkom zodpovednosti“. V transakčnej analýze sa často nedostatok autonómie označuje ako „symbiotický“. Symbiotický vzťah je taký, kedy jeden z partnerov preberá zodpovednosť za toho druhého a ten druhý ho nasleduje. (In Schlegel, 2007).

Transakčná analýza, ktorou sa podrobne zaoberá Schlegel (2007), pracuje s nasledovnou typológiou „ja som OK, ty si OK“ a typológiou vzťahovej väzby, ktorú uvádza Biešcad, Hašto (2010):

- bezpečná vzťahová väzba („ja som OK, ty si OK“);

- vyhýbavá/dištancovaná/odmietavá vzťahová väzba („ja som OK, ty nie si OK“);
- ambivalentná/úzkostná/zapletená vzťahová väzba („ja nie som OK, ty si OK“);
- ustrašená/bojazlivá vzťahová väzba („ja nie som OK, ty nie si OK“).

ZÁVER

V príspevku sme popísali patogénne partnerove správanie, ktoré priamo súvisí s problémovými osobnosťami v partnerskej väzbe. Zaoberali sme taktiež symbiotickou väzbou, ktorú sme poňali z pohľadu transakčnej analýzy. Narušené partnerské správanie je patologický základ pre vznik sociálno-patologických javov v rodinnom prostredí, a to predovšetkým domáceho násillia.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BELSKY, J. – PASCO FEARON, R. M. 2008. Precursors of Attachment Security. In CASSIDY, J. et al. (Eds.). *Handbook of Attachment. Theory, Research, and Clinical Applications*. New York : The Guilford Press, 2008. 1020 s. ISBN: 978-1-59385-874-2, p. 295-316.
- BIEŠČAD, M. – HAŠTO, J. 2010. Diagnostikovanie typov vzťahovej väzby (attachment) v dospelosti s použitím nástrojov dostupných v našich podmienkach. In *Psychiatrie*. [online]. 2010, roč. XIV. č. 2/2010. [citované 2014-06-08]. s. 68–74. Dostupné na internete: <http://www.tigis.cz/images/stories/psychiatrie/2010/02/03_biescad_2_2010.pdf>. ISSN 1212-6845
- BRISCH, K. H. 2011. *Symbióza a autonómie. Traumata z narušeného systému rodinných väzieb*. Praha : Portál, 2011. 272 s. ISBN 978-80-262-0004-8.
- BUSS, D. M. 2009. *Vrah v nás. Prečo sme programovaní k zabíjaniu*. Trenčín : Vydavateľstvo F, 2009. 268 s. ISBN 978-80-88952-61-9.
- DUMITRESCU, D. – RUSU, A. S. 2012. Relationship between early maladaptive schemas, couple satisfaction and individual mate value: an evolutionary psychological approach. In *Journal of Cognitive & Behavioral Psychotherapies*. ISSN 1584-7101, 2012, roč. XII, č. 1, p. 63-76.
- GABURA, J. 2012. *Teória rodiny a proces práce s rodinou*. Bratislava : Iris, 2012. 318 s. ISBN 978-80-89256-95-2.
- HAUBERTO VÁ, D. – SLAMĚNÍK, I. 2013. Intimita jako jeden ze základních znaků těsných vztahů. In *Psychologie pro praxi*. ISSN 1803-8670, 2013, roč. III, č. 4, s. 9-22.
- HERETIK, A. et al. 2007. *Klinická psychológia*. 1. vyd. Nové Zámky : Psychoprof, 2007. 815 s. ISBN 978-80-89322-00-8.
- JOHNSON, W. B. – MURRAY K. 2009. *Bláznivá láska. Vyznajte sa v problémovej oblasti vášho partnera*. Trenčín : Vydavateľstvo F, 2009. 242 s. ISBN 978-80-88952-55-8.
- KUČERA, D. 2013. *Moderní psychologie. Hlavní obory a témata současné psychologické vědy*. Praha : Grada Publishing, 2013. 213 s. ISBN 978-80-247-4621-0.
- MATOUŠEK, O. – PAZLAROVÁ, H. 2010. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny. Praha : Portál, 2010. 184 s. ISBN 978-80-7367-739-8.
- MEDALOVÁ, K. – PROCHÁZKA, R. 2014. Rané maladaptívne schémy, attachment a stratégie zvládania stresu u klinickej a neklinickej populácie. In *E-psychologie*. [online]. 2014, roč. VIII. č. 4/2014. [citované 2014-03-22]. s. 11-22. Dostupné na internete: <<http://e-psycholog.eu/pdf/medalova-prochazka.pdf>>. ISSN 1802-8853.
- NOLEN-HEOKSEMA, S. et al. 2012. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. Praha : Portál, 2012. 888 s. ISBN 978-80-262-0083-3.
- PREVENDÁROVÁ, J. 2014. *Rodinná terapia v praxi*. Bratislava : Radosť, 2014. 278 s. ISBN 978-80-971319-1.
- PROBSTOVÁ, V. – PĚČ, O. 2014. *Psychiatrie pro sociální pracovníky*. Praha : Portál, 2014.

248 s. ISBN 978-80-262-0731-3.

SCHAUER, M. et al. 2014. *Naratívna expozičná terapia (NET). Krátkodobá terapia pre traumatické stresové poruchy*. Trenčín : Vydavateľstvo F, 2014. 214 s. ISBN 978-80-88952 80-0.

SCHLEGEL, L. 2007. *Transakčná analýza ako kreatívne spojenie hlbínnej a kognitívnej psychoterapie*. Trenčín : Vydavateľstvo F, 2007. 573 s. ISBN 80-88952-36-0.

SVOBODA, M. – ČEŠKOVÁ, E. – KUČEROVÁ, H. 2012. *Psychopatologie a psychiatrie*. Praha : Portál, 2012. 320 s. ISBN 978-80-262-0216-5.

TALEE-BAKTASH, S. – YAGHOUBI, H. – YOUSEFI, R. 2013. Comparing the early maladaptive schemas and cognitive emotion regulation strategies in obsessive-compulsive disorder patients and healthy people. In *Feyz Journal of Kashan University of Medical Sciences*. ISSN 1029-7855, 2013, roč. XVII., č. 5, p. 471–481.

VÁGNEROVÁ, M. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha : Portál, 2008. 872 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

AUTORI

PhDr. Michela Dávidová

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava

Palackého č. 1, 810 00 Bratislava

davidovamichala@gmail.com

0911460539

www.vssvalzbety.sk

doc. PhDr. Mária Hardy, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava

Palackého č. 1, 810 00 Bratislava

hardy@vssvalzbety.sk

0911988635

www.vssvalzbety.sk

Mgr. Andrea Hurbanová

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, Bratislava

Palackého č. 1, 810 00 Bratislava

andrehurban@gmail.com

0949598474

www.vssvalzbety.sk

NÁSILIE V RODINE PÁCHANÉ V KONTEXTE ZÁVISLOSTI

Martina DRZSÍKOVÁ

Abstrakt: Príspevok pojednáva o násilí páchanom v rodine v kontexte závislosti. Venuje sa dopadu závislosti na členov rodiny, jej funkcie a taktiež násilie, ktoré je často jej dôsledkom. Zameriava sa taktiež na vznik a pôsobnosť Poradenského centra pre osoby ohrozené násilím v kontexte závislosti, ktoré vzniklo za podpory finančného rozpočtu FM EHP a NFM, štátneho rozpočtu SR a podpory mesta Nitra.

KLúčové slová: Násilie. Poradenské centrum pre osoby ohrozené násilím v kontexte závislosti. Rodina. Závislosť.

Abstract: The paper deals with violence against the family in the context of addiction. It deals with the impact of addiction on the family members, its functions as well as violence that is often its consequence. It focuses also on the origin and scope of the Counselling Centre for people at risk of violence in the context of addiction, which was created with the support of the financial budget of the EEA FM and the NFM, the state budget and support for the city of Nitra.

Key Words: Violence. Advice center for people at risk of violence in the context of addiction. Family. Dependence.

ÚVOD

Závislosť na návykových látkach predstavuje stále rastúci fenomén v spoločnosti. Nové možnosti, ako aj dostupnosť návykových látok, a taktiež propagácia alkoholu, ako súčasť spoločenského života spôsobujú, že sa dotýka čoraz väčšieho počtu ľudí, a zároveň čoraz mladšej vekovej kategórii. Závislosť ako taká, nesie so sebou mnoho rizík a výrazne ovplyvňuje nielen život samotného závislého, ale aj jeho najbližších ľudí, či už hovoríme o partneroch, partnerkách, deťoch, alebo rodičoch, ktorých deti sú závislé od návykových látok. Jedným z týchto rizík je aj násilie páchané v kontexte závislosti. Je to úplne jednoduché. Ak sa nám pokazí súčiastka v akomkoľvek spotrebiči, ten prestane fungovať. Dokáže plniť svoju funkciu len vtedy, ak sú všetky súčiastky v poriadku, ak sú zosúladené a tvoria jeden celok. Na rovnakom princípe funguje rodina. Ak sú všetci jej členovia v poriadku, funguje jednotne, ako celok. Ak má však jeden z nich problém, celok fungovať prestane a tento problém sa zrazu bezprostredne dotýka všetkých ostatných článkov rodiny. O rodine, ako o štruktúrovanom celku hovorí aj Plaňava (2000), ktorý ďalej tento celok popisuje ako stabilný priestor a prostredie pre zdieľanie, reprodukciu a produkciu života ľudí, ktorého zmyslom je utvárať relatívne bezpečie a stabilitu. Je však rodina, ktorá denne zápasí s problémami, ktoré prináša závislosť stabilná? Je táto rodina bezpečná? Ak sa teda zameriame na bezpečnosť a s ňou súvisiace možné násilie, predovšetkým je to násilie psychické, ktoré sa v menšej či väčšej miere dotýka takmer každej rodiny, kde je prítomná závislosť, ale taktiež násilie ekonomické, a v niektorých prípadoch násilie fyzické. Reakciou na túto skutočnosť a potreby rodinných príslušníkov závislých bolo vybudovanie Poradenského centra pre osoby ohrozené násilím v kontexte závislosti.

VPLYV ZÁVISLOSTI NA RODINU

Partnerské vzťahy sú vo všeobecnosti špecifickou témou, a dobre fungujúci vzťah je ideou každého z nás. Pri fungovaní dvoch odlišných indivíduí však častokrát dochádza ku konfliktom a problémom, pričom každá takáto situácia má dve východiská, a to možnosť tolerovať partnera a hľadať spoločné riešenie vzniknutej situácie, alebo sa rozhodnúť pre slobodnú cestu a zväzok dvoch ľudí prerušiť. Ak sa do vzťahu vkradne závislosť jedného z partnerov na návykovej látke, znamená to riziko a vznik krízovej situácie. Zároveň však vždy zostávajú spomínané dve možnosti, a to byť pre partnera nápomocným, riešiť s ním aktuálnu

situáciu a podieľať sa na procese úzdravy, alebo sa rozhodnúť pre voľbu, kedy každý z partnerov kráča vlastnou cestou.

Nech už je konečné rozhodnutie akékoľvek, v každom prípade je jedinec procesom, ktorý nastáva hlboko poznačený a ovplyvnený.

Faktory, ktoré môžeme nazvať tým, čo formuje partnera v dlhodobom spoložití so závislým, pomenovali autori Pavelová (2006), Nešpor (2007) nasledovne :

- najskôr predovšetkým neistota, úzkosť, strach o bezpečnosť partnera,
- neskôr obavy zo spoločenskej degradácie,
- strach z fyzického a slovného napádania, strach o deti i o seba, taktiež z pocitu neuznania a neistoty v oblasti erotiky a sexu,
- nadmerné zaťaženie a starosť o rodinu, spomínaná izolácia od užšieho a taktiež širšieho prostredia,
- veľká starosť o prosperitu rodiny.

Objavujú sa aj mnohé iné skutočnosti, ako napríklad stavy, kedy partneri trpia nespavosťou, plačlivosťou, nervozitou, bolesťami hlavy, nechutenstvom, ba dokonca bulímiou. Snažia sa uniknúť z tohto života, majú tendenciu k popieraniu reálnych faktov, s ktorými sa denne stretávajú.

Funkcie rodiny sú vnímané z rôznych hľadísk a ich prioritou je v prvom rade hájiť záujmy jej členov a vytvárať im prostredie, v ktorom sa cítia dobre, bezpečne, majú zabezpečené základné potreby a možnosť rozvíjať svoj potenciál. Medzi najčastejšie prezentované funkcie rodiny patrí biologicko – reprodukčná funkcia, prezentovaná v dvoch formách, a to fyziologickej a prokreatívnej forme sexuality, emocionálna funkcia, v rámci ktorej rodina predstavuje bazálne emocionálne prostredie, sociálnu funkciu, kedy je rodina pre človeka prostredím, kde si osvojuje komunikačné zručnosti a sociálne role. Ďalej rozlišujeme funkciu ekonomickú, opatrovateľskú, kultúrno – hodnotovú, výrobnú funkciu, ktorú zároveň popisuje ako u nás niekoľko rokov vykorenenu, odpočinkovo – rekreačnú funkciu, a napokon ochrannú funkciu, ktorá členom rodiny pomáha zvládať rizikové situácie a je schopná postaviť sa na ich obranu a ochranu. Pavelová (2006) popisuje plnenie základných funkcií v rodine závislých nasledovne. Biologicko - reprodukčnú funkciu popisuje ako historicky najstaršiu, naplňujúcu sa narodením dieťaťa, zahrňujúcu tiež sexualitu a reprodukciu. Závislosť spôsobuje zníženie sexuálneho apetítu, problém s impotenciou, a taktiež je možný prenos geneticky modifikovaných génov a tým závislosť vnímať ako dedičnú. U žien požívajúcich návykové látky počas gravidity je riziko poškodenia plodu, ktoré vyvoláva chorobné vývojové zmeny. Ekonomickú funkciu predstavuje predovšetkým zabezpečenie materiálnych potrieb jej členov, ak však je v rodine závislý člen, finančná investícia práve na jeho potreby je evidentná. V hodnotovom rebríčku sa dostáva návyková látka na prvé miesto, a závislý ani neuvažuje, či zostane dostatok finančných prostriedkov na potreby ostatných členov rodiny. V krajných prípadoch je kvôli zlej ekonomickej situácii zabezpečenie výživy na nedostačujúcej úrovni, čo má za následok zvýšenú chorobnosť. Zlyhávanie ekonomickej funkcie rodiny má aj celospoločenský charakter, pretože sa nejdená len o ekonomický pokles rodiny, ale ekonomickú zaťaženosť celej spoločnosti. Emocionálnu funkciu rodiny vníma ako najvýznamnejšiu zložku, kedy je prítomná medzi manželmi, deťmi a súrodencami navzájom emocionalita. V rodinách s dostatočne rozvinutou citovou výchovou čerpajú jej členovia silu, energiu, a predpoklady na zvládanie problémov. Rodina sa stáva zdrojom emocionálnej istoty, podpory a opory pre dieťa, pretože človek so zdravým sebavedomím a sebahodnotením môže správne ovplyvniť vývoj svojej osobnosti a začleniť sa do spoločnosti. Predpokladom emocionálnej funkcie rodiny je okrem iného úcta a vzájomný rešpekt, pretože ak sa práva a potreby dieťa prestanú zohľadňovať, to nesmierne trpí. Rizikovým faktorom vo vývoji závislosti je porucha vedomia vlastnej hodnoty, ktorá sa väčšinou spája s chýbajúcim sebavedomím, znižuje sa tolerancia záťaže pri konfliktoch, stupňuje sa strach a napätie. Vplyv

prostredia a nekritický postoj rodičov voči návykovým látkam a ich užívaniu výrazne prispievajú k vývoju závislosti, a konzumácia návykových látok predstavuje pre mnoho mladistvých pochádzajúcich z takéhoto rodinného prostredia útočisko a riešenie situácii. Socializačno – výchovná funkcia v kontexte vplyvu závislosti sa dotýka absencie vzoru muža, čo u dievčat spôsobuje ťažkosti pri vytváraní vzťahov k opačnému pohlaviu a u chlapcov ťažkosti pri preberaní mužskej role. Zároveň závislý rodič nevystupuje v očiach dieťaťa ako kladný hrdina, a preto i pri napomínaní dieťaťa, si ono jeho slová nepripúšťa a bráni sa vzdorovitou. Každé dieťa je vychovávané predovšetkým vlastným príkladom, správaním, gestami rodičov, starostlivosťou, alebo aj nedostatkami, a pritom každá chyba vo výchove má určité následky. Prítomnosť závislosti v rodine je teda určite jedným z následkov, ktorý ju výrazne ovplyvní.

NÁSILIE V KONTEXTE ZÁVISLOSTI

Johannes Lindenmeyer popisuje mnohotvárnú záťaž príbuzných, ktorí častokrát musia znášať predovšetkým nespoľahlivosť zo strany závislého člena. Taktiež je to však zanedbávanie, agresivita, emocionálne výbuchy, prípadne násilie, sexuálne delikty a zneužívanie, alebo nadmerné partnerské a rodinné konflikty, finančné ťažkosti, hroziacu alebo skutočnú nezamestnanosť a vypäté situácie kvôli intoxikácii alkoholom, pričom nepriamo sa táto situácia sťažuje a komplikuje pridruženým chýbaním porozumenia, dlhmi, neplnenými povinnosťami, alebo stiahnutím sa sociálneho okolia (Lindenmeyer, 2009).

Rodinní príslušníci často pomenúvajú túžbu po návrate k fungujúcej rodine a nádej, v ktorej je vyjadrená túžba po abstinencii. Oba tieto smery možno vidieť v popise pôsobnosti rodinnej terapie, ktorú prinášajú napríklad Heller a Pecinová (2006), ktorí ju vnímajú ako podporu rodiny závislého člena a taktiež prácu s rodinou trpiacou spoluzávislosťou, pričom základom rodinnej terapie je zmena systému vzťahov v rodine, nakoľko pri vzniku a rozvoji závislosti sa v rodine uplatňujú dva najvýznamnejšie prvky, akými je utajenie užívania návykovej látky a zdôvodnenie. Utajenie rodinu devastuje, oslabuje vzájomnú dôveru, komunikáciu, naruša hodnotový systém, a zdôvodňovanie rovnako tak rozvracia vzájomné vzťahy, emočné prejavy a iné funkcie patriace k normálnemu fungovaniu rodiny. Okrem utajovania a zdôvodňovania prebieha v takejto rodine aj proces zraňovania, ktorý nastáva pri nevhodnom zaobchádzaní so zraniteľným dieťaťom, pričom sa tento proces úzko vzťahuje na rodinu, ktorá trpí spoluzávislosťou, čiže na rodine, kde je jeden z jej členov závislý na návykovej látke.

Identifikovať násilie v rodine, kde je prítomná závislosť, je teda bežným javom. Najčastejšie ide o násilie psychické, ktoré je spôsobené už samotnou záťažou sústredenou na rodinu, ktorá preberá úlohy a zodpovednosť za samotného závislého. Psychické násilie sa objavuje predovšetkým v partnerských vzťahoch, kedy je jeden z partnerov závislý. Je však aj ukazovateľom vzťahov medzi rodičmi a deťmi, kde je prítomná závislosť, a to v oboch možných prípadoch. Môžeme teda hovoriť o násilí páchanom závislými rodičmi na deťoch, ktoré sú zo strany závislého rodiča zanedbané, ako aj násilí zo strany závislých dospievajúcich detí na svojich rodičoch, kedy okrem psychického násillia je často prítomné násilie ekonomické, súvisiace s napríklad s miznutím cenností z domácnosti.

MOŽNOSTI LIEČBY ZÁVISLOSTI V SÚVISLOSTI S RODINOU

Tak, ako je však možné liečiť samotnú závislosť, je možné poskytnúť pomoc a podporu aj rodine a obnoviť tak jej fungovanie a vzťahy, ako aj pracovať s vyskytujúcim sa násillím, a v tomto prípade predovšetkým jeho následkami.

V prípade úspešného absolvovania liečby a dostatočnej motivácie závislého k abstinencii a práci na sebe samom, nasleduje veľmi ťažká práca v rodine, ako aj v partnerskom vzťahu. Častokrát ešte dlho po nástupe na liečbu partnera, či partnerky a jeho abstinencii nie sú partnerky, prípadne partneri schopní sa ukludniť a zbaviť sa nahromadeného stresu, pretože

život so závislým, a všetky dôsledky, ktoré so sebou nesie, ovplyvnil prah ich tolerancie záťaže, ktorá nastane pri každej neočakávanej zmene programu rodiny, pri každom oneskorenom príchode partnera domov, pri jeho prílišnej radosi, či smútku a mnohých iných bežných životných situáciách. Možno to pokladať za prirodzený stav, ktorý nastal nespočetnekrát opakovanými klamstvami, konfliktami a minulosťou a strachom z budúcnosti. Rodina hrá pri liečbe závislosti dôležitú úlohu, a to vo všetkých jej variantoch. Ústavná liečba a odchod partnera z prostredia domova sa bezprostredne dotýkajú fungovania rodiny, rovnako tak aj ambulantná liečba, ktorá si vyžaduje intenzívnejšiu podporu rodiny a očakáva sa pri nej interakcia medzi rodinou a závislým vo vyššej miere, ako pri hospitalizácii partnera v zariadení určenom na liečbu závislosti. Pri akejkoľvek forme liečby, treba z pohľadu rodiny dbať hlavne na jej prežívanie a zvládanie náročných, emočne vypätých situácií. Je potrebné venovať ich prežívaniu zvýšenú pozornosť, pretože pomenovávať svoje pocity začínajú oveľa neskôr a ak ostávajú s nimi sami, a nehovoria o nich, môže prísť k nebezpečným poškodeniam. Príliš silný tlak na to, aby svoje pocity strachu a obáv potlačili, ako to boli nútení robiť počas pretrvávajúcej závislosti partnera môže mať v ich procese uzdravovania skôr opačný efekt a ani násilným spôsobom sa nedajú odstrániť tie dlhé roky naukladané napätie a stres. Abstinujúci partner sa len vracia do normálneho života, v ktorom je normálne nepiť, nie piť a pocity partnerky, prípadne partnera kolísajú od radosi z triezveho partnera cez pochybnosti, či to naozaj dokáže a ustojí, až k silnej nedôvere k jeho rozhodnutiu a zotrvaniu. Dôležité je nechať partnerke alebo partnerovi dostatočný časový priestor, pričom to, čo je to dostatočný časový priestor, určujú oni sami, a ani okolie. Túžba po návrate partnera, ktorý by bol v poriadku, a opätovné fungovanie partnerského vzťahu sú prirodzené reakcie. Ak je však kladený záujem o stav partnera vyššie, ako záujem vlastných potrieb, môžeme hovoriť o pretrvávajúcej spoluzávislosti, kedy partner preberá na seba zodpovednosť za život toho druhého. Túto približuje Bourn (In Beattieová, 2006) ako tendenciu klásť potreby iných, pred svoje vlastné, a prispôbovanie sa ostatným do takej miery, až človek podceňuje, alebo zanedbáva svoje vlastné túžby, pocity a tiež základné potreby.

VZNIK PORADENSKÉHO CENTRA PRE OSOBY OHROZENÉ NÁSILÍM V KONTEXTE ZÁVISLOSTI

V súvislosti s uvedenými skutočnosťami, ako aj dlhoročnými skúsenosťami s prácou so závislými v neziskovej organizácii BUDÚCNOSŤ, bolo prirodzené zaoberať sa otázkou závislosti a násilia, ako dvoch vzájomne vplyvujúcich fenoménov.

Prvotná myšlienka k vytvoreniu takejto špecifickej služby teda viedla z potrieb samotných klientov. Po vyhlásení výzvy na predkladanie žiadostí o projekt v programe „SK09 Domáce a rodovo podmienené násilie“ financovaného z prostriedkov Nórskeho finančného mechanizmu a Štátneho rozpočtu SR, sa nezisková organizácia BUDÚCNOSŤ stala úspešným žiadateľom. Devízou samotného projektu bolo predovšetkým jeho špecifické zameranie, a to spomínané násilie páchané v kontexte závislosti, ako aj sieťovanie služieb prostredníctvom partnerstva s občianskym združením STORM, za účelom poskytovať tieto špecifické služby v prirodzenom prostredí klientiek, s možnosťou ich následnej distribúcie do novovzniknutého poradenského centra. Poradenské centrum zahájilo svoju činnosť 1.11.2015. V súvislosti s projektom je jeho činnosť financovaná na jeden rok, avšak udržateľnosť projektu má aj dlhodobú víziu. V poradenskom centre je možnosť využívať špecializované sociálne poradenstvo, ako aj právne poradenstvo a neoddeliteľnou súčasťou je tiež skupinová práca, ktorá sa osvedčila ako najúčinnější z metód v práci so závislými, ako aj ich rodinnými príslušníkmi. Terapeutická skupina pre osoby ohrozené násilím v kontexte závislosti sa koná pravidelne každý týždeň. Okrem pevne stanoveného časového harmonogramu je tu samozrejme možnosť komunikovať kedykoľvek prostredníctvom mailu, prípadne si dohodnúť

stretnutie individuálne v súvislosti s potrebami klientov a možnosťami samotných pracovníkov.

Harmonogram Poradenského centra pre osoby ohrozené násilím v kontexte závislosti - BUDÚCNOSŤ, n.o., so sídlom na Wilsonovom nábreží 82 v Nitre:

Deň:	Čas:	Aktivita:
Pondelok	9.00 - 13.00	Právne poradenstvo
Utorok	9.00 - 13.00	Špecializované sociálne poradenstvo
Streda	16.00 - 18.00	Skupinová práca
Štvrtok	9.00 - 13.00	Špecializované sociálne poradenstvo
Piatok	9.00 - 13.00	Špecializované telefonické sociálne poradenstvo

Aktuálne kontakty, ako aj mailová adresa a iné informácie sú dostupné na webovej stránke www.buducnost.eu.

ZÁVER

Pracovať s celými rodinami, v ktorých je jeden z členov závislý od návykovej látky, je pre jej fungovanie nesmierne dôležité. Práca s rodinou závislého znamená často prácu s násilím. Po úspešnej liečbe závislého je nevyhnutné pracovať aj s celou rodinou, a v kontexte násillia pracovať s jeho dôsledkami. Jednou z účinných foriem je skupinová práca, ktorá je súčasťou spomínaného Poradenského centra pre osoby ohrozené násilím v kontexte závislosti. Intenzívna práca na sebe samom je kľúčom k zdravému fungovaniu celej rodiny, preto považujeme za dôležité venovať pozornosť rodinným príslušníkom, na ktorých je, a bola páchaná akákoľvek forma násillia v spojitosti so závislosťou. Dlhodobá udržateľnosť tejto služby môže byť v danej oblasti veľkým prínosom.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BEATTIEOVÁ, M. 2006. Koniec spoluzávislosti. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006. 278 s. ISBN 80-7162-631-7.
- HELLER, J., PECINOVSÁ, O. a kol. 1996. *Závislostznámá, neznámá*. Praha: Grada, 1996. 168 s. ISBN 80-7169-277-8.
- LINDENMEYER, J. 2009. *Závislosť od alkoholu*. Trenčín: Promentesanas.r.o, 2009. 137 s. ISBN 978-80-88952-54-1
- NEŠPOR, K. 2007. *Návykové chováni a závislosť. Současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál, s.r.o., 2007. 170 s. ISBN 978-80-7367-267-6.
- PAVELOVÁ, Ľ. 2006. *Základné funkcie rodiny v kontexte závislosti od alkoholu*. In: Čistý deň. ISSN 1336-4243, 2006, roč. IV, č. 2, s. 24-25
- PLAŇAVA, I., 2000. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk. 2000. 294 s. ISBN 80-72390-39-2.

AUTORKA

Mgr. Martina Drzsíková
BUDÚCNOSŤ, n.o.
Wilsonovo nábrežie 82, 949 01 Nitra
martina.drzsikova@gmail.com
www.buducnost.eu

ŠKOLSKÉ PROSTREDIE AKO PÔSOBISKO MECHANIZMOV A DONUCOVACÍCH PRAKTÍK ZHUBNÝCH KULTOV A SIEKT

Peter ĎURKOVSKÝ

Abstrakt: *Téma mechanizmov a donucovacích praktík zhubných kultov a siekt, ktoré pôsobia v školskom prostredí, je v súčasnej dobe globalizácie a rozpúšťania hraníc v rámci európskeho hospodárskeho priestoru aktuálnejšia, než kedykoľvek doposiaľ. Tolerovaný a dokonca až vyžadovaný multikulturalizmus spolu s odstránením colných a policajných prekážok uľahčuje voľný pohyb špekulatívneho kapitálu, ktorého vlastníci nikdy neuznávajú etické hranice.*

Kľúčové slová: *Kult. Kultová závislosť. Náboženstvá. Závislosť.*

Abstract: *The theme mechanisms and enforcement practices malignant cults and sects that operate in the school environment, is currently globalization and the dissolution of borders within the European Economic Area topical than ever before. Tolerated and even required to multiculturalism along with the removal of customs and police barriers facilitates the free movement of speculative capital, whose owners never do not recognize the ethical boundaries.*

Key words: *Cult. Cult addiction. Religion. Dependence.*

ÚVOD

Nič z toho, čo sa odohráva v priestoroch škôl, ktoré sú zároveň miestami sekundárnej socializácie, nie je dielom náhody. A v konečnom dôsledku aj náhody majú svoje príčiny. Žiaden človek sa neocitne v interakcii s dieťaťom len mimochodom, a každá interakcia dieťa programuje. Pre celistvosť vykreslenia problematiky kultov a siekt, a zároveň pre dezorganizáciu manipulujúceho povedomia o výslovne náboženskom charaktere týchto skupín, je nevyhnutné v skratke prejsť typológiou týchto skupín, ktoré sú súčasťou každodenného života.

Podľa Junga „náboženstvá sú psychoterapeutické systémy.“ (Jung, 1992, s. 170). V priamej nadväznosti na túto myšlienku pokračuje: „Čo vlastne robíme my psychoterapeuti? Pokúšame sa vyliečiť utrpenie ľudskej psychiky, ľudského ducha alebo ľudskej duše a náboženstvá robia to isté. Pretože náš Pán sám je liečiteľ, je lekár, lieči chorých a zaoberá sa utrpeniam i duše, a to je presne to, čo nazývame psychoterapiou.“ (Jung, 1992, s. 170). Túto nadčasovú myšlienku napokon uzatvára: „Nie je to hra, ak nazývam náboženstvo psychoterapeutickým systémom. Je to najprepracovanejší systém a je za ním veľká praktická pravda.“ (Jung, 1992, s. 170).

1 KULTOVÁ ZÁVISLOSŤ

Podľa K. Harďoňovej „pre dnešnú spoločnosť je príznačná anonymita a absencia blízkych medziľudských vzťahov. avšak ani zhon determinovaný spoločenskými požiadavkami nedokáže prehlušiť duchovné potreby. Súčasný človek je rozpoltený medzi „mat“ a „byt“.“ (Harďoňová, 2010, s. 110).

I. O. Štampach upozorňuje na takzvané falošné znaky sektárstva v populárnom vyjadrovaní, kedy sa registrované náboženské spoločenstvo všeobecne považuje za cirkev a neregistrované za sektu. Podľa neho „do všeobecného užívania prenikla tiež terminológia používaná občas sociológmi v nadväznosti na inak samozrejme kategoricky formulovanú úvahu v Sociológii náboženstva Maxa Webera, ktorá slovom cirkev označuje univerzálnu organizáciu v kontraste k sekte ako uzavretej náboženskej spoločnosti. Používanie výrazu cirkev ako protikladu sekty ukazuje, že sa veľmi neberie do úvahy nekresťanské prostredie.“ (Štampach, 2008, s. 183). Popritom samotná odlišnosť od dominantných skupín ešte nemusí byť znakom pejoratívneho zmyslu slova sektárstvo. Aj podľa výstupového poradcu S. Hassana „mnohé skupiny sa javia

ako zhubné, ale sami o sebe zhubné nie sú. Patria do akéhosi „šedého pásma“. Na určitých ľuďoch môže totiž členstvo pôsobiť deštruktívne, hoci organizácia ako celok charakteru skutočne deštruktívneho kultu nezodpovedá.“ (Hassan, 1994, s. 137).

Pokiaľ však odborná literatúra spomína vlastnosti zhubnej sekty alebo vlastnosti zhubného kultu, vždy tým myslí vlastnosti oboch typov zhubných organizácií. Zhubné sekty rovnako ako zhubné kulty „sprostredkujú svojim prívržencom duchovnú skúsenosť prostredníctvom kultových prvkov, ako sú obrady, uctievanie osôb, slávnosť, ponorenie sa do meditácie a pod.“ (Keden, 1990, s. 9).

Podľa E. Fromma „druh lásky, ktorá môže byť prežívaná len k jednej osobe, dokazuje, že to nie je láska, ale sadomasochistická závislosť. Základná afirmácia, ktorá je obsiahnutá v láske, je zameraná na milovanú osobu ako stelesnenie bytostných ľudských kvalít. Láska k určitej osobe v sebe zahŕňa lásku k človeku ako takému.“ (Fromm, 1993, s. 67). Pokiaľ teda individualita prežíva náklonnosť len k jednému človeku alebo len k jednému spoločenstvu, nejde o lásku, ale ide o závislosť.

Podľa O. Matouška závislosť je „stav, v ktorom sa človek nie je schopný zaobísť bez určitej látky, prípadne činnosti: má zvyčajne ako fyzickú stránku, tak i psychickú, i sociálnu.“ (2003, s. 270). Skupina, hoci nemusí mať a priori zlé zámery, často svojho člena do stavu závislosti na nej samotnej dostáva. Ak sa stane pre neho záchytným bodom, ide o patologickú fixáciu. Do väčšej, či menšej miery. Ide o symbioticky incestnú fixáciu, o súčasť „syndrómu rozpadu.“ (Fromm, 1996, s. 18 - 19). U obete kultu alebo sekty dochádza k posunu v osobnosti.

Ako vyplýva z doposiaľ uvedeného, najvážnejším a najcharakteristickejším dopadom pôsobenia zhubnej organizácie je zmena identity, ktorá je výsledkom posunu osobnosti. Podľa S. Hassana „sektárska psychická manipulácia odlúči osobu od jej autentickej identity a vytvorí jej novú od skupiny závislú sektovú identitu. Z pohľadu duševného zdravia sektárska psychická manipulácia rozdelí prvky psyché jednotlivca na ďalšiu odlišnú osobnosť. Člen sekty skutočne začne prejavovať symptómy „disociatívnej poruchy“, ako sa definuje v diagnostickej príručke Americkej psychiatrickej asociácie (...). Jeho správanie môže pripomínať aj správanie osoby so závislou poruchou osobnosti.“ (Hassan, 2007, s. 71). E. Komárik charakterizuje disociatívne poruchy ako „skupiny neuróz, v ktorých sa istá časť procesov separuje alebo segreguje, takže sa stratí ich väzba na celok osobnosti. To napokon vedie k skoro úplne izolovanému fungovaniu týchto procesov. Disociácia sa tiež zvykne nazývať rozštiepením.“ (Komárik, 1998, s. 69). Toto rozštiepenie sa nesprávne v teórii a aj v praxi označuje ako vznik schizofrénie následkom členstva v kulte alebo v sekte, na čo sa následne aplikujú farmaceutické prostriedky, čo celkovo vedie k legalizovanému a štátom a zdravotnými poisťovňami podporovanému členstvu v oficiálnom kulte alebo v oficiálnej sekte, z ktorých prakticky nie je možné vystúpiť.

1.1 KULTOVÁ ZÁVISLOSŤ

„Dlhodobé členstvo v sekte alebo kulte vedie k extrémnej, tzv. kultovej závislosti. Psychickou manipuláciou dochádza k zmene pôvodnej identity človeka do tzv. kultovej identity bez toho, aby si to dotyčný uvedomoval.“ (Jusko, 2004, s. 107).

Podľa Z. Vojtíška „výsledky práce člena sekty bývajú dávajú do priamej súvislosti s jeho duchovnou pokročilosťou. Je za ne teda zodpovedný. Postupne sa v jeho živote stáva stále dôležitejším pocit viny. Za akýkoľvek osobný či kolektívny neúspech sa člen sekty cíti osobne vinný.“ (Vojtíšek, 1998, s. 22).

Podľa S. Hassana, bývalého vysokého hodnostára svetového donucovacieho koncernu Cirkev zjednotenia, „ľudia, ktorí boli vycvičení tráviť každý deň dlhé hodiny meditáciou či monotónnym recitovaním a spevom, sa môžu stať duševne i telesne závislí na rôznych formách psychickej manipulácie. Pri podobnom otupovaní mysle mozog vylučuje chemické

látky, ktoré vedú nielen k disociatívnym stavom mysle, ale i k narkotickému opojeniu, ktoré navádzajú zakázané drogy.“ (1994, s. 73). Závislosť na skupine teda naberá rýchlu akceleráciu. Túto nelátkovú závislosť podobne ako pri drogovej závislosti je ťažké si priznať, podobne problematcky sa od nej odvyká, a popritom sa všeobecne za závislosť nepovažuje. Ľudia sa kultovo závislými stávajú obdobnými, a dokonca rovnakými spôsobmi, ako pri drogách.

1.2 DIAGNOSTIKOVANIE KULTOVEJ ZÁVISLOSTI

Kultovú závislosť má v jej počiatkoch možnosť zodpovednejšie diagnostikovať osoba, ktorá s postihnutým vychádzala predtým harmonicky a dôverne ho poznala. Podľa J. M. Abgralla „určite najťažšie sa spočiatku rozoznávajú posuny v správaní a v myslení. Filozofická či mystická kríza, odmietavé správanie, či kríza identity totiž nemusí viesť k vstupu do marginálnej skupiny.“ (1999, s. 214 - 215). Diagnostikovanie kultovej závislosti je dlhodobejšie, je pri ňom potrebné pozeráť na človeka ako na človeka, a nie na prípad, a vyžaduje si zodpovednosť. Inak sociálny pracovník alebo dôverný známy obeť môže s použitím labellingu psychiatrie vyrobiť klientovi či blízkej osobe Münchhausenov syndróm v zastúpení. Tento vyrábajú aj rodičia, keď vedome alebo nevedome v dôsledku ich patologických predstáv o dieťati „umelo vytvárajú podmienky pre jeho hospitalizáciu, zložité a ťažké a často aj bolestivé vyšetrenia a liečenie.“ (Ondrejko, 2000, s. 90). Podľa G. Munkovej, ktorá charakterizuje antipsychiatrické hnutie, „psychiatria nedisponuje zodpovedajúcimi postupmi v určovaní psychiatrických diagnóz, koncept sociálnej deviácie zužuje na morálne politické hľadisko.“ (2001, s. 110). Aj podľa A. Giddensa (1999, s. 222) „diagnostické kategórie používané v psychiatrii sú veľmi nespoľahlivé.“ Podľa M. Foucaulta, „v medicíne postupne došlo k stieraniu deliacej čiary medzi javmi patologickými a javmi normálnymi, alebo skôr ako sa jasnejšie ukázalo, že klinický obraz nepredstavuje zbierku nenormálnych faktov, fyziologických „zmätkov“, ale je sčasti utváraný normálnymi mechanizmami a adaptačnými reakciami organizmu, fungujúceho podľa svojej normy.“ (Foucault, 1971, s. 15). Pri zaznamenaní zmeny identity je teda chybou snažiť sa o psychiatrickú diagnózu. Pokiaľ sa namiesto riešenia kultovej závislosti dieťaťa a problém dieťaťa rieši diagnostikovaním duševnej choroby a neuroleptikami, k podstate skutočného problému sa nikdy nemusí dospieť, a teda ho nemožno naozaj diagnostikovať, a preto ho nemožno vyriešiť.

2 ZHUBNÉ KULTY A SEKTY AKO NÁHRADA PRIMÁRNEJ RODINY

J. M. Abgrall na základe doktríny a iniciačnej rétoriky hovorí o zhubných organizáciách aj ako o „guru – otcovi“ a „sekte – matke“. (Abgrall, 1999, s. 74-76). Na čele týchto skupín môžu stáť fyzickí vodcovia, ku ktorým má konvertita a stúpenec špeciálny vzťah. Podľa E. Fromma dieťa prežíva matkinu lásku takto: „Som milované, pretože som bezmocné, krásne, obdivuhodné. Matka ma ľúbi, pretože ma potrebuje. Inými slovami: milujú ma pre to, čo som. Tento pocit byť milovaný matkou je pasívny. Nemusím robiť nič, aby som bol milovaný – matkina láska je bezpodmienečná.“ (Fromm, 1966, s. 41). Pre udržanie si stúpenca sa zhubná organizácia musí ponúkať aj ako bezpodmienečne milujúca matka. Hovorovejšie možno povedať, že zhubný kult a zhubná sekta pri používaní prístupu „cukor a bič“ nesmie zabúdať na dostatok cukru. Podľa E. Fromma ďalej „v povahe otcovskej lásky je, že za hlavnú cnosť sa považuje poslušnosť a za najväčší hriech neposlušnosť. Dôsledkom neposlušnosti je strata otcovskej lásky. Kladný aspekt je tiež významný. Pretože je jeho láska podmienená, môžem sa o ňu usilovať, môžem pre ňu pracovať; nie je mimo mojej kontroly ako materská láska.“ (Fromm, 1966, s. 44).

3 CHARAKTERISTIKA ZHUBNÝCH KULTOV A SIEKT V KONTEXTE ICH PÔSOBENIA V ŠKOLÁCH

Kulty a sekty pracujú často v rovnakom prostredí ako sociálna práca, často používajú rovnaké alebo obdobné metódy, často majú rovnakú cieľovú skupinu, a takisto často svoju činnosť sociálnou prácou nazývajú. Či to je v zhode s realitou, napovedia niektoré kritéria, ktoré môže evidovať i úplný laik. Pre porovnanie - ani používanie techník komunikácie z asertivity ešte neznamená asertívneho človeka a asertívne správanie. Asertívnymi ich robí samotný spôsob komunikácie. Takisto ani vedecká racionalizácia činnosti kultov a siekt ešte nemusí znamenať sociálnu prácu v teréne.

Vznikom kultovej závislosti a zmenou identity postihnutého jedinca sa automaticky mení i jeho myslenie, cítenie a konanie. V prostredí, ktoré túto závislosť vyvolalo, často i mimo neho, koná aj v rozpore s pudom sebazáchovy. C. G. Jung v roku 1935 tieto psycho – sociálne mechanizmy demonštroval na davovej psychóze po nástupe nacizmu v Nemecku takto: „Dokonca i moji priatelia sú fascinovaní a keď som v Nemecku, verím tomu sám, chápem to všetko a viem, že to musí byť tak, ako to je. Nedá sa tomu odolať. Ide vám to pod pás a nie do vašej mysle, váš mozog je proste nanič, je zachvátený váš sympatický systém.“ (Jung, 1992, s. 172). Kulty a sekty, ktoré dokážu prostredníctvom rôznych mechanizmov doviest' jedinca, aj celý národ k záhube seba samého, sa všeobecne nazývajú zhubné, deštruktívne alebo donucovacie.

Odborná literatúra doposiaľ nemá ohľadom kultov a siekt jednotnú terminológiu. Pod pojem kult takmer vždy zahŕňa zhubný kult i zhubnú sektu. Podľa E. Komárika je ako zhubná organizácia kult vždy :

1. autoritársky,
2. opozičný,
3. výlučný,
4. legalistický,
5. subjektivistický,
6. s pocitom prenasledovania,
7. kladúci dôraz na sankcie,
8. ezoterický,
9. protikňazský. (Komárik, 1998, s. 88).

1. Autoritatívnosť – Podľa R. Enrotha „rozhodujúcim rozmerom všetkých sektárskych organizácií je panovačné vedenie. V každej takej organizácii je osobným kúzlom obdarený živý vodca (človek), ktorý je centrom skupiny a ktorý vyžaduje úplnú vernosť a oddanosť.“ (Enroth, 1994, s. 14). Podľa Z. Vojtíška „príčinou nápadnej absencie slobody býva nevidane silná autorita.“ (Vojtíšek, 1998, s. 20). Autoritatívnosťou sa v donucovacej organizácii rozumie absencia demokracie a zákaz kritiky organizácie. Napríklad v školskom prostredí pri aplikácii tohto prístupu môže jej vznik iniciovať i autoritatívny učiteľ v triede. Pre mechanizmy a donucovacie praktiky kultov a siekt je tým pádom školské prostredie ako hierarchicko – autoritatívny systém účinným pôsobiskom, keďže žiaci a študenti sa stretávajú so známym prístupom a nemajú väčšinou šancu odlíšiť pracovníka kultu alebo sekty od bežného školského zamestnanca. Podľa P. Prochádzky sekty v negatívnom zmysle slova charakterizuje aj „veľká horlivosť vedúcich, ktorí vynikajú fanatickými prejavmi a sugestívnym správaním.“ (Prochádzka, 2004 s. 47). Podľa I. O. Štampacha autoritárske riadenie sekty je „obvykle spojené s vysokou centralizáciou. Takmer o všetkom sa rozhoduje v jedinom ústredí, všetko sa v ústredí eviduje.“ (Štampach, 2008, s. 184).

2. Opozičnosť – Ide o tendenciu presadzovať kontrakultúru. Podľa R. Enrotha sa tieto skupiny často stavajú „do úlohy súpera hlavných spoločenských inštitúcií.“ (Enroth, 1994, s. 15). Ide o lákavý postoj. Jednak znamená zmenu, ktorá samotná býva prít'azlivá, jednak samotné oficiálne spoločenské inštitúcie bývajú živnou pôdou pre korupciu a klientelizmus.

„Disharmónia ľudského bytia produkuje potreby, ktoré ďaleko prevyšujú potreby jeho animálneho pudu. Spôsobujú v človeku želanie nastoliť znovu jednotu a rovnováhu medzi ním a okolitým svetom.“ (Fromm, 1992, s. 33-34). Keďže prívrženci zhubného kultu alebo zhubnej sekty sa často aj pred vstupom do organizácie necítili s okolím v harmónii, príslušnosť k nej ako k opozičnej organizácii ich naplňa. Podľa Z. Vojtíška „je na jednej strane veľmi posilňovaný fundamentalizmus a priamočiary prístup ku všetkým problémom, na druhej strane je úplne znemožnený dialóg s akýmkoľvek iným príbuzným spoločenstvom. Z tohto dôvodu sa niekedy stane, že najväčšími bojovníkmi proti sektám sú iné sekty.“ (Vojtíšek, 1998, s. 23-24). I. Hermann mechanizmus hľadania obetného baránka popisuje takto: „Len sčasti ho možno prirovnať k spojeniu: zlodej kričí „chytte zlodeja“ a ukáže na nevinného okoloidúceho. Ak sa mu podarí odpútať od seba pozornosť, ľahko unikne, prípadne môže pokračovať vo svojich špekuláciách. Spravidla sa však za týmto javom odohrávajú hlbšie procesy.“ (Hermann, 1998, s. 37). Podľa P. Procházku „sekty sa oddeľujú od tohto sveta a od ostatnej spoločnosti preto, aby ochránili svojich prívržencov od „znečistenia“. (Procházka, 2004, s. 47). Podľa D. Lužného „pre samotnú existenciu siekt a nových náboženstiev je dôležitý konflikt s okolím. Nové sa musí vymedzovať voči okoliu a musí prezentovať seba samotné ako niečo odlišné, lepšie, významnejšie a musí teda okolie označovať ako strnulé, nevyhovujúce, zlé, skazené atď.“ (Lužný, 2010, s. 181).

3. Výlučnosť – „S opozičným charakterom siekt súvisí ich elitárstvo a výlučnosť. Daná skupina je tá jediná, ktorá má „pravdu“, a preto opustením skupiny človek ohrozuje vlastné spasenie. Nová „pravda“ je obvykle založená na novom zjavení danom prorokovi – zakladateľovi – vedúcemu skupiny.“ (Enroth, 1994, s. 15). V podstate ide o zhubný narcizmus a zhubný „skupinový – sociálny narcizmus.“ Podľa E. Fromma je práve tento druh narcizmu zdrojom násillia a vojnových konfliktov. (Fromm, 1996, s. 88). Podľa neho „aby sa skupina udržala pri živote, to do istej miery záleží na skutočnosti, či ju jej členovia považujú za dostatočne významnú, dokonca, či jej pripisujú väčšiu cenu, než má ich vlastný život, a že nadovšetko veria v jej oprávnenosť alebo dokonca v nadradenosť v porovnaní so skupinami ostatných.“ (Fromm, 1996, s. 88). Aj podľa Z. Vojtíška „tieto spoločnosti vzbudzujú vo svojich členoch pocit výnimočnosti a nadradenosti, ktorá môže byť daná buď zvláštnym a jedinečným poznaním, ktorého sa im údajne dostalo, alebo poslaním, ku ktorému boli vyvolení.“ (Vojtíšek, 1998, s. 23). Podľa P. Procházku „sekta sa považuje za výlučného majiteľa pravdy, všetci ostatní sa mýlia.“ (Procházka, 2004, s. 47).

4. Legalita – Podľa E. Komárika ide o „diktované pravidlá obliekania, životosprávy, správania.“ (1998, s. 88). Týmto postupom, ktorý sa často označuje ako „klonovanie“ sa individualita mení na želanú uniformovanosť, ktorá dokonale slúži zámerom organizácie. Podľa E. Fromma „moderný kapitalizmus potrebuje ľudí, ktorí kooperujú hladko a vo veľkom počte. Ľudí, ktorí chcú stále viac konzumovať a ich vkus je štandardizovaný, ľahko ovplyvniteľný a možno ho predvídať. Potrebuje ľudí, ktorí majú pocit slobody a nezávislosti, pocit, že nepodliehajú žiadnej autorite, zásade alebo svedomiu, ale napriek tomu sú ochotní počúvať príkazy a robiť to, čo sa od nich očakáva, zapadnúť hladko do spoločenskej mašinérie.“ (Fromm, 1966, s. 79). Zhubné kultúry a sekty nevyžadujú legalitu samoučelne len kvôli patologickým osobným potrebám vodcu. Sú to organizácie, ktoré sledujú zisk rovnako ako všetky iné organizácie moderného kapitalizmu, ktorý tiež vychádza zo stáročných skúseností zhubných skupín.

I. O. Štampach hovorí o fyzickej alebo aspoň ideovej uzavretosti. Podľa neho „aby sa bezvýhradná autorita dobre uplatnila, je výhodné vo sfére náboženskej rovnako ako v oblasti politiky uzavrieť hranice, obmedziť pohyb ľudí a informácií.“ (Štampach, 2008, s. 185).

Podľa Z. Vojtíška „fundamentalizmus vedie nutne k tuhému legalistickému (zákonníckemu) spôsobu života, ktorý ovláda nielen duchovnú prax členov sekty, ale aj detaily praktického života. V sekte je všetko zviazané veľkým počtom predpisov, ktoré určujú oblečenie, účes,

stravovacie návyky, denný režim, výber partnera, sexuálny život atď. Nie je podporované slobodné vyjadrovanie sa (napr. umenie), humor, ani kreativita.“ (Vojtíšek, 1998, s. 24). Legalita teda znamená aj zákaz kritiky organizácie a jej vedenia.

Podľa R. Enrotha „niekedy sa tieto obmedzenia uplatňujú voči návštevníkom zvonka. Napríklad Kristova rodina verí, že zabíjanie zvierat a jedenie mäsa a odievanie je zlé, a preto od návštevníkov vyžaduje, aby si pred vstupom do jedného ich tábora vyzuli topánku a odložili opasky.“ (Enroth, 1994, s. 16).

5. Subjektivismus – „Kľúčovým prvkom autoritárskeho náboženstva a autoritárskej náboženskej skúsenosti je podrobenie sa sile, ktorá človeka presahuje. Hlavnou cnosťou uvedeného typu náboženstva je poslušnosť, jej hlavným hriechom neposlušnosť.“ (Fromm, 1992, s. 45). Viera a cítenie sa povyšujú nad racionálne uvažovanie. Podľa Z. Vojtíška podceňovanie rozumu sa skrýva často „za vedu (napr. tvrdením, že ľavá, rozumová mozgová hemisféra je príliš vyvinutá na úkor pravej citovej), alebo sa rozumu pripisujú predovšetkým vojny, katastrofy a hrozby 20. storočia.“ (Vojtíšek, 1998, s. 21). Podľa R. Enrotha „subjektivismus má súvislosť s anti – intelektualizmom v tom, že potlačuje racionálne myslenie a znižuje hodnotu poznania a vzdelania.“ (Enroth, 1994, s. 17). Podľa I. O. Štampacha je jedným z charakteristických znakov siekt fundamentalisticky ponímaný vzťah k prameňom a k doktríne. V rámci toho sa za prejav fundamentalizmu „považuje literarizmus, teda doslovné chápanie Biblie (a obdobných prameňov u nekresťanských fundamentalistov). Pokiaľ ide o pramene, je zrejme podstatou problému to, že sa kanonický či iný text číta nekriticky. Opomenie sa, že ľudský autor (vedľa predpokladaného božského) je podmienený dobou a prostredím.“ (Štampach, 2008, s. 185). Typickým príkladom je formálna kresťanka, ktorá trávi viac času v kostole ako doma a popritom suverénne porušuje božie prikázania, lebo ako sa aj doslovne vyjadrí, „ona si to môže dovoliť, veď Nebo má dávno zaistené, lebo viackrát niekomu podala pohár s čistou vodou“.

6. Pocit prenasledovania – Podľa R. Enrotha „vedomie prenasledovania je jedným z charakteristických znakov skutočne všetkých nových náboženských hnutí.“ (Enroth, 1994, s. 17) Podľa ideológie organizácie členovia sú často mučeníkmi sveta pre svet. Podľa E. Fromma „ľudská existencia a sloboda sú od počiatku neodlučiteľné. Slovo sloboda tu nie je použité v jeho pozitívnom zmysle („sloboda k“, ale v negatívnom zmysle – oslobodenie od“, najmä oslobodenie od pudovej determinácie jeho činnosti). Sloboda v práve uvedenom význame je dvoznačný dar. Človek sa narodí bez vybavenia k primeranej činnosti, ktoré má živočích; je závislý od svojich rodičov dlhšiu dobu, než každý iný živočích, a jeho reakcie na okolie sú menej pohotové a menej efektívne, než automaticky regulované inštinktívne činnosti. Prechádza všetkými nebezpečenstvami a úzkosťami, ktoré z tohto nedostatku inštinktívneho vybavenia vyplývajú.“ (Fromm, 1993, s. 27). Tieto v podstate prirodzené problémy ľudskej existencie, keď človek v porovnaní so živočíchmi je viacej zraniteľný a preto musí dennodenne vynakladať podstatnú časť energie na interakciu s okolím, sa dajú premyslene sugesciou stúpecovi podsunúť ako výnimočný prístup k nemu a k ostatným členom organizácie, čo slúži s ostatnými mechanizmami a donucovacími prostriedkami k pripútaniu a k prehĺbeniu závislosti na organizácii. Ľudia neznajú problematiky často nesprávne charakterizujú kult alebo sektu ako organizáciu, ktorá svojich členov nesprávne informuje o zlých úmysloch okolia, čo je nezmysel, lebo život je neustály boj nielen o existenciu, ale aj o uplatnenie. Nejde o paranoju, kedy si jedinec nahovára, že mu druhí chcú ublížiť, ale ide o pestovanie pocitu, že stúpenci organizácie sú jediní, ktorým chce okolie uškodiť.

Aj podľa Z. Vojtíška „sekty cieľavedome a trpezlivo budujú vo svojich členov predstavu nebezpečného nepriateľa (môže ním byť napríklad vláda, psychiatri komunizmus, „systém“ tohto sveta a pod.), ktorý sektu neustále prenasleduje a pred ním je nutné mať strach.“ (Vojtíšek, 1998, s. 23).

7. Kladenie dôrazu na sankcie – V organizácii ide o život v neustálom, aj keď nepriznanom strachu, a v neustálom navodzovaní pocitu viny. Podľa E. Fromma „autoritársky prístup vníma uznanie hriechu ako desivú skúsenosť, pretože zhrešiť tu znamená neposlúchnuť mocnú autoritu, ktorá za to hriešnika potrestá. (...) Reakciou na pocit viny je priznanie vlastnej hriešnosti a bezmocnosti, úplné vydanie na milosť a nemilosť autorite v nádeji na odpustenie.“ (Fromm, 1992, s. 95). Podľa R. Enrotha „tí, ktorí neprejavujú patričnú oddanosť, majú príliš mnoho otázok, neriadia sa pravidlami alebo sa otvorene búria, sú potrestaní, formálne vylúčení alebo sú iba požiadaní, aby zo skupiny odošli.“ (Enroth, 1994, s. 17).

8. Ezoterickosť – Podľa R. Enrotha „sektárske náboženstvo je plné tajnostkárstva a utajovania.“ (Enroth, 1994, s. 18). Donucovacia organizácia je pre nečlenov a pre radových členov ťažko čitateľná alebo celkom nezrozumiteľná. Prevláda v nej tendencia zahmlievať čokoľvek. Keď sa ako príklad kultu zoberie nemecká Národnosocialistická strana (NSDAP) a nacizmus, ktorý je ako ideológia jej produktom, „nacizmus nemal nikdy žiadne skutočné politické a ekonomické zásady. Podstatné je, aby sme pochopili, že skutočnou zásadou nacizmu je jeho radikálny oportunistický. (...) Nacizmus psychologicky oživil nižšiu vrstvu strednej triedy, aj keď sa podieľal na zničení jej starých sociálno – ekonomických pozícií. Mobilizoval jej emocionálnu energiu, aby sa stala dôležitou v boji za ekonomické a politické ciele nemeckého imperializmu.“ (Fromm, 1993, s. 117). V záujme zhubnej organizácie je aktivovať s použitím všeobecne uznávaných ideálov čo najviac ľudí pre dosiahnutie cieľa. Nikdy však nemieni dopustiť čitateľnosť jej skutočnej ideológie. V masách to zároveň vyvoláva pocit spravodlivého poníženia.

I. O. Štampach hovorí o selekcii informácií. Podľa neho „aj tu môžeme vidieť analógiu medzi sektárstvom a totalitným systémom, v ktorom bolo utajované všetko, čo mocní uznali za vhodné. Organizačné štruktúry niektorých náboženských spoločností sa taja pred verejnosťou, ba dokonca aj pred členmi. Prípadne sa poskytujú nepresné a neurčité informácie.“ (Štampach, 2008, s. 186).

Podľa Z. Vojtíška, ktorý sa orientuje predovšetkým na náboženské sekty, „na základe prístupu k informáciám sa v takýchto náboženských skupinách vytvára hierarchia – dosiahnuť vyšší stupeň v rebríčku skupiny znamená vedieť o skupine viac. To vedie k utajovaniu informácií pred verejnosťou a pred menej pokročilými členmi a k vzniku dvojitého druhu literatúry – pre vonkajšiu propagáciu a pre vnútornú potrebu.“ (Vojtíšek, 1998, s. 23).

9. Protikňazskosť – V hierarchickom a autoritatívnom systéme donucovacej organizácie prevládajú vo vedení i pri výkone odborných činností úplní laici. V rámci vzdelávacích a výchovných aktivít detí sa to prejaví napríklad vedením týchto aktivít ľuďmi bez zodpovedajúceho vzdelania a skúseností. Aj podľa R. Enrotha „sekty sa obyčajne skladajú z laikov. Nemajú platené duchovenstvo ani profesionálnych náboženských funkcionárov. Tým nemá byť povedané, že sekty nemajú duchovnú hierarchiu či tituly používané k označeniu určitých úloh, ako pastor, mahátmá, čela, báb, svámi alebo prorok.“ (Enroth, 1994, s. 18).

ZÁVER

„V západnej (kresťanskej) tradícii sa protiklad medzi telom a dušou po dlhú dobu považoval u človeka za základný. Podľa toho funguje telo podľa svojich biologických a chemických zákonov a duša skôr podľa zákonov duchovných. Tento silne fyziologický pohľad na telo je sčasti základom modernej medicíny. V ázijskej, najmä v indickej tradícii sa oproti tomu už dávno považuje za možné ovplyvňovať funkcie tela čisto psychickými prostriedkami, čo viedlo k vzniku jogy, meditácie a askézie.“ (Holm, 1998, s. 67). Praxou prekonaný západný pohľad, ktorý navyše často chápe človeka len ako zhluk buniek, dáva tiež priestor pre ideológie zhubných kultov a siekt a iniciuje vznik kultových závislostí. Hoci v ostatnej dobe sa dostáva k slovu celostný pohľad na človeka ako na bio – psycho – sociálnu bytosť, v praxi sa zástancovia pohľadu na človeka ako na rozpoltenú osobnosť urputne bránia prístupu k

nemu ako k slobodnej bytosti. Ide len o zlomok z množstva pochybení, ktorých sa dopustia samotní sociálni pracovníci, a ktorými v podstate napomáhajú sociálnej patológii kultovej závislosti pre tlač.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- ABGRALL, J. M. 1999. *Mechanismus sekt.* Prvé vydanie. Praha: Univerzita Karlova v Praze, NakladatelstvíKarolínium, 1999. ISBN 80-7184-774-7.
- ĎURKOVSKÝ, P. 2013. *Mechanizmy a donucovacie praktiky kultov a siekt v školskom prostredí mesta Žilina.* Dizertačná práca. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce svätej Alžbety, n. o., 2013.
- ENROTH, R. 1994. *Průvodce sektami a novými náboženstvími.* Praha: Návrat domů, 1994. ISBN 80-85495-29-5.
- FOUCAULT, M. 1971. *Psychologie a duševní nemoc.* Praha: Horizont, 1971. 40-007-71.
- FROMM, E. 1996. *Lidské srdce.* Praha: NakladatelstvíJosefa Šimona, Simom and Simon publishers, 1996. ISBN 80-85637-28-6.
- FROMM, E. 1992. *Mít nebo být?* Prvé vydanie. Praha: Naše vojsko, 1992. 176 s. ISBN 80-206-0181-3.
- FROMM, E. 1993. *Strach zesvobody.* Praha: Naše vojsko, 1993. ISBN 80-206- 0290-9.
- FROMM, E. 1966. *Umenie milovať.* Prvé vydanie. Bratislava: Obzor, 1966. 65-062-66.
- GIDDENS, A. 1999. *Sociologie.* Prvé vydanie. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- HARDOŇOVÁ, K. 2010. *Nábožensko – sociologické a psychologické aspekty sekty.* In: KARDIS, K. – KARDIS, M. 2010. *Nové náboženské hnutia, sekty a alternatívna spiritualita v kontexte postmodernity.* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, 2010. ISBN 978-80-555-0190-1, s. 109-124.
- HASSAN, S. 1994. *Jak čelit psychické manipulacizhoubnýchkultů.* Brno: NakladatelstvíTomášeJanečka, 1994. ISBN 80-85880-03-2.
- HASSAN, S. 2007. *Uvolniť putá.* Prvé vydanie. Liptovský Mikuláš: Transcius, 2007. ISBN 978-80-7140-284-8.
- HERMANN, I. 1998. *Psychológia antisemitizmu.* Nové Zámky: PSYCHOPROF, 1998. 128 s. ISBN 80-968083-0-3.
- HOLM, N. G. 1998. *Úvod do psychológie náboženství.* Prvé vydanie. Praha: Portál, 1998. 160 s. ISBN 80-7178-217-3.
- JUNG, C. G. 1992. *Analytická psychologie. Jejiteorie a praxe.* Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0418-1.
- JUSKO, P. 2004. *Kultová závislosť.* In: Hroncová, J. a kol.: *Sociálna patológia.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-8055-926-0.
- KEDEN, J. 1990. *Takzvané mládežnícké sekty a okultná vlna.* Bratislava: Lúč, 1990. 182 s. ISBN 80-7114-018-1.
- KOMÁRIK, E. 1998. *Pedagogika emocionálne a sociálne narušených.* Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, 1998. ISBN 80-223-1289-4.
- LUŽNÝ, D. 2010. *Strašení náboženstvím – náboženstvíjako mobilizační faktor politiky.* In: KARDIS, K. – KARDIS, M. 2010. *Nové náboženské hnutia, sekty a alternatívna spiritualita v kontexte postmodernity.* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka bohoslovecká fakulta, 2010. ISBN 978-80-555-0190-1, s. 173-182.
- MATOUŠEK, O. 2003. *Rodina jakoinstituce a vztahová síť.* Praha: SLON, 2003. ISBN 80-86429-19-9.
- ONDREJKOVIČ, P. a kol. 2000. *Sociálna patológia.* Bratislava: VEDA, 2000. 272 s. ISBN 80-224-0616-3.
- PROCHÁZKA, P. 2004. *Cirkev a sekty.* Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-8055-919-8.

ŠTAMPACH, I. 2008. *Přehled religionistiky*. Prvé vydanie. Praha: Portál, 2008. 240 s. ISBN 978-80-7367-384-0.

VOJTÍŠEK, Z. 1998. *Netradiční náboženství u nás*. Prvé vydanie. Praha: Dingir, 1998. 148 s. ISBN 80-902528-0-X.

AUTOR

JUDr. PhDr. Peter Ďurkovský, PhD.

Národné centrum prevencie sociálnej patológie, o. z.

Predmestská 62, 010 01 Žilina

peter.durkovsky1@gmail.com

VYBRANÉ ĽUDSKÉ PRÁVA V ZDRAVOTNO-SOCIÁLNEJ OBLASTI

Jana GABRIELOVÁ

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá vybranými ľudskými právami, ktoré je potrebné dodržiavať pri zdravotno-sociálnej starostlivosti o pacientov/klientov. Ľudské práva vymedzujú postavenie človeka v spoločnosti, bez nich by človek nemohol žiť dôstojne ako plnohodnotná ľudská bytosť. Princípy ľudských práv sú kľúčové najmä pre pomáhajúce profesie, ku ktorým patrí aj medicína, ošetrovatelstvo a sociálna práca..

Kľúčové slová: ľudské práva, sociálna práca, zdravotníctvo

Abstract: This academic paper deals with selected human rights that need to be respected in health and social care to patients/clients. Human rights define the position of man in society. Without them, man could not live with dignity as a full human being. The principles of human rights are particularly crucial for helping professions, which include medicine, nursing and social work.

Key words: human rights, social work, health care

ÚVOD

Poskytovanie zdravotnej a sociálnej starostlivosti musí vychádzať z ľudských práv, ktoré sú spojené jednak s výkonom sociálnej práce a jednak s poskytovaním zdravotných služieb. Rovnako ako sociálna práca tak i ošetrovatelstvo a medicína patria medzi pomáhajúce profesie, ktoré sa musia riadiť etickým kódexom.

Ľudské práva vzťahujúce sa k zdravotno-sociálnej problematike sú rozpracované vo viacerých kľúčových medzinárodných zmluvách a dohovoroch. Niektoré z nich uvádzame:

- Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948),
- Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd Rady Európy (1953),
- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (1966),
- Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1966),
- Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (1969),
- Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (1979),
- Dohovor o právach dieťaťa (1989),
- Revidovaná Európska sociálna charta (1996),
- Charta základných práv Európskej únie (2000),
- Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (2007).

Mnohé aspekty týchto zmlúv a dohovorov sa vzťahujú na sociálnu prácu a poskytovanie zdravotných služieb. Za obzvlášť dôležité pre sociálnu prácu považujeme články 22 a 25 Všeobecnej deklarácie ľudských práv, ktoré upravujú významné sociálne práva – právo na sociálne zabezpečenie a právo na nevyhnutné sociálne služby (*Všeobecná deklarácia ľudských práv*, 1948). V súvislosti s poskytovaním zdravotných služieb možno za východiskový pokladať napríklad článok 35 Charty základných práv Európskej únie: „Každý má právo na prístup k preventívnej zdravotnej starostlivosti a právo využívať lekársku starostlivosť za podmienok ustanovených vnútroštátnymi právnymi predpismi a praxou. Pri tvorbe a uskutočňovaní všetkých politík a činností Európskej únie sa zabezpečí vysoká úroveň ochrany ľudského zdravia (*Charta základných práv Európskej únie*, 2000).

V podmienkach Slovenskej republiky vychádzajú práva pacientov a práva klientov z týchto dokumentov: Ústava Slovenskej republiky (1992), Charta práv pacientov (2001), Zákon o zdravotnej starostlivosti (2004), Zákon o sociálnych službách (2008) a pod.

ĽUDSKÉ PRÁVA

Ľudské práva definuje Reichert (2003, s. 4) ako „práva, ktoré sú prirodzené a bez ktorých nemôžeme žiť ako ľudské bytosti. Ľudské práva a základné slobody nám dovoľujú naplno

rozvíjať a využívať naše vlastnosti, inteligenciu, talent a chrániť duševné a iné potreby.“ Sú založené na rešpektovaní dôstojnej ľudskej bytosti, života, slobody a majetku jednotlivca a jeho práv v občianskej spoločnosti.

Obsah a rozsah ľudských práv je závislý od stupňa demokracie daného štátu, od jeho právnej kultúry. Predpokladom je, že demokratický a právny štát na svojom území garantuje dodržiavanie minimálneho medzinárodného štandardu ľudských práv. Úlohou štátu je teda ľudské práva právne zakotviť, organizačne zabezpečiť a poskytnúť im právnu ochranu (Ottová, 2005).

Ľudské práva sa delia na tri generácie podľa obdobia, v ktorom sa stali všeobecne uznávanými.

Prvá generácia ľudských práv bola identifikovaná a uznaná v priebehu buržoázných revolúcií na sklonku stredoveku a začiatku novoveku (Jankuv, 2006). Patria sem práva občianske, ku ktorým zaraďujeme právo na život, osobnú slobodu, rovnosť pred zákonom, nedotknuteľnosť osoby, jej súkromia a obydlia, právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti, právo na ochranu mena, právo na ochranu listového tajomstva, právo na majetok, slobodu pohybu a pobytu, ako aj slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania. Druhú skupinu práv prvej generácie tvoria práva politické, ako je sloboda zhromažďovania, združovania, sloboda prejavu, petičné právo, právo na informácie, volebné právo, právo účasti na správe verejných vecí a právo na referendum (Ottová, 2005).

K ľudským právam druhej generácie patria hospodárske práva, sociálne práva a kultúrne práva. Pre ich rozvoj je charakteristické najmä obdobie druhej svetovej vojny. Proces ich identifikácie a uznania nie je ukončený vzhľadom na skutočnosť, že ich naplnenie závisí od ekonomických možností štátu (Vargová, 2006).

Medzi hospodárske práva možno zaradiť slobodu vlastníctva, právo na slobodnú voľbu povolania, právo podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť, právo na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky. K sociálnym právam patria najmä právo na sociálne zabezpečenie, právo na zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti pracovať a pod. Medzi kultúrne práva zaraďujeme právo na vzdelanie, právo zúčastňovať sa na kultúrnom živote spoločnosti, sloboda vedeckého bádania, právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva (Svák, 2003).

Tretia generácia ľudských práv je generáciou kolektívnych práv, práv ľudí založených na solidarite, na snahe o spoločné riešenie globálnych problémov ľudstva. Do tretej generácie patria práva ako právo na rozvoj, právo na prírodné zdroje, právo na hodnotné životné prostredie, právo na mier, právo národov na sebaurčenie, právo na solidaritu, ale aj právo na humanitárnu pomoc a spravodlivé prerozdelenie svetových prostriedkov (Ottová, 2005).

Vznik tejto generácie práv je spojený so vznikom snáh chrániť jednotlivca pred tlakom postmodernej doby a industriálnej a postindustriálnej spoločnosti v polovici dvadsiateho storočia, ktoré okrem iného spôsobili populačnú explóziu a následné zhoršenie životného prostredia (Jankuv, 2006).

Zoubek (2008) z historického hľadiska rozlišuje až štyri generácie vývoja ľudských práv. Prvú generáciu tvoria fundamentálne ľudské práva hmotné a procesné. Druhá generácia obsahuje občianske, demokratické, koalíčné, resp. emancipačné práva, spojené s masovými hnutiami, ako je boj za všeobecné volebné právo vrátane volebného práva žien. Do tretej generácie patria hospodárske práva, sociálne práva a kultúrne práva, ktoré sú úzko spojené s robotníckym a kresťanskosociálnym hnutím a najmä s implantáciou koncepcie sociálneho, resp. sociálnoprávneho štátu do ústavného prostredia západných demokracií v polovici dvadsiateho storočia. Práva štvrtej generácie sú práva tzv. postindustriálnej spoločnosti, ktoré súvisia s problémami globalizácie.

Generácie práv nenahradzujú jedna druhú, ale koexistujú a vzájomne sa doplňujú. V rôznych častiach sveta s rôznymi politickými systémami sa kladie dôraz (značne zjednodušené

vyjadrené) na iné generácie práv – v anglo-americkom svete sa preferuje dodržiavanie práv prvej generácie, kontinentálna Európa sa pokúša harmonizovať práva prvých dvoch generácií, zatiaľ čo niektoré africké a ázijské štáty sa snažia najmä o uplatňovanie práv druhej generácie (Smekal, 2009).

PRÁVO NA ZACHOVANIE ĽUDSKEJ DÔSTOJNOSTI

Strieženec (2001, s. 86) uvádza, že „sociálny pracovník by mal rešpektovať prirodzenú dôstojnosť klienta“. Ide o vnímanie klienta ako samostatnej, sebestačnej, nezávislej osobnosti, ktorá má svoje vlastné názory, predstavy, želania a prania.

Chápanie pojmu „dôstojnosť“ je veľmi široké.

Nordenfelt (2004) rozlišuje štyri základné koncepcie ľudskej dôstojnosti:

1. Ľudská dôstojnosť („Menschenwürde“) – dáva opodstatnenie mravnej požiadavke úcty ku všetkým ľudským bytostiam bez ohľadu na ich sociálny, duševný či telesný stav.
2. Dôstojnosť osobnej identity – súvisí so sebaúctou a odráža osobitnú identitu jednotlivca. Ústrednými prvkami tohto pojmu sú integrita, pevné vedomie vlastného ja, fyzická identita, začlenenie do spoločnosti, schopnosť nájsť zmysel vo svojom živote, činoch, diani, na ktorom sa človek zúčastňuje. Túto dôstojnosť poškodzujú fyzické zásahy, ale tiež emocionálne a psychické ujmy. Choroba, strata sebestačnosti, rovnako ako nedôstojné a nevhodné správanie zo strany pomáhajúcich pracovníkov, môžu byť príčinou pre prežívanie straty osobnej dôstojnosti klientov.
3. Dôstojnosť mravnej sily – kladie dôraz na mravnú autonómiu či integritu človeka. Ide o život v súlade s mravnými zásadami. Tento typ dôstojnosti závisí od správania osoby, preto trvanie nemusí byť stále (Kalvach, 2004). Nordenfelt (2009) spája dôstojnosť mravnej sily s dobrých charakterom človeka, ktorý rešpektuje a dodržiava morálne pravidlá. Dáva ju do súvislosti s vysokými morálnymi hodnotami, ktorých presadenie môže byť spojené i s nešťastím a cena za ich uplatnenie môže byť vysoká.
4. Dôstojnosť založená na zásluhách – je odrazom skutočnosti, že status človeka v mnohých spoločnostiach závisí na jeho ekonomickom a sociálnom postavení (Kalvach, 2004).

Pre sociálnu prácu, ako aj pre iné pomáhajúce profesie (ošetrovatelstvo, psychológia) je rozhodujúce, aký koncept sa použije. Pre účely týchto profesií je najvhodnejšia koncepcia ľudskej dôstojnosti (Menschenwürde). Hodnota človeka vychádza z troch princípov (Nordenfelt, 2002): schopnosti rozmyšľať, možnosti rozhodovať sa a posledným princípom je autonómia, možnosť nezávislého ovplyvňovania chodu vecí.

Ľudská dôstojnosť je neodmysliteľnou súčasťou teórie i praxe sociálnej práce. Ak vychádzame z toho, že podstatou sociálnej práce je „priamy, zámerný a pripravený kontakt sociálneho pracovníka s klientom (skupinou, komunitou) za účelom stanovenia sociálnej diagnózy a realizovanie sociálnej terapie“ (Novotná – Schimmerlingová, 1992, s. 22), potom v nás pojem ľudskej dôstojnosti vo vzťahu k nej evokuje pozornosť dvomi smermi. Jednak k sociálnemu pracovníkovi, respektíve jeho profilu, a jednak ku klientovi či klientom, resp. prístupu k nim. Inak povedané, sociálna práca je profesionálna práca s človekom a pre človeka, ktorá používa špeciálne pracovné metódy, ktorých základným kritériom a požiadavkou je humanita. Ľudská dôstojnosť tak pre oblasť sociálnej práce predstavuje základný etický pojem, ktorý v sebe zahrňuje základné požiadavky humanity (Šrajer, 2006).

Na dôležitosť ľudskej dôstojnosti v sociálnej práci poukazujú viaceré definície sociálnej práce, napríklad podľa Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov: „Sociálna práca je založená na rešpekte k hodnote a dôstojnosti všetkých ľudí a na právach, ktoré z toho vyplývajú. Sociálni pracovníci majú podporovať a chrániť fyzickú, psychickú, emocionálnu a duchovnú integritu a blaho každého človeka“ (Ethics in Social Work, 2004).

Aj Tkáč (2010) uvádza, že sociálna práca je podmienená systémom ľudských práv, sociálnych práv a hospodárskych (ekonomických) práv, ich základom je ľudská dôstojnosť.

Na základe vyššie uvedených skutočností, môžeme povedať, že sociálna práca je založená na rešpektovaní ľudskej dôstojnosti. Cox a Pawar (2006, s. 378) uvádzajú, že „úlohou sociálnych pracovníkov je podporovať a chrániť fyzickú, psychickú, duchovnú integritu ale i blaho človeka. To znamená rešpektovať právo na sebaurčenie, podporovať spoluúčasť, jednat' s človekom ako s celkom a identifikovať a rozvíjať silné stránky.“ Na splnenie týchto úloh musí sociálny pracovník:

- Konat' v záujme rešpektovania dôstojnosti klientov. Vo svojom konaní sa vyhýbať akémukoľvek znevažovaniu klienta, snažiť sa o pochopenie správania klienta, vážiť si ho ako autonómnou ľudskú bytosť a ochraňovať právo klienta na jeho nezávislé, slobodné rozhodnutia.
- Ochraňovať práva a oprávnené záujmy klientov. Táto povinnosť pracovníka vyplýva z procesu riešenia prípadov. Na získanie informácií o právach klientov využíva pracovník všetky dostupné zdroje. Konzultuje prípad s príslušnou zodpovednou organizáciou, radí sa s koordinátorom, kolegami, študuje príslušné materiály, radí sa s odborníkmi. Nestotožňuje sa s prípadným patologickým správaním klienta.
- Hľadať možnosti, ako zapojiť klientov do procesu riešenia ich problémov. Snažiť sa o partnerský vzťah pomáhajúceho profesionála a klienta. Klient nie je objektom jeho pomoci, ale partnerom a pokiaľ je to možné, nesie spoluzodpovednosť za rozhodnutie o riešení vlastného problému. Často prichádza klient za sociálnym pracovníkom s myšlienkou, že sociálny pracovník za neho vyrieši jeho problém. Prvotnou úlohou pracovníka pri stretnutí s klientom je, aby mu vysvetlil zmysel sociálnej práce. Klientov je potrebné neustále povzbudzovať a motivovať, objavovať a vyzdvihovať ich schopnosti a zručnosti.
- V prípade odlišných životných hodnôt, kultúrnych zvyklostí, odlišného jazyka, životných cieľov či vzťahov (za predpokladu, že klient neporušuje zákon) sociálny pracovník nenúti klienta osvojiť si a riadiť sa hodnotami pomáhajúceho profesionála. (Môže ich ponúknuť, ale rešpektuje klienta, pokiaľ nemá záujem sa s nimi stotožniť) (Návrh štandardov, 2004).

REŠPEKT KU KLIENTOVI

Základným hodnotovým konceptom relevantným pre sociálnych pracovníkov je rešpekt ku klientovi.

„Rešpekt k druhému znamená, že si človek cení autenticnosť druhého, jeho záujmy, pocity, práva, konanie i prania“ (Clark, 2000, s. 14). Z rešpektu ku klientovi vychádza jeden zo základných etických princípov – sebadeterminácia (sebaurčenie), ako je rešpektovanie klientových práv a potrieb sa slobodne rozhodovať a vyberať si medzi alternatívami.

Matoušek (2008) uvádza, že termín sebaurčenie vznikol vo filozofii (Locke, Kant), kde označoval možnosť človeka určovať svoje správanie a jeho morálne ciele.

Tento etický princíp má svoju pozitívnu a negatívnu formu. Pozitívnu formou rozumieme vytváranie takých podmienok, ktoré klientovi umožnia, aby mohol stále viac sám určovať vlastné konanie (zmocnenie). Negatívna forma vyjadruje možnosť klienta konať podľa svojho vlastného rozhodnutia (účasť na rozhodovaní). Sociálny pracovník dodáva klientovi potrebné informácie, rozoberá s ním jednotlivé alternatívy konania a ich prípadné dopady.

Pri zaisťovaní klientovho práva musí brať pracovník do úvahy i práva ostatných zúčastnených. Navrátil (2001, s. 46) vysvetľuje rešpekt sociálneho pracovníka voči právu klienta na sebaurčenie ako: „...rešpekt voči klientovým prániam, právam, mieram a schopnostiam sebapoznania, zodpovednosti za vlastné činy. Tento princíp však neznamená podporu každého klientovho prania bez ohľadu na okolnosti. Sociálny pracovník má právo a v niektorých prípadoch taktiež povinnosť upozorňovať klienta na dôsledky jeho činov.“

Intenzita účasti klienta na rozhodovaní o svojom prípade (participácia) sa mení podľa toho, do akej miery je schopný porozumieť situácii, vyjadriť svoje potreby, riadiť vlastné konanie a

voliť medzi službami. Pokiaľ nie je klient schopný riešiť svoj problém sám, obracia sa na pracovníka, ktorý hľadá optimálne riešenie na základe svojich skúseností, schopnosti empatie a kombinácie možností. V takomto prípade ide o tzv. odôvodnený paternalizmus, pretože klient dáva pracovníkovi informovaný súhlas, aby konal za neho.

Payne (1997) popisuje dva prístupy sociálnej práce, pre ktoré sú typické rôzne hodnoty a ktoré sú používané súčasnými sociálnymi pracovníkmi. Ide o ideálne typy, ktoré sa v realite v čistej podobe nevyskytujú, ale vzájomne sa prelínajú – katalytický model a interaktívny model.

V tradičnom (katalytickom) modeli rieši kompetentný profesionál problémy nekompetentného laika. Sociálny pracovník zachádza s klientom ako s problémom, umožňuje mu reakciu, ktorá by bez neho nenastala, ale nevstupuje do nej a prostredníctvom nej sa nemení. Klient je málo zapojený do riešenia svojho problému, znižuje sa jeho samostatnosť, štylizuje sa do závislej role. Vzťah sociálneho pracovníka a klienta je skôr paternalistický, pracovník sa snaží dosiahnuť to, aby sa klient prispôbil podmienkam. Metódou práce sociálneho pracovníka je teda plánovanie, kontrola a manipulácia, do riešenia problému klienta sa nezapája emocionálne.

Nový interaktívny model vychádza z predpokladu, že každý je zodpovedný za svoj život, sociálnu prácu chápe ako proces. Sociálny pracovník sa zaujíma o klientove problémy, je pre neho dôležitý kvalitný vzťah s klientom. Snaží sa vidieť riešený problém očami klienta, aby mu lepšie porozumel, cez interakciu s klientom sa mení. Toto platí naopak i pre klienta, ktorý prechádza podobnou zmenou. Sociálny pracovník môže byť v takomto vzťahu slobodne sám sebou, nevydáva sa za experta. Akceptuje klienta ako rovnoprávnú a jedinečnú bytosť, ktorá je schopná pozitívnej zmeny a osobného rastu, aplikuje individuálny prístup ku klientovi. Sociálny pracovník je teda klientovi k dispozícii, ale aktívnym riešiteľom problému je klient sám.

Častá závislosť klientov na sociálnych službách vytvára nerovné postavenie a nesie so sebou riziko nerešpektovania práv užívateľov služby. V súvislosti so zvýšeným záujmom o práva klientov sa hovorí tzv. novom profesionalizme. Britská asociácia sociálnych pracovníkov ho charakterizuje nasledovne: „Nový profesionalizmus je presvedčenie o potrebe vyvážiť moc medzi sociálnym pracovníkom a klientom a to cez upevnenie práv klientov tým, že sa zaisťujú klientova participácia na rozhodovaní a otvoria sa služby vplyvu klientov. Dôležitú úlohu v zmene organizačnej kultúry hrá i možnosť klienta si sťažovať“ (Nečasová, 2001, s. 86).

PRÁVO NA ROVNAKÝ PRÍSTUP K SLUŽBÁM

Právo na rovnaký prístup k službám pre všetkých vychádza zo základných ľudských práv, ktoré sú zakotvené v medzinárodných a európskych dokumentoch ratifikovaných Slovenskou republikou, ale aj v Ústave Slovenskej republiky a iných právnych normách platných v našej krajine.

Princíp rovnosti znamená, že na biologicky a psychicky odlišných jedincov sa pozerá ako na seberovných, teda ako na jedinca s rovnými prirodzenými právami. Rovnosť je podľa neho nevyhnutnou podmienkou dôstojnosti. Moderné pojetie princípu rovnosti je v demokratickej spoločnosti vyjadrené rovnosťou pred zákonom (rovnoprávnosťou) a zákazom akejkoľvek diskriminácií (Tomeš, 2011).

Sociálny pracovník, rovnako ako aj zdravotnícky pracovník musí dodržiavať profesionálne zásady a všetkým občanom bez rozdielu poskytnúť pomoc, ktorú žiadajú a je v ich kompetencii poskytnúť ju. Úlohou pomáhajúceho pracovníka je nerobiť rozdiely medzi klientmi, prijať a pochopiť každého, zaujímať sa o každého rovnako. Pokiaľ uvažujeme v teoretickej rovine, je pre nás úplne prirodzené nerobiť medzi ľuďmi rozdiely. V každodennej praxi ľahko nájdeme nesúlad s teóriou, respektíve problémy s prijímaním všetkých klientov rovnako (Kopřiva, 1997).

Zdravotno-sociálni pracovníci poskytujú profesionálnu starostlivosť ľuďom, ktorí sa v dôsledku svojho zdravotného stavu dostali do zložitej životnej situácie a potrebujú nejakú sociálnu intervenciu. Pri svojej práci zdravotno-sociálni pracovníci vychádzajú z etiky zdravotníckej práce (etické problémy týkajúce liečebno-preventívnej starostlivosti na akejkoľvek úrovni) a etiky sociálnej práce (etické problémy spojené s profesiou sociálneho pracovníka na akejkoľvek úrovni) (Kutnohorská, Cichá, Goldmann, 2011).

ZÁVER

Sociálni pracovníci i zdravotnícki pracovníci majú v každom prípade rešpektovať všetky ľudské práva a slobody a konať v ich záujme (ľudské práva a slobody uvedené v druhej hlave ústavy). Súvisí to s pozitívnym vnímaním a chápaním života človeka. Keďže jednotlivec prostredníctvom svojho pohybu vytvára hodnoty pre vyšší rozvoj celku, je potrebné zvyšovať a podporovať kvalitu jeho života, ktorá je nepochybne spojená s dodržiavaním, podporovaním a garantovaním ľudských práv každého človeka.

Rešpektovanie a dodržiavanie ľudských práv je zásadnou súčasťou profesionálnej činnosti sociálnych i zdravotníckych pracovníkov. Sociálni i zdravotnícki pracovníci pracujú s rôznymi klientmi (bezdomovci, osoby pracujúce v sex-biznise, osoby so zdravotným postihnutím a pod.) na rôznych úrovniach: na mikro (jednotlivec a rodiny), mezo (komunita) a makro úrovni (spoločnosť). Sociálni i zdravotnícki pracovníci musia zaistiť rešpektovanie práv pri poskytovaní zdravotných a sociálnych služieb na všetkých úrovniach a podporiť klientov pri aktívnom uplatňovaní ich práv.

Tento článok vznikol v rámci Interného grantového projektu VŠPJ s názvom „Konceptualizácia spolupráce lekárov a sociálnych pracovníkov v zdravotno-sociálnych tímoch“.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

CLARK, C. L. 2000. *Social Work Ethics. Politics, Principles and Practice*. Basingstoke: Macmillan Press. 227 p. ISBN 0-333-71934-4.

COX, D. R. - PAWAR, M. S. 2006. *International social work. Issues, Strategies and Programs*. London: SAGE Publications, 415 p. ISBN 1-4129-1408-6.

Ethics in Social Work, Statement of Principles [online]. 2004. Bern: International Federation of Social Workers and International Association of Schools of Social Work. [cit. 2010-07-23]. Dostupné na internete: <<http://www.ifsw.org/p38000398.html>>

Charta základných práv Európskej únie. [online]. 2000. [cit. 2010-09-22]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/sk/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303SK.01000101.htm>>

JANKUV, J. 2006. *Medzinárodné a európske mechanizmy ochrany ľudských práv*. Bratislava: Iura edition, 358 s. ISBN 80-8078-096-X.

KOPŘIVA, K. 1997. *Lidský vztah jako součást profese*. 1997. Praha: Portál, 152 s. ISBN 80-7178-150-9.

KUZNÍKOVÁ, I., CICHÁ, M., GOLDMANN, R. 2011. *Sociální práce ve zdravotnictví*. Praha: Grada, 224 s. ISBN 978-80-247-3676-1.

MATOUŠEK, O. 2008. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 287 s. ISBN 80-7178-549-0.

NAVRÁTIL, P. 2001. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 162 s. ISBN 80-903070-0-0.

Návrh štandardov terénnej sociálnej práce v obci so zreteľom na prácu s vylúčenými komunitami. [online]. 2004. Fond sociálneho rozvoja, 44 s. [cit. 2009-11-27]. Dostupné na internete:

<<http://www.google.sk/#hl=sk&source=hp&q=n%C3%A1vrh+%C5%A1tandardov+ter%C3>

%A9nej+soci%C3%A1nej+pr%C3%A1ce&btnG=H%C4%BEada%C5%A5+v+Google&meta=&aq=f&oq=n%C3%A1vrh+%C5%A1tandardov+ter%C3%A9nej+soci%C3%A1nej+pr%C3%A1ce&fp=6ef03965157306e7

NEČASOVÁ, M. 2001. Úvod do filozofie a etiky v sociální práci. Brno: Masarykova univerzita, 98 s. ISBN 80-210-2673-1.

NORDENFELT, L. 2009. *Dignity in Care for Older People*. Wiley–Blackwell: John Wiley and Sons, 212 p. ISBN 978–1–4051–8342–0.

NORDENFELT, L. 2004. *Dignity of the elderly: an introduction*. In *Medicine, Health Care and Philosophy*. ISSN 1572–8633, vol. 6, no. 2, p. 99–101.

NORDENFELT, L. 2002. On dignity and value. Paper written within the framework of the EU–project Dignity and Older Europeans.

NOVOTNÁ, V. – SCHIMMERLINGOVÁ, V. 1992. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha: Univerzita Karlova, 123 s. ISBN 80-7006-483-5.

KALVACH, Z. 2004. *Respektování lidské důstojnosti. Příručka pro odbornou výuku, výchovu a výcvik studentů lékařských, zdravotnických a zdravotně–sociálních odborů*. 2004. Praha: Cesta domů, 66 s. ISBN 80–239–4334–0.

OTTOVÁ, E. 2005. Teória práva. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 226 s. ISBN 80-7160-200-0.

PAYNE, M. 1997. *Modern Social Work Theory*. Chicago: Lyceum Books, 354 p. ISBN 0-925065-15-3.

REICHERT, E. 2003. *Social Work and Human Rights*. New York: Columbia University Press, 295 p. ISBN 0-231-12309-4.

SMEKAL, H. 2009. *Lidská práva v Evropské unii*. Brno: Masarykova univerzita, 288 s. ISBN 978-80-210-5045-7.

SVÁK, J. 2003. *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. Bratislava: Poradca podnikateľa, s.r.o., 934 s. ISBN 80–88931–19.

STRIEŽENEC, Š. 2001. *Úvod do sociálnej práce*. Trnava: Tripsoft, 197 s. ISBN 80-968294-6-7.

ŠRAJER, J. 2006. *Lidská důstojnost a sociální práce*. In *Sociální práce / Sociálna práca*. ISSN 1213-6204, č. 2, s. 109-113.

TKÁČ, V. 2010. *Sociálna politika a sociálne zabezpečenie*. In ONDRUŠOVÁ, Z. a kol. *Základy sociálnej práce pre pomáhajúce profesie*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, ISBN 978-80-89392-21-6. s. 57-81.

TOMEŠ, I. 2011. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, s.r.o., 368 s. ISBN 978–80–7367–868–5.

VARGOVÁ, D. 2006. *Ľudské práva a utečenci*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 47 s. ISBN 80-8052-270-7.

Všeobecná deklarácia ľudských práv [online]. 1948. 7 s. [cit. 2011–10–26]. Dostupné na internete: <http://www.dostojnost.eu/Vseobecna_deklaracia_ludskych_prav.pdf>

ZOUBEK, Z. *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. 2008. 2. upravené vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 461 s. ISBN- 978-80-7380-103-8.

AUTORKA

Mgr. Jana Gabrielová, PhD.

Vysoká škola polytechnická v Jihlave, Katedra sociálnej práce

Tolstého 16, 586 01 Jihlava

jana.gabrielova@vspj.cz

00420 567 141 227

VYBRANÉ DÔSLEDKY OBCHODOVANIA S ĽUĎMI A ODBORNÁ POMOC OBCHODOVANÝM OSOBÁM

Magdaléna HALÁSOVÁ

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na problematiku obchodovania s ľuďmi, ktoré je vnímané ako vážne porušovanie ľudských práv. Prináša náhľad na terminológiu a rozdiel medzi pojmami „obeť obchodovania s ľuďmi“ a „obchodovaná osoba“. Venuje sa fyzickým a psychickým dôsledkom obchodovania s ľuďmi, pričom zdôrazňuje odbornú prípravu pracovníkov. V pomoci obchodovaným osobám má nezastupiteľné miesto tím odborníkov. Bližšie popisuje úlohu sociálneho pracovníka v ňom.

Kľúčové slová:

Obchodovaná osoba, Obchodovanie s ľuďmi, PTSD, tím odborníkov, sociálny pracovník

Abstract:

The paper focuses on the issue of human trafficking that is perceived as a serious violation of human rights. It brings an insight into terminology and difference between the terms „victim of human trafficking“ and „trafficked person“. It discusses physical and psychological consequences of human trafficking, emphasizing the training of social workers. A team of professionals is of crucial importance in the assistance to trafficked persons. The paper describes the role of a social worker within such a team in more detail.

Key words:

Trafficked person, Human trafficking, PTSD, Team of professionals, Social worker

ÚVOD

Obchodovanie s ľuďmi na účely sexuálneho ako aj iných foriem vykorisťovania je jedným z najzávažnejších porušovaní ľudských práv.

Obchodované osoby v mechanizme obchodovania od nábora až po vyslobodenie osôb zažívajú individuálne udalosti, ktoré môžu mať na nich rôzny vplyv a dopad.

V procese reintegrácie – znovuzачlenenia osôb je z nášho pohľadu dôležitá odborná pomoc, ktorá by mala zohľadňovať potreby a rešpektovať rozhodnutia osoby, ktorej je poskytovaná.

Podľa Surtees (2008) je reintegrácia obchodovaných osôb zložitý proces, ktorý zahŕňa širokú škálu služieb a intervencií v krátkodobom i dlhodobom horizonte. Štandardný balík služieb v rámci reintegrácie nepokrýva potreby všetkých obetí. Vzhľadom na rôznorodosť obetí a rovnako ich skúseností v mechanizme obchodovania s ľuďmi je potrebné, aby boli služby šité na mieru. A to jednak rôznym profilom obetí zohľadňujúc účel obchodovania s ľuďmi. To znamená, že osoby obchodované na nútenú prácu, nemusia mať rovnaké potreby ako sexuálne vykorisťované osoby.

Odborníci, ktorí participujú na procese reintegrácie by mali preto dbať na individuálny prístup rešpektujúci práva a rozhodnutia obchodovanej osoby s dôrazom na etické štandardy pomoci.

OBEŤ OBCHODOVANIA S ĽUĎMI / OBCHODOVANÁ OSOBA

Terminológia dotýkajúca sa pomenovania osôb, ktoré prežili obchodovanie s ľuďmi, je v literatúre často odlišná. Môžeme nájsť zmienku o obchodovaných osobách tak, ako aj o obetiach obchodovania s ľuďmi.

Jazyk zohráva významnú úlohu pri tvorbe verejnej mienky a koncepcie, ktorou sa reaguje na akýkoľvek spoločenský jav (Orfano, 2010). Stotožňujeme sa s názorom o dôležitosti jazyka a preto kladieme dôraz na ozrejenie využitej terminológie.

Termín „obchodovaná osoba“ sa využíva ako synonymum „obeť obchodovania s ľuďmi“. Termín „obeť“ sa používa v prípade, ak text odkazuje na osobu, ktorá bola formálne identifikovaná príslušnými úradmi ako osoba, ktorá sa stala „predmetom“ trestného činu obchodovania s ľuďmi. Termín „osoba, ktorej je poskytovaná pomoc“ sa využíva v kontexte

osoby, ktorá súhlasila s prijatím podpory a ochrany, ktorú vykonávajú mimovládne, vládne, medzinárodné alebo iné relevantné organizácie (Orfano, 2010).

V príručke pre rozvoj medzinárodného referenčného mechanizmu pre osoby obchodované v Európe je uvedené, že tieto lingvistické termíny boli zvolené, aby sa vyšlo neúmyselnému rétorickému škatuľkovaniu ľudí a zdôraznila sa aktívna a zásadná rola osôb, ktoré sa rozhodli vymaniť z vykorisťovania a vstúpiť do programu podpory.

Expert Group on Trafficking in Human Beings (Expertná skupina o obchodovaní s ľuďmi) obdobne zdôrazňuje, že obchodované osoby sú obeťami závažnej trestnej činnosti a ich ľudské práva sú porušované, avšak má pochybnosti o využívaní termínu „obeť“ vzhľadom na to, že dôraz je kladený na zraniteľnosť, pasivitu a bezmocnosť. To neumožňuje rozpoznať dôstojnosť, odvahu, ciele a vôľbu dotknutých jednotlivcov (Zpráva expertní skupiny o obchodovaní s ľuďmi, 2005).

Orfano (2010) prikladá význam prijatiu totožnej terminológie a definícii, ktoré sú podľa nej prvým krokom k tomu, aby boli určité sociálne otázky chápané zhodne. Môže sa totiž stať, že odborníci pôsobiaci v problematike síce používajú rovnaké termíny, avšak im dávajú rôzny obsah.

V kontexte sociálnej práce je nám blízka myšlienka využívania terminológie, ktorá sa orientuje na silné stránky osôb a nie naopak. Domnievame sa, že termín obeť môže evokovať preberanie kontroly, zodpovednosti za osoby a hlavne ich vlastnú neschopnosť. Snaha sociálnych pracovníkov by sa však mala uberať smerom k posilneniu a zmocneniu osôb.

FYZICKÉ A PSYCHICKÉ DÔSLEDKY OBCHODOVANIA S ĽUĎMI

Obchodované osoby môžu v mechanizme obchodovania (nábor, transport, prechovávanie, prijímanie, donútenie, zneužívanie, vyslobodenie, reintegrácia) zažívať rôzne fyzické a sexuálne zneužívanie, ktoré má vplyv na ich fyzické, sexuálne a reprodukčné zdravie.

Príkladom sú akútne a chronické fyzické zranenia (pomliaždeniny, tržné rany, otrasy mozgu, jazvy), akútne a chronické telesné postihnutia (nervy, poškodenie svalov alebo kostí, poškodenie zmyslových orgánov, dentálne problémy), únava, podvýživa a zhoršenie zdravotných problémov v dôsledku neposkytnutia ošetrovania, prípadne liekov (IOM, 2010).

V oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia sú to pohlavne prenosné infekcie, HIV/AIDS, zápalové ochorenia panvy, infekcie močového traktu, zápalu močového mechúra, rakoviny krčka maternice, neplodnosť, poruchy menštruácie, akútna a chronická bolesť pri pohlavnom styku, roztrhnutie a iné poškodenia pošvy, negatívne dopady nebezpečného potratu, vrátane inkontinencie maternice, septického šoku, nechceného pôrodu, syndróm dráždivého čreva a príznaky súvisiace so stresom (IOM, 2010).

Zatiaľ čo u žien sa vyskytujú gynekologické problémy, u mužov sú to traumatologické problémy spôsobené prácou v nevyhovujúcich pracovných podmienkach.

Rola sociálneho pracovníka v riešení psychosomatických problémov je predovšetkým v sprostredkovaní odbornej pomoci (napr. organizácia La Strada Česká republika má vytvorený adresár všeobecných a špecializovaných lekárov) a v sprevádzaní počas liečebného procesu (Burčíková, 2008).

Psychických problémov, ktorým čelia obchodované osoby a ktoré úzko súvisia s prežitou skúsenosťou, je mnoho. Príkladom sú:

- posttraumatická stresová porucha (ďalej PTSD),
- depresia,
- absencia emocionálnych reakcií,
- úzkostné poruchy,
- sebaobviňovanie,
- bezmocnosť a bezvýznamnosť,
- nočné mory,

- hnev a zlosť,
- samovražedné myšlienky a pokusy,
- paranoja,
- Štokholmský syndróm,
- fatalizmus a záchvaty hnevu,
- problémy s užívaním návykových látok, alkoholu,
- poruchy spánku,
- disociatívne poruchy a i. (Koričanac, 2013).

Prežitá skúsenosť obchodovaných osôb môže spôsobiť psychickú traumu, ktorá môže byť príčinou viacnásobných psychických porúch. Po prežitej traume je najcharakteristickejší klinický obraz v súčasnom medzinárodnom a tiež americkom diagnostickom systéme opísaný ako diagnostická kategória PTSD. Výskyt psychických tráum pri PTSD je podľa epidemiologických štúdií závažným zdravotným a sociálnym problémom (Hašto, Vojtová, 2013).

Širšie možno popísať symptómy spojené s komplexnou posttraumatickou stresovou poruchou, ktoré zahŕňajú:

- problémy s reguláciou emócií vrátane príznakov, ako je perzistentný smútok, samovražedné myšlienky, výbušný hnev alebo potlačený hnev,
- variácie vo vedomí, ako je zabudnutie traumatických udalostí, znovu prežívanie traumatických udalostí, alebo epizódy disociácie (počas ktorých sa osoba cíti oddelená od mentálnych procesov alebo svojho tela),
- zmeny vo vnímaní seba samého, ako je pocit bezmocnosti, hanby, viny, stigmy a pocit, že je osoba úplne odlišná než ostatné ľudské bytosti,
- pestré zmeny vo vnímaní páchatel'a, ako je prisudzovanie obrovskej sily páchatel'ovi, alebo sa osoba stáva posadnutá vzťahom k páchatel'ovi vrátane posadnutosti pomstou,
- zmeny vo vzťahoch s ostatnými vrátane izolácie, nedôvery, alebo opakované vyhľadávanie záchrancu,
- strata individuálneho systému významov alebo zmeny v ňom, čo môže zahŕňať stratu podpornej viery alebo pocit zúfalstva a beznádeje (Korzinski, 2013).

PTSD sa nemusí prejavíť bezprostredne po prežitej traumatickej udalosti, ale aj mesiac či rok po nej. Ak sa reakcia na traumatickú udalosť prejavuje neskôr, hovoríme o oneskorenej či protrahovanej reakcii (Vodáčková, 2007).

Prevalencia psychických porúch u obchodovaných osôb podporuje význam vzdelávania a zvyšovanie kompetencií v oblasti ich identifikácie pomáhajúcimi pracovníkmi.

Sociálny pracovník by mal byť graduálne i postgraduálne kvalitne pripravený v oblastiach psychiatrie a psychopatológie na orientačné hodnotenie psychického stavu klienta. Znalosti z klasifikácie porúch a ich prejavov umožňujú sociálnemu pracovníkovi zvoliť adekvátny postup, v ktorom rozhodne o tom, ktorí klienti ostanú v jeho starostlivosti, ktorých motivovať k spolupráci s psychiatrom a ktorých distribuovať psychiatrovi (Gabura, 2013).

Sociálny pracovník sa sústreďuje na identifikovanie silných stránok, deficitov a hľadanie potenciálu (Gabura, 2013).

Zároveň poskytovanie psychologickej podpory pre obeť, by nemalo byť obmedzené iba na psychológov, psychiatrov a psychoterapeutov. Mala by byť poskytovaná všetkými profesionálmi v systéme, ktorí prichádzajú do kontaktu s obeťou. Trauma a jej dôsledky by mali byť chápané lekármi, právnikmi, prokurátormi a tiež pracovníkmi v sociálnych službách. Každý článok v systéme pomoci, ktorého úloha spočíva v poskytovaní rôznych druhov pomoci, má tiež svoju úlohu v psychologickej podpore obeť. Ak je systém funkčný, obeť dostáva informáciu, že podpora, ktorej sa jej dostáva je silnejšia než obchodníci. Tým postupne nadobúda moc nad sebou a svojimi rozhodnutiami, ktorú stratila ako obeť obchodovania (Koričanac, 2013).

SOCIÁLNY PRACOVNÍK V TÍME ODBORNÍKOV

Problematika obchodovania s ľuďmi prekračuje rámec jednej disciplíny a preto je nutné zahrnúť do poskytovania starostlivosti odborníkov z viacerých oblastí. Vzhľadom na sociálne, zdravotné a i. riziká, ktoré úzko súvisia s prežitou skúsenosťou obchodovaných osôb je potrebný multidisciplinárny a systémový prístup.

Z hľadiska poskytovania pomoci obchodovaným osobám majú služby sociálnej práce nezastupiteľné miesto. Musil (2004, s. 14 In Brnula, 2012, s. 43) služby sociálnej práce charakterizuje ako „konkrétne v praxi existujúce komplexy činností, ktoré pri práci na konkrétnom mieste a s konkrétnymi klientmi prispievajú k realizácii zámerov sociálnych pracovníkov“. Brnula (2012) dodáva, že sa do nich môžu zapojiť aj odborníci z iných profesií. Tím odborníkov, v závislosti od individuálneho prípadu klienta, tvorí okrem sociálneho pracovníka, lekár (všeobecný alebo lekár so špecializáciou), psychológ, psychiater, pedagóg, sociológ, právnik a i., pričom sociálny pracovník je rovnocenný s inými odborníkmi v tíme (Novotná, Schimmerlingová, 1992).

Vzájomná komunikácia medzi jednotlivými profesiami je žiaduca (aby osoba nemusela traumatické zážitky opakovane popisovať). Pomoc odborníkov (sociálnych pracovníkov, lekárov, právnikov, terapeutov, psychiatrov, pracovníkov polície a i.) by mala byť poskytovaná so zohľadnením potrieb obete a zároveň s uznaním, že osoby, ktoré sa stali obeťami trestného činu obchodovania s ľuďmi, sú schopné rozhodovať o vlastnom živote sami.

Je dôležité, aby si profesionáli uvedomovali svoj vplyv na obchodované osoby a vlastnú spoluzodpovednosť za proces smerujúci k ich re/integrácii. Z tohto dôvodu by mali profesionáli zvládnuť zručnosti aktívneho počúvania, aby vykonávali svoju prácu zodpovedne, poskytovali adekvátne informácie, nesľubovali niečo, čo nemôžu splniť, nemali by súdiť a stigmatizovať obchodované osoby. Ak sa odborníci správajú takým spôsobom, že poskytujú bezpečný priestor, má obeť možnosť zhromaždiť silu a znova sa začleniť do spoločnosti, a tiež spracovať emócie a myšlienky vzťahujúce sa na prežitú traumatickú udalosť (Koričanac, 2013).

Žáková (2011) formuluje zásady, ktoré je nutné dodržiavať pri práci s obchodovanými osobami, ktoré sú využiteľné nielen pre sociálnych pracovníkov (uvádzame skrátenú a upravenú verziu). A to:

- ku každému pristupovať bez rozdielu, mať nediskriminujúci prístup,
- byť priateľský,
- byť dobrým pozorovateľom a využívať techniku aktívneho počúvania,
- byť empatický (porozumieť emóciám obchodovaných osôb),
- byť trpezlivý,
- byť pozorný,
- poskytovať morálnu podporu,
- otázky klásť primeraným spôsobom a neklásť príliš osobné otázky,
- nepoužívať dvojzmyselnú komunikáciu,
- ak klient nechce hovoriť, netlačiť na neho,
- nepýtať sa na právny status,
- uvedomiť si, že klient vie najlepšie čo chce, nepreberať zodpovednosť a nerozhodovať za neho,
- ak sa pracovník potrebuje o prípade poradiť s kolegom, je nutné informovať a požiadať o súhlas klienta,
- nenútiť klienta do podania trestného oznámenia, nepodmieňovať jeho podaním poskytovanie služieb,
- zrozumiteľne a otvorene vysvetliť klientovi jeho možnosti a prípadné prekážky.

Identifikácia a krízová asistencia obchodovaným osobám môže prebiehať na rôznych miestach a v rôznych prostrediach a môže byť vykonávaná rôznymi tímami odborníkov. Možno však určiť všeobecne platné štandardy, ktoré je nutné v tomto procese dodržiavať.

Etické štandardy identifikácie a pomoci obetiam obchodovania s ľuďmi:

1. Na akúkoľvek intervenciu je požadovaný informovaný súhlas osoby (alebo jej právneho zástupcu).
2. Identifikácia obete by mala byť krátka, jednoduchá, vhodne načasovaná a zohľadňovať fyzický, intelektuálny a citový stav osoby tak, aby bola schopná spolupracovať zmysluplným a konštruktívnym spôsobom.
3. Počas celého procesu práce s obchodovanými osobami musí byť zaistená prísna ochrana osobných údajov, mlčanlivosť v súvislosti s archiváciou a prenosom informácií a dokumentov pri referovaní klienta vrátane odporúčaní a posudkov (pre sociálne a zdravotné inštitúcie).
4. Snažiť sa vyhýbať opakovanej identifikácii, opakovaneému kladeniu otázok na zisťovanie rovnakých údajov od osoby, ak to nie je nevyhnutné.
5. Využitie psychologických testov, štandardizovaných diagnostických prostriedkov, špecifickej intervencie (napr. psychologického poradenstva) by malo byť zverené odborníkom s adekvátnym vzdelaním a osobnou a morálnou dôveryhodnosťou (IOM, 2010).

Odborníci pracujúci v pomáhajúcich profesiách v práci s klientom by z nášho pohľadu mali pravidelne absolvovať supervízne stretnutia.

Mátel (2013, s. 195) uvádza, že „supervízia je metódou využívanou v mnohých pomáhajúcich profesiách pre zvyšovanie profesionálnych spôsobilostí. Práve v nich pracujú odborníci priamo s klientmi, ktorými sú ľudia prežívajúci rôzne (najčastejšie krízové) sociálne interakcie“.

Domnievame sa, že ak sú pracovníci v tíme z rôznych profesií, je v prospech klienta, ak supervízne stretnutia absolvujú spoločne. Môžu si tak vzájomne vymieňať rozdielne uhly pohľadu na klientovu problémovú situáciu a dospieť k jej riešeniu. Je však dôležité povedať, že najdôležitejšou osobou je pri konečnom riešení klient samotný.

ZÁVER

Pomoc obchodovaným osobám vyžaduje, vzhľadom na zložitosť a komplexnosť problematiky obchodovania s ľuďmi, systémový a multidisciplinárny prístup. Do procesu pomoci by mali vstúpiť odborníci z viacerých oblastí a to zdravotnej, právnej, sociálnej a i. Dôležité miesto v tíme odborníkov zastáva sociálny pracovník, na ktorého sú kladené značné nároky nielen na odbornú prípravu, ale neustále zvyšovanie vedomostí v téme, ktorá sa rýchlo vyvíja a mení. Nemenným ostáva, že pomoc by mala kopírovať potreby klienta (obchodovanej osoby), rešpektovať jeho rozhodnutia, zahŕňať ho do procesu pomoci, nevytvárať závislosť na poskytovaných službách, mala by byť poskytovaná s dodržiavaním etických štandardov pomoci a s ohľadom na ľudskoprávny prístup.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BRNULA, P. 2012. Od teórie sociálnej práce so žiadateľmi o azyl k jej praxi alebo od praxe k teórii. In TRUHLÁŘOVÁ, Z. – LEVICKÁ, K. 2012. *Od teorie k praxi, od praxe k teorii*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. ISBN 978-80-7435-138-9. s. 38-54.

BURČÍKOVÁ, P. et al. 2008. *Manuál k sociální inkluzi obchodovaných a vykořisťovaných osob*. Praha: La Strada Česká republika, 2008, 92 s. ISBN 978-80-254-1312-8.

GABURA, J. 2013. Sociálny pracovník – psychiater, konflikt alebo dialóg. In JANEBOVÁ, R. ed. *Spolupráce v sociální práci: Sborník z konference IX*. Hradecké dny sociální práce Hradec Králové 21. až 22. září 2012. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-259-1. s. 167-171.

HAŠTO, J. – VOJTOVÁ, H. 2013. Trauma a posttraumatická stresová porucha, biopsycho-

- sociálny prístup. In *PSYCHIATRIA–PSYCHOTERAPIA-PSYCHOSOMATIKA*. ISSN 1338-7030, 2013, roč. 20, č. 1, s. 83-93.
- IOM. 2010. *Základné informácie o problematike obchodovania s ľuďmi*. Bratislava: IOM. 2010. 101 s. ISBN 978-80-89506-06-4.
- KORIČANAC, I. (Eds). *Human Trafficking Trauma and Psychotherapy*. Collection of paper. Belgrade: NGO ASTRA, 2013. 194 p. ISBN 978-86-84889-19-7.
- KORZINSKI, M. 2013. Identifying and Treating Trauma in Victims of Trafficking and Exploitation. In KORIČANAC, I. (Eds). *Human Trafficking Trauma and Psychotherapy*. Collection of paper. Belgrade: NGO ASTRA, 2013. ISBN 978-86-84889-19-7. s. 38-65.
- MÁTEL, A. 2013. *Metódy a prístupy v sociálnej práci*. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre. 240 s. ISBN 978-80-558-0243-5
- NOVOTNÁ, V. – SCHIMMERLINGOVÁ, V. 1992. *Sociální práce: její vývoj a metodické postupy*. Praha: Karolinum, 1992. 128 s. ISBN 80-7066-483-5.
- ORFANO, I. 2010. *Průručka pro rozvoj mezinárodního referenčního mechanismu pro osoby obchodované v Evropě*. MRM – EU. Odbor pro rovné příležitosti – předsednictví Itálie v Radě EU, Mezinárodní centrum pro rozvoj migrační politiky (ICMPD), 2010. 167 s. ISBN 978-3-900411-63-3.
- SURTEES, R. 2008b. *Re/integration of trafficked persons: handling 'difficult' cases*. Vienna: NEXUS Institute to Combat Human Trafficking, 2008. 55 s. 978-90-5130-636-1.
- VODÁČKOVÁ, D. 2007. *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2007. 544 s. ISBN 80-7367-342-8.
- Zpráva expertní skupiny o obchodování s lidmi. 2005. (Přeloženo z anglického originálu Report of the Expert Group on Trafficking in Human Beings. European Commission: Directorate-General Justice, Freedom and Security. Brussels, 22 December 2004. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. 2005. 334 s. ISBN 80-7338-044-7. [online]. [cit. 2015-04-11]. Dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/320.pdf>
- ŽÁKOVÁ, M. 2011. Sociálna práca s obeťami obchodovania s ľuďmi. In MÁTEL, A. - JANECHOVÁ, L. - ROMAN, L. *Sociálna patológia a intervencia sociálnej práce*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. ISBN 978-80-8132-018-7. s. 147-153.

AUTORKA

Mgr. Magdaléna Halásová, PhD.
 Združenie STORM
 Nedbalova 17, 949 12 Nitra
 dada.stormnr@gmail.com
<http://www.zdruzeniestorm.sk/>

PREVENCIA DOMÁCEHO NÁSILIA V ZMYSLE NÁVRHOV DE LEGE FERENDA

Denisa HAMRANOVÁ

Abstrakt: Domáce násilie je v súčasnosti nebezpečným sociálno – patologickým javom, ktorý sa dotýka všetkých oblastí a obeťou, ako aj páchatelom sa prakticky môže stať ktokoľvek. Eliminácia v podobe prevencie a následnej intervencie je dôležitým krokom, ktorý by mal byť efektívne uplatňovaný v našom štáte v rámci predchádzania domácejmu násiliu ešte v jeho začiatkoch. Príspevok má za cieľ poukázať na súčasný stav domáceho násilia z hľadiska prevencie a následne vymedziť pozitívnym spôsobom návrhy a úvahy de lege ferenda preventívnych opatrení, ktoré by výrazným spôsobom maximalizovali ochranu spoločnosti pred hrozbou domáceho násilia a zároveň čiastočným spôsobom odstránili takéto násilie už v situáciách zasiahnutých násilím.

KLúčové slová: domáce násilie, prevencia, intervencia, návrhy de lege ferenda preventívneho charakteru

Abstract: In the present domestic violence is a dangerous social - pedagogical phenomenon, which concerns all areas and practically anyone can become a victim or perpetrator. Elimination in the form of prevention, as well as the subsequent intervention is an important step, which should be effectively applied in our country in the framework of prevention of domestic violence still in its infancy. A contribution aims to highlight the current state of domestic violence in the prevention and then define a positive way proposals and considerations de lege ferenda preventive measures that could significantly maximize the protection of society from the threat of domestic violence as well as partial manner eliminate such violence already in situations affected by violence.

Key words: domestic violence, prevention, intervention, proposals de lege ferenda in the form of prevention

ÚVOD

Vo všeobecnosti, odhliadnuc od domáceho násilia, považujeme prevenciu kriminality vo všetkých oblastiach za účinnejšiu a lacnejšiu alternatívu, ako samotné riešenie už vyskytujúcich sa problémov v spoločnosti. V mnohých prípadoch nie je dostatočná len samotná kriminalizácia konania páchatelov trestných činov, ale je nutné sa zaoberať situáciami, ktoré predstavujú ešte len potencionálnu hrozbu. Uvedenému zodpovedá a efektívnosť prevencie presadzuje aj výrok, že „lepší jeden gram prevencie, ako celý kilogram liečby“. Prevencia je zo spoločensko-praktického hľadiska definovaná ako „cieľavedomé pôsobenie štátu, vládnych organizácií, cirkví, občianskych združení, podnikateľských subjektov a vzdelávacích inštitúcií pri zvyšovaní povedomia obyvateľstva, ktoré má prispieť k tomu aby sa obyvatelia nestali páchatelmi alebo obeťami trestných a iných protispoločenských činov“¹. V rámci domáceho násilia ako závažného sociálno-patologického javu zohráva prevencia dôležitú funkciu, ktorá má predovšetkým za hlavný cieľ zvyšovať povedomie a citlivosť spoločnosti o domácom násilí. Prevencia savočidomácejmu násiliu ako časť násilnej kriminality uskutočňuje na viacerých úrovniach a to:

- a) **primárnej** – chápe sa ako osвета domáceho násilia, zahrňujúca najrôznejšie prístupy efektívneho predchádzania domácejmu násiliu skôr, ako sa vyskytne, má pôsobiť celoplošne,
- b) **sekundárnej** – priamo sa zameriava na ohrozené osoby,
- c) **terciárnej úrovni** - nastupuje v prípade zlyhania primárnej, ako aj sekundárnej prevencie a radíme sem pomoc obetiam a páchatelom formou terapeutických programov a iných reintegrácií.

---

¹Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2012-2015

1 PREVENIA DOMÁCEHO NÁSILIA NA ÚZEMÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY

V zmysle primárnej prevencie, prvotnú funkciu prevencie plní štát a zahŕňa predovšetkým výchovné, osvetové, poradenské a iné aktivity. Dôležitosť spočíva najmä v osvetových a vzdelávacích kampaniach vo forme národných dokumentov. Stratégia Slovenskej republiky sa v zmysle prevencie domáceho násilia prejavuje vo forme prijímania strategických dokumentov, ktoré sú výsledkom plnenia medzinárodných záväzkov. Výnimkou nie sú aj vzdelávacie programy pre širokú verejnosť. Prvým prelomovým dokumentom zaoberajúcim sa rodovo podmieneným násilím bola *Národná stratégia na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách a v rodinách*. Neskôr boli prijaté Národné akčné plány na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách pre roky 2005-2008, 2009-2012. V súčasnosti sa uplatňuje Národný akčný plán pre roky 2014–2019 (ďalej len ako „NAP“), ktorý nadväzuje na operačné ciele Národnej stratégie na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách a v rodinách, pričom ich rozvíja v zhode s novými skutočnosťami a požiadavkami medzinárodných dokumentov a praxe. Primárne úlohy sú sa uplatňujú vo forme konkrétnych opatrení v pôvodne stanovených štyroch oblastiach, pričom oblasť výskumu je rozšírená o otázky štatistického zisťovania a monitoringu. Ďalej je doplnený o tri rozširujúce oblasti, a to:

- vzdelávanie pomáhajúcich profesií,
- násilie voči ženám na pracovisku a
- prácu s páchatelmi násilia.

2 PREVENIA DOMÁCEHO NÁSILIA V ZMYSLE NÁVRHOV DE LEGE FERENDA

Primárnym cieľom odborného príspevku je poukázanie na hlavné ciele prevencie domáceho násilia, ktoré sme vytvorili na základe našich úvah, vrátane už existujúcich podkladov NAP a rôznych projektov, ktoré sú aktuálne a bojujú proti domácejmu násiliu v zmysle primárnej, sekundárnej a terciárnej prevencie. Dôležité sú vybrané zahraničné programy, ktoré nám môžu poslúžiť ako podklad pre vytvorenie efektívnych preventívnych programov. Chceme zdôrazniť, že uvedený výpočet cieľov nemožno, vzhľadom na zložitosť problematiky, považovať za vyčerpávajúci. Nasledovne poukážeme v rámci primárnej prevencie na návrhy, ktoré by efektívnym spôsobom maximalizovali účinok primárnej prevencie.

2.1 PRÍSTUP ODBORNEJ A LAICKEJ VEREJNOSTI K INFORMÁCIAM O PROBLEMATIKE DOMÁCEHO NÁSILIA

Úlohou primárnej prevencie je predchádzanie násiliu, čo predpokladá najmä účasť odbornej verejnosti a médií, ktorých činnosť má vplyv na formovanie verejnej mienky a spoločenských postojov. V rámci uvedeného navrhujeme :

a) Výroba a následná propagácia odborného bulletinu zaoberajúceho sa problematikou domáceho násilia, alebo založenie samostatnej rubriky venujúcej sa domácejmu násiliu – oficiálne nedisponujeme na našom území tlačou publikácie venujúcej sa tejto téme. Ako zaujímavosť môžeme vytýčiť časopis *ProHuman*², ako aj zahraničné časopisy (*Time*)³, v ktorých je domáce násilie propagované a častokrát bolo aj súčasťou titulnej strany, ako forma mediálnej kampane.

b) Mediálna kampan v podobe billboardov, citylightov a plagátov – dôležitosť zrealizovania novej mediálnej kampane zameranej na domáce násilie v rámci všetkých samosprávnych krajov na národnej úrovni. V predchádzajúcich rokoch sa v tejto oblasti angažoval projekt *Avon proti domácejmu násiliu* v korelácii s organizáciou *Aliancia žien*, ktorí

2 Vedecko-odborný recenzovaný internetový časopis- sociálna práca, psychológia, pedagogika, sociálna politika, ošetrovateľstvo. Pozri bližšie na: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/psychicke-nasledky-nasilia-pachaneho-na-zenach-a-moznosti-pomoci-specializovanim-socialnym-poradenstvom>.

3 Bližšie pozri: [online]. Dostupné na: <http://content.time.com/time/covers/0,16641,19940704,00.html>.

propagovali boj proti domácemu násiliu prostredníctvom všeobecne známeho symbolu fyzického násilia, modrín, ktorý zámerne poukazoval aj na nefyzických prejavoch násilia páchaného v domácnostiach. Poslednou pomerne ešte čerstvou kampaňou je tzv. *16 dní aktivizmu proti násiliu páchaného na ženách* (zahrňujúc aj domáce násilie), ktoré sa konalo od 25. novembra do 10. decembra 2015, pričom táto kampaň má celosvetový pôvod a je do nej zapojených 5167 organizácií v rámci 187 krajín sveta.⁴ Medzi hlavné ciele tejto kampane sa zaraďujú:

- Zdokonalenie podmienok prístupu žien, ktoré sú ohrozené násilím a ich detí k špecifickej pomoci, podpore a ochrane.
- Zintenzívnenie bezpečnosti žien.
- Tvorba tlaku na vládu SR, v zmysle plnenia medzinárodných, ako aj národných záväzkov
- Zvyšovať angažovanosť verejnosti v boji proti násiliu páchanému na ženách.
- Eskalácia informovanosti o charaktere a výskyte násilia páchaného na ženách.
- Zvyšovanie aktívneho prístupu štátnych a verejných inštitúcií zodpovedných za tvorbu politiky v problematike násilia páchaného na ženách, a ich zavádzanie do praxe.
- Upevnenie aktivít zameraných na boj proti násiliu páchanému na ženách na lokálnej úrovni.⁵

V rámci primárnej prevencie v užšej korelácii s informovanosťou širokej verejnosti sa javí ako maximálne efektívne, aby sa v rámci Medzinárodného dňa eliminácie násilia na ženách (25. november) každoročne organizovala kampaň, ktorá by bola zameraná na prevenciu a intervenciu domáceho násilia s jasným cieľom zvýšenia informovanosti, ako aj právneho povedomia verejnosti. Za účinný krok považujeme za nevyhnutné aby sa začali realizovať informačno – vzdelávacie, ako aj osvetové aktivity domáceho násilia vrátane zapojenia odborných profesií najmä z odborov psychológie, medicíny, pedagogiky, práva a sociálnej práce.

c) Informovanosť prostredníctvom internetu – je potrebné klásť dôraz na opätovné aktualizovanie webových stránok, ktorých cieľom je informovať verejnosť o domácom násilí. Prevažná väčšina z nich je prevádzkovaná mimovládnyimi organizáciami, v dôsledku čoho apelujeme na vytvorenie jednotnej webovej stránky, ktorá by obsahovala jednotné informácie o všetkých projektoch na národnej, ako aj medzinárodnej úrovni, zosumarizovaný počet mimovládnych organizácií, ktoré sa venujú tejto problematike. Webová stránka policajného zboru by sa mohla zamerať na preventívne rady, príručky pre obeť v zmysle orientovania sa v tejto problematike obsahujúce možnosti právne, sociálne a psychologické spolu so zoznamom potrebných čísiel, zverejnenie štatistík a iné.

d) Tvorba štatistík o domácom násilí v zmysle výskytu – chýba štatistický výskyt domáceho násilia, v dôsledku čoho je náročné zistiť reálny výskyt. Štatistiky kriminality nám poskytujú len prípady zistených trestných činov, pričom napr. výjazdy v prípadoch domáceho násilia sa nezaznamenávajú. Kriminálne štatistiky nám neposkytujú vzťah obeť a násilníka vrátane pohlavia aktérov a miesta spáchania, čo by sa v konečnom dôsledku mohlo použiť na vytvorenie štatistík výskytu domáceho násilia. Dôraz na vytvorenia štatistík uvádzame napr. aj v prípade opatrení v Odporúčaniach 1582 RE Domáce násilie páchané na ženách a to, že je potrebné „*zdokonaľiť štatistiky o domácom násilí páchanom na ženách, aby poskytovali presnú predstavu o jeho podstate a výskyte; sprístupniť identifikáciu zdrojov, ktoré sú významné z hľadiska problému a evaluácie aktivít zameraných na jeho riešenie*“⁶. V rámci zvýšenia efektívnosti primárnej prevencie by sme navrhovali:

⁴ Bližšie pozri: [online]. Dostupné na: <http://www.fenestra.sk/16-dni-aktivizmu>.

⁵ Bližšie pozri: [online]. Dostupné na: <http://www.fenestra.sk/16-dni-aktivizmu/ake-su-nase-ciele>.

⁶ BUTOROVÁ, Z., FILADELFIOVÁ, J. Násilie páchané na ženách ako problém verejnej politiky. [online]. [cit. 2016-03-24]. Dostupné na: <https://alianciazien.files.wordpress.com/2012/06/ivo.pdf>.

- Každoročné publikovanie štatistických údajov prostredníctvom správy o domácom násilí
- Sledovanie vzťahu obete a násilníka súčasne s pohlavím aktérov a miesta spáchania
- Štatistické zisťovanie priestupkov s dôrazom na pohlavie obete a miesta spáchania priestupkov
- Celonárodný prieskum a výskum zameraný na domáce násilie, jeho dopady a hlavné príčiny
- Štatistiky o aplikácií procesných inštitútov (vykázanie, väzba, predbežné opatrenie) v zmysle domáceho násilia
- Vytvorenie celonárodného súhrnného spracovania štatistických údajov o domácom násilí v rámci štatistiky kriminality
- Štatistické sledovanie prípadov domáceho násilia v rámci sociálneho poradenstva

Dôrazná analýza a zhodnotenie súčasného systému štatistického výkazníctva, zdokonalenie a doplnenie systému evidencie za všetky relevantné oblasti násilia páchaného v rodine, to všetko by napomohlo k naplneniu funkcie primárnej prevencie v zmysle zvyšovania povedomia verejnosti o domácom násilí a zároveň k nožnej, čiastočnej eliminácii násilia.

e) Zvýšenie povedomia detí a mládeže vrátanie orientovania sa v téme domáceho násilia prostredníctvom pedagogických dokumentov, besied a prednášok – programy, ktoré sú vhodné na zvyšovanie empatie, znižovanie agresívneho správania s cieľom morálneho rozvoja a učenia sa riešiť sociálne konflikty a problémy. Rovnako na besedách, ako aj prednáškach sa má pozornosť sústreďovať na zjednotenie rodovej nerovnosti, základné ľudské práva a boj za „nulovú toleranciu domáceho násilia“. Predmetné projekty by sa mali na našom území uskutočňovať frekventovanejšie, pretože žiadny oficiálny projekt takejto formy u nás presadený nebol. Poukazujeme na Českú republiku a organizáciu *Acorus*, z. ú. 7, ktorá sa významným spôsobom podieľa na viacerých projektoch zameraných na domáce násilie, ako aj partnerské násilie formou besied a prednášok na školách. Medzi najvýznamnejšie projekty patrí: „*Prevence partnerského násilia*“ (2013)⁸, ktorý bol určený pre študentov stredných škôl v Prahe a zameriaval sa na prevenciu partnerského násilia, „*Bezpečně ve vztazích*“ (2013)⁹ bol určený pre študentov stredných škôl, gymnázií a žiakov základných škôl v obciach Neratovice a Byškovice a zameriaval sa na prevenciu partnerského násilia, ako aj rovnako podobný projekt „*Jak se bránit*“ (2009), ktorý sa uskutočnil na stredných školách a gymnáziách v Prahe. Významným projektom je aj v rámci organizácie ROSA-OS „*STOPNASILIU.CZ*“ realizovaný v rokoch 2006-2015 v Českej republike na školách. V zmysle šírenia osvety domáceho násilia študentom a žiakom škôl poukazujeme aj na významnú organizáciu pôsobiacu v Massachusetts s názvom REACH beyond domestic violence, ktorej súčasťou je program pre mladých s názvom „*Peers Against Violence (PAVE)*“. Cieľom je zavádzanie do obehu datovanie domáceho násilia v zmysle porozumenia zdravým vzťahom s absenciou násilia v školách formou prednášok a besied.¹⁰ Za zaujímavé považujeme tzv. Workshopy a rodičovské noci, ktoré pomáhajú rodičom porozumieť partnerskému násiliu v dospievajúcich vzťahoch v rámci skúsenosti ich detí. V rámci nich sa odporúčajú aj konverzácie medzi rodičmi a deťmi o ich začínajúcich vzťahoch.

⁷Organizácia pôsobiaca v Českej republike, ktorá poskytuje osobám ohrozeným domácim násilím odbornú pomoc, ktorá smeruje k prekonaniu nepriaznivej sociálnej situácie a k začleneniu sa do bežného života bez prítomnosti násilia. Pomoc poskytuje prostredníctvom azylových domov, krízovej pomoci, odborného sociálneho poradenstva a poskytovanie právnych informácií.

⁸Bližšie pozri: [online]. Dostupné na: <http://www.acorus.cz/cz/sluzby/dalsi-aktivita-a-projekty/projekt-prevence-partnerskeho-nasili.html>.

⁹Tamže

¹⁰Bližšie pozri: [online]. Dostupné na: <http://reachma.org/what-we-do/prevention-and-education-programs/>.

Na našom území absentuje zameranie preventívnych aktivít určeným deťom a mládeži s cieľom eliminovať, resp. minimalizovať riziko rozvoja domáceho násillia už vo veku mladej generácie. Máme za to, že hlavnými cieľmi programov pre deti a mládež, ktoré by určitým spôsobom napomohli k zníženiu rizika partnerského, ako aj domáceho násillia a prehĺbili ich znalosti o takomto druhu násillia sú:

- Poskytnutie základných informácií (znaky a formy) domáceho a partnerského násillia.
- Poukázanie na odlišnosti medzi domácim násillím a bežným konfliktom v rodine.
- Naučiť študentov rešpektovať a stanoviť si svoje hranice.
- Poskytnúť rady, ako reagovať v prípade výskytu násillia.
- Poukázať na schopnosť rozpoznať varovné signály partn. násillia a minimalizovať riziko.
- Preventívne poskytnúť kontakty na organizácie poskytujúce pomoc, ako aj nonstop linky.
- Po ukončení jednotlivých projektov vydanie publikácií zameraných na prevenciu domáceho násillia pre mladých.¹¹

2.2 ŠTANDARDNÉ POSTUPY PRE POMÁHAJÚCE PROFESIE, ICH VZDELÁVANIE V RÁMCI PREVENČIE A ELIMINÁCIE DOMÁCEHO NÁSILLIA (SEKUNDÁRNA PREVENČIA)

Považujeme za alarmujúce absenciu a nízku empatiu členov profesií, ktoré prichádzajú do kontaktu s aktérmi domáceho násillia pričom máme za to, aby sa dôsledne vzdelávali, pretože častokrát je práve pasívne zaobchádzanie s obeťami domáceho násillia hlavným problémom, prečo sa domáce násillie vyznačuje pomerne vysokou latenciou. Medzi takéto profesie radíme najmä členov policajného zboru, prokurátorov sudcov, sociálnych pracovníkov, členov zdravotníckych profesií, osôb poskytujúcich právnu pomoc, psychologov, probačných a mediačných úradníkov a pedagogických zamestnancov. Predmetné vzdelávanie považujeme za jeden z nástrojov smerujúcich k vytváraniu efektívnych prístupov k problematike domáceho násillia. V súčasnosti je „vzdelávanie do roku 2016 finančne zabezpečené v rámci KMC z NFM a projektov z ESF“¹².

a) Vytvorenie príručiek, štandardov a metodiky postupov pre profesie v rámci predchádzania a odhaľovania domáceho násillia - navrhujeme vytvorenie celistvých príručiek pre sociálnych pracovníkov a odborníkov prichádzajúcich do kontaktu s obeťami ako aj s páchatel'ami domáceho násillia, rovnako pre včasnú identifikáciu týrania a zanedbávanie dieťaťa. Osobitne vyzdvihujeme vytvorenie „Príručky o syndróme CAN“¹³, ktorá vznikla najmä vďaka podpore Európskeho sociálneho fondu v rámci Operačného programu *Zamestnanosť a sociálna inklúzia*, alebo aj „Metodickú príručku pre pomáhajúcich profesionálov. *Násillie páchané na ženách*“¹⁴, ktorá vznikla v rámci Prešovského samosprávneho kraja. Príkladom uvádzame aj prístup z praxe v Českej republike, kde boli organizáciou Bily kruh bezpečí v spojení finančnej podpory Ministerstva zdravotníctva Českej republiky vytvorené brožúry pre lekárov a zdravotné sestry, a to „Karta pre lekárov“ a „Karta pre sestry v primárnej starostlivosti“, „Karta pre sestry v klinickej ošetrovateľskej praxi“. Navrhovali by sme vytvoriť jednotné kompaktné príručky na celonárodnej úrovni rozdelené podľa jednotlivých zameraní profesií.

¹¹V rámci projektu stonásili.cz boli vydané publikácie: To si líbit nenechám, Manuál pro pedagogy středních škol knásillí ve vztazích a Manuál pro pedagogy základních škol rozpoznání domácího násillí v rodině žáka.

¹²Bližšie pozri: Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násillia páchaného na ženách na roky 2014 – 2019. Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí, 2013 s. 19.

¹³*Príručka o syndróme CAN*, Bratislava: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, [online]. 2013, [cit. 2016-03-24]. Dostupné na:

http://www.upsvar.sk/buxus/docs/SSVaR/SPODaSK/Prirucka_CAN_NP_DEI.pdf.

¹⁴*Metodickú príručku pre pomáhajúcich profesionálov. Násillie páchané na ženách*. Prešov: Úrad Prešovského samosprávneho kraja v spolupráci so ZZŽ MyMamy, 2011, Dostupné na: www.pokraj.sk/files/.../nasillie_pachane_na_zenach_metod_prirucka.pdf.

b) Vytvorenie manuálov pre orgány činné v trestnom konaní a orgány priestupkových oddelení na presný postup odhadu rizika domáceho násilia a jeho odhaľovanie ako aj vzdelávacie a tréningové aktivity o domácom násilí pre jednotlivé profesie–navrhujeme systematické vzdelávanie na vysokých školách a univerzitách (možnosť zriadenia akreditovaných predmetov v oblasti domáceho násilia ako súčasť násilnej kriminality), vzdelávanie trestných sudcov, a rovnako vzdelávanie znalcov, ktorí vypracúvajú znalecké posudky najmä týraných žien, alebo detí trpiacich syndrómom CAN, čo zdôrazňuje aj NAP ako 29. návrh úlohy NAP15. Takéto vzdelávanie zabezpečujú aj niektoré mimovládne organizácie prostredníctvom jednotlivých projektov. Ako príklad môžeme spomenúť organizáciu Aliancia žien a jej súčasne bežiaci projekt pod názvom „*Intervenčné centrum – projekt práce s páchatelmi rodovo podmieneného násilia (ÚV 005)*“, prostredníctvom ktorého sa zabezpečuje aj vzdelávanie sudcov ohľadne prevencie eliminácie domáceho násilia.

2.3 ZÁRUKA POMOCI OHROZENÝM ALEBO PRIAMO DOTKNUTÝM OSOBÁM DOMÁCEHO NÁSILIA (SEKUNDÁRNA, TERCIÁRNA PREVENCIA), AKO AJ PÁCHATEĽOM DOMÁCEHO NÁSILIA

Situácia obetí domáceho násilia je v mnohých prípadoch pre nás nepredstaviteľná, a častokrát je realita horšia, ako samotná predstava. Riešenie daného problému vlastnou iniciatívou je pre obeť častokrát náročné, nakoľko aj napriek tomu potrebujú pomoc vo forme psychickej podpory, materiálnej a právnej pomoci. Táto pomoc je obetiam domáceho násilia v zmysle eliminácie sekundárnej viktimizácie poskytovaná formou špecializovaných pobytových a poradenských zariadení, ako aj formou intervenčných projektov pre páchatel'ov a obeť domáceho násilia.

a) Špecializované zariadenia¹⁶ – určené pre obeť domáceho násilia, alebo tzv. intervenčné centrá sa vyskytujú vo forme pobytového alebo poradenského zariadenia. Pobytové zariadenie sa v praxi nazýva krízovým centrom, bezpečným ženským domom alebo azylovým domom. Vo všeobecnosti prevláda názor, že na Slovensku nemáme bezpečné ženské domy, aj keď sa tak nazývajú. Ide skôr o tzv. zariadenia sociálnej pomoci, ktoré sčasti napodobňujú potreby bezpečných ženských domov. Je tomu tak preto, že „*samotné poskytovanie nechráneného ubytovania pre ženy zažívajúce násilie a ich deti nestačí*“¹⁷. Hlavným cieľom, ktorý by mali bezpečné ženské domy poskytovať deťom a ženám je prevzatie kontroly nad svojom životom a životom detí s dôrazom na znovuzískanie pocitu bezpečia. V súčasnej dobe Minimálne štandardy Rady Európy určujú podmienky v zmysle potreby aspoň 695 miest v špecializovaných pobytových zariadeniach, avšak v súčasnosti ich máme len v počte 238 miest. V rámci poradenských miest, ktoré môžu byť aj súčasťou pobytových zariadení alebo ako samostatné poradne, je nutné ich mať zriadené v počte 52, pričom reálne ich máme v počte 11. V zmysle NAP apelujeme na zriadenie krízových centier pre obeť znásilnenia, nakoľko mravnostná kriminalita je vysoko latentná a aj z dôvodov absencie takýchto centier, ktoré by boli efektívnou intervenciou pre obeť sa takéto trestné činy nenahlasujú.

b) Aplikácia intervenčných, terapeutických a resocializačných programov – efektívna

---

¹⁵Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násilia páchaného na ženách na roky 2014 – 2019. Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí, 2013 s. 29.

¹⁶Zoznam krízových liniek, poradní ako aj krízových centier je dostupný na: http://www.upsvar.sk/buxus/docs/urady/BR/databaza_subjektov_pomoci_1.pdf.

¹⁷Bezpečný ženský dom. In ASPEKTin. [online].[cit.2016-03-25]. Dostupné na <http://aspekt.sk/content/aspektin/bezpecny-zensky-dom>.

pomoc tak ohrozeným osobám, ako aj páchatel'om, buď vo forme krízovej intervencie alebo poradenstva a terapie. Najčastejšie sa uskutočňujú v krízových a intervenčných centrách. Za určitý spôsob sekundárnej prevencie považujeme aj príručky, alebo tzv. manuály pre obe domáceho násilia, resp. potencionálne obeť, ktoré poskytujú prehľad znakov domáceho násilia, možnosti brániť sa a iné. Podkladom nám môže poslúžiť brožúra rakúskeho „*Wiener Interventionstelle gegen Gewalt*“¹⁸ (Informácie pre obeť násilia v rodine), ktorá obsahuje otázky a odpovede o domácom násilí. Na našom území bola spracovaná takáto príručka pod názvom *Manuál pomoci pre obeť domáceho násilia*¹⁹, a iniciátorom bola organizácia Občianske združenie - Pomoc ohrozeným deťom. Jedným zo základných kľúčov k eliminácii násilia je aj zmena správania násilníka prostredníctvom intervenčného edukačného programu pre páchatel'ov. V rámci poradenstva a terapie sa na našom území osvedčili viaceré projekty vytvorené organizáciou Aliancie žien.²⁰

ZÁVER

Do domáceho násilia je dôležité zasahovať aj keď v súčasnosti stále prevláda pravidlo, že problémy v rodinnom prostredí majú zostať za zatvorenými dverami. Iniciatívu odôvodňujeme najmä tým, že obeť býva frekventovane bezmocná, v dôsledku čoho zostáva jej situácia neriešiteľná a domáce násilie systematicky páchané naďalej. Domáce násilie je diverzifikovaný a rôznorodý jav, na eliminácii a intervencii ktorej by sa mali podieľať multidisciplinárne tímy odborníkov, medzi ktorých radíme odborníkov sociálnej práce, sociálnej pedagogiky, práva, polície a zdravotníctva. V rámci celého príspevku bolo našou snahou poukázať na konštrukciu vymedzeniavlastných efektívnych opatrení a prostriedkov v rámci prevencie a intervencie vrátane poukázania na zahraničné programy, ktoré nám môžu slúžiť ako inšpirácia pri následnej tvoje určitých preventívnych programov. Považujeme za dôležitú klásť dôraz na vymedzenie nedostatkov tak primárnej, ako aj sekundárnej a terciárnej prevencie, a následne priniesť zmeny v podobe štandardu, ktorý by sa čiastočným spôsobom postaral o elimináciu domáceho násilia už v jeho počiatkoch, ako aj čiastočnú elimináciu domáceho násilia už na zasiahnutých jednotlivých subjektoch domáceho násilia, t.j. obetiach.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- 1 BUTOROVÁ, Z., FILADELFIOVÁ, J. Násilie páchané na ženách ako problém verejnej politiky. [online]. [cit. 2016-03-25]. Dostupné na: <https://alianciazien.files.wordpress.com/2012/06/ivo.pdf>
- 2 Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2012-2015
- 3 Vedecko-odborný recenzovaný internetový časopis- sociálna práca, psychológia,, pedagogika, sociálna politika, ošetrovateľstvo. Pozri bližšie na: <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/psychicke-nasledky-nasilia-pachaneho-na-zenach-a-moznosti-pomoci-specializovanim-socialnym-poradenstvom>
- 4 Národný akčný plán pre elimináciu a prevenciu násilia páchaného na ženách na roky 2014 – 2019. Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí, 2013 s. 19.

---

¹⁸Bližšie pozri: [online]. Dostupné na: <http://www.interventionstelle-wien.at/>.

¹⁹Manuál pomoci pre obeť domáceho násilia. Bratislava: Občianske združenie Pomoc ohrozeným deťom, Centrum nádeje, 2012. [online]. [cit. 2016-03-25]. Dostupné na http://archiv.vlada.gov.sk/eeagrants/data/att/25985_subor.pdf.

²⁰Programy iniciované organizáciou Aliancia žien: *Projekt Intervenčné centrum – projekt práce s páchatel'mi rodovo podmieneného násilia, Projekt Vytvorenie nových poradenských centier pre ženy a deti zažívajúce rodovo podmienené násilie a ich prevádzkovanie, Podpora a pomoc pre ženy zažívajúce násilie a ich deti prostredníctvom zavedenia sociálnych programov pre páchatel'ov násilia.*

- 5 Bezpečný ženský dom. In ASPEKTin. [online].[cit.2016-03-25]. Dostupné na <http://aspekt.sk/content/aspektin/bezpecny-zensky-dom>.
- 6 Manuál pomoci pre obe domáceho násilia. Bratislava: Občianske združenie Pomoc ohrozeným deťom, Centrum nádeje, 2012. [online].[cit.2016-03-25]. Dostupné na http://archiv.vlada.gov.sk/eeagrants/data/att/25985_subor.pdf.
- 7 *Príručka o syndróme CAN*, Bratislava: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, [online].2013,[cit.2016-03-25]. Dostupné na: http://www.upsvar.sk/buxus/docs/SSVaR/SPODaSK/Prirucka_CAN_NP_DEI.pdf.
- 8 *Metodickú príručku pre pomáhajúcich profesionálov. Násilie páchané na ženách*. Prešov: Úrad Prešovského samosprávneho kraja v spolupráci so ZZŽ MyMamy, 2011, Dostupné na: www.pokraj.sk/files/.../nasilie_pachane_na_zenach_metod_prirucka.pdf.

AUTORKA

Mgr.Denisa Hamranová

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Univerzita Komenského

Šafárikovo nám. č. 6, Bratislava

denisa.hamranova@flaw.uniba.sk

0944134028

NEBUĎ OBEŤ - PRÁVO JE PRE VŠETKÝCH

Andrea HUGÁŇOVÁ

Abstrakt: Príspevok pojednáva o dobrej praxi Združenia STORM v oblasti informovanosti, ochrany a dodržiavania ľudských práv v cieľovej skupine užívateľov drog alebo osôb pracujúcich v sex-biznise. Zhrnutie dobrej praxe vychádza z viacročných skúseností podporených dvoma intenzívnymi projektmi podporenými zo zdrojov MZVaEZ SR a EEA grants v spolupráci s Nadáciou otvorenej spoločnosti.

KLúčové slová: domáce násilie, ľudské práva, násilie, terénna sociálna práca, užívatelia drog, dobrá prax

Abstract: The paper deals with good practice of Association STORM for awareness, protection and respect of human rights in the target group of drug users or people working in the sex industry. Summary of good practice based on the multiannual experience supported by two intensive projects supported by sources MZVaEZ Slovakia and EEA Grants in collaboration with the Open Society Foundation.

Key words: domestic violence, human rights, violence, streetwork,, drugs user, good practice

ÚVOD

Združenie STORM datuje svoje začiatky vo veľkej angažovanosti mladých študentov Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Práve tí sa chceli nielen učiť, ale prinášať nové postupy a metódy priamo do praxe. S podporou a dobrou praxou zo slovenských i zahraničných organizácií sa iniciatíva sformalizovala a vzniklo združenie. Od toho momentu je našou prioritou robiť prácu kvalitne a na profesionálnej úrovni. Na Slovensku nie je veľa obdobných organizácií, ktoré pracujú s myšlienkou harm reduction (filozofia znižovania rizík a škôd). Filozofia znižovania rizík a škôd sa na našom území považuje za filozofiu výlučne spájanú s užívaním drog. Z nášho uhla pohľadu ide o univerzálnu myšlienku, ktorá má svoje využitie vo všetkých cieľových skupinách a je možné ju aplikovať na rôzne životné situácie. Napríklad v programe CIRKUS učíme už deti na základných školách pracovať so zodpovednosťou, bezpečným správaním, znižovaním rizík v rodine, vo vzťahoch či v škole. V programe STEREO tlmočíme túto filozofiu do aktivít v práci so žiakmi i študentmi na stredných či vysokých školách. V programe ZÓNA ju ponúkame ako jednu z možností riešenia situácie najmä pre rodiny a blízkych užívateľov drog. A v neposlednom rade v programe ECHO sa približujeme úplne všetkým obyvateľom spoločnosti a riešime s nimi experimentálne alebo aj dlhodobé zážitky neformálnym spôsobom, tam kde sa práve nachádzajú.

Naše programy majú vybudovanú ucelenú a rokmi overenú metodiku, ktorá zohľadňuje flexibilné reagovanie na potreby cieľových skupín, verejnosti i nás samotných. Jedným z hlavných cieľov organizácie je kontaktovať rizikové skupiny obyvateľov - osoby pracujúce v sex-biznise, aktívnych injekčných užívateľov drog, ľudí bez domova, ľudí v ťažkých životných situáciách a pod. v ich prirodzenom prostredí – na ulici. Terénnou sociálnou prácou v Nitrianskom a Trnavskom kraji sa terénni pracovníci snažia minimalizovať riziká spojené so správaním nielen u svojich klientov, ale aj v ich sociálnom prostredí.

1 ĽUDSKÉ PRÁVA A UŽÍVATELIA DROG

Dôležitou súčasťou poslania je tiež identifikácia a včasná profylaxia potencionálnych rizík v ich živote. Jednou z oblastí, ktoré sme v posledných rokoch zaznamenali ako aktuálnu - je oblasť informovania, ochrany, dodržiavania a porušovania ľudských práv.

Môžeme konštatovať, že dodržiavanie ľudských práv týchto skupín obyvateľov je veľmi nízka a často sú klientom porušované tie najzákladnejšie - právo na život a na ľudskú

dôstojnosť. Nútená práca, alebo nedobrovoľné poskytovanie sexuálnych služieb je najčastejšia forma ohrozenia našich klientov v ich náročnej životnej situácií. Práve na základe týchto poznatkov sme sa rozhodli podporiť osvetovú a preventívnu činnosť a v rámci našich každodenných stretnutí s klientmi v teréne alebo v kontaktnom centre.

V súčasnosti je v programoch združenia zaregistrovaných viac ako 930 klientov, z toho viac než 235 žien, pracujúcich vo väčšie prípadoch v sex-biznise.

Z interných materiálov (kazuistiky klientov, správy zo služieb a poradenstva a pod.) vyplýva, že skoro 35% klientov identifikovalo vo svojom živote porušovanie ľudských práv. Väčšina klientov však problém riešila útekem a potlačovaním, prípadne pasívne čakala na externé činitele, ktoré porušovanie práv ukončia. Vzhľadom na uzavretosť komunity, v ktorej sa klienti pohybujú, je skoro nemožné distribuovať informácie inak ako priamou prácou (face to face) pri kontakte v teréne.

2 ZÁMER PRÁCE

Vyšpecifikovali sme preto tri hlavné cieľové zámery, ktoré sme chceli prostredníctvom kontaktnej práce dosiahnuť:

1. zvyšovanie informovanosti verejnosti v oblasti poznania svojich práv a povinností,
2. poradenská činnosť, monitorovacia činnosť a bezplatná právna pomoc v oblasti ľudských práv a slobôd,
3. podpora spolupráce a partnerstva organizácií a inštitúcií vykonávajúcich činnosť v oblasti ľudských práv a slobôd.

Zároveň nasledujúcimi aktivitami sme chceli podporiť zlepšenie kvality života našich cieľových skupín:

- kontaktovať skrytú populáciu klientov ohrozených porušením ľudských práv,
- edukovať klientov v oblasti ochrany a domáhania sa ľudských práv so zameraním na ochranu práva osobnej slobody, zachovania ľudskej dôstojnosti a zákazu nútených prác
- motivovať klientov k zníženiu zdravotných a sociálnych rizík vyplývajúcich z ich rizikového spôsobu života,
- prostredníctvom nízkoprahového poradenstva a sociálnej asistencie zvyšovať motiváciu klientov projektu k zlepšeniu svojej životnej situácie,
- poskytovať bezplatnú právnu pomoc v spolupráci s externým právnikom na tému ochrany ľudských práv a obchodovania s ľuďmi,
- pravidelným dovozdelávaním a supervíziou zvyšovať kvalifikáciu terénnych sociálnych pracovníkov.

3 DOBRÁ PRAX Z TERÉNU I KONTAKTNÉHO CENTRA

V nasledujúcej časti zhodnotíme priebeh a výsledky našich aktivít v oblasti podpory a ochrany ľudských práv v období od septembra 2015 do apríla 2016.

3.1 KONTAKTNÁ PRÁCA

Pravidelným kontaktovaním cieľových skupín sa vytváral priestor na zdieľanie svojich osobných skúseností s dodržiavaním alebo porušením ľudských práv. Prirodzené bezpečné prostredie, ktoré klientom zaručili pracovníci napomáhalo k otváraniu a ošetrovaniu náročných citlivých zážitkov. V kontaktnom centre bola špeciálne vytvorená poradenská miestnosť slúžiaca práve na takéto účely. Za dané obdobie bolo realizovaných 224 služieb v mestách Nitra, Sered', Trnava, s klientmi sa kontaktovali pracovníci viac ako 2195 x, poskytli 227 x informačný servis a 77x odborné poradenstvo. Súčasťou bola tiež krízová a situačná intervencia, zdravotné ošetrovanie či poskytovanie sociálnej asistencie.

3.2 PRÁVNE PORADENSTVO

Združenie prostredníctvom priameho kontaktu klienta a právnik a zabezpečilo poskytovanie právnej pomoci efektívne a flexibilne priamo v teréne a v kontaktnom centre. V prípade, že právnik nemohol byť v teréne či v kontaktnom centre, klienti adresovali svoje požiadavky priamo cez pracovníkov. Tí následne požiadavky tlmočili a poskytli právnu radu. Za dané obdobie bolo zrealizovaných 28 x služieb za prítomnosti právnik a, ktorý priamo poskytoval právnu pomoc a 25 x bola realizovaná intervencia prostredníctvom poradcov.

3.3 INFORMAČNÁ KAMPAŇ

Informácie boli ponúkané nielen letákovou formou a iným edukačným materiálom, ale aj prostredníctvom časopisu združenia, v ktorom sa publikoval článok na tému dodržiavania ľudských práv. Časopis združenie vydáva od roku 2006 a v súčasnosti sa odber pohybuje okolo 75 ks mesačne. Spolu bolo rozdáných viac než 320 ks časopisov a viac než 190 ks letáčikov s informáciami o ľudských právach. Zároveň sme posilnili informačnú kampaň aj rozdávaním drobného preventívneho (napr. reflexný pásik, baterka a i.) materiálu. Napomáhali tak k zvyšovaniu schopnosti hájiť si svoje ľudské práva a eliminovať ich porušovanie. Vzhľadom na rôznorodosť klientely, rôznorodé sú aj právne problémy. Preto bolo nevyhnutné, aby informácie boli vhodným a zrozumiteľným spôsobom tlmočené. Medzi špecifiká takejto kampane patrila praktickosť a jasnosť ponúkaných informácií. Ponúkala krátke heslá (na drobnom materiály, plagátoch) ale aj výklad jednotlivých práv (časopis STORMík, info-edukačné materiály).

3.4 WORKSHOPY S POLÍCIOU

Zároveň sme obohatili informačnú kampaň aj o osobné stretnutia s príslušníkmi policajných zborov v meste Nitra, Trnava. Informačné workshopy boli zamerané na vzájomné predstavenie, informovanie o činnosti, o možnostiach dodržiavania či porušovania ľudských práv a hľadanie prepojení medzi prácou združenia a nimi. Združenie STORM pri svojej práci spolupracuje s viacerými odborníkmi. Pre prácu s užívateľmi drog bola vždy potrebná aj základná kooperácia polície (napr. dohoda o nehliadkovaní polície na výmenných miestach, zber voľne pohodených striekačiek pracovníkmi). Neustále zmeny na pozíciách v policajných radoch však spôsobujú ťažkosti a nedorozumenia, nakoľko mnohokrát nepoznajú význam tohto typu práce. Do vzájomných stretov sa tak s políciou dostávajú nielen klienti, ale aj pracovníci organizácie. Sme presvedčení, že vzájomným vyjasnením si rolí a poukázaním na práva a povinnosti svojej profesie sa strety eliminovali a budú eliminovať. Do súčasnosti sme zrealizovali tri workshopy a zúčastnili sa ich 59 mestských policajtov v Nitre, Trnave.

3.5 SPÁJANIE ODBORNEJ VEREJNOSTI

Spájanie a sieťovanie sme vždy považovali za dôležitú súčasť práce. Práve to tvorilo základný impulz pre zrealizovanie celoslovenskej konferencie s názvom NENÁSILNE O NÁSILÍ – hovorme o právach. 85 ľudí z praxe, akademickej pôdy i rôznych inštitúcií prišli nielen na teoretické prednášky ale aj na praktické workshopy s lektormi. Priniesla okrem nových a aktuálnych informácií aj zdieľanie dobrej praxe, poskytovania rád a umožnila prepájať štátnu a neštátnu sféru za účelom pomoci klientovi. Odbornú stránku zastrešilo 12 rečníkov.

ZÁVER

Projekty umožňovali pravidelný kontakt skrytej populácie s pomáhajúcimi pracovníkmi a možnosti zlepšenia v oblasti dodržiavania ľudských práv užívateľov drog. Klienti využívali naše služby opakovane, prejavovali dôveru pracovníkom, pravidelne ich kontaktovali v ich prirodzenom prostredí. Na tomto základe bolo možné pracovať s ich rizikovou situáciou a

správaním, posilňovať ich motiváciu k zmene. Po ukončení všetkých aktivít chce združenie všetky služby poskytovať naďalej.

Príprava a realizácia konferencie "Nenasilne o násilí - Hovoríme o právach" je realizovaná vďaka finančnej podpore projektov a to z FM EHP a NFM, štátneho rozpočtu SR, OSF, MZVaEZ SR a Mesta Nitra.

Projekt "Nebud' obeť" bol realizovaný s finančnou podporou MZVaEZ SR v rámci dotačného programu Podpora a ochrana ľudských práv a slobôd LP/2015.

Projekt "Poradenské centrum pre osoby ohrozené násilím špecificky zamerané na násilie v kontexte závislosti" bol v rámci Programu Domáce a rodovo podmienené násilie spolufinancovaný z projektového grantu z NFM, štátneho rozpočtu SR a Mesta Nitra.

Projekt „Právo pre všetkých“ bol podporený sumou 14299,20 eur z Fondu pre mimovládne organizácie, ktorý je financovaný z Finančného mechanizmu EHP 2009-2014. Správcom Fondu je Nadácia otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation. Cieľom projektu „Právo pre všetkých“ je podpora demokratických hodnôt, vrátane ľudských práv.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

www.zdruzeniestorm.sk

Interné materiály Združenia STORM

AUTORKA

Mgr. Andrea Hugáňová, PhD.

Združenie STORM

Nedbalova 17, 949 12 Nitra

andrea.stormnr@gmail.com

<http://www.zdruzeniestorm.sk/>

VÝZNAM MULTIINŠTITUCIONÁLNEJ SPOLUPRÁČE V PROBLEMATIKE NÁSILIA PÁCHANÉHO NA ŽENÁCH

Juraj JANČEK

Abstrakt: *Násilie páchané na ženách je celospoločenský problém, vyskytujúci sa takmer v každej spoločnosti a je jednou z najčastejších foriem porušovania ľudských práv žien na svete. I keď dlhodobo existuje snaha a vôľa zamedzovať tomuto negatívnemu javu, doposiaľ sa nepodarilo eliminovať násilie a vyššia miera tolerancie násilia v spoločnosti naďalej prevláda. Násilie býva často zľahčované a ženy sú obviňované, že si za neho môžu samé. Pre zabezpečenie ochrany a pomoci ženám zažívajúcim násilie je potrebná spolupráca všetkých inštitúcií a organizácií, pretože iba efektívnou, fundovanou a účinnou intervenciou je možné násilie riešiť a predchádzať jeho rozširovaniu.*

Kľúčové slová: *domáce násilie, násilie páchané na ženách, multiinštitucionálna spolupráca*

Abstract: *Violence against women is a societal problem, occurring in almost every society and there is one of the most common forms of violations of women's human rights in the world. Although there is a long-term effort and it will inhibit this negative phenomenon so far failed to eliminate violence and a higher tolerance of violence in society continues to prevail. Violence is often trivialized and women are blamed that we can for it themselves. To ensure protection and assistance to women experiencing violence is need for cooperation of all institutions and organizations, since only efficient, sound and effective interventions can solve and prevent violence from spreading.*

Key words: *domestic violence, violence against women, multiinstitutional cooperation*

ÚVOD

Násilie páchané na ženách je celospoločenský problém, vyskytujúci sa takmer v každej spoločnosti a je jednou z najčastejších foriem porušovania ľudských práv žien na svete. I keď dlhodobo existuje snaha a vôľa zamedzovať tomuto negatívnemu javu, doposiaľ sa nepodarilo eliminovať násilie a vyššia miera tolerancie násilia v spoločnosti naďalej prevláda. Násilie je často zľahčované a ženy sú obviňované, že si za neho môžu samé. Častokrát je domáce násilie ukryté pod obalom usporiadaného rodinného života, kedy rodina vyzerá na pohľad ako funkčná, avšak v jej reálnom fungovaní sú veľké problémy. Pre domáce násilie býva preto príznačná jeho skrytosť pred okolím a tiež sťažená situácia obete násilia, ktorej okolie a blízki ľudia nemusia spoznať následky nielen fyzického násilia, ale tiež psychického, sociálneho, sexuálneho a ekonomického násilia.

V ostatnom období sme taktiež mohli opätovne zaznamenať, že násilie sa týka žien bez ohľadu na spoločenské a ekonomické postavenie, rodinné zázemie, vzdelanie a vek. Veľa prípadov násilia je skrytých a okolie o nich nevie, alebo tieto prípady ani nechce vidieť. Násilie sa týka členov každej spoločenskej vrstvy a žiadna osoba nemôže tvrdiť, že sa jej problematika netýka. Riešenie násilia nespočíva iba v zamedzení fyzického násilia, ale je potrebné riešiť situáciu komplexne. Vzhľadom na závažnosť situácie a problémy pri riešení násilia, ako aj pre zabezpečenie ochrany a pomoci ženám zažívajúcim násilie je preto potrebná spolupráca všetkých inštitúcií a organizácií, ktorých intervencie by mali byť úzko prepojené a nadväzujúce na seba, pretože iba efektívnou, fundovanou a účinnou intervenciou je možné násilie riešiť a predchádzať jeho rozširovaniu. Z hľadiska správneho fungovania, účinného pôsobenia a dosiahnutia potrebných výsledkov je potrebné jej dôkladné nastavenie, stanovenie cieľov a účinných metód.

1 NÁSILIE PÁCHANÉ NA ŽENÁCH

Poznatky o problematike násilia páchaného na ženách vychádzajú z dlhoročných skúseností ženských mimovládnych organizácií v Európe a v Slovenskej republike, ako aj z legislatívy, v dôsledku ktorých je považované násilie na ženách za príčinu a dôsledok nerovnosti medzi mužmi a ženami. (Metodika k poskytovaniu komplexnej podpory a ochrany ženám zažívajúcim násilie a ich deťom, 2015)

Podľa Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu považujeme za domáce násilie všetky činy telesného, sexuálneho, duševného a ekonomického násilia, ktoré sa vyskytujú v rámci rodiny alebo domácej jednotky alebo medzi bývalými alebo súčasnými manželmi alebo partnermi, či už páchatel má, alebo v minulosti mal s obeťou spoločné bydlisko. V zmysle Dohovoru môžeme následne definovať násilie páchané na ženách ako všetky činy rodovo podmieneného násilia, ktoré majú alebo môžu mať za následok telesnú, sexuálnu, duševnú, ale aj ekonomickú ujmu alebo utrpenie žien, vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo svojvoľného zbavenia slobody, či už vo verejnom alebo v súkromnom živote. Podľa výskumu European Union Agency for Fundamental Rights Helping má skúsenosť z fyzickým násilím zo strany intímneho partnera 22% slovenských žien starších ako 15 rokov a až 47% žien na Slovensku starších ako 15 rokov zažilo zo strany partnera nejakú formu psychologického násilia. So sexuálnym násilím zo strany partnera má skúsenosť 8% slovenských žien.

Pre domáce násilie a násilie páchané na ženách je príznačná cyklickosť násilia, ktorú si obeť násilia dlho neuvedomujú. Spočíva v opakovaní násilia, pričom útoky majú veľmi podobný až rovnaký scenár, a vytvárajú začarovaný kruh násilia prechádzajúci tromi hlavnými fázami:

1. Fáza narastania napätia - v domácnosti rastie napätie, obeť majú pocit, že sa asi niečo stane.
2. Fáza výbuchu alebo fáza akútneho incidentu násilia - ide o moment, kedy sa nahromadené napätie uvoľní a prevalí.
3. Fáza popierania – obeť sa snaží ospravedlniť agresora (napr. „nie je až taký zlý“ a pod.), obviňuje samú seba (napr. „tiež musím niečo zmeniť“ a pod.) a hľadá príčiny výbuchu agresora v iných vonkajších okolnostiach.
4. Fáza medových týždňov - násilník sa správa kajúcne, ospravedľuje sa za to, čo urobil, sľubuje, že sa to nebude opakovať, vinu za svoje správanie zvaľuje na iné faktory. (Braxatorisová, Štefaničiaková, 2010)

Častokrát keď nastane cyklus násilia, žena nie je schopná tento cyklus zastaviť vlastnými silami a je nevyhnutný zásah zvonka.

Medzinárodný dohovor na odstránení všetkých foriem diskriminácie žien vo svojom Všeobecnom odporúčaní č. 19 uvádza, že násilie na ženách je porušením práva na rovnú ochranu v súlade s humanitárnymi normami v čase medzinárodného alebo vnútroštátneho ozbrojeného konfliktu, práva na rovnú ochranu podľa zákona, práva na rovnosť v rámci rodiny, práva na osobnú slobodu a bezpečnosť a práva na najvyšší dosiahnuteľný štandard telesného a duševného zdravia. Všeobecné odporúčanie č. 12 približuje, že štáty majú povinnosť poskytnúť ženám ochranu pred všetkými druhmi násilia v rámci rodiny, na pracovisku a tiež v akejkoľvek oblasti spoločenského života. (Medzinárodný dohovor na odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, 1987)

Vláda Slovenskej republiky deklaruje snahu riešiť nepriaznivú situáciu v oblasti násilia páchaného na ženách a v roku 2004 prijala Národnú stratégiu na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách a v rodinách, v roku 2005 prijala Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2005 – 2008, v roku 2009 bol schválený Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách na roky 2009 – 2012 a v roku 2013 Národný akčný plán na elimináciu a prevenciu násilia páchaného na ženách 2014 až 2019. V rámci operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia sa

v roku 2015 realizovali dva národné projekty, ktoré svojimi činnosťami napomáhali riešiť problematiku násilia páchaného na ženách. Projekt „Prevencia a eliminácia násilia na ženách“ sa zameriaval na zriadenie a podporu nových azylových domov, ako aj na prevádzku už existujúcich domov, na poskytovanie špecializovaného sociálneho poradenstva a tiež na zriadenie nepretržitej bezplatnej telefonickej linky s číslom 0800 212 212 pre ženy zažívajúce násilie. Projekt „Podpora eliminácie a prevencie násilia na ženách“ sa zameriaval na multiinštitucionálnu spoluprácu, vytvorenie pracovných skupín multiinštitucionálnej spolupráce, v ktorých boli zastúpené odborníčky a odborníci z jednotlivých inštitúcií, ktoré prichádzajú do kontaktu so ženami, na ktorých je páchané násilie a tiež vytvorenie dokumentov a podkladov potrebných pre ďalší rozvoj multiinštitucionálnej spolupráce v Slovenskej republike.

2 MULTIINŠTITUCIONÁLNA SPOLUPRÁCA V OBLASTI NÁSILIA PÁCHANÉHO NA ŽENÁCH V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Podľa Logar (2004) ženy zažívajúce násilie potrebujú, aby obhajoba ich práv a záujmov bola súčasťou komplexnej špecializovanej ochrany a podpory. Tiež je nutné, aby bola súčasťou celého procesu, koordinovaných intervencií a dlhodobej podpory. Holubová – Filadelfiová (2012) uvádzajú, že na Slovensku z hľadiska odporúčaných štandardov Rady Európy je nedostatok špecializovaných poradní a rodinných miest pre ženy v bezpečných ženských domoch a aktuálne fungujúce zariadenia majú problémy predovšetkým s nedostatkom financií a kapacít.

V Slovenskej republike sa až do nedávna nedarilo multiinštitucionálnu spoluprácu realizovať. Spolupráca, ktorá v niektorých krajoch v rámci problematiky existovala nebola formalizovaná, ale bola postavená predovšetkým na báze dobrých vzťahov medzi inštitúciami a neziskovými organizáciami. V roku 2015 sa prostredníctvom Inštitútu pre výskum práce a rodiny realizovali projekty zamerané na prevenciu a elimináciu násilia páchaného na ženách, ktoré napomohli vytvoreniu formalizovanej spolupráce medzi inštitúciami a organizáciami. Výstupy projektu „Podpora eliminácie a prevencie násilia na ženách“ napomohli multiinštitucionálnej spolupráci, vytvorili priestor pre odbornú diskusiu, zmapovanie súčasnej situácie a analýzu možností jednotlivých partnerov multiinštitucionálnej spolupráce.

V rámci projektu bol realizovaný tiež výskum zameraný na získavanie informácií vo viacerých oblastiach multiinštitucionálnej spolupráce v rámci násilia páchaného na ženách. Z výskumu vyplynulo, že je potrebné:

- odstrániť nedostatky v spolupráci a v systéme,
- určiť jasné povinnosti pracovníkov a pracovníčok, ktoré prichádzajú do kontaktu so ženou zažívajúcou násilie,
- vytvoriť a zjednotiť metodiky a pre postup práce so ženou zažívajúcou násilie,
- prijať a vytvoriť štandardy pomoci,
- posilniť kapacity pracovníkov/pracovníčok pre oblasť práce so ženami zažívajúcimi násilie,
- systematizovať procesy,
- prepojiť inštitúcie a organizácie prostredníctvom programového vybavenia,
- zabezpečiť výmenu informácií a skúseností na celoslovenskej úrovni,
- vytvorenie databázy inštitúcií na úrovni okresu,
- potreba analýzy prípadov žien zažívajúcich násilie,
- zmena legislatívy. (Jezná, Janček a kol., 2015)

V rámci multiinštitucionálnej spolupráce je problematická spolupráca predovšetkým s orgánmi činnými v trestnom konaní. O tomto závažnom probléme svedčia i posledné medializované udalosti, kedy žena prišla oznámiť, že sa jej manžel vyhráža smrťou, príslušník

policiajného zboru nevykonával potrebné opatrenia a po návrate ženy domov manžel splnil svoje vyhrážky a svoju manželku zastrelil. Preto je dôležitá legislatívna úprava, aby sa násilník nemohol dostať k obeti na dlhší čas. V každej štátnej inštitúcii by mali byť vyčlenení odborníci v danej oblasti a navzájom by si mali odovzdávať informácie o obetiach, v čom a ako im spoločne pomôcť. Na polícii by mala byť špecializácia pracovníkov na domáce násilie, nakoľko polícia má špecialistov a psychológov v prípade „rizikových futbalových zápasov“, avšak pre problematiku domáceho násillia nie sú takéto experti vyčlenení. S týranými ženami by mali pracovať ľudia, ktorí sú empatickí a sú ochotní pomôcť a poradiť. Je veľmi potrebné, aby v prípadoch násillia páchaného na ženách bola špecializácia pracovníkov na prácu s týranými ženami a tiež je nutné zabezpečiť nielen kvalitné vzdelávania, ale aj do vzdelávania pracovníkov. Podľa Logar (2006) je najdôležitejším predpokladom pre spoluprácu medzi inštitúciami a organizáciami existencia primeraných služieb ako sú poradenské centrá a bezpečné ženské domy pre ženy a deti, ktoré zažívajú alebo zažili násilie, a to vo všetkých regiónoch krajiny.

3 MULTIIINŠTITUCIONÁLNA SPOLUPRÁCA V OBLASTI NÁSILLIA PÁCHANÉHO NA ŽENÁCH V TRNAVSKOM KRAJI

V rámci Národného projektu Podpora eliminácie a prevencie násillia na ženách bola vytvorená pracovná skupina i v Trnavskom kraji. V pracovnej skupine mal svoje zastúpenie Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, Trnavský samosprávny kraj, Mesto Trnava, Krízové stredisko, Azylový dom, Okresný úrad, Fakultná nemocnica Trnava a členkou bola tiež klinická psychologička. Na základe svojich skúseností a spoločných diskusií odborníci kreovali jedinečnú analýzu multiištitucionálnej spolupráce v rámci Trnavského kraja, ktorá bola tiež zverejnená v rámci dokumentu *„Multiinštitucionálna spolupráca na Slovensku ako nevyhnutný predpoklad účinnej pomoci ženám zažívajúcim násilie“*, spracovaného v rámci národného projektu Podpora eliminácie a prevencie násillia na ženách.

Analýza podrobne priblížila pozitívne a negatívne aspekty pri práci v rámci pomoci ženám zažívajúce násilie. Odborníci zastupujúci inštitúcie vyjadrovali postoje k problémom vyskytujúcim sa pri riešení násilliam ako aj možnosti, ktoré sa dajú využiť, resp. návrhy na systémové zmeny a tiež priblížili vnútorné atribúty organizácií, ktoré môžu napomôcť k dosiahnutiu želaného cieľa v oblasti riešenia násillia na ženách. K silným stránkam v kraji patrí pripravenosť a ochota vzdelávania sa u zamestnancov v jednotlivých organizáciách a inštitúciami. V rámci kraja je vytvorená už neformálna sieť medzi organizáciami, inštitúciami a mimovládnyimi organizáciami, ktoré sa snažia si navzájom pomáhať, avšak nie sú dostatočne chránené a jasne prepojené zákonnou legislatívou. Škála poskytovateľov sociálnych služieb je široká, avšak nie je úmerne regionálne rozložená, sú zriadené zariadenia na pomoc ženám na ktorých je páchané násilie, avšak nie všetky sa riadia a splňajú štandardy EU. Pracovníci pracujúci s touto klientelou sú profesionálne a odborne zdatní, chýbajú im však „špecializované poznatky“ v rámci tohto spoločenského problému ako je násilie.

V slabých stránkach v analýze kraja sa ukazuje absencia systémového prístupu a koordinovaného zabezpečenia pomoci a ochrany ženám zažívajúcich násilie. Neoddeliteľnou zložkou tohto prístupu a postupu je aj polícia, súdy, prokuratúra, avšak mnohým pomáhajúcim organizáciám a inštitúciami nie sú jasné pravidlá, možnosti riešenia situácie a rýchleho zásahu u ženy zažívajúcej násillie, ktoré sú v kompetencii polície, súdov a prokuratúry. Odborníci sa tiež zhodli, že absentujú rôzne formy vzdelávania pre zamestnancov pracujúcich v tejto oblasti, ktoré by prispeli k scitlivieniu, zefektívnieniu pri práci s klientelou. Ďalej sa ukázala nekomplexná, zdĺhavá a neúčinná legislatíva pre danú oblasť a nedostatok finančných prostriedkov v štátnych, verejných a mimovládnych organizáciách pre oblasť a riešenie problematiky násillia v kraji. Objavuje sa i nedostatočná participácia medzi obcami a inštitúciami, nedostatok komplexne ucelených informácií

o problematike násilia, ako aj konkrétnych postupoch pri práci s ženou. Časté sú tiež nedostatočné počty zamestnancov pre prácu so ženami zažívajúcich násilie, nedostatočné finančné ohodnotenie, slabá motivácia a psychohygiena u zamestnancov pracujúcich s touto klientelou.

Príležitosti pri riešení násilia sú predovšetkým v skvalitňovaní a prehĺbovaní spolupráce medzi inštitúciami zainteresovanými do problematiky násilia, v rozšírení osvety a prevencie u obyvateľstva a všetkých inštitúcií poskytujúcich služby pre ženy zažívajúce násilie. Taktiež je možnosť rozširovania služieb podľa regionálnych potrieb, ako aj možnosť zapájania dobrovoľníkov do tejto oblasti i prostredníctvom terénnej sociálnej práce. Jednou z priorít by malo byť aj rozšírenie služby pomoci ženám bezplatnou ambulantnou formou napr. psychologickú starostlivosť, ktorá bola riešená zmenou legislatívy v oblasti zdrojov zdravotného poistenia, mimo tradičného objemu poskytnutého zdravotnou poisťovňou. Za najväčšie ohrozenia sú považované nedostatok finančných zdrojov, stúpajúci počet rodín s ekonomickými problémami, ktoré bývajú často spúšťačom rôznych problémov v rodinách, ako sú predovšetkým násilie a agresivita. (Jezná, Janček a kol., 2015)

Všetky tieto informácie ďalej slúžia pre potreby multiinštitucionálnej spolupráce v rámci Slovenskej republiky, ako aj pre ďalšiu koncepciu a možnosti práce inštitúcií a mimovládnych organizácií v problematike násilia páchaného na ženách.

ZÁVER

Multiinštitucionálna spolupráca je jedným z nástrojov účinnej prevencie a eliminácie násilia páchaného na ženách a preto ak chceme vybudovať fungujúci systém multiinštitucionálnej spolupráce, je potrebné zabezpečiť splnenie všetkých podmienok pre to, aby takýto systém mohol byť skutočne účinný a dobre fungujúci.

V príspevku je priblížený súčasný stav multiinštitucionálnej spolupráce, ako aj časť z výskumu v oblasti multiinštitucionálnej spolupráce v Trnavskom kraji, ktorý bol realizovaný autorom príspevku v rámci národného projektu. Pre komplexný pohľad na problematiku multiinštitucionálnej spolupráce v rámci Slovenskej republiky je preto potrebné štúdium celého dokumentu „Multiinštitucionálna spolupráca na Slovensku ako nevyhnutný predpoklad účinnej pomoci ženám zažívajúcim násilie“, ktorý zachytáva jej súčasný stav a odporúčania, prináša ojedinelý, cenný a celostný pohľad na súčasnú situáciu v oblasti poskytovania ochrany, pomoci a podpory ženám zažívajúcim násilie a ich deťom, ktorý vzišiel z poznatkov a praktických skúseností rôznych štátnych a verejných inštitúcií a mimovládnych organizácií. Zároveň ponúka konkrétne odporúčania pre systémové zmeny potrebné na to, aby aj na Slovensku mohol v budúcnosti vzniknúť kvalitný a účinný systém multiinštitucionálnej spolupráce.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BOHONY, B. a kol. 2015. *Metodika k poskytovaniu komplexnej podpory a ochrany ženám zažívajúcim násilie a ich deťom*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2015

BRAXATORISOVÁ, E – ŠTEFANIČIAKOVÁ, K. 2010. *Manuál pomoci pre obeť domáceho násilia*. Bratislava: Občianske združenie Pomoc ohrozeným deťom. Centrum Nádej. 2010

Dohovor Rady Európy o predchádzaní násilíu na ženách a domácomu násilíu a o boji proti nemu. Istanbulský dohovor

European Union Agency for Fundamental Rights: *Survey data explorer - Violence against women survey*. Dostupné na: <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/vaw.php>

HOLUBOVÁ, B. – FILADELFIOVÁ, J. 2012: *Monitoring sociálnych služieb pre ženy zažívajúce násilie a ich deti z hľadiska európskych štandardov*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2012

JEZNÁ, M. (ed.) – JANČEK, J. – KRÁLOVÁ, S. – KUPCOVÁ, K. – MAJCHRÁKOVÁ, Z. – NOVOMESTSKÁ, I. – PUŠKÁROVÁ, R. – SEJKOVÁ, A. – PISÁROVÁ, A. 2015, *Multiinštitucionálna spolupráca na Slovensku ako nevyhnutný predpoklad účinnej pomoci ženám zažívajúcim násilie. (Súčasný stav a odporúčania)*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2015

LOGAR, R. a kol. 2007: *Mosty pomoci - Od dobrého úmyslu k dobrej spolupráci, Manuál na účinnú spoluprácu medzi inštitúciami pri riešení problematiky domáceho násilia*. Wave Coordination Office Vienna, EK Program Daphne 2004-1/157/WYC, vydanie Košice. 2007
Medzinárodný dohovor na odstránení všetkých foriem diskriminácie žien. 1987

AUTOR

Mgr. Juraj Janček, PhD.,
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety
Nám. 1. mája, Bratislava
jancek.skola@gmail.com

MOBBING - AKO JEDEN MOŽNÝ NÁSTROJ NÁSILIA

Lívia KATONA

Abstrakt: Tento príspevok s názvom *Mobbing - ako jeden možný nástroj násilia* sa orientuje hlavne na násilie, agresiu ako takú. V neskoršej fáze života môže násilie vyústiť a spôsobiť problémy nielen na pracovisku. Poukazujeme aj na možné riešenia v časti reziliencia, pričom pri tvorbe sme používali poznatky z psychológie, gnozeológie a logiky. Zaoberali sme sa hlavne teoretickými otázkami, ktoré prostredníctvom metód a foriem sme zovšeobecnil.

Kľúčové slová: *agresia, násilie, mobbing, ľudské práva, reziliencia*

Abstract: This contribution with the title “*Mobbing – one of the tools of violence*“ is oriented towards the violence and aggression as such. In the latter phase of life violence can result and cause problems not only at the workplace. We would like to point out several possible solutions, while we used information from the fields of psychology, gnosiology, and logics. We dealt mostly with theoretical questions, which we generalised with the help of methods and forms.

Keywords: *Aggression, violence, mobbing, human rights, resilience*

ÚVOD

Ak sa ľudia správajú zle, poviete si dobre aj takí sú ľudia, ale každý z nás je zodpovedný za svoje vlastné emócie a činy. Toto je vlastne základ budhistickej viery. Namiesto toho, aby sme sa nechali vťahovať do manipulatívnych situácií, treba si zachovať od nej odstup a nevytvárať v sebe negatívne informácie. Myslíte si, že je to ľahké, nie, nie je. Ale existuje jedna pomôcka – všetko, čo sa stane neskôr jednoduchým, je spočiatku zložit.

1 AGRESIA A NÁSILIE - RODOVÉ ASPEKTY AGRESÍVNEHO SPRÁVANIA

Nielen v našej spoločnosti je tabuizovaná téma agresia a násilie, ktoré úzko súvisí s rodovými aspektmi. Odborníci na danú tému skúmajú otázku rozdielov v agresívnom správaní mužov a žien. Poukazujú hlavne na to, že muži sú agresívnejší. V neskorších štúdiách sa ukázalo, že celá problematika je zložitejšia. Mnohé ďalšie výskumné zistenia pritom potvrdzujú, že pohlavie je významným moderátorom agresívneho správania a že rozdiely v tejto oblasti medzi mužmi a ženami úzko súvisia s viacerými faktormi a vývinovými aspektmi.

U mužov sa konštatovalo častejšie agresívne správanie v porovnaní so ženami s tým, že pre mužov je typická fyzická agresia ako taká, zatiaľ čo pre ženy verbálna nefyzická.

Výskumy potvrdzovali konzistenčné rozdiely medzi mužmi a ženami. Podľa nich muži preferujú priamu agresiu, zatiaľ čo ženy nepriamu. Inými slovami chlapci bojujú (útočia), zatiaľ čo dievčatá manipulujú, obidve pohlavia používajú metódu vyprovokovanej agresie, kde sa nepotvrdili rozdiely.

Campbellová a jej spolupracovníci (Campbell, Muncer, Driscoll, Zinkivskay) poukazujú vo svojich prácach na význam rodových rozdielov v sociálnych reprezentáciách agresie. Muži majú tendenciu považovať svoje agresívne správanie za využiteľný spôsob kontroly nad ostatnými a získania prevahy nad nimi. Ženy majú tendenciu chápať agresiu ako prejav straty sebakontroly. Agresívne správanie považujú za zlé a cítia sa po ňom previnilo. Muži podľa nich pociťujú vinu v súvislosti agresívnym správaním v menšej miere.

Vo svojej práci Eagly Steffen poukazuje na typické správanie mužov a žien, ktoré sú determinované rodovými rolami. U mužov sa očakáva agresívnejšie správanie v rôznych situáciách, zatiaľ čo u žien predpokladáme neagresívne správanie. Mužská rodová rola obsahuje normy, ktoré podporujú agresívne správanie. Ženská rodová rola obsahuje normy, ktoré požadujú potláčanie.

2 AGRESIA NA PRACOVISKU

Od narodenia až po smrť človek v jednotlivých životných obdobiach a špecifických situáciách sa stretáva agresiou a násilím, ktoré môže mať podobu verbálnu, neverbálnu a fyzickú. Každý z nás, alebo väčšina ľudí jednu tretinu strávi čas na pracovisku. Preto je dôležité, aby sme sa venovali tejto tabuizovanej téme, ktorá existuje a má rôzne podoby. Vo sfére práce pôsobí celý rad faktorov, ktoré môžu podnecovať agresívne správanie, alebo ho rôznym spôsobom podporovať. Patrí k nim zabezpečenie životnej úrovne, ale hlavne možnosť zisku vysokého postavenia a na druhej strane hrozba jeho straty vyvoláva používanie tvrdých postupov v správaní ľudí voči sebe. Do sveta práce však patrí aj manipulácia s veľmi cennými prostriedkami a ich ochrana pred odcudzením, kontakt s problémovými skupinami ľudí a s nebezpečnými ľuďmi a vykonávanie ďalších činností, ktorých súčasťou je styk s násilím, alebo jeho možný výskyt.

Väčšina dospelých ľudí trávi v práci približne polovicu a niektorí väčšinu času, ktorým disponujú okrem spánku. Preto je dosť prekvapujúce, že agresii a násiliu v tejto sfére nevenujeme zvláštnu pozornosť.

Problematika stresu a jeho zvládania predstavuje rozsiahlu oblasť skúmania. Mnohé závažné otázky boli len jemne naznačené, poprípade niektoré aspekty neboli vôbec zmienené.

V každom prípade však chceme zdôrazňovať, že výskum v oblasti zvládania stresu sa javí ako veľmi inšpiratívny aj pre budúcnosť, čo je podmienené jednak teoretickými, ale aj praktickými zreteľmi.

3 MOBBING

Mobbing môžeme definovať ako celý rad negatívnych komunikatívnych činností, ktorých sa dopúšťa jednotlivec, alebo niekoľko osôb voči určitému človeku počas dlhšej doby (najmenej pol roka a aspoň raz týždenne). Sociológia považuje za mobbing aj situácie, keď nadriadený neodpovedá na listy či e-maily, ignoruje pozdrav, spochybňuje tvrdenia pracovníkov, ponizuje ich pred kolegami, preháňa drobné chyby, prezentuje dobré návrhy iných ako svoje vlastné, alebo rieši súkromné záležitosti pracovníka v prítomnosti iných ľudí. Mobbing má preto viacero podôb.

Jednou podobou mobbingu je „staffing“, ktorý je vykonávaný podriadeným. Cieľom staffingu je neraz úplné zničenie nadriadeného, vedenia podniku alebo deštrukcia personálnej a podnikovej politiky.

Zo strany nadriadeného na pracovisku existuje psychický teror v podobe „bossingu“. Pri tejto forme šikanu je obeťou jeden, ale nezriedka i viacerí členovia kolektívu, zamestnanci. Ide o aktívny a dlhodobý akt v najrôznejších podobách. Podľa psychológie v mobbingu aj bossingu sa vyžívajú takmer vždy nevyzreté osobnosti, často doslova infantilným spôsobom agresívneho správania.

Šikanovanie na pracovisku je problémom v celej Európe, jeho vnímanie sa však mení. V západnej Európe zamestnanci o zlých pomeroch na pracoviskách hovoria, smerom na východ sa citlivosť na takéto správanie sa znižuje. Podľa prieskumu agentúry MVK sa šikanovaním stretla približne tretina obyvateľov Slovenska, pričom k odpovedi „áno“ sa prikláňajú skôr ľudia s vyšším vzdelaním, vyšším platom, vyšším postavením a boli to skôr obyvatelia Bratislavského a Košického kraja.

Mobbing môže mať rôzne podoby, medzi najčastejšie patria:

- Ohováranie – podľa nepravdivých informácií o druhej osobe, tým sa snaží pre seba „vybojovať“ lepšiu pozíciu, pričom tieto ohovárania môžu byť zo súkromného života postihnutého alebo z pracovného prostredia.
- Výsmech – terčom výsmechu sa môže stať účes, oblečenie, niektoré vlastnosti a telesné chyby.
- Izolovanie spolupracovníka z dôvodu:

- zadržania dôležitých informácií
- administratívno-pracovných opatrení – pracovník je v krátkych intervaloch preradený na iné pracovisko, kde vykonáva podradné práce, nezodpovedajúce jeho kvalifikácii, nadmerného pracovného zaťaženia – môže byť pridelenie zbytočných a nezmyselných úloh alebo pridelenie nových a nových úloh.

Vynára sa otázka „ako poznáme bossing a mobbing?“. V podstate veľmi jednoducho, čokoľvek navrhnete, je to vždy zle. Nadriadený vás nepočúva, nezaujíma ho ani vaše argumenty, ani názory. Podceňuje vás a patrične vám to do očí i poza chrbát dáva najavo. Prideluje vám zväčša podradnú prácu, ale v takom množstve, že to stihnúť nemôžete. Núti vás do nadčasovej práce, za ktorú zaplatené nedostanete. Nikdy vás nepochváli, ale kritika sa na vašu hlavu valí stále. Rodinu zásobujete novými a novými historkami z pracoviska, až jej to ide na nervy. Reaguje aj vaše telo – čoraz silnejšia je vaša žalúdočná nervozita, máte podráždené nervy, občas vraciate, po nociach sa budíte. Na piatkové popoludnie sa tešíte ako na prepustenie z väzenia, zato v nedeľu večer ste na pokraji hystérie.

Na Slovensku platí od júla 2004 antidiskriminačný zákon a s prípadmi porušenia zásady rovnakého zaobchádzania – ktorým je aj mobbing – sa zaoberá Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. Poskytuje klientom bezplatne právne rady a zastupovanie na súde. (Ondrejkovič, 2009)

Na pracovisku môžu byť rôzne antipatie, ktoré vyúsťujú k rôznym výstrelkom ale samozrejme to nemusí byť hneď mobbing. Aby sme mohli hovoriť o mobbingu, musí byť splnené predovšetkým jedno kritérium. Mobbing sa deje tam, kde existuje systém, ktorý zvolenú obeť trvale poškodzuje.

Dnes v dobe silnejúcej neistoty, pokým ide o pracovné miesta, v dobe keď ľudia strácajú prácu v dôsledku systémových zmien, v dobe keď vládne vysoká nezamestnanosť a obavy z hospodársky horších čias, ktoré možno nastanú, sa mobbing šíri v doposiaľ nevídaných rozmeroch. Heinz Leymann, ktorý sa problematikou mobbingu zaoberá, ju definoval takto: Mobbing je komunikačne negatívne jednanie zamierené proti určitej podriadenej osobe. Obvykle sa deje často a trvá dlhšiu dobu. Tieto znaky zreteľne poukazujú na vzťah obeť a páchatel'a. Každý mobbing bojuje za vlastné výhody. Bohužiaľ až príliš mnoho ľudí to robí s nečestnými spôsobmi. Na internete dokonca nájdeme celý rad možností ako mobbing od A po Z – používať, alebo nepoužívať a úspešne presadzovať voči kolegom.

Každý šikan potrebuje vhodnú obeť. Vo väčšine prípadov obeť nebýva príliš sebavedomá. Bývajú to dobrosrdeční ľudia, váhaví, vyhybajúci sa konfliktom. Radšej sedia v kúte s hnevom, alebo so smútkom v srdci, než aby agresívne presadzovali svoje práva tak posilňovali svoju neoblúbenosť. (Kallwass, 2007)

Pojem reziliencia vznikol na základe dlhodobých výskumov detí, ktoré vyrastali v značne nepriaznivých podmienkach, a napriek tomu ich vývoj nebol negatívne poznamenaný. Objasňuje, prečo sa napríklad niektorým rodinám amerických prisťahovalcov darilo lepšie, ako iným, hoci sa na začiatku stretávali s vážnymi problémami. Ako príklad si môžeme uviesť tzv. boat people, vojnoví utečenci z Vietnamu, ktorí sa v 70. a 80. rokoch minulého storočia relatívne rýchlo sa usadili v Severnej Amerike. Vedci skúmali, ako sa im to napriek ich neľahkej situácii poradilo. Neskôr tento pojem prevzali aj iné odbory. Odborníci zaoberajúci sa rezilienciou popisujú podobne ako Antonovsky, aké vlastnosti (napr. prispôsobivosť, usilovnosť, sebadôvera) pomáhajú človeku sa vyrovnáť s rôznymi životnými situáciami.

Podľa vedeckých zistení odolní ľudia majú nasledujúce schopnosti:

- úsudok : umenie klásť vecné otázky a dávať úprimné odpovede
- nezávislosť : právo na vytvorenie pevných hraníc medzi sebou a ostatnými
- vzťahy : hľadanie a udržanie blízkych a plnohodnotných vzťahov
- kreativita : schopnosť vyjadriť frustráciu, či bolesť umeleckými prostriedkami

- zmysel pre humor : umenie zabaviť sa sám na sebe a nájsť aj v zlom niečo dobré
- morálka : schopnosť rozlíšiť dobro a zlo, odhodlanie bojovať za tieto hodnoty za každú cenu

Odolní ľudia si aj napriek neúspechom zachovávajú duševnú rovnováhu a ďalej sa rozvíjajú. K problémom sa naučili pristupovať ofenzívne a sú otvorení voči novým výzvam. Nehľadajú zbytočné riziká, ale v krízových situáciách väčšinou obstoja. Dokážu priznať neúspech a porážky a snažia sa vziať si z nich ponaučenie. Ani oni však nie sú dokonalí. Tiež majú svoj strach a pochybnosti, len im toľko nepodliehajú. V tom im mimo iných pomáhajú aj vedomé súvzťažnosti, vďaka nim pristupujú k životným situáciám pozitívne a vždy dokážu nájsť nejaké riešenia.

Chcete vedieť ako sa najlepšie vysporiadať so svojou pracovnou záťažou. Predstavte si, že ste vystavení pôsobeniam nejakého stresora. Bude nasledovať prvotný odhad danej situácie. Posúdite, ako veľmi je pre vás nebezpečná a čo presne obnáša. V ďalšej fáze zhodnotíte do akej miery ste schopní sa s ňou vyrovnáť (napr. vaše copingové techniky) a aké obranné prostriedky máte k dispozícii (napr. vaše vedomé súvzťažnosti). Zvažujete, či dokážete problém zvládnuť, alebo či je nad vaše sily. Potom začnete jednať, pričom uplatníte svoju copingovú stratégiu. Čím viac máte ovládacích schopností, tým viac záťaží dokážete uniesť. (Stock, 2010)

ZÁVER

Pozitívne zmýšľanie je zvyk ku ktorému sa dopracujete a stane sa prirodzeným. Pamätajte si, že Váš mozog nie je niečo fixné a pevné, ako betón. Naš mozog, naša myseľ je niečo ako plastická hmota, ktorú vieme pretvárať. Ak si chceme uspôsobiť myseľ, dá sa to veľmi jednoducho. Začneme sa naladovať na pozitívne myslenie a mozog sa prispôbii na tento nový spôsob. Hovorili sme si už o obviňovaní ostatných. Tento spôsob správania spôsobuje hnev, takže, prestaňte obviňovať ostatných a prestanete byť aj vy sami nahnevaní. Napríklad zoberme si takú politiku. Niektorí politické filozofie sú založené na obviňovaní iného. Ak nemôžete niekoho obviňovať, tak v podstate sa vytvorí také jadro filozofie.

Priemerní ľudia rozmýšľajú nad minulosťou, koho sa dá z čoho obviňovať. Úspešní ľudia rozmýšľajú nad budúcnosťou a prijímajú zodpovednosť. Namiesto toho, aby sa sťažovali a kritizovali, konajú. Takže protilátka na negatívne myslenie je prijať zodpovednosť, je to v mojich silách, ja to mám pod kontrolou. Tento spôsob vám pomôže eliminovať stres a tlak v živote viac, ako čokoľvek iné. Keď ráno vstanete, mali by ste byť schopní povedať na nikoho na svete nie som nahnevaný, a nikto ma neštve. Cítim pozitivitu voči každému na svete. Je možné, že mi v živote niekto ublížil, ale zabudnem na to. To patrí minulosti, to už nezmením. Mám na výber, môžem byť šťastný, alebo veľmi šťastný. Takže budem veľmi šťastný. Neobávajte sa o to čo sa môže stať v ďalekej budúcnosti. 95 % vecí, ktorých sa obávame, sa nikdy nestanú a 5 % vecí, ktoré sa nám v živote stanú – to sú väčšinou veci o ktoré sme sa ani nestihli obávať. Prestaňme sa hnevať na minulosť a orientujme sa tak na riešenie problémov. Vždy rozmýšľajme, čo môžeme urobiť. Aké riešenie máme pred sebou, čo bude ďalší krok, ktorý podnikneme. Najlepším liekom na stres a tlak je aktivita. Začnime sa orientovať na aktivitu, robme to teraz. Vždy sa pýtajme, čo ďalej, čo budeme robiť ďalej a potom budeme takí zaneprázdnení, a budeme mať toľko úloh, že nebudeme mať sa kedy obávať. Častokrát sme v takej situácii, keď sme sa niečoho veľmi obávali, a odrazu sme mali toľko práce, že sme sa zabudli obávať, alebo sme sa nemali kedy obávať a potom jednoducho sme zistili na konci dňa, že sme sa nestihli obávať, zabudli sme na to. Nepriložili sme žiadne polienko do toho ohňa obávania. Mali by sme sa rýchlo začať obávať a respektíve pridať to polienko do ohňa, lebo nám ten oheň obávania vyhasne. Takže to robme. Toľko práce nás čaká pri zvládnutí iných aktivít, že sa jednoducho prestaneme obávať.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

PETER ONDREJKOVIČ A KOLEKTÍV, *Sociálna patológia*. Bratislava: VEDA. ISBN 978-80-224-1074-8.

ANGELIKA KALLWASS, *Syndrom vyhoření v práci a osobním životě*. Praha: Portál s.r.o. ISBN 978-80-7367-299-7.

CHRISTIAN STOCK, *Syndrom vyhoření a jak jej zvládnout*. Praha: GRADA Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-3553-5.

LADISLAV LOVAŠ, *Agresia a násilie*. IKAR. ISBN 978-80-551-1752-2.

HANNELORE FRITZ, *Spokojeně v zaměstnání*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-113-1.

JARO KŘIVOHLAVÝ, *Konflikty mezi lidmi* Praha: Portál. ISBN 80-7178-642-X.

JOZEF VÝROST, IVAN SLAMĚNÍK, *Aplikovaná sociální psychologie II*. GRADA. ISBN 80-247-0042-5.

AUTORKA

PhDr. Livia Katona, PhD.

Domov sociálních služeb pro dospělé Košuty,

Hlavná 10, 925 09 Košuty

katona.livia@zupa-tt.sk

031 7849189

www.dsskosuty.zupa-tt.sk

**BEZPEČIE A OCHRANA
ZÁKLADNÉ ATRIBÚTY V POMOCI ŽENÁM ZAŽÍVAJÚCICH
NÁSILIE
(SKÚSENOSTI Z BILATERÁLNEJ SPOLUPRÁCE
S OSLO KRISESENTER
A GLÅMDALKONGSVINGERKRISESENTER)**

**Mariana KOVÁČOVÁ - Martina FERRI –
Olaug RØNNINGSDALEN- Halvor Ravn HØLOEYEN**

***Abstrakt:** Príspevok je zameraný na praktické skúsenosti z realizácie projektu „Bezpečný ženský dom – priestor pre plnohodnotný život bez násilia“, ktorý realizuje nezisková organizácia Centrum Slniečko spolu s viacerými partnerskými organizáciami na Slovensku a v Nórsku s podporu Nórskeho kráľovstva prostredníctvom Nórskeho finančného mechanizmu a štátneho rozpočtu SR. Príspevok prináša aj zaujímavé postrehy z návštevy špecializovaných zariadení zameraných na pomoc obetiam domáceho násilia v Nórsku.*

***Kľúčové slová:** Bezpečný ženský dom. Centrum Slniečko*

***Abstract:** The paper is focused on the practical experience of the project "Safe Women's refuge - a space for a full life without violence". Project implemented by non-profit organization Centrum Slniečko together with several partner organizations in Slovakia and Norway, with the support of the Kingdom of Norway through the Norwegian Financial Mechanism and the state budget. This paper reports some interesting observations from the visit of specialized facilities to assist victims of domestic violence in Norway.*

***Keywords:** Centrum Slniečko .Safe Women's refuge.*

ÚVOD

„Bezpečný ženský dom – priestor pre plnohodnotný život bez násilia“ ako jeden z najvýznamnejších projektov neziskovej organizácie Centrum Slniečko,n.o., ktorý realizuje s podporou Nórskeho kráľovstva prostredníctvom Nórskeho finančného mechanizmu a štátneho rozpočtu SR, sa stal predovšetkým „útočiskom“ pre ženy, matky s deťmi, ktoré zažívajú násilie v partnerskom vzťahu. Stal sa miestom poskytujúcim komplexné sociálne služby, ochranu a posilnenie. Stal sa priestorom pre všetky ženy zažívajúce násilie v partnerských vzťahoch, matky s deťmi, ktoré sú prijímané v zmysle pravidiel nediskriminácie a rovnakých príležitostí.

SOCIÁLNE SLUŽBY V BEZPEČNOM ŽENSKOM DOME

Bezpečný ženský dom poskytuje 24 hodín denne sociálne služby zahrňujúce krízovú intervenciu, špecializované poradenstvo, ubytovanie a systém komplexných podporných služieb smerujúcich k psychickému zastabilizovaniu, prekonaniu tráum a následkov spôsobených násilím, vrátane pomoci pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov 24 hodín denne. Ženám a ich deťom sú poskytované služby opierajúce sa o princíp posilnenia s ohľadom na dodržiavanie demokratických princípov s citlivým rešpektom na zachovanie dôstojnosti. Realizáciou projektu sa vytvorilo 6 rodinných miest (15-17 miest pre matky s deťmi), ktoré spĺňajú minimálne európske štandardy. Každé rodinné miesto má svoje vlastné sociálne zariadenie, ženy s deťmi majú k dispozícii 2 kuchyňky, deťom sa venujú dve pedagogičky, pričom majú vlastný priestor na hranie a hrovú terapiu. Vonkajší priestor bezpečného ženského domu je monitorovaný bezpečnostnou kamerou a je napojený na bezpečnostnú agentúru, ktorá v prípade potreby vie rýchlo zasiahnuť. V rámci projektu bolo vytvorených 7 nových pracovných miest. Veľmi významná je 24 hodinová dostupnosť. Nevýhodou tohto špecializovaného zariadenia je, že tento druh sociálnej služby – nemá oporu v legislatíve na Slovensku. V súčasnosti je registrácia možná iba formou zariadenia

núdzového bývania, ktoré síce deklaruje poskytovanie sociálnych služieb obetiam domáceho násilia, no svojou povahou a hlavne finančnými limitmi poskytnutými z jednotlivých samosprávnych krajov nepokryje ani jednu desatinu nákladov takto špecializovaného zariadenia. V zmysle minimálnych štandardov Rady Európy pre bezpečné ženské domy, prevádzka takéhoto typu zariadenia vyžaduje naplnenie oveľa širšieho rozsahvykonávania odborných a obslužných činností ako pri zariadení núdzového bývania. V konečnom dôsledku ani názov „zariadenie núdzového bývania“ nevystihuje komplexnosť a dostupnosť týchto špecializovaných služieb. Pri násilí nemôžeme hovoriť iba o núdzovom bývaní. Z tohto hľadiska je dôležité v čo najbližšom období presadiť v zákone nový druh špecializovaných služieb resp. ochrany a podpory pre ženy zažívajúce násilie a ich deti, ako aj adekvátnu finančnú dotáciu zo strany štátu a samosprávy na zabezpečenie prevádzky so zohľadnením nárokov na odborný personál.

Bezpečný ženský dom má zriadenú vlastnú krízovú linku (0905 511 512), ktorá je prepojená na bezplatnú Národnú linku pre ženy zažívajúce násilie (0800 212 212). Široká verejnosť je v procese implementácie projektu priebežne informovaná o problematike domáceho a rodovo podmieneného násilia a formách pomoci obetiam násilia prostredníctvom web stránky (www.centrumslniecko.sk/o-nas/prebiehajuce-projekty/bzd-opis-projektu/), kde sú umiestňované informácie o možnosti konkrétnej pomoci obetiam domáceho násilia, prebiehajúcich kampaní zrealizovaných v spolupráci so strednými školami v celom Nitrianskom samosprávnom kraji, ako aj informácie o medzinárodnej konferencii s podporou Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Takto sa snažíme vplývať aj na elimináciu spoločenských predsudkov a stereotypov súvisiacich s postavením žien v spoločnosti.

PARTNERSKÁ SPOLUPRÁCA SO ZAHRANIČNÝMI PARTNERMI

Pred spustením projektu sme nadviazali spoluprácu s partnermi z Nórska a to s Oslo Krisesenter a Glåmdal Kongsvinger Krisesenter ako aj s Asociáciou krízových stredísk. Zámerom partnerskej spolupráce s krízovými centrami z Nórska bola realizácia odborných stretnutí, workshopov, rozšírenie prehľadu a vedomostí (metódy, techniky a formy práce s cieľovými skupinami, metodika práce), výmena skúseností a know-how práce v podmienkach na Slovensku a v Nórsku a v neposlednom rade posilnenie bilaterálnych vzťahov. Spočiatku nebolo pre nás jednoduché nájsť partnera, ale intenzívne hľadanie prinieslo svoje ovocie. Už od prvého stretnutia s partnermi nám bolo jasné, že nepôjde len o nejakú „formálnu“ spoluprácu, ale naozaj o výmenu skúseností. Od začiatku implementácie projektu sme pravidelne s partnermi komunikovali, plánovali a pripravovali činnosti, na ktorých aktívne participovali ako naši odborníci, tak odborníci z Nórska. Dôkazom toho bola aj aktívna účasť popredných nórske aj slovenských odborníkov na medzinárodnej konferencii pod názvom: *„Aj z násilia vedie bezpečná cesta“*, ktorú sme v rámci projektu zorganizovali v Nitre dňoch 27.-28.10.2015 pod záštitou nórskej veľvyslankyne J. E. Inga Magstad.

Nórski partneri z Osla a Kongsvingenu predstavili svoje zariadenia a systém práce s klientmi. Vďaka otvorenému bilaterálnemu fondu na konferenciu pricestovalo ďalších 25 Nórov zo štátnej organizácie Bufetat v Oslo. Nórski odborníci viedli workshop pod názvom: *Čo potrebujú klientky/klienti po odchode z krízového strediska?* V rámci workshopu účastníci zhodnotili oblasti, ktoré boli predmetom diskusie:

1. *Prečo sa ženy vracajú k agresorovi?* V rámci tejto témy diskutovali o ekonomickej odkázanosti a závislosti, o zabezpečení podmienok deťom, o bytovej otázke, o problémoch v oblasti uplatnenia sa na trhu práce či neprispôsobenie sa životu v zariadení, nedostatočnej podpornej sieti pre ženy zažívajúce násilie a ich deti, o tlaku rodiny a partnera na návrat, či citovej závislosti.

2. *Čo môžeme urobiť, aby sa nevracali späť do násilného prostredia?* V tejto téme rezonovala predovšetkým pomoc pri zabezpečovaní základných potrieb – bytová otázka, finančné zabezpečenie, zamestnanie, škola, materská škola, psychologická pomoc a podpora, sociálne poradenstvo, pomoc a podpora, právna pomoc fungujúca legislatíva.

3. *Čo môžu urobiť krízové centrá?* V odpovediach na túto otázku sa objavovali témy, ako poskytnúť bezpečie, komplexné a odborné služby, spolupráca – sieťovanie, pozitívne príklady žien, ktoré situáciu zvládli, pomoc k uplatneniu sa na trhu práce, kooperácia všetkých pomáhajúcich profesií.

4. *Čo môžu urobiť ostatné inštitúcie - polícia, lekári, úrad práce, učitelia?* V tejto téme bol daný dôraz na policajný zbor a dôsledné prešetrenie trestného oznámenia ženy, nebagatelizovanie, poučenie o zákonných možnostiach. U lekárov sa skloňovalo predovšetkým dôkladné zdokumentovanie, poučenie, podnety k trestným konaniam a možnosti ako participovať na zvyšovaní informovanosti v oblasti práv žien.

5. *Čo môže urobiť blízka rodina, priatelia a kolegovia?* Predovšetkým nebyť ľahostajný. Niekedy stačí uveriť, zastaviť sa pomôcť materiálne, finančne, sprevádzať ženu a hlavne si uvedomiť, že sama sa vymaniť z násilného vzťahu dokáže len málokterá obeť násilia.

Záverom partneri z Nórska zhodnotili, že podľa našej platnej legislatívy a sociálneho systému, ženy zažívajúce násilie u nás nemajú pokryté základné potreby na odchod od násilného partnera pre bezpečné fungovanie v spoločnosti bez obáv, či budú mať finančné prostriedky na začatie „nového života“. Vysoko ocenili však prácu s deťmi v krízovom centre, ktorú oni postupne rozpracovávajú.

ŠTUDIJNÁ CESTA DO NÓRSKA

Je lepšie jedenkrát vidieť a zažiť ako stokrát počuť.

Súčasťou projektu bola aj študijná cesta do Nórska, ktorá priniesla naplnenie mnohých očakávaní. Obohatila nás o nové informácie, nápady, materiály, metodiky a inšpirovala našu prácu do budúcnosti. Mali sme možnosť stretnúť odborníkov, ktorí profesionálnym prístupom ku ženám zažívajúcim násilie ako aj k obetiam domáceho násilia sú pre nich oporou a motiváciou pre pozitívnu zmenu v živote. V Nórsku samospráva v plnej miere podporuje krízové centrá, ktoré poskytujú poradenstvo, intervenciu, terapiu. Aj v Nórsku funguje neziskový sektor, ale hlavnú úlohu v pomoci obetiam domáceho násilia zohráva štát a samospráva. Na Slovensku sú to hlavne neziskové organizácie, ktoré pracujú so ženami zažívajúcimi násilie a s obeťami domáceho násilia.

Počas návštevy Nórska sme navštívili *úrad ombudsmanky*, ktorý je považovaný za nezávislú agentúru - opozíciu voči vláde. Často je práve tento úrad veľkým kritikom vlády. Úrad ombudsmanky v Nórsku sa zaoberá ľudskými právami, právami ohrozených skupín, dohliada a kontroluje dodržiavanie deklarácií a dokumentov v oblasti ľudských práv, ľudskej dôstojnosti a nediskriminácie, pričom sa riadi medzinárodnými dokumentmi. V kontexte násilia páchaného na ženách inicioval úrad ombudsmanky vznik špecializovanej skupiny z radov polície, ktorá by sa mala zameriavať na prevenciu, rizikové rodiny a situácie. V súčasnosti je na polícii vytvorená skupina, ktorá skúma, v prípade násilia – čo sa stalo, ako sa to stalo, prebieha investigácia v prípade. Vo svojej agende sa venujú aj gender oblasti, rodovej rovnosti, rovnosti inak orientovaných ľudí a migrantov. Rodovú rovnosť chápajú aj v oblasti posilnenia starostlivosti mužov o rodinu a dieťa. V legislatíve Nórska je uzákonené, že aj muž sa musí osobne starať o dieťa (najmenej počas 3 mesiacov v prvom roku dieťaťa), to v prípadoch, ak chce rodina dostať príspevok od štátu. Túto skutočnosť v zákone presadili aj z dôvodov, že v minulosti väčšina nórskeho mužov pracovala na mori, dlhé obdobie boli mimo rodiny a starostlivosť o deti zabezpečovali výhradne ženy. Úrad ombudsmanky rieši aj sťažnosti jednotlivcov. Vo svojom portfóliu sleduje dodržiavanie medzinárodných dokumentov a informuje Medzinárodné spoločenstvo v oblasti dodržiavania práv a právom

chránených slobôd. Ak je dieťa napríklad dieťa svedkom násilia, má právo byť svedkom v procese, ale so zvýšeným dôrazom na bezpečnosť. Úlohou úradu ombudsmanky je aj ovplyvňovať politikov, aby uplatňovali metódy, ktoré sú špecifické pri práci so ženami a s deťmi. Pripravujú a prezentujú správy o tom, ako vláda naplňa jednotlivé úlohy. Poskytujú aj poradenstvo pre zamestnávateľov v otázkach rodovej rovnosti.

Inštitúcia Krisesentersekretariatet zastrešuje krízové centrá v Nórsku. Táto organizácia poskytuje podporu, poradenstvo, presadzuje práva obetí násilia - žien, mužov a detí, ktoré zažili násilie. Pripravuje národné kampane, rieši a pracuje s predsudkami, mýtmi a stereotypmi v spoločnosti.

Oslo Krisesenter – systém a profesionálny prístup zamestnancov, metodiky, na základe ktorých pracujú so ženami, mužmi a deťmi, s obeťami násilia, dlhoročná tradícia a multikultúrne personálne prostredie sú pre nás motiváciou pre zahrnutie niektorých metód a techník do nášho systému pomoci a ochrany. V krízovom centre pracujú len sociálni pracovníci, psychologická pomoc a podpora je poskytovaná prostredníctvom štátneho poradenského centra Bufetat, s ktorým spolupracujú v úzkej kooperácii.

Kongsvinger – krízové centrum bolo pre nás ukážkou, ako môže fungovať zariadenie, kde sú služby poskytované žene a mužovi – obeťam domáceho násilia pod jednou strechou. Spoločné, pravidelné komunity a stretnutia pomáhajú v procese spracovania traumy. Zdieľaním emócií, zážitkov, dospievajú k získaniu nadhľadu, k posilneniu a zmocneniu života k vlastnej zodpovednosti a sebaurčeniu.

Zariadenie pre mladistvých utečencov – Kirkenar, vedúci zariadenia nás sprevádzal po zariadení, ktoré vzniklo asi pred 5 rokmi. Personál zariadenia je multietnický a stará sa o deti a mládež, ktorí odišli zo svojej krajiny vyslaní rodičmi za lepšou a krajšou budúcnosťou. Tieto deti si často na ceste do Nórska prežili neskutočné utrpenie, hlad násilie. Sú vysoko motivované pre vzdelávanie. Po polročnom pobyte v tomto zariadení odchádzajú do pestúnskych rodín, vyštudujú stredné a vysoké školy, nájdu si zamestnanie a podporujú svoje rodiny v krajine pôvodu. A v niektorých prípadoch sa im podarí dostať svoju rodinu do Nórska.

KvinnemuseetKongsvinger – výnimočný zážitok byť v blízkom kontakte s rolou a identitou ženy. Prostredie a jednotlivé sekcie múzea upravené, aby približovali ženu a potreby žien. Hneď pri vstupe nás vítala mapa sveta, na ktorej bolo zobrazené, v ktorom roku sa začalo uplatňovať hlasovacie právo žien vo voľbách. Múzeum poskytuje reflexiu toho, ako sa svet mení a to napr. prostredníctvom sveta hračiek (v minulosti koník ako hračka bola dominantná pre chlapcov, v súčasnosti figuruje v dievčenských hrách – My little Pony), ďalej napr. zobrazovanie žien v počítačových hrách. Dievčatá, ženy sú v nich zobrazované ako super bojovníčky so zbraňami, akoby preberali miesto a postavenie mužov (v minulosti muž ako ochranca, dobyvateľ). Inšpiráciou pre nás bola úžasná myšlienka zriadenia takéhoto jedinečného múzea, ktoré zobrazovalo postavenie žien v spoločnosti.

ZÁVER

Mnohé inšpiratívne nápady v nás zanechali trvalú stopu, ale hlavne nás utvrdili v tom, že sme sa vybrali správnou cestou. Cestou ochrany obetí domáceho násilia, cestou špecializovaných služieb, poradenstva právnej ochrany a bezpečia.

Slovensko je ešte stále na začiatku vybudovania účinného systému ochrany a podpory žien zažívajúcich násilie, týraných a sexuálne zneužívaných detí a obetí domáceho násilia. I napriek tomu, že táto cesta nie je ľahká, sme radi, že môžeme stáť pri tvorbe nového účinnejšieho systému zameraného na ochranu detí, žien a obetí domáceho násilia.

AUTORI

Mgr. Mariana Kováčová
Centrum Slniečko, n.o.
Bottova 32/A, 949 01 Nitra
info@centrumslniecko.sk
<https://centrumslniecko.sk/>

PaedDr. Martina Ferri, PhD.
Centrum Slniečko, n.o.
Bottova 32/A, 949 01 Nitra
martina.ferri@centrumslniecko.sk

UŽÍVANIE MARIHUANY - ZMENY V OBSAHU, POLYÚZUS A ZMENY V RODINNOM SYSTÉME

Martin LULEI

Abstrakt: Príspevok je stručným exkurzom do oblasti užívania marihuany, a to s dôrazom na aktuálne zmeny v jej obsahu, polyúzus a zmeny v rodinnom systéme.

Kľúčové slová: marihuana, polyúzus, rodinný systém

Abstract: The article is a short overview into the area of marijuana abuse with focusing on actual changes in its content, polyvalent use and changes in the family system.

Key words: marijuana, polyvalent use, family system

ÚVOD

Podľa štúdie Európskeho monitorovacieho centra pre drogy a drogovú závislosť (EMCDDA) týkajúcej sa prevalencie užívania marihuany v Európskej únii a v Nórsku (Thanki et al., 2012), prevalencia užívania marihuany všeobecnou populáciou (užívanie marihuany za posledný resp. ostatný rok) je v mnohých štátoch spravidla stabilná alebo klesajúca²¹. Metodologické rezervy výskumu a absencia možnosti komparácie získaných dát uvedenej štúdie by si vyžadovali samostatný komentár (napr. rôzne časové obdobia zberu dát z rozličných štúdií, rôznych štátov a pod.). Popri „stabilnej alebo klesajúcej“ prevalencii však štúdia uvádza aj nemenej dôležitý fakt, a síce, že dopyt po liečbe v prípadoch, kde marihuana je primárnou drogou začal rásť, čo indikuje možný nárast problémov spojených s jej užívaním. Jedným z potenciálnych faktorov súvisiacich so vzostupom problémov spojených s užívaním marihuany je aj zmena obsahu marihuany za posledných niekoľko dekád a polyvalentné užívanie marihuany resp. polyúzus (v súvislosti s marihuanou ako primárnou drogou).

ZMENY V OBSAHU MARIHUANY, POLYÚZUS A ZMENY V RODINNOM SYSTÉME

Užívanie marihuany má devastačné účinky na rodinný systém a tak ako to zdôrazňuje množstvo realizovaných štúdií (napr. Hendin et al., 1981 a i.), devastačné intrapsychické a interpersonálne dôsledky pre užívateľa (mimo ostatných zdravotných rizík²², komplikácii a sprievodných ochorení). Výskumné zistenia týkajúce sa distribúcie, dostupnosti a akceptácie užívania marihuany²³ v SR sú jedným z odôvodnení prevalencie jej užívania.

Zmena obsahu marihuany za ostatných niekoľko dekád je téma, ktorá je v súčasnosti pertraktovaná predovšetkým v súvislosti s výsledkami štúdie prezentovanými v marci 2015 prostredníctvom American Chemical Society (ACS). Medzi kľúčové závery možno zaradiť (Walton, 2015):

---

21 V štátoch EÚ a v Nórsku je to cca. 23 miliónov osôb (6,8 % z celkovej populácie vo veku od 15 – 64 rokov), ktoré užili alebo užívali marihuanu za posledný/ostatný rok a cca. 12 miliónov osôb (3,6 % z celkovej populácie vo veku 15 – 64 rokov), ktoré užili alebo užívali marihuanu za posledný/ostatný mesiac (Thanki et al., 2012). Situácia na Slovensku nie je v porovnaní s ostatnou Európou zlá či kritická. Slovensko sa podľa EMCDDA dokonca ocitlo na konečných miestach štátov Európy, pokiaľ ide o denné užívanie marihuany vo vekovej skupine mladých dospelých, t. j. 15- až 34-ročných (Šteliar, 2014).

22 napr. Brugada syndróm (k tomuto bližšie pozri napr. Pratap, Korniyenko, 2011).

23 Najvýraznejším trendom v období 1998 – 2006 bol nárast tolerancie príležitostného užívania marihuany, pričom tento nárast bol najmarkantnejší u mládeže (Klobucký, 2013). K tomuto bližšie pozri Národné monitorovacie centrum pre drogy, 2013.

1. nárast podielu tetrahydrokanabinolu (THC) a pokles kanabidiolu (CBD)²⁴ v obsahu,
2. vzostup/nárast kontaminantov v rôznych biologických a chemických variáciách, napr. mikroby, rozpúšťadlá, bután, rôzne druhy plesní a pod.

Fakt, že jedna závislosť významne uľahčuje vznik ďalšej závislosti nie je objavný. Súvisí to i s už uvedeným polyvalentným užívaním, ktoré možno charakterizovať ako súčasné alebo následné užívanie/zneužívanie viacerých psychoaktívnych látok. Ako príklad možno uviesť kombináciu alkoholu s liekmi, alkoholu a cigariet, po boome marihuany to bola trojkombinácia fajčenie, alkohol, marihuana (Kastelová, 2013). V ostatných dekádach sa alkohol a jeho polyvalentné užívanie s inými drogami (nielen s marihuanou) stáva súčasťou sociálneho a sexuálneho „menu“ a moderným prvkom socializácie mládeže, a to napriek tomu (alebo možno práve preto pozn. a.), že výrazne ovplyvňuje aj rozhodovacie procesy a zvyšuje potenciál rizikového správania (Bellis et al., 2008). Z poradenskej praxe Centra poradensko-intervenčných služieb²⁵ sa do popredia dostáva fakt, že v prípadoch užívateľov marihuany (mládež) je prítomné polyvalentné užívanie. Intenzita dissociálnych prejavov užívateľa môže narastať, a to od dissociálnych príznakov až po fixovanú dissociálnu poruchu správania²⁶.

Závislosť v rodine negatívne ovplyvňuje plnenie funkcií rodiny a netýka sa iba samotného závislého, ale aj jeho najbližších ľudí a okolia (Pavelová, 2015). Užívanie marihuany môže mať rôzne dôsledky (zároveň funkcie), akými sú napr. (upravené podľa Hendin, et al., 1981):

- vzdorovitosť a provokácie (napr. snaha o oslabovanie „rodičovskej kontroly“, argumentačné zdôvodňovanie užívania ako slobodného rozhodnutia resp. práva na vlastné rozhodnutie, hostilné správanie a i.),
- sebadeštrukcia (nie každé správanie, ktoré je sebadeštruktívne, je sebadeštruktíou aj motivované, samotné užívanie drog je rizikom, ktorého negatívne dôsledky sú širokospektrálne),
- hnev (redukcia tenzie a hnevu vyplývajúceho napr. z rodinného prostredia),
- grandiozita (pocity malého alebo žiadneho významu seba vo svojej rodine a ich kompenzácia euforickými stavmi).

Na rodinný systém, ktorého súčasťou je závislý /užívateľ marihuany/ má vplyv viacero faktorov, medzi ktoré môžeme zaradiť napr.:

- spoluzávislosť rodinných príslušníkov (napr. preberanie zodpovednosti a i.),
- asociálne príp. antisociálne správanie závislého (od maladaptívnych prejavov, cez hostilitu až po kriminálne správanie, ktorého súčasťou môže byť aj násilie páchané na iných členoch rodiny),
- aktuálny zdravotný stav závislého (príp. abstinenčné príznaky, euforické stavy a i.),
- zmeny v rituáloch, pravidlách a v komunikácii v rodine (napr. zmena komunikačného štýlu, hraníc určených rodičmi, zraňujúca komunikácia a deštruktívne formy riešenia konfliktov, pasívno-agresívne reakcie a pod.),
- zmeny vo vzťahových väzbách (rodičia - dieťa, medzi súrodencami a pod.),
- vplyv zmien ako dôsledkov užívania marihuany z iných systémov na rodinný systém (škola, zamestnanie a i.).

²⁴ Pozn. a. : farmakologické účinky CBD sa legálne využívajú v pri liečbe rôznych ochorení napr. epilepsia, Huntingtonova choroba, sclerosis multiplex a i.

²⁵ Centrum poradensko-intervenčných služieb je súčasťou neziskovej organizácie Budúcnosť, pôsobiacej v oblasti závislosti v Nitre (k tomuto viac pozri www.buducnost.eu).

²⁶ Autor vychádza z konceptu dissociálnych porúch správania vpracovaných Labáthom (2009).

ZÁVER

Využitie potenciálu rodiny v procese úzdravy závislého klienta je jedným z dôležitých faktorov celého intervenčného snaženia odborníkov (Pavelová, 2015). Fenomén závislosti (nielen od marihuany) v sebe obsahuje množstvo aspektov, ktoré sa v prípade výskytu závislosti v rodine stávajú pre závislého a jeho rodinu novoobjaveným negatívnym prvkom. Prvkom, ktorý s istotou a bez efektívnej a profesionálnej intervencie devastuje rodinu a závislého alebo objavenou súčasťou, s ktorou sa rodina a závislý člen rodiny vysporiadajú, zaregistrujú jej etiológiu, nevyhnutnosť intervencií, svoju zodpovednosť ako i zodpovednosť voči ostatným a význam terapeutickú prácu. A žijú plnohodnotný skutočný život.

Príspevok vznikol vďaka podpore grantu:

VEGA č. 1/0462/14 pod názvom: Delikvencia mládeže Slovenskej republiky v kontexte vybraných špecifických faktorov - národná self-reportová výskumná štúdia

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BELLIS, M. A. et al. 2008. Sexual uses of alcohol and drugs and the associated health risks: A cross sectional study of young people in nine European cities. In: *BMC Public Health*, 2008. Dostupné online: <http://bmcpublichealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2458-8-155#Bib1> [07/04/2016]
- HENDIN, et al., 1981. Adolescent Marijuana Abusers and Their Families. Rockville: NIDA, 1981. 115 p.
- LABÁTH, V. 2009. Dissociálne poruchy správania. Bratislava : Sociálna práca, o. z, 2009. 79 s. ISBN 978-80-89185-31-3.
- Národné monitorovacie centrum pre drogy, 2013. *Rozšírenosť užívania drog v populácii a názory občanov na problémy spojené s drogami* (zborník analytických štúdií). Bratislava, 2013, 93 s. ISBN 978-80-8143-095-4.
- PAVELOVÁ, Ľ. 2015. *Family in the recovery process of an addicted client. Selected motivational starting points*. 93 s. ISBN 978-86-80394-03-9.
- PRATAP, B. - KORNIYENKO, A. 2012. Toxic Effects of Marijuana on the Cardiovascular System. In: *Cardiovasc Toxicol* (2012) 12 p. 143–148.
- ŠTELIAR, I. 2014. *Dvadsať rokov monitorovania drogovej situácie na Slovensku*. Dostupné online: <http://www.nocka.sk/socialna-prevencia/bulletin-dvadsatrokov> [07/04/2016]
- THANKI, D. et al., 2012. Prevalence of daily cannabis use in the European union and Norway. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. 23 s. ISBN 978-92-9168-562-2.
- WALTON, Alice G. 2015. New study shows how marijuana's potency has changed over time. In: *Forbes*, 2015. Dostupné online: <http://www.forbes.com/sites/alicegwalton/2015/03/23/pot-evolution-how-the-make-up-of-marijuana-has-changed-over-time/#6fc344b65579> [07/04/2016]

AUTOR

PhDr. Martin Lulei, PhD.

Centrum výskumu v sociálnej práci a liečebnej pedagogike

Ústav sociálnych štúdií a liečebnej pedagogiky, Pedagogická fakulta Univerzity Komenského
Šoltésovej č. 4, 811 08 Bratislava

lulei@fedu.uniba.sk; martin.lulei@gmail.com

www.fedu.uniba.sk

skype: martin.lulei1

SOCIÁLNE RIZIKÁ VZNIKAJÚCE PRI INJEKČNEJ APLIKÁCIÍ U UŽÍVATEĽOV DROG

Petra OLŠANSKÁ

Abstrakt: Príspevok je obsahovo zameraný na identifikáciu rizík vznikajúcich pri injekčnej aplikácii drog z pohľadu injekčného užívateľa drog. Teoretické východiská sú zamerané na sociálne riziká vo všeobecnej rovine, ktoré vznikajú pri injekčnom užívaní. Obsah príspevku dopĺňa prieskum, ktorý bol realizovaný s klientmi Združenia STORM formou dotazníka. Prieskumné otázky sa zameriavali na konkretizáciu vyplývajúcich sociálnych rizík u injekčných užívateľov drog v oblasti zamestnanosti, kriminality a sociálnych vzťahov.

Príučové slová: sociálne riziká, injekčný užívateľ drog, zamestnanosť, kriminalita, sociálne vzťahy

Abstract: Contribution of its content, the thesis focuses on the identification of risks arising from injection of drugs from a viewpoint of an injecting drug user. Theoretical background focus on social risks in general terms that arise from injecting. Post content complements survey, which was conducted with clients Association STORM form of a questionnaire. Exploratory questions focused on more concrete social risks arising among injecting drug users in the area of employment, crime and social relations.

Key words: social risks, injecting drug user, employment, crime, social relation

ÚVOD

Problematika drogovej závislosti je súčasťou ľudskej spoločnosti a v súčasnosti je stále diskutovaná. Počet drogovo závislých neustále rastie, mení sa obraz drogových závislostí a teda akákoľvek téma týkajúca sa drog v dnešnej spoločnosti by nemohla byť hodnotená inak, než ako aktuálna. Motiváciou k spracovaniu témy bol nielen záujem o danú problematiku, ale aj samotná skúsenosť s prácou kontaktnej pracovníčky s injekčnými užívateľmi drog vo výmennom programe KROK VPRED Združenia STORM. Injekčné užívanie drog je považované za najrizikovejšie a bez pochyby so sebou prináša množstvo škôd spojených s užívaním.

Cieľom bolo identifikovať sociálne riziká spojené s injekčnou aplikáciou drog zo subjektívneho pohľadu injekčného užívateľa. Predmetom prieskumu je vnímanie sociálnych rizík u injekčných užívateľov drog, využívajúcich výmenné programy Združenia STORM. V rámci sociálnych rizík sme sa zamerali na tri oblasti a to nezamestnanosť a s ňou súvisiace získavanie finančných prostriedkov, kriminalitu a sociálne vzťahy. Pod sociálnymi vzťahmi v tejto práci rozumieme rodinné, partnerské a priateľské väzby.

1 RIZIKÁ VYPLÝVAJÚCE Z INJEKČNEJ APLIKÁCIE DROG

Injekčné užívanie drog so sebou prináša okrem subjektívnych pocitov užívateľa aj riziká, ktoré môžu mať radu negatívnych dôsledkov. Hovoríme o dôsledkoch zdravotných, psychických, sociálnych, právnych, ekonomických a pod.

Ako uvádza Hobstová a Minařík (In Kalina, 2003) injekčná aplikácia drog patrí k najrizikovejšiemu spôsobu užívania drog.

Príčiny závislosti sú rôznorodé, avšak Kudrle (In Kalina, 2003) hovorí o bio-psycho-socio-spirituálnom modeli závislosti. To znamená, že ide najčastejšie o kombináciu faktorov vplývajúcich na jedinca, ako sú napríklad fyziologické faktory, ktoré sú spojené s psychologickými, a zároveň aj sociokultúrnymi faktormi. Rozlišuje štyri úrovne, a to biologickú, kde môžeme zaradiť problematické okolnosti pri tehotenstve matky dieťaťa (napr. sama matka bola užívateľka a dieťa sa ešte pred narodením dostalo do kontaktu s návykovými látkami). Psychologická úroveň, v ktorej je skúmaný vplyv psychogénnych faktorov pre nadmerné užívanie návykových látok a pre rozvoj závislosti. V rámci sociálnej úrovne sa zameriava na kontext, ktorom sa jedinec nachádza. Pod týmto kontextom rozumieme vplyv

prostredia a s ním súvisiace vzťahy, ktoré formujú jedinca. Môžeme sem zahrnúť etnickú príslušnosť, spoločenský status, úroveň sociálneho zabezpečenia a pod. Spirituálna úroveň je vzťahom k niečomu, čo samotného jedinca presahuje. Môžeme povedať, že ide o intímne prežívanie jedinca.

V príspevku sme sa zamerali na vznikajúce sociálne riziká u injekčných užívateľov drog. A zároveň sme pozornosť venovali aj zdravotným rizikám, ktoré považujeme za neoddeliteľnú súčasť injekčnej aplikácii drog. K sociálnym rizikám môžeme zaradiť bezdomovectvo, nezamestnanosť, stratu sociálnych kontaktov s rodinou, komunitou či priateľmi. Tak isto môže dôjsť k zvýšeniu kriminálnej činnosti v dôsledku užívania drog.

V rovine zdravotných rizík ide najmä o krvou prenosné ochorenia akými sú HIV/AIDS alebo hepatitída B a C, rôzne poškodenia žíl a povrchové infekcie. Väčšinou ide o abscesy (ohraničené hnisavé zápaly), flegmóny (neohraničené hnisavé zápaly, ktoré môžu vzniknúť prasknutím abscesu) a lokálne infekcie.

1.1 SOCIÁLNE RIZIKÁ VZNIKAJÚCE U INJEKČNÝCH UŽÍVATEĽOV DROG

Injekčné užívanie drog nezasahuje len samotného užívateľa, ale tak isto aj jeho okolie a to či už priamo alebo nepriamo. Sociálne riziká teda môžeme vidieť v interakcii užívateľ a spoločnosť.

„Štúdia z roku 1995 vymedzuje sociálne dôsledky užívania drog v oblastiach: rodina a komunita, zdravie, školstvo, kriminalita, práca a zamestnanie vznikajúce zo sociálnych rizík. Sociálne riziká teda môžu byť následkom alebo príčinou sociálnych problémov spojených s užívaním drog“ (The Social...,1995 In Chovancová 2012).

V rámci spoločnosti môže byť užívateľ stigmatizovaný a sociálne izolovaný. Z takého postoja vyplýva určité riziko, človek injekčne užívajúci drogy získava nálepku „feťáka“, ktorý nie je spoločnosťou a okolím bežne prijímaný. Dôsledkom môže byť identifikovanie sa s drogovou subkultúrou a prijatie jej hodnôt a noriem (Vágnerová, 1999).

Tu môžeme vnímať aj zvýšené riziko recidívy, ktoré je posilnené nedostatkom sociálnych kontaktov s inými ľuďmi ako sú užívatelia. Stratu sociálnych kontaktov môžeme považovať za jedno z ďalších rizík vyplývajúcich z injekčného užívania drog. Stratu sociálnych kontaktov a väzieb môžeme vnímať na úrovni rodiny, priateľov a zároveň rovnako aj v oblasti zamestnania.

Vágnerová (1999) sa domnieva, že užívateľ častokrát devastuje a rozbíja rodinu, tým stráca svoje miesto a postavenie v tejto rodine. Rovnako zlyháva vo svojej profesionálnej roli, nie je schopný chodiť do zamestnania a dosahovať požadovaný výkon. To môže vyústiť až do straty zamestnania a znížiť motiváciu k hľadaniu si iného uplatnenia.

Celkové postavenie injekčných užívateľov drog v spoločnosti vidíme ako veľmi problematické. Môžeme povedať, že sú sociálne vylúčení a odsunutí na okraj spoločnosti. Prikláňam sa k názoru Valovej (2014), ktorá hovorí, o tom že marginalizácia sa netýka len aktívnych užívateľov drog, avšak postihuje aj abstinujúcich užívateľov, ktorí úspešne absolvovali liečbu. Príčinu vidí v dvoch rovinách. Väčšina užívateľov s dlhodobou drogovou kariérou sú zároveň dlhodobo nezamestnaní a preto sú vylúčení z trhu práce. Druhou časťou komplikáciou u väčšiny užívateľov je zadlženosť. Dlhý vďaka exekúciám neustále narastajú a bez možnosti ich splácania sa táto situácia javí ako bezvýhodisková.

Podľa Stewarta (In Gossop, 2009) medzi najnápadnejšie sociálne problémy spojené s užívaním drog patrí páchanie trestnej činnosti. Najčastejším typom trestnej činnosti je niektorá forma krádeže motivovaná potrebou zaobstarať si drogu a jedným z najbežnejších trestných činov je krádež v obchode.

Definícia Európskeho monitorovacieho centra pre drogy a drogovú závislosť rozlišuje štyri druhy trestnej činnosti spojenej s drogovou kriminalitou:

- psychofarmakologicky podmienená trestná činnosť – zahŕňa v sebe trestné činy, ktoré sú spáchané pod vplyvom psychoaktívnych látok, ako dôsledok ich akútneho alebo chronického užívania,
- ekonomicky motivovaná trestná činnosť – trestné činy páchané za účelom získania finančných prostriedkov (alebo drog) na užívanie drog,
- systémová trestná činnosť – trestné činy páchané v rámci fungovania nezákonného drogového trhu ako súčasť procesu nezákonnej ponuky, distribúcie a užívania drog,
- trestné činy porušujúce protidrogové zákony – trestné činy, ktoré porušujú protidrogovú legislatívu a s ňou súvisiace právne predpisy (EMCDDA, 2007).

Rovnako aj Vágnerová (1999), vidí príčiny kriminálnej činnosti vo finančnej náročnosti zaobstarat' si drogu, a zároveň aj v samotnej výrobe, prechovávaní a distribúcie drog.

Vychádzajúc z nulovej tolerancie drog na Slovenku a z toho, že väčšina injekčných užívateľov, užíva nelegálne omamné a psychotropné látky, vidíme tiež riziko zvyšujúcej sa kriminálnej činnosti a z praxe môžeme povedať, že injekční užívatelia drog sa často stretávajú s porušovaním Trestného zákona č. 300/2005 Z.z. Čo môžeme demonštrovať § 171 „Kto neoprávnene prechováva pre vlastnú potrebu omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekursor, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky. Odňatím slobody až na päť rokov sa páchatel' potrestá, ak neoprávnene prechováva pre vlastnú potrebu omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekursor vo väčšom rozsahu“ (Trestný zákon č. 300/2005 Z.z., 2005). Rovnako aj podľa § 172-174, ktorý hovorí o neoprávnenom prechovávaní, výrobe, prevezení, zadovážení, kúpe omamnej alebo psychotropnej látky a šírení toxikománie sa trestá odňatím slobody od troch až do pätnástich rokov, podľa príslušného paragrafu (Trestný zákon č. 300/2005 Z.z., 2005).

Z uvedeného vyplýva, že akékoľvek zaobchádzanie s omamnými a psychotropnými látkami je v rozpore so zákonom a je sankcionované, čo zvyšuje kriminalitu injekčných užívateľov drog. V praxi sa často stretávame aj s ďalšími sociálnymi rizikami, ktoré sa týkajú zväčša oblasti občianskeho, rodinného a pracovného práva. Ide hlavne o záležitosti súvisiace s rozvodom manželstva, nariadenia ústavnej liečby, prípadne vyživovacej povinnosti, exekučného konania, výpovede zo zamestnania a následné problémy pri hľadaní ďalšej práce, straty nároku na rôzne dávky.

„Riziko je všeobecne merateľný koncept determinovaný osobnostnými, psychickými a environmentálnymi faktormi, je funkciou pravdepodobnosti a vážnosti negatívnych dôsledkov istej aktivity či faktora. Spája sa s nedostatkom osobnej kontroly nad nasmerovaním nejakej aktivity, ktorá môže spôsobiť negatívne dôsledky alebo efekty“ (Verešová, 2004 In Chovancová, 2012, s. 16).

2 PRIESKUM SOCIÁLNYCH RIZÍK VZNIKAJÚCICH PRI INJEKČNEJ APLIKÁCIÍ U UŽÍVATEĽOV DROG

Hlavným cieľom prieskumu bolo identifikovať sociálne riziká vznikajúce pri injekčnej aplikácii drog u užívateľov drog. Precizovaním a špecifikovaním hlavného cieľa sme dospeli k nasledovným čiastkovým cieľom:

C1: Identifikovať vznikajúce sociálne riziká spojené so zamestnanosťou.

C2: Identifikovať vznikajúce sociálne riziká spojené s kriminálnou činnosťou.

C3: Identifikovať vznikajúce sociálne riziká spojené so zmenou alebo stratou sociálnych väzieb.

2.1 Charakteristika skupiny respondentov

Prieskumnú vzorku tvorili injekční užívatelia drog využívajúci služby výmenného programu KROK VPRED a ZÓNA, Združenia STORM v mestách Nitra a Sereď. Výber respondentov bol založený na základe dobrovoľnosti a ochoty spolupracovať na prieskume. Výber

respondentov sa uskutočnil metódou samovýberu, ktorá sa vyznačuje aktívnym prejavom záujmu zúčastniť sa výskumu. Nejde iba jednoduchý súhlas, ktorý je všeobecnou podmienkou etiky každého prieskumu, ale o vyjadrenie záujmu zapojiť sa (Miovský, 2006).

Tab. 1 Percentuálne vyjadrenie respondentov, ktorí sa zúčastnili prieskumu

Celkový počet respondentov	30	Počet v %
Muži	24	80
Ženy	6	20

V tabuľke 1 je vidieť reálny počet respondentov, ktorí boli zapojení do prieskumu v oboch mestách. Celkovo sa do prieskumu zapojilo 30 injekčných užívateľov, z ktorých 80 % tvorili muži. Priemerný vek mužov bol 32 rokov. Ženy tvorili 20 % respondentov a priemerný vek žien bol 29 rokov.

Prieskum sme realizovali v prirodzenom prostredí klientov programu KROK VPRED. Pod prirodzeným prostredím máme na mysli výmenné miesta na ulici, v mestách Nitra a Sereď. Výmenné miesta nie sú pre verejnosť známe, kvôli zabezpečeniu anonymity a ochrane klientov, využívajúcich služby programu.

V meste Sereď sme prieskum uskutočňovali tak isto v ZÓNE, teda kontaktnom centre pre injekčných užívateľov drog a osoby pracujúce v sex-biznise. Konkrétne v kontaktnej miestnosti. V oboch prípadoch sme boli respondentom pri vyplňaní dotazníka k dispozícii, pre potrebu vysvetlenia nejasností v otázkach.

2.2 DISKUSIA

Cieľom prieskumu bolo identifikovať vznikajúce a vyplývajúce sociálne riziká spojené s injekčnou aplikáciou u užívateľov drog. V prieskume sme sa zamerali na subjektívny pohľad užívateľa a dôsledky, ktoré vznikajú pri injekčnej aplikácii drog. Prieskum bol realizovaný v rámci výmenných programov KROK VPRED a ZÓNA, v mestách Nitra a Sereď, ktorých cieľovou skupinou sú injekční užívatelia drog a osoby pracujúce v pouličnom sex-biznise.

Považujeme za dôležité definovať obe cieľové skupiny. Osoba pracujúca v pouličnom sex-biznise je vo všeobecnosti akákoľvek osoba, ktorá poskytuje platené sexuálne služby priamo na ulici. Ako uvádza Chmelík (In Lászlo - Emmerová, 2006) pouličná, cestná a diaľničná prostitúcia sú považované za najproblémovjšiu formu nie len zo zdravotného hľadiska.

Väčšina osôb pracujúcich v pouličnom sex-biznise, ktoré sú klientkami programu KROK VPRED a ZÓNA, sú zároveň aj osoby injekčne užívajúce drogy.

Podľa Jirešovej a Javorkvej (2003) injekčný užívateľ drog je osoba, ktorá užíva akékoľvek drogy injekčne. Injekčné užívanie drog je považované za najrizikovejšie, pretože užívateľ sa vystavuje rôznym rizikám.

To znamená, že droga sa do tela dostane najrýchlejšie a zároveň spôsobuje aj najväčšie škody ako napr. sociálne, zdravotné či psychické (Jirešová, Javorková, 2003; Chovancová, 2012).

Otázkou č.1 sme identifikovali akým spôsobom respondenti získavajú finančné prostriedky na živobytie. Táto dotazníková otázka sa viaže k prvému čiastkovému cieľu, identifikácii možných sociálnych rizík spojených so zamestnanosťou. Údaje získané ukazujú, že 30 % respondentov si získava finančné prostriedky legálnym spôsobom. Z uvedeného môžeme konštatovať, že injekční užívatelia drog sú si vedomí rizík spojených s nelegálnou činnosťou a uprednostňujú iný spôsob získavania prostriedkov na život, akým je práca na trvalý pracovný pomer, dohoda o pracovnej činnosti s existujúcou pracovnou zmluvou.

Napriek tomu rovnaký počet respondentov a to 30 % si prostriedky na živobytie získava nelegálnym spôsobom ako napr. práca „na čierno“. Ako dôvod práce „na čierno“ klienti v teréne často zmieňujú, nemožnosť získať od zamestnávateľa pracovnú zmluvu alebo

dohodu o vykonaní pracovnej činnosti. 40 % respondentov označilo inú odpoveď ako krádež, práca na ceste – pouličná prostitúcia, zber farebných kovov alebo prípadne pálenie medených káblov, za účelom odovzdania v zberných surovinách. Z toho vyplýva, že napriek tomu, že všetky uvedené odpovede sú v spoločnosti považované za nelegálny spôsob získavania financií a nesú so sebou množstvo sociálnych rizík ako napríklad izolácia z dôvodu výkonu trestu odňatia slobody alebo narušenie sociálnych vzťahov, respondenti to nepokladajú za nelegálny spôsob získavania finančných prostriedkov. Tu sa otvára priestor na prácu terénnych sociálnych pracovníkov.

Otázkou č.2 sme chceli zistiť koľko respondentov je poberateľom sociálnych dávok a akých. Prekvapivým údajom bolo, že iba 20 % respondentov poberá sociálne dávky, konkrétne dávky v nezamestnanosti a až 77 % respondentov nie je poberateľom žiadnych sociálnych dávok. So skúseností s terénou sociálnou prácou vo výmennom programe KROK VPRED a ZÓNA (kontaktné centrum pre injekčných užívateľov drog) Združenia STORM sa domnievame, že to má súvis s častou absenciou dokladov totožnosti klientov oboch programov. Pod dokladmi rozumieme hlavne občiansky preukaz, ktorý je potrebný na vybavenie si sociálnych dávok, na ktoré majú častokrát nárok a mohli by im dopomôcť k zlepšeniu ich sociálnej situácie, v ktorej sa aktuálne nachádzajú. Ďalší dôvod sledujeme v neplatení si zdravotného a ani sociálneho poistenia, z čoho vyplýva iné sociálne riziko - zadlženosť a s ním spojené nelegálne získavanie finančných prostriedkov. Nedělníková (2008) vidí možné príčiny zadlženosti v úžere, v dlhoch na nájomnom z predchádzajúceho bývania, v dlhoch na zdravotnom poistení (hlavne v období, keď bol človek vyradený z evidencie na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny a mal si zdravotné poistenie platiť sám), v pôžičkách, v nevybavení osobných dokladov, ktoré sú potrebné k vybaveniu sociálnych dávok. Domnievame sa, že ďalšou príčinou zadlženosti je finančná náročnosť zaobstarania si samotnej drogy. To znamená, že v priebehu pravidelného užívania sa užívateľovi zvyšuje tolerancia na drogu. Pod tým rozumieme, že si musí zaobstarať väčšie množstvo drogy, čo je spojené aj s väčším obnosom peňazí, ktoré zaplatí za drogu a tento obnos peňazí musí opätovne nejakým spôsobom získať.

Ako uvádza aj Nešpor (2011) tolerancia je potreba vyšších dávok látky na dosiahnutie účinku, ktorý bol pôvodne vyvolaný nižšími dávkami. Z čoho vyplýva aj stála potreba prísunu finančných prostriedkov.

Otázkou č. 3 a 4 sme chceli zistiť, aké majú klienti zamestnanie a či injekčné užívanie drog ovplyvnilo výkon tohto zamestnania, prípadne štúdia. Z výsledkov vyplynulo, že 37 % zo všetkých respondentov je dobrovoľne nezamestnaných a 23 % je registrovaných na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny. 50 % opýtaných respondentov odpovedalo, že injekčné užívanie drog malo vplyv na ich zamestnanie. Mnohé osoby v dôsledku užívania drog ukončili pracovný pomer. Bolo to častokrát spojené s nepravidelnou dochádzkou do zamestnania, prestávkami v práci, ktoré boli nutné na aplikáciu drog. Respondenti uvádzali ako dôvod aj abstinenčné príznaky. Užívanie heroínu spôsobuje abstinenčné príznaky ako celkový nepokoj jedinca, nespavosť, úzkosť, vodnatý výtok z nosa, slzenie, tras rúk, bolesť kĺbov, kostí a svalov. Abstinenčné príznaky, ktoré nastupujú po rozvinutí závislosti na pervitíne sú postupná deštrukcia osobnosti, rýchle fyzické chradnutie, ku ktorému sa môžu pridružiť psychické problémy s paranoidným myslením a časté sú aj suicidálne sklony. Soboxone je liek, ktorý sa používa ako substitučná liečba pre závislých na drogách typu opioidov. V súvislosti s injekčným užívaním resp. zneužívaním spôsobuje tiež abstinenčné príznaky, akými sú silná únava a ospalosť.

Považujeme za dôležité spomenúť, že niektorí respondenti nemali dlhodobé zamestnanie. Podľa Nedělníkovvej (2008) si dlhodobo nezamestnaní postupne začínajú vytvárať alternatívny spôsob zabezpečovania finančných prostriedkov. Okrem práce „na čierne“ ide tiež o tzv. faktickú závislosť na sociálnych dávkach, dlhoch a iných neformálnych ekonomických

aktivitách akými sú zber železa, farebných kovov a surovín, rozoberanie vrakov aut, ale tiež na aktivitách kriminálnej povahy ako krádeže, predaj drog, úverové podvody a pod.

V rámci kontaktnej práce s klientmi programu sa častokrát dozvedáme, že problém nájsť si zamestnanie je spáť aj so záznamom v registri trestov. Nemožnosť nájsť si zamestnanie vedie k postupnej strate pracovných návykov a v strate motivácie si opakovane hľadať prácu. To je úzko prepojené s tým, že si užívatelia financie na drogu zaobstarávajú inými – nelegálnymi činnosťami.

Dotazníkovými otázkami č. 6, 7 sme naplnili druhý čiastkový cieľ a otázky sa týkali kriminality súvisiacej s užívaním drog a zamerali sme sa aj na to či boli respondenti vo výkone trestu odňatia slobody. Z prieskumu vidieť, že 50 % opýtaných respondentov bolo vo výkone trestu odňatia slobody. Najrozšírenejšou príčinou odsúdenia bola krádež.

Gossop (2009) a Vágnerová (1999) uvádzajú práve krádež ako najčastejší typ trestnej činnosti. Tá je motivovaná snahou zaobstarat' si prostriedky na kúpu drogy.

Gabrhelíková (2012) hovorí o dvoch typoch drogovej kriminality primárnej a sekundárnej. Primárna drogová kriminalita v sebe zahŕňa trestné činy postihujúce manipuláciu s nelegálnou návykovou látkou a trestné činy porušujúce protidrogové zákony a paragrafy. Patrí sem napr. nedovolená výroba a šírenie toxikománie. Pod sekundárnou drogovou kriminalitou rozumie trestné činy, spravidla násilnej a majetkovej povahy, ktoré sú spôsobené užívaním nelegálnej návykovej látky alebo trestné činy v súvislosti s potrebou zaobstarania si finančných prostriedkov na drogy. Ide najčastejšie o krádeže, podvody, lúpeže, ublíženie na zdraví.

Okrem toho, že z vyššie uvedeného krádež zaraďujeme do sekundárnej drogovej kriminality, podľa EMCDDA (Carpentier, 2007) ju môžeme označiť aj ako ekonomicky motivovanú trestnú činnosť. Súvisí to so skutočnosťou, že časté užívanie drog je finančne náročné. Do tohto typu trestnej činnosti najčastejšie spadá majetková trestná činnosť čiže krádež v obchodoch, lúpež, vlámanie.

Z práce v teréne s klientmi programu vieme, že odborník na ulici (právnik) častokrát radí práve v trestno-právnej oblasti. Týkajúce sa napr. výkonu trestu odňatia slobody a pridruženým problémom ako sú podmienkové tresty, priestupky, odvolania, odklady, zmena výpovede, možné trestné sadzby za trestné činy a pod.

Dotazníkovou otázkou č. 8 sme chceli zistiť či boli respondenti odsúdení za držbu psychotropných látok. Z výsledkov môžeme vidieť, že respondentov 81 % neboli odsúdení za držbu psychotropných látok.

Z toho vyplýva, že respondenti sú si vedomí, že držba drog je trestný čin, je možné, že si na tento fakt dávajú väčší pozor, avšak závislosť na drogách ich núti si ju zaobstarat' akýmkoľvek spôsobom, s čím súvisí páchanie trestnej činnosti. Môže to vyústiť až do výkonu trestu odňatia slobody, čo nepriaznivo vplyva na sociálne vzťahy užívateľov. Dlhodobé odňatie slobody môže mať za následok prerušenie až úplne ukončenie kontaktu s rodinou a priateľmi. Po výkone trestu odňatia slobody je opätovné začlenenie do všedného života pre jedinca náročné. Z praxe vieme, že častokrát sa klienti nemajú kam vrátiť, pretože prerušili styky s rodinou a priateľmi, stávajú sa z nich ľudia bez domova, s čím je neskôr spojený aj problém nájsť si zamestnanie.

Otázkami č. 10,11,12 sme chceli identifikovať sociálne riziká spojené so stratou sociálnych väzieb na úrovni rodiny, partnerov a priateľov. Týmto dotazníkovými otázkami sme sa snažili dosiahnuť tretí čiastkový cieľ.

Na otázku, ako sa prejavilo injekčné užívanie drog vo vzťahoch v rodine, odpovedalo 30 % respondentov, stúpajúcou tendenciou konfliktov v rodine. 24 % uviedlo, že injekčné užívanie drog dopomohlo k rozbitiu vzťahov rodine a 8 % respondentov obmedzilo kontakt s rodinou. Tento údaj si vysvetľujeme častou stigmatizáciou zo strany spoločnosti, čo má vplyv aj na rodinných príslušníkov injekčného užívateľa drog. Stigmatizácia - označenie nálepka „feťáka“ môže postupne spôsobiť celkové vylúčenie jedinca a jeho rodiny zo spoločnosti,

keďže užívateľ je v spoločnosti vnímaný negatívne. 27 % označilo ako odpoveď „iné“ napr. dôsledkom injekčného užívania bol odchod z domu a bývanie na ulici alebo častá nedôvera zo strany rodiny.

To môže byť zapríčinené početnými recidívami zo strany respondentov. Nedôvera môže byť spôsobená opakovanými klamstvami o skončení užívania, krádežami v domácom prostredí, v dôsledku získavania finančných prostriedkov na drogu. Ako už bolo spomínané najčastejším trestným činom súvisiacim s drogami je krádež. Zo skúsenosti z práce v teréne s klientmi usudzujeme, že užívatelia najprv rozpredávajú svoj majetok a neskôr sa uchýlia k majetku rodiny alebo k majetku ľudí, s ktorými žijú v spoločnej domácnosti. Barnardová (2005) uvádza, že mnohí rodičia tvrdia, že viac ako finančná strata majetku, ich mrzela skutočnosť, že ich dieťa niečo ako krádež dokáže urobiť. Nehovoriac o citovej väzbe na niektoré predmety.

Je samozrejmé, že drogy majú na rodinu a jej členy negatívny dopad. Vzťahy v rodine začínajú celkovo chladnúť, pretože je to náročné pre obe strany či už rodinného príslušníka alebo samotného užívateľa. Na jednej strane stojí droga a jedinec, ktorý je touto drogou ovládaný a nemá pocit, že by potreboval pomoc zo strany rodiny a blízkych. A na druhej strane stojí rodina a ostatní členovia rodiny, ktorí sa snažia poskytnúť pomoc tomuto jedincovi. Tí môžu mať následne pocit, že o ich pomoc nestojí a ich snaha je zbytočná, čiže nevedie k žadanému zlepšeniu (Barnardová, 2007).

Otázkou č. 11 sme chceli zistiť akým spôsobom sa prejavilo injekčné užívanie drog na vzťahoch s priateľmi. Môžeme vidieť tak isto zmenu v priateľských vzťahoch u injekčných užívateľov drog, z toho 33 % respondentov sa prestalo stretávať s priateľmi a naopak 5 % oslovených si našlo nových priateľov, čo si vysvetľujeme začlenením sa do komunity injekčných užívateľov. 28 % označilo, že sa ich injekčné užívanie drog neprejavilo na priateľských vzťahoch, pretože väčšina priateľov sú tiež užívatelia drog.

Nešpor (2006) rozlišuje medzi pojmami priatelia a známi, pričom ozajstných priateľov je len pár a známych môže byť aj väčší počet. Priateľov vždy niečo spoločné spája. Spája ich niečo čo spolu prežili, spoločná práca, koníček. Poznajú sa pomerne dobre a majú často snahu si navzájom pomáhať.

Z prieskumu nám vyšlo, že užívatelia drog neudržiať nejaké silné sociálne vzťahy s priateľmi. Skôr sú ich priateľské vzťahy spojené výhradne s drogami, keďže respondenti uviedli, že pomerne veľká časť priateľov sú tiež injekční užívatelia drog. Ďalšou preferovanou odpoveďou bolo, že neudržiavajú priateľské vzťahy.

Manželstvá drogovovo závislých sú často narušené frustráciou, zlosťou vyúsťujúcou až do nenávisť, strachom, sklamanými očakávaniami, pocitmi viny, beznádeje a bezmocnosti (Wallace, 1987 In Rotgers 1999).

Z výsledkov prieskumu môžeme vidieť zmenu v partnerských a manželských vzťahoch, 18 % respondentov uviedlo, že sa prestalo stretávať s partnerom v dôsledku injekčného užívania drog. Rotgers (1999) vidí ako dôsledok užívania v strate schopností potrebných k pomenovaniu problémov vo vzťahoch, k riešeniu manželských konfliktov a k udržaniu intímnych vzťahov.

32 % respondentov uvádza, že sa injekčné užívanie drog neprejavilo na partnerských a manželských vzťahoch. Partnera si našlo 6 % oslovených respondentov. 9 % respondentov ako prejav injekčného užívania drog uvádza ukončenie manželského zväzku. 35 % respondentov uviedlo „inú odpoveď“ a to viac konfliktov s partnerom, povrchnosť vzťahov ako aj odpoveď „naučil ma to bývalý priateľ, ktorý bol tiež závislý“ alebo „priateľ je tiež závislý“. Uvedené riziká možnosť najst' aj u Rotgersa (1999), ktorý ich dopĺňa ho aj o ďalšie súvisiace riziká. Domnieva sa, že manželské a rodinné dôsledky nepatria k jediným sociálnym rizikám, môžu sa objaviť aj problémy v zamestnaní, finančné problémy, rozpory so zákonom,

zadržanie a uväznenie, odmietanie spoločnosti, rôzne formy sociálnej stigmatizácie, pokles sociálneho statusu či problémy s prijatím identity.

2.3 ODPORÚČANIA DO PRAXE

Sme presvedčení, že sociálne riziká injekčných užívateľov drog je možné do určitej miery eliminovať pomocou intervencií terénnych pracovníkov, preto uvádzame niektoré odporúčania do praxe.

Nadalej rozvíjať projekt Odborníci na ulici so zameraním na právne poradenstvo hlavne v oblasti dôsledkov spojených s nelegálnou činnosťou, drogovou kriminalitou a následnými možnými sankciami. Spôsobom by mala byť distribúcia informačno-edukačných materiálov pre klientov programu KROK VPRED A ZÓNA s rôznymi paragrafmi spojenými s porušovaním právnych predpisov. Distribúcia by mala prebiehať priamo v teréne v mestách Nitra, Sereď a v kontaktnom centre Zóna. Realizáciu a tvorbu informačno-edukačných materiálov by mali zabezpečovať pracovníci programu v spolupráci so zazmluvneným právnikom – odborníkom na ulici. Pred tvorbou informačno-edukačných materiálov by mal byť súčasťou prieskum medzi klientmi programu, zameraný na zistenie paragrafov a ďalších informácií, ktoré by mali obsahovať letáky. Dôležitá je podľa nás aj forma informačno-edukačných materiálov, ktoré by mali byť pútavé, zrozumiteľné, teda prispôsobené jazyku klientov.

Ďalším odporúčaním je motivovať injekčných užívateľov drog k inému (legálnemu) spôsobu získavania finančných prostriedkov na živobytie, akým napr. práca na trvalý pracovný pomer, prípadne na dohodu alebo k evidovaniu sa na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny, aby nedochádzalo k zbytočnej zadlženosti na zdravotnom poistení. Nástrojom pre motiváciu by mohol byť nácvik písania žiadosti, životopisu a motivačného listu do zamestnania. Realizovať by sa mohol formou individuálnej alebo skupinovej práce za prítomnosti pracovníkov združenia v kontaktnom centre ZÓNA.

Keďže neoddeliteľnou súčasťou sú zdravotné riziká, navrhujeme motivovať injekčných užívateľov drog k zmene spôsobu užívania drog, poukazovaním na výhody a nevýhody rôznych spôsobov užívania drog. Výhody a nevýhody spôsobov užívania by mohli byť ilustrované formou kreatívnych obrázkov, prípadne plagátov a kartičiek. Tieto materiály by mali zabezpečiť pracovníci v spolupráci s externým grafikom. Pracovníci Združenia STORM by zodpovedali za obsah a grafik za ich obrazové spracovanie.

ZÁVER

Hlavným cieľom prieskumu bolo identifikovať už spomínané sociálne riziká spojené s injekčným užívaním drog zo subjektívnej perspektívy samotných injekčných užívateľov. Na zistenie cieľa sme použili metódu dotazníka, ktorý bol predkladaný prieskumnej vzorke respondentov, ktorá je cieľovou skupinou uvedených výmenných programov.

Keďže injekčná aplikácia drog so sebou prináša mnohé zdravotné riziká, venuje sa im väčšia pozornosť v dostupnej odbornej literatúre, než vyplývajúcim sociálnym rizikám, ktoré sú rovnako dôležité. Považujeme ich za neoddeliteľnú súčasť škôd spojených s injekčnou aplikáciou drog.

Drogovou závislosťou sa mení celkovo životný štýl jedinca, čo v konečnom dôsledku zasahuje do jeho sociálneho života. Ovplyvňuje to život nie len samotného užívateľa, ale aj život tých, ktorí sa nachádzajú v jeho blízkosti. Ide predovšetkým o rodinu, partnera a tak isto priateľov.

Práve pri sociálnych rizikách spojených s injekčnou aplikáciou u užívateľov drog vidíme veľký potenciál a využiteľnosť terénnej sociálnej práce. Práve terénni sociálni pracovníci sa dostávajú do prirodzeného prostredia klientov. Sociálne riziká, ktoré sme identifikovali otvárajú priestor na intervenciu terénnych sociálnych pracovníkov. Týkajúcu sa napr. menej

rizikového správania v oblasti kriminálne činnosti spojenej s drogami, spôsobu získavania finančných prostriedkov, riziká spojené so zamestnanosťou a tiež riziká spojené so stratou sociálnych väzieb na úrovni rodiny, priateľstva a partnerstva.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BARNARDOVÁ, M. 2011. *Drogová závislosť a rodina*. Praha: Triton s.r.o., 2011. 208 s. ISBN 978-80-7387-386-8
- CARPENTIER, C. 2007. *Drugs and crime – a complex relationship*. Drugs in Focus 16, EMCDDA, Lisabon. 2007. [online]. [cit. 2015-03-31]. Dostupné na internete: <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index36331EN.html>
- EURÓPSKE CENTRUM PRO PREVENCI A KONTROLU NEMOCÍ. 2012. *Prevenca a kontrola infekčných nemocí u injekčných užívateľov drog. Metodický pokyn ECDC a EMCDDA*. Úrad vlády ČR, 2012. 102 s. ISBN 978-80-7440-064-3
- GOSSOP, M. 2009. *Léčba problémů spojených se zneužíváním drog: důkazy o účinnosti*. Úrad vlády ČR, 2009. 104 s. ISBN 978-80-87041-81-9
- CHOVANCOVÁ, K. 2012. *Zdôvodnenia injekčných užívateľov drog k zdieľaniu injekčných striekačiek v kontexte rizikového správania*. Dizertačná práca. 2012. 95 s.
- JIREŠOVÁ, K. a kol. 2005. *Úvod do harm reduction. Príručka pre učiteľa*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti - OSF, 2005. 194 s. ISBN 80-969271-2-4
- JIREŠOVÁ, K. - JAVORKOVÁ, S. 2003. *Harm reduction v problematike injekčného užívania drog*. Bratislava: OZ ODYSEUS, 2003. 113 s. ISBN 80-968576-6-5
- KALINA, K. a kol. 2008. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada Publishing, 2008. 392 s. ISBN 978-80-247-1411-0
- KALINA, K. a kol. 2003. *Drogy a drogové závislosti mezioborový přístup 1*. Praha: Úrad vlády ČR, 2003. 318 s. ISBN 80-86734-05-6
- KALINA, K. a kol. 2003. *Drogy a drogové závislosti mezioborový přístup 2*. Praha: Úrad vlády ČR, 2003. 343 s. ISBN 80-86734-05-6
- NEDĚLNÍKOVÁ, D. – JANOUŠKOVÁ, K. 2008. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků (Sborník studijních textů pro terénní sociální pracovníky)*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, katedra sociální práce. 2008. s.402. ISBN 978-80-7368-504-1
- NEŠPOR, K. 2006. *Jak přestat brát (drogy). Svěpomocná příručka*. Praha: FIT IN, 2006. 151 s.
- NEŠPOR, K. 2011. *Návykové chování a závislost. Současné poznatky a perspektivy léčby*. Praha: Portál, 2011. 176 s. ISBN 978-80-7367-908-8
- ROTGERS, F. 1999. *Léčba drogových závislostí*. Praha: Grada Publishing, 1999. 260 s. ISBN 80-7169-836-9
- Trestný zákon č.300/2005 Z.z. [online]. [cit. 2015-03-31]. Dostupné na internete: http://www.zbierka.sk/sk/vyhľadavanie?filter_sent=1&_filter_predpis_aspi_id=&q=trestn%C3%BD+z%C3%A1kon
- VÁGNEROVÁ, M. 2004. *Psychologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky (druhá část)*. Praha: Portál, 2004.

AUTORKA

Mgr. Petra Olšanská
Združenie STORM
Nedbalova 17, 949 12 Nitra
petra.stormnr@gmail.com
<http://www.zdruzeniestorm.sk/>

PODPORA MOTIVÁCIE K ZMENE U ZÁVISLÝCH KLIENTOV

Luba PAVELOVÁ

Abstrakt: Motivácia závislých klientov k zmene kolíše v kontexte ich reálneho psychického i fyzického stavu a sociálneho tlaku okolia. Preto je práca s motiváciou závislých osôb náročná a ochota k zmene kolíše. Príspevok prináša niektoré pohľady na možnosti sociálnych pracovníkov v práci so závislým klientom a podporou jeho motivácie ku zmene, čo sa líši v závislosti od ponúkaných intervencií. Okrajovo tiež ponúka pohľad na možné sieťovanie existujúcich sociálnych služieb.

Kľúčové slová: motivácia, proces zmeny, závislý klient

Abstract: Motivation of addicted clients to change varies within the context of their real mental and physical condition and social pressure of environment. Therefore, work with the motivation of addicts is demanding and willingness to change varies. This paper reports some insights into possibilities of social workers on work with addicted clients and support of their motivation to change, which varies depending on offered interventions. Marginally it also offers insight into possible networking of existing social services.

Keywords: addicted client, motivation, process of change

ÚVOD

Ak sa pozrieme na sociálne služby, ponúkané v súčasnej dobe závislým osobám, nájdeme rôzne typy, rôzne diferencované a rôzne izolované. Napriek tomu, že národná protidrogová stratégia Slovenskej republiky na obdobie rokov 2013-2020 predkladá potrebu zvýšiť kvalitu, rozsah a diverzifikáciu služieb na zníženie dopytu po drogách (prevencia, liečba, resocializácia, harm reduction), platforma jednotných štandardov poskytovaných služieb sa rodí len veľmi pomaly. Zároveň evidujeme nedostatočné prepojenie jednotlivých služieb v zmysle ich kontinuity. K udržaniu motivácie ku zmene u závislého klienta je potrebné sieťovanie služieb, ktoré by motiváciu podporovali dlhodobo s možnosťou diferenciacie. Podľa Kunca (2009) predpoklady pre uplatnenie diferencovaného prístupu spočívajú jednak v dostatočnom priestore poskytovanému prispôbenými alebo voľnejšie vykladanými štandardmi, jednak v možnosti a ochote uplatniť dohody ako individuálny nástroj práce s klientom. Priestor pre diferenciaciu môže byť získaný napríklad tým, že sa odlišia jednotlivé typy klientov. Môžeme uvažovať aj o diferenciacii podľa miery motivácie klienta?

1 MOTIVÁCIA

Zmena v správaní, ktorú od intervencií očakávame, neprichádza sama, ani nie je trvalá. Je preto dôležité v etapách práce so závislým klientom uvažovať v kontexte schémy kola zmeny. V roku 1982 ho vytvorili James Prochádzka a Carl DiClementi. V rámci tohto modelu je motivácia chápaná ako proces pripravenosti ku zmene, či túžba po nej, ktorá sa dostavuje v jednotlivých fázach, ktorými ľudia pri priebehu akejkoľvek zmeny prechádzajú. Motivácia teda nie je povahovou črtou, ktorú jedinec má, alebo nemá. Je to stav, ktorý sa v priebehu procesu zmeny mení, je možné ho ovplyvniť a je možné ho u klientov vyvolať a podporiť. Podľa Větrovca(2009) by sme mali oddeliť naše túžby a predstavy od schopností a možností klienta. V roli odborníkov by sme sa mali dívať na zmenu správania a motiváciu ku zmene z istého nadhľadu a porozumieť procesom, ktoré motiváciu a zmenu motivácie nevyhnutne sprevádzajú. Ak sme schopní orientovať sa a pozorovať prebiehajúci proces, môže to byť pre klienta neoceniteľné. Ak hovoríme o zmene správania klienta, ide o dlhodobý proces, ktorý začína prvou úvahou o potrebe nejakú zmenu vykonať a končí realizáciou a hlavne udržaním tejto zmeny. Jednou z využívaných metód pri takto koncipovanej stratégii práce so závislým klientom je motivačný rozhovor.

2 MOTIVAČNÝ ROZHOVOR

Podľa Větrovca (2009) sa motivačný rozhovor vyznačuje nekonfrontačným empatickým prístupom, ktorý má svoje opodstatnené využitie v práci s užívateľmi drog, ale i v prípadoch, kedy je žiadúcim cieľom intervencie zmena správania klienta smerom k správaniu menej rizikóvemu. Ide o metódu cielene zameranú na klienta v snahe prehĺbiť vnútornú motiváciu k zmene skúmaním a riešením ambivalencie vnútornej motivácie. V podstate ide o komunikáciu s klientmi o zmene aspektov ich správania spôsobom, ktorý minimalizuje rezistenciu z ich strany a zvyšuje pravdepodobnosť zmeny. Jedná sa o reakciu na do tej doby v terapii závislostí často používanú „konfrontačnú terapiu“. Jej cieľom bolo zraziť klienta až na dno a donútiť ho na základe tlaku okolia prijať svoju diagnózu. Tento prístup mal a má svoje opodstatnenie, ale ukazuje sa, že nie je všeobecne platným pre všetkých klientov a všetky situácie. Klienti so závislým modelom správania majú veľmi dobre vybudovaný model popierania problému, ktorý sa často nepodarí prelomiť a k očakávanej zmene správania nedochádza. Oproti tomu bol postavený prístup, ktorý vychádza z terapeutického smeru, definovaného Carlom Rogersom a ktorý sa snaží s klientom pracovať tak, aby ku konfrontácii nedochádzalo na úrovni klient-terapeut, ale aby konfrontácia so sebou samým bola vnútorným zážitkom klienta, ku ktorému dopomôže empatický, počúvajúci a pomáhajúci terapeut. Technika motivačných rozhovorov sa začala úspešne využívať pri práci so závislými od alkoholu, postupne sa ale stala súčasťou výbavy terapeutov, ktorí sa zaoberajú prácou s klientmi, ktorých správanie vykazuje známky závislosti v akomkoľvek zmysle tohto slova – teda aj pri obetiach domáceho násillia. Ide o techniku, s úspechom používanú pri individuálnych poradenských konzultáciách. Podstatnú časť techník, využívaných pri práci na motivácii klienta ale môžeme využiť i opri krátkych intervenciách, ktoré sa odohrávajú pri priamej práci s klientmi na ulici.

Motivačný rozhovor je jednou z foriem pomoci, ktorú poskytuje sociálny pracovník samotnému závislému pred nástupom intenzívnej liečby v stacionári, v špecializovanom zariadení alebo v terapeutickej komunite, ktorej cieľom je rozvoj a podpora klientovej motivácie k liečbe. Terénni pracovníci málokedy privedú svojich klientov k abstinencii, môžu ale výrazne pomôcť tomu, aby sa do liečebných zariadení dostávali klienti, ktorí boli motivovaní sa o seba starať už v čase, keď užívali drogy a teda s čo najmenším poškodením, klienti, ktorí sú motivovaní na svojom probléme ďalej pracovať a možno budú mať ďaleko väčšiu šancu dostať sa do štádia, kedy budú motivovaní svoje rizikóve správanie celkom odstrániť a budú veriť tomu, že sú schopní to dokázať. Okrem práce s klientmi na zmene ich adiktívneho správania ovplyvnilo motivačné interview rozvoj rýchlych intervencií do zmeny správania zo zdravotného hľadiska. Tieto sú potrebné pre ciele služieb „harm reduction“. Ide predovšetkým o sprostredkovanie zmeny v postupoch užívateľa drog a v jeho sexuálnom správaní (Rollnick, Mason a Butler, 1999, In: Hunt, 2003).

3 MOTIVÁCIA A PROCES ZMENY

Keďže sa klient nachádza v rôznych etapách svojho rozhodovania a naše intervencie môžu byť účinné iba vtedy, ak sme práve v tejto etape s ním, mali by sme koleso zmeny a v ňom prebiehajúce motivačné tendencie poznať. Samotná motivácia a faktory, ktoré ju ovplyvňujú, majú vyvolať zmenu správania človeka. Tento proces popisuje už spomínané kolo zmeny (wheel of change), tzv. model Prochádzky a DiClementa (Kalina a kol., 2008, Větrovec, 2009 a iní), ktoré ilustruje šesť štádií procesu zmeny. Ide o prekontempláciu, kontempláciu, rozhodnutie, akcia, udržiavanie, relaps.

Schéma je kruhová, nie je to náhoda, presne charakterizuje priebeh zmeny. Pre klientov s modelom závislého správania je typické, že takmer každý, kto sa pokúša o nejakú zmenu vlastného zažitého správania spravidla prechádza jeho rôznymi fázami opakovane, vracia sa

do fáz predchádzajúcich a tiež absolvuje celý proces niekoľkokrát, než sa mu podarí zmenu trvale upevniť. Tiež je treba povedať, že vo všetkých fázach je celkom bežné, že klient z procesu uvažovania o zmene vypadne. Vždy je potom treba nepoľavovať v úsilí a rozvíjať a podporovať jeho motiváciu k ďalšiemu pokusu a zabrániť návratu k prvej fáze. Pre pracovníka je veľmi dôležité pokúšať sa vždy odhadnúť, v ktorej fázy procesu zmeny sa klient nachádza, pretože tomu je treba prispôbiť postupy a techniky, ktoré budeme v rôznych fázach používať a ktoré sa v rôznych fázach rôzne menia (Větrovec (2009).

Klient uvažuje o zmene a zároveň ju odmieta. Prípadný záujem o vstup do liečby treba podporiť a udržiavať. Chyby sa dopúšťame vtedy, ak ponúkame klientovi hotové riešenia a kroky, ak ešte je klient iba v štádiu uvažovania a o zmene nie je ešte pevne rozhodnutý. Podobne to platí aj pri všetkých fázach kola zmeny. Nemôžeme predbehnúť niektoré z fáz, ani nemôžeme očakávať, že zmena v jednej fáze je ukotvená natrvalo a nemenná.

V adiktologickej praxi býva niekedy sporné, v ktorej fáze motivačného cyklu zmeny sa jedinec nachádza (za produktívne býva považované aspoň dodržanie determinačného štádia) a kedy indikovať liečbu a v akom rozsahu. Kalina (2008) z praktických dôvodov odporúča opatrnosť v indikácii a aplikácii liečby vtedy, ak ju jedinec vyslovene sabotuje. V prípadoch hodných liečebného záujmu by mal jedinec prejavovať aspoň bazálnu indoktrináciu a aktivitu a mal by byť lojálny k tradícii a kultúre terapeutickému komunity, ktorá má ukazovatele cesty zmeny vo svojom erbe. V každom prípade sa odporúča vstupná definícia terapeutického kontraktu, kde pacient/klient vyberá zo spektra terapeutických intervencií a anoncuje (verejne vyhlási) svoju konkrétnu požiadavku. Klient sa v prvej fáze liečby v terapeutickému komunitu vracia k predchádzajúcim stupňom vývoja motivácie alebo až na začiatok, ak napríklad nie je uspokojený v svojich očakávaniach, alebo pod vplyvom rýchleho zlepšenia.

Pavelová (2015) upozorňuje na to, že kým motivačný rozhovor so závislým klientom v poslednom období nabera na význame, jeho uplatňovanie v práci s rodinou pred nástupom jej závislého člena na liečbu nie je dostatočne podporované a využívané. Nestor českej adiktologie J. Skála podporoval a rozvíjal tiež prácu s celou rodinou závislého klienta. Napriek tomu sme sa v rozvoji práce s rodinou so závislým členom posunuli len veľmi málo. Z vlastnej praxe vnímame napr. niektoré resocializačné strediská, ktoré nepracujú s rodinou a ani v tejto práci nevidia žiadny význam a hovoria napr. o rodičoch ich klienta ako o problematickejších, ako je on sám. Musíme podotknúť, že závislosť fungovanie celej rodiny mení a zároveň mení správanie členov rodiny a je nemožné očakávať, že napr. rodič vo svojej naivite a nechote prijať problém dieťaťa bude spolupracujúcim a chápaným, dostatočne tvrdým a zásadovým, ihneď na začiatku procesu úzdravy. V procese práce s rodinou so závislým členom - rodičom, sa možno inšpirovať aj programami na rozvoj rodičovských kompetencií, ktoré sa využívajú v situáciách, kedy je rodina dlhodobo v náročnej životnej situácii alebo ide o rozvod manželstva rodičov.

Ako to teda máme v praxi?

Nemotivovaného závislého klienta nachádzame najčastejšie v teréne. Stretávajú sa s ním sociálni pracovníci pri výmene injekčných striekačiek a aj napriek tomu, že vykazuje navonok nemotivovanosť, je určite motivovaný ku kontaktu. Nie je dôležité, že jeho pohnútky môžu byť egoistické, za účelom osobného profitu.

Posunutie klienta do ďalšej formy liečby je výsledkom dobrých intervencií v teréne, tlaku okolia a jeho udržaniu. Tak dostáva klient možnosť pracovať na svojej motivácii a svoje rozhodnutie abstinovať udržať dlhodobo. Bez dlhodobých stratégií s poznaním motivačných tendencií klienta nemôžeme byť v liečbe úspešní.

ZÁVER

Človek vo svojom živote hľadá jeho naplnenie, šťastie, jeho žiadosť o profesionálnu pomoc naznačuje, že na „čosi“ vo svojom živote nestačí. Ale nech je pomáhajúci profesionál

akokoľvek vzdelaný, rovnako najbližšie a najlepšie klientovi pomôže vtedy, keď si uvedomí, že to pre klienta najužitočnejšie riešenie problému nepozná pomáhajúci pracovník, riešenie pozná klient. Úlohou pomáhajúceho profesionála je pomôcť klientom v nájdení tohto riešenia. A profesionáli pomáhajúcich profesií, tí sú jednými z tých, ktorí môžu svojím dielom aspoň kúsok cesty pri hľadaní životnej naplnenosti človeka sprevádzať. Táto spoločne prejdená časť životnej cesty sa môže stať miestom užitočného stretnutia pre klienta i pomáhajúceho profesionála, stretnutia, ktoré bolo láskavé a teda malo zmysel (Lipner, 2009).

Príspevok vznikol vďaka podpore grantu:

VEGA č. 1/0462/14 pod názvom: Delikvencia mládeže Slovenskej republiky v kontexte vybraných špecifických faktorov - národná self-reportová výskumná štúdia

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

HUNT, N. 2003. *Pokrokové zmysľanie o drogách*. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti - OSF, 2003. 76 s. ISBN 80-9692271-0-8.

KALINA, K. a kol. 2008. *Základy klinické adiktologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. 392 s. ISBN 978-80-247-1411-0.

LIPNER, M. 2009. *Potreba socioterapeutických dovedností v kontaktnej práci*. In. Klíma P. et. al. *Kontaktní práce 2*. Vyd, s. 189-197. Praha: Česká asociácia streetwork. ISBN 978-80-254-4001-8

PAVELOVÁ, Luba. 2015. *Family in the recovery process of an addicted client*. Selected motivational starting points. Србско развојно удружење, Бачки Петровац . 2015, 93 p. ISBN 978-86-80394-03-9

VĚTROVEC, M. 2009. *Práce na motivácii ku zmene správania s klientmi na ulici*. In. Klíma P. et. al. *Kontaktní práce 2*. Vyd, s. 189-197. Praha: Česká asociácia streetwork. ISBN 978-80-254-4001-8

AUTORKA

doc. PhDr. Luba Pavelová, PhD.

Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Šoltésovej 4, 800 00 Bratislava

pavelova@fedu.uniba.sk

0903258378

www.fedu.uniba.sk

RÓMSKE ŽENY A ICH POSTAVENIE V RODINE A KOMUNITE AKO PREDMET VÝSKUMU

Ivan RÁC – Barbora ODRÁŠKOVÁ

Abstrakt: Predkladaný príspevok sumarizuje dáta získané z výskumov realizovaných v oblasti postavenia rómskych žien v slovenskej spoločnosti. Popisuje status rómskych žien spojený s kumuláciou znevýhodnení, ktorým v rôznych oblastiach spoločenského a verejného života čelia a ktoré sú bariérou ich adekvátnej občianskej participácie.

Kľúčové slová: Výskum. Rómske ženy. Kumulácia znevýhodnení. Násilie.

Abstract: The present article summarizes the data obtained from research conducted in the position of Roma women in the Slovak society. It describes the status of Roma women associated with the accumulation of the disadvantages in the different areas of social and public life and face barriers that are adequate to their civic participation.

Key words: Research. Roma women. Accumulation of disadvantages. Violence.

AKTUÁLNY STAV V SKÚMANEJ PROBLEMATIKE

V roku 2009 zrealizovalo kultúrne združenie Rómov Slovenska výskum, ktorého hlavným cieľom bolo zachytiť časť situácie v uplatňovaní a dodržiavaní ľudských práv žien v segregovaných a separovaných rómskych komunitách. Sledovala sa oblasť vzdelávania i trhu práce, pozornosť sa zameriavala na dostupnosť rôznych tovarov a služieb, prekážky, s ktorými sa rómske ženy stretávajú na ceste za svojimi predstavami o živote, ako aj rodovému usporiadaniu v domácej sfére. Výskum sa pokúšal zachytiť podobnosti a odlišnosti v reálnej skúsenosti rómskych žien a mužov, ako aj v postojoch a názoroch na základnú úlohu žien a mužov v spoločnosti. Do výskumu boli zaradovaní rómski muži a ženy zo segregovaných a separovaných osád alebo častí obcí a miest troch krajov Slovenska - Košického, Prešovského a Banskobystrického. Porovnávala sa skúsenosť a mienka 310 dospelých rómskych žien a 308 mužov. V konečnom výskumnom súbore mali svoje zastúpenie rómske ženy a muži z 98 lokalít rôznej veľkosti a typu. Súbor bol rôznorodý z hľadiska stanovených triediacich znakov, v každej skupine mali zastúpenie rozličné modely partnerského spoluzitia a rodičovstva. Jedným z cieľov výskumu bolo zistiť, ako si v neintegrovaných komunitách predstavujú pred vstupom do dospelosti svoj budúci život, nakoľko sa im predstavy darí naplniť a v čom vidia bariéry k vysnívanej životnej ceste.

Ukázalo sa, že snívajú o bežných veciach - spokojný rodinný a pracovný život, pracovné uplatnenie, vlastné bývanie, vzdelanie, finančné a materiálne zabezpečenie. Celkovo boli sny žien konkrétnejšie, viac sa viazali na rodinu a častejšie smerovali k prelomeniu tradičných modelov - o vzdelávaní a pracovnom uplatnení žien i rodinných cykloch a modeloch.

Neintegrované prostredie je k životným plánom celkovo naklonené nepriaznivo, zdá sa ale ešte nepriaznivejšie v prípade rómskych žien. Prekážku naplnenia videli najčastejšie v nedostatku svojho vzdelania a pracovného uplatnenia prinášajúceho finančnú odmenu, ale aj v rodine - pôvodnej, rodičovskej alebo vlastnej. Nasledovalo presvedčenie o bariérach vyplývajúcich z etnickej príslušnosti, spomínali sa zábrany zo strany rodičov i zdravotné problémy. Nenaplnenia snov z dôvodu starostlivosti o deti a rodinu pociťovalo štvornásobne viac žien ako mužov. Ženy tiež uvádzali častejšie prekážky a zábrany zo strany rodičov, ako nesúhlas rodičov s ďalším štúdiom dievčaťa alebo nedostatok financií na zabezpečenie štúdia. Rómske ženy tiež hovorili o nedostatočnej podpore ďalšieho vzdelávania zo strany rodičov, ako aj o zlých rodinných pomeroch, ktoré vynucovali od dievčaťa uprednostniť domácu starostlivosť pred štúdiom a vzdelávaním.

POSTAVENIE ŽENY V KOMUNITE OLAŠSKÝCH RÓMOV

O postavení žien v komunite olašských Rómov realizovala v roku 2014 autorka Šusterová výskum na tému „*K problematike postavenia žien v spoločenstve olašských Rómov v súčasnosti*“. Terénny výskum bol realizovaný v Nitre, v mestskej časti Staré mesto, konkrétne na Kalvárii medzi olašskými Rómami žijúcimi na Borovej ulici, kde sú koncentrovaní v rámci kompaktniejšieho sídelného celku. Ambíciou práce bolo priblížiť a analyzovať postavenie žien v spoločenstve olašských Rómov v súčasnosti. Prostredníctvom materiálu získaného počas vlastného terénneho výskumu, doplneného o poznatky z odbornej literatúry, približuje obraz olašskej ženy žijúcej svoj každodenný život podriadený vnútorným pravidlám a zákonom komunity. Cieľom bolo objasniť problematiku čo najkomplexnejšie, preto jednotlivé časti výskumu obsahujú zistenia a závery vyplývajúce z analýzy výpovedí informátorov rôzneho veku a oboch pohlaví. To by nebolo možné bez poznania „mužského sveta“. Interpretáciu získaných javov sa snažila zasadiť nielen do konceptu „sveta mužov“, ale aj rodiny, ktorej poznanie je zdrojom informácii o normách a hodnotách uznávaných v danom spoločenstve. Rovnako vzorce správania prijaté v rámci rodiny, či celej komunity priamo ovplyvňujú postavenie žien v spoločenstve olašských Rómov. Nemenej dôležité je oboznámenie sa celkovo so skúmanou kultúrou a vyhnúť sa jej interpretovaniu z majoritného, nerómskeho pohľadu. Rozdielne postavenie žien a mužov sa začína prejavovať už v detskom veku, kedy je cieľom rodičov vychovať deti tak, aby ďalej dodržiavali rómske zákony a neskôr sa nimi riadili aj pri výchove svojich vlastných detí. Aj v súčasnosti pretrváva model, podľa ktorého sa o výchovu dievčaťa stará matka, prípadne ďalšie ženy z rodiny. Cieľom je vychovať z nej „dobrú“ manželku a zároveň nevestu. Od dievčaťa vstupujúceho do manželského zväzku je požadované zachovanie panenstva. Na to sa v súčasnosti, rovnako ako u predchádzajúcich generácií prísne dbá a je tomu prispôsobená aj samotná výchova dievčat. Dievčaťu vo veku 12, 13 rokov nie je dovolené samej sa pohybovať po vonku, pričom chlapcov v rovnakom veku sa toto obmedzenie netýka. Naďalej pretrváva nízky vek dievčat pri vstupe do manželstva (v porovnaní s majoritou). V skúmanej lokalite nie je výnimkou, že 15-ročné dievča je vydaté a tým získava status dospelaj ženy – manželky a nevesty.

Dôležitým medzníkom v živote olašskej ženy je nepochybne okamih, kedy sa so slobodného dievčaťa stáva manželka – mladá nevesta (často len v očiach komunity, nie podľa zákonov štátu, ktoré sú v tomto prípade podriadené) a tým pádom vo väčšine prípadov opúšťa rodičovský dom a včleňuje sa do rodiny svojho manžela. Pre mladú nevestu nastáva krátko po vydaji pomerne zložitá obdoba. Jej postavenie (ktoré je nízke, keďže ide o ženu, navyše mladú a pre manželovu rodinu cudziu) vychádza zo skutočnosti, že vo väčšine prípadov nasleduje svojho manžela do jeho rodiny. Jej správanie a konanie podlieha kontrole nielen manžela, ale najmä svokry a svokra, ktorí za nevestu zodpovedajú aj navonok pred celou komunitou. Od nevesty sa vyžaduje zaučenie sa do domácich prác a varenia, poslušnosť a vernosť manželovi. Zmena sociálnej role zo slobodného dievčaťa na vydatú ženu sa demonštruje aj navonok a to vnútorne predpísanými odevnými znakmi, konkrétne nosením dlhých sukni. Ďalším významným medzníkom v živote olašských žien je získanie statusu matka. Tehotenstvo je u rómskych žien vítaný stav, želaný a zároveň očakávaný čo najskôr po svadbe. Bezdetnosť je naďalej považovaná za obrovské nešťastie a za dôvod na opustenie manželky. Pre rodičku, ako aj pre tehotnú ženu platili a dodnes platia zvláštne normy správania sa. Obdobie tesne po pôrode je spojené s niekoľkými obmedzeniami a zákazmi v živote ženy – matky, ktoré súvisia s tým, že dodnes je označovaná za „kútnicu“, teda nečistú. Po uplynutí šestonedelia sa žena vracia k bežným povinnostiam, ku ktorým pribúda starostlivosť o dieťa. Jej správanie naďalej podlieha sociálnej kontrole komunity. Postavenie ženy sa mení viacnásobnými pôrodmi. Tento cyklus sa zavŕši, keď sa najstarší syn ožení a privádza si do domu ženu. Tým žena získava status svokry, ktorej prináležia právomoci uplatňované voči svojej neveste. Pribúdajúcim vekom žena nadobúda životné skúsenosti,

múdrosť a vážnosť. Staršia generácia má vo všeobecnosti v spoločenstve olašských Rómov vyššie postavenie, týka sa to aj žien. Z mnohých výpovedí vyplýva, že o rovnoprávnom postavení mužov a žien nemožno v subetnickej skupine olašských Rómov hovoriť. Boli by porušené základné princípy fungovania ich komunity. Očakávaným ideálom je žena, ktorá sa dokáže postarať o deti, manžela a domácnosť a žije svoj život podľa rómskych zákonov, čo okrem iného znamená, že je poslušná a verná svojmu mužovi a tým mu prejavuje úctu. S nadradeným postavením mužov nad ženami súvisia aj rodové rozdiely pri zaujímaní miesta v rôznom priestore pri rozličných okolnostiach, s ktorými sa žena stretáva vo viacerých situáciách počas celého života. Prísna endogamia a sociálna kontrola je evidentná v živote žien už od detstva. Zárukou dodržiavania vnútorných zákonov a predpisov je okrem samotných Rómov vajda „AnglunoRom“ a inštitúcia rómskeho súdu (Kris). Žena môže byť predmetom takéhoto súdu po vážnom previnení, akým je napríklad nevera (z jej strany). Z výskumu vyplynulo, že medzi pohlaviami, ale aj jednotlivými generáciami sú prísne vymedzené pravidlá slúžiace k tomu, aby jedinec žijúci a postupujúci podľa nich prežil svoj život bez narušenia noriem kolektívu. Postavenie žien v spoločenstve olašských Rómov je odlišné nielen v porovnaní s majoritou, ale aj so subetnickou skupinou dlhodobo usadených Rómov, tzv. Rómov Rumungrov (pozri bližšie Kozubík, 2013). Vedome sa snažia o zachovanie mnohých archaických prvkov, zvykov a obyčají, noriem správania sa, ktoré vychádzajú z vlastných vnútorných zákonov často nadradených nad zákony štátu.

VÝSKUM TRADIČNÝCH VZORCOV V RÓMSKEJ RODINE

Ako veľmi cenné zistenia, ktoré prehĺbili poznanie situácie v uplatňovaní a dodržiavaní ľudských práv rómskych žien, sa javia výsledky realizovanej kvalitatívnej štúdie občianskeho združenia QuoVadis (2012)²⁷. Hlavná pozornosť sa venovala prekážkam, na ktoré rómske ženy narážajú pri (ne)realizácii svojich predstáv o živote vrátane rodového kontraktu či očakávaní v rámci domácej sféry vo vzťahu k rómskym ženám. Kvalitatívny výskum potvrdil, že rómske ženy na Slovensku prináležia k veľmi diferencovaným prostrediam, z ktorých mnohé sú aj v súčasnosti vyznačujú silnými patriarchálnymi štruktúrami. Viaceré zo žien hodnotili svoje okolie ako spoločenstvá založené na princípoch podporujúcich autoritu mužov vo vzťahu k ženám, s modelom rodiny muža ako jediného žiteľa a s obmedzenou deľbou domácich prác a povinností. U širokých skupín rómskych žien patriarchálne štruktúry vstupujú intenzívne do ich životov, a to v rôznych etapách ich životného cyklu – od detstva, cez dospelý život, až po starobu. Zároveň sú aj rómske ženy, ktoré sa takéto rodové určenie pokúšajú narúšať a aj sa im to darí – niekedy s podporou integrácie ekonomickej alebo sociálnej. Zistenia zároveň ukazujú na veľmi rôznorodú situáciu rómskych žien, ich situáciu a postavenie z hľadiska vzťahu dvoch základných životných sfér, domácej a verejnej, ako aj z hľadiska kvality integrácie do jednotlivých oblastí verejnej sféry je veľmi heterogénna a rozdielna. Výskum venoval veľký priestor sledovaniu rodových pomerov v rómskych komunitách, najmä v súvislosti s možným vplyvom na rodový kontrakt v rámci rodín. Väčšina rómskych žien v rozhovoroch skonštatovala prevahu tradičných rodinných vzorcov vo svojom okolí. Život v niektorých komunitách, kde viaceré skúmané ženy žijú, je stále založený na patriarchálnom princípe charakterizovanom mužskou autoritou vo vzťahu k ženám. Rómske ženy svoje komunity zhodnotili ako prostredie, kde kultúrne vzory určujú ženám primárne domácu sféru a „neviditeľné aktivity“ v rámci domácnosti; životy mužov sú podľa nich oveľa viac spojené s verejnou sférou. Sociálna kontrola zo strany komunity sa prejavuje viacerými spôsobmi a podporuje vlastne udržanie *status quo*. Objavili sa zároveň signály o narúšaní tradičných rodových očakávaní a o otváraní priestoru pre ekonomickejšiu a

---

²⁷Do kvalitatívneho výskumu sa zapojili rómske ženy zo segregovaných osád, separovaných častí obcí a miest a ženy žijúce rozptýlene medzi majoritným obyvateľstvom v Banskobystrickom kraji. Celkovo sa výskumne podarilo zaznamenať výpovede a názory tridsiatich žien.

následne aj širšiu integráciu žien do verejnej sféry, dôvodom je veľmi zlá ekonomická situácia rodiny. To zároveň môže prinášať iný typ problémov a bariér: pri zotrvaní rómskych mužov pri tradičných predstavách silnejšiu a nezávislejšiu pozíciu ženy v rámci rodiny nezvládnu, čo môže zhoršiť interakcie a vzťahy v ich rodinách. Rozhovory o domácej sfére a reprodukčnom správaní potvrdili, že nedostupnosť práce pre ženy v rómskych domácnostiach často posilňuje práve patriarchálny vzorec, ktorý vymedzuje verejnú sféru pre muža a domácu pre ženy. U mnohých rómskych žien takéto usporiadanie znamenalo posilnenie závislosti od manžela a pocit straty samostatnosti²⁸. Častým modelom v ich životoch bol model muža ako jediného živiteľa a následná nerovnosť v rozdelení domácich prác. V istých etapách svojho životného cyklu, ale často aj po dlhé obdobie života, rómske ženy vykonávajú rolu matky, gazdinej a manželky než rolu pracovníčky. Stávajú sa hlavnými opatrovatelkami zodpovednými nielen za starostlivosť o deti, ale aj o iných príbuzných a za chod domácnosti. A navyše, mnohé zo skúmaných žien to považujú za prirodzené, pričom úlohu mužov v domácej sfére vnímajú skôr ako pomocnú. Hoci je intenzita zapojenia mužov do domácich povinností v rodinách rómskych žien rozdielna, hlavná starostlivosť zostáva prevažne na pleciah žien, a to aj v prípade ich aktívnej účasti na trhu práce; rodovo vyvážených modelov sa objavilo iba málo. Riešia to často rezignáciou na vzdelávanie či vlastnú pracovnú kariéru so všetkými negatívnymi následkami na ich integráciu do spoločnosti.

Existujú však aj iné modely, ktoré hovoria pre pozitívnejší posun. Mnohé rómske ženy sa vyslovili pozitívne o službách predškolských zariadení. Viaceré z matiek oceňovali skutočnosť, že navštevovanie materských škôl môže mať dôležitý vplyv na integráciu detí do spoločnosti. Zo všetkých účastníčok diskusií však skúsenosť s predškolským zariadením mali iba ojedinelé ženy. Zároveň viaceré zo žien poukazovali na objavujúce sa zmeny v tradičnom rodinnom usporiadaní a rodových vzťahoch; modernizačné trendy a vzorce často spájali tiež s mladšou generáciou – s budúcnosťou svojich detí. Niektoré zo žien sa samé pokúšajú presadiť spravodlivejší rodový kontrakt v rámci svojej rodiny, aj napriek odporu zo strany najbližšej komunity. Pravdou je, že im v tom veľmi často pomáha ich ekonomická integrácia, uplatnenie sa v sfére platenej práce.

VÝSKUM MIERY DOSTUPNOSTI ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI PRE RÓMSKE ŽENY Z MARGINALIZOVANÝCH KOMUNÍT

Pomerne rozšíreným problémom mnohých rómskych žien, pochádzajúcich najmä z marginalizovaných komunít, segregovaných a separovaných osád je dostupnosť zdravotnej starostlivosti. V roku 2003²⁹ Centrum pre reprodukčné práva v spolupráci s Poradňou pre občianske a ľudské práva, slovenskou organizáciou zasadzujúcou sa za ochranu ľudských práv a s Inou Zoon, odbornou konzultantkou na otázky práv menších, zrealizovali výskum na zhromaždenie faktov o ľudských právach, súčasťou ktorého boli hĺbkové súkromné rozhovory s vyše 230 ženami v takmer 40 rómskych osadách na celom východnom Slovensku – v oblasti

---

28 Výsledky výskumu Porubánovej a Filadelfiovej (2012) tento názor potvrdzujú a rozširujú o nasledovné zistenia: Základnou nevýhodou rómskych žien sú domáce povinnosti, ktoré im bránia viacerými spôsobmi v lepšom pracovnom výsledku. Sú príčinou ich úplného vytlačenia z trhu práce alebo im zužujú možnosti výberu a prinášajú výrazné dvojité zaťaženie pri kombinácii úloh v oboch sférach.

Napriek výskytu nových vzorcov správania a rastúcej diferencovanosti mnohé z rómskych žien zhodnotili svoje najbližšie okolie ako prostredie so silnými rodinnými sieťami, s tradičnejším partnerským a reprodukčným správaním a rodovo nevyváženou deľbou práce.

Rómske ženy s rodinnými povinnosťami sa často dostávajú do konfliktu záujmov medzi zodpovednosťou v rámci rodiny, potrebou zvyšovania rodinného rozpočtu, túžbou nadväzovať a udržiavať sociálne kontakty, prípadne túžbou naplniť vlastné kariérne či iné aspirácie.

Ženy v podriadenej pozícii často krát nerozhodujú ani o svojom materstve – o zabezpečení prevencie pred otehotnením, obzvlášť v prostredí, kde je materstvo komunitou vnímané ako základné poslanie ženy.

29Telo i duša. Násilné sterilizácie a ďalšie útoky na reprodukčnú slobodu Rómov na Slovensku. Bratislava: Centrum pre reprodukčné práva, Poradňa pre občianske a ľudské práva, 2003.

s najvyššou koncentráciou Rómov. Medzi témy rozhovorov patrili okolnosti, za ktorých je vykonávaná sterilizácia, zaobchádzanie zo strany zdravotníckych pracovníkov v pôrodniciach a iných zariadeniach pre matky a tehotné ženy a prístup k informáciám o zdravotnej starostlivosti týkajúcej sa reprodukcie. Rovnakým otázkam sa venovali v rozhovoroch s riaditeľmi slovenských nemocníc, lekármi, zdravotnými sestrami, pacientmi, vládnymi úradníkmi, aktivistami a mimovládnymi organizáciami. Výskum odkryl rozsiahle porušovanie ľudských práv, konkrétne reprodukčných práv rómskych žien na východnom Slovensku, medzi ktoré patria:

- vynútené a násilné sterilizácie;
- dezinformácie v záležitostiach reprodukčného zdravia;
- rasovo-diskriminačný prístup k službám zdravotnej starostlivosti a liečbe;
- fyzické a verbálne útoky zo strany poskytovateľov zdravotnej starostlivosti;
- odopieranie prístupu k zdravotnej dokumentácii.

Výskum odkryl jasné a konzistentné príklady správania sa poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, ktorí neberú na vedomie potrebu informovaného súhlasu so sterilizáciou, a ktorí neposkytujú rómskym pacientkam presné a vyčerpávajúce informácie o reprodukčnom zdraví, čo malo za následok porušovanie ľudských práv rómskych žien. Uskutočnili sa hĺbkové rozhovory s vyše 140 ženami, ktoré boli vynútené alebo násilne sterilizované alebo majú dôvodné podozrenie, že boli násilne sterilizované. Približne 110 týchto rozhovorov bolo uskutočnených so ženami, ktoré boli sterilizované alebo majú silné podozrenie, že boli sterilizované po páde komunizmu. Približne 30 zostávajúcich rozhovorov v tejto kategórii sa konalo so ženami, ktoré boli sterilizované počas komunistického režimu v rámci praktík poskytovania finančnej motivácie tým, že podstúpili sterilizáciu. V mnohých týchto prípadoch lekári a zdravotné sestry podávali rómskym ženám zavádzajúce alebo zastráňujúce informácie, aby ich v časovom tlaku donútili k súhlasu so sterilizáciou, ktorá bola vykonaná počas pôrodu cisárskym rezom. Ukazuje sa, že títo lekári niekedy zbytočne a nezodpovedne vykonávali cisárske rezy u rómskych žien, s častí ako zámienuku na ich sterilizáciu. Po dvoch alebo troch cisárskych rezoch lekári rómskym ženám povedali, že je potrebné, aby sa dali sterilizovať, pretože ďalšie tehotenstvo by spôsobilo smrť ich dieťaťa alebo nich samotných. Pre opodstatnenie sterilizácie zdravotnícky personál používal zavádzajúce lekárske výstrahy ako napríklad, „opakované cisárske rezy spôsobujú smrť“. Neboli podávané presné informácie o skutočnom riziku budúcich tehotenstiev ani neboli prediskutované iné možnosti, akými sú napríklad alternatívne antikoncepčné metódy. Tieto zastráňujúce a medicínsky nepresné vyhlásenia umožnili lekárom ženy vydesiť natoľko, že sa podriadili z lekárskeho hľadiska zbytočnej sterilizácii uprostred pôrodu. V iných prípadoch nedostali rómske ženy riadne informácie týkajúce sa sterilizácie a ani neboli pred operáciou informované, že budú sterilizované. V týchto prípadoch získavali lekári alebo zdravotné sestry písomný „súhlas“ so sterilizáciou od rómskych žien až následne, prípadne ich jednoducho o príslušnom zákroku informovali až po jeho vykonaní. V niekoľkých prípadoch boli násilne sterilizované ženy mladšie ako 18 rokov bez súhlasu, ktorý zákon vyžaduje od ich zákonného zástupcu. Mnohým iným ženám dokonca nikdy ani neoznámili, že boli sterilizované; jednoducho ich ponechali v neistote a podozrení, že podstúpili nechcený gynekologický zákrok. Týmto ženám niekedy trvalo roky dokázať, že boli sterilizované, a niektorým sa to nepodarilo vôbec.

ZÁVER

V predkladanom príspevku bolo primárnym cieľom mapovať doteraz realizované výskumy v oblasti postavenia rómskych žien v rodine a komunite. Doposiaľ neexistuje reprezentatívny výskum o skúsenostiach rómskych žien s realizovanou diskrimináciou, násilím a znevýhodneným postavením. V každom prípade sú však dôležitým „odrazovým mostíkom“ pre realizáciu dlhodobých, longitudinálnych výskumov, ktoré by poukazovali na

marginalizáciu a kumuláciu znevýhodnení, ktoré sa bariérou pre dôstojný život najmä rómskych žien žijúcich vo vylúčených komunitách.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0111/15 Násilie páchané na rómskych ženách v partnerských vzťahoch.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Dáta o ľudských právach rómskych žien. 2009. Banská Bystrica: Kultúrne združenie Rómov Slovenska, 2009, ISBN: 978-80-970224-0-2.

KOZUBÍK, M. 2013. *(NE) vinní a dilino gadžo.* Nitra: UKF, 2013. ISBN 978-80-558-0418-7. *Obraz rómskej ženy. Kvalitatívny prieskum participácie rómskych žien na verejnom živote.* 2012. Zvolen: QuoVadis, 2012. ISBN 987- 80-970452-2-7.

PORUBÄNOVÁ, S. - FILADELFIOVÁ, J. 2012. *Kontext a okolnosti vybraných aspektov zdravia a reprodukčného zdravia rómskych žien.* Bratislava: IVPR, 2012. Dostupné na internete:http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2012/Filadelfiova/2259_porubanova_filadelfiova.pdf.

ŠUSTEROVÁ, I. 2014. *K problematike postavenia žien v spoločenstve Olašských Rómov v súčasnosti.* Nitra: UKF, Diplomová práca, 2014.

Telo i duša. Násilné sterilizácie a ďalšie útoky na reprodukčnú slobodu Rómov na Slovensku. Bratislava: Centrum pre reprodukčné práva, Poradňa pre občianske a ľudské práva, 2003.

AUTORI

PhDr. Ivan Rác, PhD.

Ústav romologických štúdií, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva

Kraskova 1, 949 74, Nitra

irac@ukf.sk

<http://www.urs.fsvaz.ukf.sk/>

Mgr. Barbora Odráškova

Ústav romologických štúdií, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva

Kraskova 1, 949 74, Nitra

barbora.odraskova@ukf.sk

<http://www.urs.fsvaz.ukf.sk/>

MOJE, TVOJE PRÁVA – PREVENČIA V CIRKUSE

Pavol ŠČASNÝ – Katarína DEBNÁRIKOVÁ- Mária ŠKORICOVÁ- Róbert TKÁČ

Abstrakt: Príspevok sa venuje predstaveniu činnosti Združenia STORM v programe Cirkus – nízkoprahový klub pre deti a mládež. Rozoberá aktuálny stav klientov programu a ich vnímania ľudských práv. Zároveň predstavuje projekt Čo je moje, to je moje. V závere príspevku je uvedený náčrt jedného stretnutia.

Kľúčové slová: Združenie STORM, CIRKUS, ľudské práva, skupinová práca,

Abstract: This paper focuses on performance activities of the Association in the program STORM Circus - low-threshold club for children and youth. It analyzes the current status of the program's clients and their perception of human rights. At the same time the project is what's mine, it's mine. The end of the article is given an outline of one meeting.

Keywords: Združenie STORM, CIRKUS, human rights, group work

ÚVOD

Združenie STORM vzniklo v roku 2002 registráciou na Ministerstve vnútra Slovenskej republiky. Prevádzkuje viaceré stabilné programy a realizuje osvetovú činnosť pre verejnosť Nitrianskeho a Trnavského kraja.

STEREO – primárna prevencia rizikového správania skupinovú prácou v základných a stredných školách v Nitrianskom a Trnavskom kraji.

KROK VPRED - sekundárna prevencia drogovej závislosti formou terénnej sociálnej práce s užívateľmi drog a s osobami pracujúcimi v sex-biznise v mestách Nitra, Trnava, Sereď.

ZÓNA – kontaktné centrum pre užívateľov drog, osoby pracujúce v sex-biznise a ich blízkych v meste Sereď.

ECHO – preventívna a osvetová činnosť.

1 PROGRAM CIRKUS

Jedným z programov Združenia STORM je aj CIRKUS, zameraný na primárnu prevenciu s neorganizovanými skupinami detí a mládeže v meste Nitra. Svoju činnosť vykonáva v stacionárnych i terénnych podmienkach.

Program CIRKUS pôsobí v Nitre od roku 2007. Zamiera sa na kontaktnú sociálnu prácu s deťmi a mládežou vo veku od 11 do 22 rokov z okolia sídliska Klokočina. Spočiatku bola vykonávaná činnosť len v nízkoprahovom klube, neskôr, v roku 2011 sa rozšírila aj do prostredia klienta a teda vznikol aj terénny program.

Vznik programu reagoval na potrebu kontaktu s neorganizovanými skupinami mládeže, ktoré trávajú svoj voľný čas neefektívne alebo rizikovo. Pracovníci mladým ľuďom ponúkajú alternatívy využívania voľného času, možnosť podieľať sa na tvorbe programu v klube, prichádzať s podnetmi na aktivity, ktoré môžu realizovať spolu za pomoci a podpory pracovníkov. V klube sa realizujú workshopy pre mládež na témy, ktoré ich zaujímajú a na rozvoj kľúčových kompetencií, rôzne spoločenské hry, športové turnaje a umelecké činnosti. Špecifickým a významným prvkom programu je práve jeho maximálna dostupnosť. Vďaka nej sa pracovníci stretávajú s mladými ľuďmi bez rozdielu príslušnosti k pohlaviu, rase, vierovyznaniu a iné, a tiež s mladými ľuďmi s nedostatkom príležitostí.

Cieľom programu je s využitím nízkoprahovej filozofie (filozofia o znižovaní prahov a maximálnej dostupnosti pre cieľové skupiny – anonymita, bezplatnosť a iné) a prístupu Harm reduction (znižovania rizík) efektívne pracovať s mladými ľuďmi, preventívne pôsobiť v oblasti sociálno – patologických javov, vytvárať mladým ľuďom priestor na realizáciu a participáciu na aktivitách tak, aby boli vytvárané s nimi a pre nich. Mladí ľudia v ňom trávajú svoj voľný čas za prítomnosti vyškolených pracovníkov s mládežou. Prostredníctvom ponuky

voľnočasových aktivít vytvárajú priestor na rozhovor o témach, ktoré mladých ľudí zaujímajú a tiež o problémoch, ktoré ich trápia (v rodine, škole, vo vzťahoch s ľuďmi). Prostredníctvom pozitívnej skúsenosti, povzbudzovaním a oceňovaním, vedú pracovníci programu klientov k samostatnosti, zodpovednosti a sebadôvere.

Sídliisko Klokočina patrí medzi najväčšie sídliská na Slovensku. Po rokoch práce s komunitou si uvedomujeme, že stále existujú skupiny detí a mladých ľudí, ktoré nemajú dostatočný záujem a zároveň ani možnosť získať informácie o svojich právach a denne sa stretávajú s rôznymi formami diskriminácie alebo prejavmi intolerancie. Zároveň sú práve vďaka svojmu nepriaznivému sociálnemu prostrediu alebo nezájmu rodičov či iných zodpovedných dospelých často aj tými, ktorí narušujú iným ich práva a prejavujú neznášanlivosť. Na základe týchto zistení sme reagovali na projektovú výzvu Ministerstva zahraničných vecí európskych záležitostí Slovenskej republiky. Projekt sa naopak zameriaval na prácu so skupinami detí a mladých ľudí, ktoré dokážu meniť svoje správanie a byť vzorom pre ostatných svojich rovesníkov. Vytváranie pozitívnych vzorov je neodmysliteľnou časťou úspešnej intervencie v rôznych skupinách. Vďaka nízkoprahovému naladeniu pracovníkov a klubu (zadarmo, anonymita, bezpečie) prichádzajú mladí, ktorí nenavštevujú iné klasické inštitúcie a vytvára sa priestor na rozhovor, zdieľanie názorov, diskusiu a edukáciu.

Projekt ČO JE MOJE, TO JE MOJE bol zameraný na vzdelávanie a výchovu neorganizovaných skupín mládeže v oblasti ľudských práv. V rámci projektu sme realizovali viacero aktivít, kde sme na základe prístupu ľahko dostupnému mladému človeku pôsobili na klientov a približovali im ľudské práva.

Projekt bol rozdelený na 4 hlavné aktivity:

1. Analýza súčasného stavu skúseností s dodržiavaním/nedodržiavaním ľudských práv u detí a mladých ľudí na sídlisku Klokočina. V prvej fáze sme sa zamerali na zisťovanie aktuálneho stavu úrovne informovanosti o téme ľudské práva a v spojení s tým i situáciu súvisiacu s dodržiavaním/nedodržiavaním ľudských práv. Informácie sme zisťovali od detí a mladých pomocou rozhovorov a dotazníku v nízkoprahovom klube CIRKUS, v teréne a v školách v meste Nitra.

2. Priame stretnutia s mladými ľuďmi v teréne a klube. V ďalšej fáze sme sa odvíjali od získaných informácií z predošlej aktivity. V tejto časti sme realizovali 4 činnosti:

workshopy – boli zamerané na odovzdanie teoretických základov prostredníctvom interaktívnych metód a techník prevažne homogénnej skupine klientov. Celkovo sa zrealizovalo sedem stretnutí (diskriminácia, xenofóbia, rasizmus, extrémistické hnutia, šikana, právo na slobodu myslenia a na slobodný názor, právo na život).

kvízy – išlo o vedomostné kvízy, kde boli vždy zahrnuté informácie z workshopov. Klienti sa tak interaktívnou a zábavnou formou vracali späť k téme. Kvízy boli následne spojené s diskusiou, v ktorej sme sa zameriavali na rozvoj kritického myslenia klientov v súvislosti dodržiavaním/nedodržiavaním ľudských práv.

premietanie filmov – jednalo sa o klasické hrané filmy, kde sa príbeh priamo dotýkal ľudských práv. Po filme rovnako nasledovala diskusia o danej problematike a zisťovanie ich pohľadu, názoru na problém.

videoblogy – zachytávali vyjadrenie názoru klienta na niektorú z tém ľudských práv. Vznikali v réžii klientov. Rovnako sa tu vyskytovali i opisy udalostí, v ktorých sa klienti stretli s nedodržiavaním ľudských práv. Videoblogmi mali klienti umožnené vyjadriť slobodne svoj názor alebo negatívnu skúsenosť v rámci danej témy.

3. Deň mojich práv – v rámci dňa otvorených dverí v nízkoprahovom klube CIRKUS bola časť dňa venovaná prezentácii videoblogov, ktoré klienti vytvorili a rovnako sa realizoval ešte záverečný kvíz, kde boli zahrnuté všetky témy z workshopov. Počas tejto aktivity klienti vyhodnocovali, čo sa dozvedeli počas rôznych aktivít a porovnávali si ako vnímali témy predtým.

4. Záverečné vyhodnotenie (víkendová chata) – projekt sa ukončil víkendovou aktivitou, na ktorej sa vyhodnocoval projekt a odovzdávali sa ocenenia. Víkendovej chaty sa mohli zúčastniť len aktívni klienti, ktorí sa počas trvania projektu zapájali do činností a zbierali pozitívne body, pozitívnu spätnú väzbu. Bol to vhodne zvolený spôsob motivácie klientov pri spolupráci na aktivitách. Okrem vyhodnotenia boli na pobyte realizované aj viaceré voľnočasové aktivity.

Vďaka vypracovaniu súhrnnej správy (Ako je to s ľudskými právami?) a prieskumu medzi klientmi sme sa dozvedeli dôležité skutočnosti. Prvou z nich je fakt, že je potrebné hovoriť o ľudských právach a približovať túto tému už deťom od nižšieho veku, aby si uvedomovali jej dôležitosť. Postupnou prácou tak môžu získavať potrebné informácie na vytváranie vlastného názoru. Rovnako i podporovať ich kritické myslenie diskusiami a workshopmi, aby si v oblasti ľudských práv vytvárali svoj vlastný názor. V súčasnej dobe sme svedkami rôznych prejavov proti ľudským právam a slobodám v rôznych formách a práve preto je dôležité dbať na zvýšenú informovanosť hlavne pri deťoch a mladistvých, ktorí sú najviac ovplyvniteľnými svojimi rovesníkmi ale aj pseudoautoritami.

2 ÚVODNÉ STRETNUTIE

Ukážka časti úvodného skupinového stretnutia s témou rasizmus s klientmi programu CIRKUS Združenia STORM.

Neformálne predstavenie, oboznámenie sa s harmonogramom a témami

(Pomôcky: flipchart, fixy)

Postup: Lektor sa predstaví. Môže v krátkosti diskutovať s klientmi na témy. Prečo prišli na skupinu v klube? Čo počuli? Čo im povedali? Čo si myslia, že budú robiť? Následne bude lektor informovať o počte stretnutí, o témach, projekte. Povie, kedy a ako bude prevencia fungovať.

Pravidlá

(Pomôcky: fixy, flipchart)

Postup: Lektor spoločne s účastníkmi stanoví pravidlá. Dôležité je, že:

- možnosť sa kedykoľvek pýtať, hovoriť otvorene a za seba,
- vzájomný rešpekt (názor, tempo),
- zo skupiny sa nevynáša, pravidlo STOP,
- tykanie,
- keď vyjdeš von, už sa nemôžeš vrátiť,
- body (pozitívna spätná väzba) sa odovzdávajú až na konci stretnutia

Zadefinovanie si pravidiel, ktoré sú dôležité pri práci s každou skupinou. Pravidlá sme prispôbili potrebám klubu (nízkoprahová filozofia – anonymita, klient sa môže, no nemusí sa zúčastňovať aktivít a iné) a projektu.

Krátky vstup a vysvetlenie pojmu

(Pomôcky: fixy, flipchart)

Postup: brainstorming k téme stretnutia. Lektor aktívna vyzýva skupinu na zamyslenie sa o téme, čo všetko môže predstavovať rasizmus. Kto sa môže správať rasisticky, komu môže byť ubližované rasizmom. Konkrétne rasistické výroky skupiny (takto prebehne krátke zistenie, kto má skúsenosť s rasizmom, resp. či rozumejú pojmom). Následne lektor vysvetlí pojem s použitím výrokov klientov a doplní teoretickým základom.

Rovnaký štart?

(P: kartičky, lano/špagát/krieda na naznačenie štartu, klobúk/čiapka/vrečko)

Postup: Lektor postaví všetkých účastníkov vedľa seba, za akúsi pomyselnú štartovaciu čiaru. Z klobúka si každý vyberie jednu z kartičiek, na ktorej je napísaná ich osobná rola. Lektor ich

požiada aby nahlas nehovorili, koho predstavujú a požiada ich, aby sa „vžili“ do roly, ktorú majú napísanú na kartičke:

Predstavte si, ako asi vidí a prežíva svet osoba, ktorej opis máte na kartičke. Predstavte si, aké mala detstvo, v akom prostredí asi vyrastala, aké sú asi jej zážitky.

Lektor vysvetlí účastníkom, že teraz začne čítať opis rôznych činností. Ak sa domnievajú, že sa na týchto aktivitách môže osoba, ktorú reprezentujú, zúčastniť bez väčších ťažkostí, nech urobia krok vpred. Ak to tak nemôže byť, nech ostatnú stáť na mieste.

Príklady rolí, ktoré môžu byť použité v skupine (na porovnanie v skupine môžete rozdať rovnaké roly i niekoľkým rovnakým účastníkom):

- mladý muž z Číny trvale pripútaný k invalidnému vozíku,
- 14-ročný Róm vyrastajúci v detskom domove,
- 17-ročná Američanka, ktorej otec je závislý od alkoholu,
- 22-ročný homosexuál z Indie,
- nelegálny afganský utečenec,
- a iné role podľa počtu účastníkov, aktuálnosti a potreby pre danú skupinu.

Príklady otázok, ktoré sa postupne čítajú:

„Kto z vás niekedy vo svojom živote...“

- mal výrazné finančné ťažkosti ... urobte krok vpred,
- si mohol dovoliť „slušné“ bývanie, s telefónom a TV ... urobte krok vpred,
- sa nebojí, že vás na ulici zastaví polícia ... urobte krok vpred,
- a iné, znovu podľa potreby lektora, resp. skupiny.

Diskusia:

Ako sa cítili v predpísanej role? Bolo to príjemné alebo nepríjemné? Prečo? Ako sa cítili tí, ktorí príliš nepostupovali? Čo im napadalo, keď ostatní šli vpred a oni stále ostávali na mieste. Stratili motiváciu? Čo bolo príčinou ich „vylúčenie“? Čo mohli ovplyvniť oni sami a čo už bolo nad ich sily? Ako svoju rolu interpretovali? Ako ostatní vnímali svojich „nepohyblivých“ kolegov? Vnímali, že zatiaľ čo oni idú vpred, niektorí stále prešľapujú na mieste? Kedy sa o nich začali zaujímať?

Porovnajte modelovú situáciu s realitou. Čo všetko môže viesť k sociálnemu vylúčeniu? Cítili ste sa niekedy vylúčení? Domnievate sa, že k tejto situácii došlo na základe nejakého predsudku alebo rasizmu? Aký je rozdiel medzi predsudkom a dôvodom, ktorý oprávňuje nemať niekoho v obľube?

Sumarizácia a spätná väzba

(Pomôcky: žiadne)

Postup: Každý účastník povie jednu pre neho novú informáciu účastníkovi, ktorý sedí oproti nemu. Následne traja dobrovoľníci môžu pozitívne oceniť niekoho iného za konkrétnu vec, činnosť, názor, a tým automaticky udeliť aj body za aktivitu.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

interné materiály Združenia STORM

AUTORI

Mgr. Pavol Ščasný

Združenie STORM

Nedbalova 17, 949 12 Nitra

pavol.stormtt@gmail.com

<http://www.zdruzeniestorm.sk/>

Mgr. Katarína Debnáriková, PhD.
Združenie STORM
Nedbalova 17, 949 12 Nitra
katarina.stormnr@gmail.com
<http://www.zdruzeniestorm.sk/>

Mgr. Mária Škoricová
Združenie STORM
Nedbalova 17, 949 12 Nitra
<http://www.zdruzeniestorm.sk/>

Bc. Róbert Tkáč
Združenie STORM
Nedbalova 17, 949 12 Nitra
robo.stormnr@gmail.com
<http://www.zdruzeniestorm.sk/>

NÁSILIE V INTÍMNYCH VZŤAHOCH MLADÝCH ĽUDÍ

Jana VERNARCOVÁ

Abstrakt: V príspevku sa venujeme problematike násilia v intímnych vzťahoch mladých ľudí (teenage dating violence). Ponúkame prehľad štúdií zahraničného charakteru, nakoľko je v našom prostredí daná téma zatiaľ výskumne neprebádaná. Poskytujeme náhľad do prieskumu realizovaného v rámci preventívnych aktivít v skupine adolescentov.

KLúčové slová: adolescent, násilie, intímne vzťahy

Abstract: The paper deals with the issue of violence in intimate relationships among young people (teenage dating violence). We review the international studies because the research in the topic is poor in our provenience. We provide insight into the survey conducted while the prevention activities within adolescents were realized.

Key words: adolescents, violence, intimate relationships

ÚVOD

Obdobie dospievania je všeobecne sprevádzané okrem biologických a emocionálnych zmien aj výrazným výskytom párových, intímnych vzťahov. Vzťahy s priateľmi sa stávajú dominantnými a sú primárnym bodom pri potrebe o dosiahnutie životnej spokojnosti. Naopak sa počas tohto obdobia násilné správanie môže stať obvyklým spôsobom ako “nadväzovať či udržiavať” (hoci nie zdravé) rovesnícke vzťahy. Obdobie adolescencie ako senzitivne obdobie konštruovania vlastnej identity, konfrontácie hodnôt, postojov a cieľov prezentovaných rozličným sociálnym prostredím so sebou prináša tiež riziko v súčasnosti sastále viac objavujúcej expozície násilia v rôznom kontexte (bitky, urážky, šikanovanie, znevažovanie a i. v rovesníckych skupinách či triednych kolektívoch).

NÁSILIE VO VZŤAHOCH

Násilie v partnerských vzťahoch adolescentov (teen dating violence, relationship abuse, intimate partner violence) je charakterizované ako fyzické, sexuálne, psychické alebo emocionálne násilie v rámci partnerského vzťahu. Môže sa vyskytovať aj v elektronickom/virtuálnom prostredí a tiež sa týka súčasných, ako aj minulých partnerov/partneriek.

Násilie vo vzťahoch prostredníctvom elektronických médií je novým, neprebádaným fenoménom. V každom prípade hrá moderná technológia významnú úlohu v skúmanej oblasti poskytujúc nový (ďalší) priestor pre uskutočňovanie širokého spektra násilného správania na intímnom partnerovi/partnerke a tiež ovplyvňujúc súkromie, autonómiu a bezpečnosť mladých ľudí.

Výskumná literatúra ako i publikované štúdie neoperujú s pojmom násilie vo vzťahoch adolescentov jednotne. Zhoda je evidentná v literatúre, ktorá násilie vo vzťahoch adolescentov prirovnáva k násiliu medzi dospelými ako vzorcu násilného správania slúžiaceho na kontrolu ďalšej osoby. Menšie množstvo výskumníkov zužuje pojem na fyzické násilie. Väčšina však akceptuje, že problém pokrýva kontinuum kontroly alebo dominantného správania jedného z partnerov, ktoré spôsobujú určitý stupeň ublíženia (Wekerle, Wolfe, 1999).

VÝSKUM V SKÚMANEJ OBLASTI

Dokumentovanie výskytu násilného správania v intímnych vzťahoch mladých ľudí je jedným z ústredných bodov výskumu dnešných odborníkov predovšetkým v americkom a anglickom prostredí. Rozsiahle štúdie si všímajú výskyt, druhy, príčiny a postoje k násiliu vo vzťahoch

adolescentov, ale predovšetkým ich skúmajú v kontexte násilia vo všeobecnosti, zisťujú korelácie medzi výskytom násilia v rodine, násilím páchaným na deťoch, násilím v partnerských vzťahoch adolescentov. Výskum ukázal, že násilie v párových vzťahoch medzi adolescentami je významným problémom zasahujúcim do vývinu a zdravia mladých ľudí (Coker et al., 2000, CDC 2006, Serrao, Formiga, 2013.). Násilie vo vzťahu môže negatívne ovplyvniť vývin zdravej sexuality, intimity a identity ako mladí ľudia prechádzajú vo vývine k dospelosti a môže zvýšiť riziko chorôb, slabých akademických výkonov, negatívneho obrazu o sebe, zníženej sebaúcty či pokusov o samovraždu (CDC, 2012). Je známe, že výskyt agresie v tomto období je predstupňom k agresívnemu správaniu neskôr. Štúdie (Lewis, Fremouw, 2001) poukazujú na to, že v prípade výskytu násilia vo vzťahu v dospelom veku je násilná skúsenosť prítomná v prevažnej väčšine prípadov už v intímnych vzťahoch v období dospievania. V mnohých prípadoch je násilné správanie považované za "normálnu" prax v páre (Hird, 2000).

Uvádzaný odlišný výskyt násilia vo vzťahoch adolescentov variuje signifikantne v závislosti od použitej metodológie, definície, a/alebo skúmanej vzorky.

FAKTORY RIZIKA

V množstve výskumov sa prirodzene objavujú správy o snahe identifikovať faktory rizík u adolescentov s násilným správaním. Tieto zahŕňajú individuálne charakteristiky, ako aj skúsenosť s násilím. Väčšina výskumov si všimá fyzické násilie v intímnych vzťahoch, psychickému a sexuálnemu násiliu medzi adolescentami sa venuje menšia pozornosť. Z hľadiska individuálnych charakteristík sa skúma stupeň prebiehajúceho/resp.ukončeného vzdelania a postoj k ženám. Malik et al. (1997) zistil, že u starších adolescentov je vyššia pravdepodobnosť výskytu fyzického násilia oproti mladším adolescentom. Adolescenti, ktorí akceptujú násilie vo vzťahoch v postojovej škále, sú náchylnejší na agresívne správanie v existujúcom vzťahu, signifikantné rozdiely medzi chlapcami a dievčatami sú v tomto prípade prítomné v prospech chlapcov (Foshee, 1996).

Preventívne programy v skúmanej oblasti sa upriamujú špeciálne na redukovanie faktorov zvyšujúcich riziko násilného správania vo vzťahu alebo naopak na posilnenie protektívnych faktorov. Určité faktory môžu zvýšiť riziko výskytu násilného správania v intímnych vzťahoch. Niekoľko štúdií poukazuje na determinanty ako sú rodina, rovesníci, komunita a individuálne faktory. Nedostatok longitudinálnych štúdií, ako aj vysoká intimita subjektívnych výpovedí respondentov a s tým súvisiaca ne/spoľahlivosť dát, môže byť limitujúcim faktorom pri hľadaní faktorov rizika intímneho násilia adolescentov. V mnohých prípadoch ide o vzťah korelácie, nie však vždy o vzťah kauzality.

Frekvencia a závažnosť násilia v intímnom vzťahu adolescentov sa zvyšuje priamo úmerne s vekom. Navyše pravdepodobnosť, že mladý človek je obeťou násilia vo vzťahu stúpa u tých, ktorí : 1.sú alebo v minulosti boli vystavení stresujúcim životným udalostiam alebo vykazujú symptómy traumatických zážitkov, 2.žijú v chudobe alebo sú príjemcami niektorého druhu pomoci, 3.sú vystavení násiliu v rámci komunity alebo v susedstve, 4.participujú na rizikovitom správaní, 5.vstupujú do intímnych vzťahov v nízkom veku, 6.sú sexuálne aktívni pred 16.rokom, 7.objavuje sa u nich problémové správanie iného druhu (záškoláctvo, krádeže), 8.niektorí z priateľov je v násilnom vzťahu, 9.domnievajú sa, že násilie v párovom vzťahu je akceptovateľné, akceptujú mýty o násilí, 10.boli vystavení ubližujúcemu správaniu rodičov, nedostatočným pravidlám, kontroly zo strany rodičov, 11.majú nízke sebavedomie, 12.majú známky depresívnej nálady, 13.nemajú osvojené zvládacie mechanizmy, 14.vykazujú maladaptívne alebo antisociálne správanie, 15.uplatňujú agresívny štýl riešenia konfliktov, 16. majú nízku schopnosť vyhľadávania pomoci (Halpern, Spriggs, Martin, Kupper, 2009).

Významná pozornosť sa venuje diskusii k charakteristikám zdravých / nezdravých intímnych vzťahov.

Zdravé vzťahy zahŕňajú: vzájomný rešpekt, dôveru, úprimnosť, robenie kompromisov, individualitu, efektívnu komunikáciu, kontrolu hnevu, fair play pri konfliktoch, riešenie problémov, pochopenie, sebavedomie, zdravú sexualitu.

Naopak nezdravé intímne vzťahy obsahujú: kontrolu (oblečenia, trávenia času, priateľov, elektronickej pošty), hostilitu, neúprimnosť (klamstvá, zamlčovanie informácií), nerešpektovanie (zosmiešňovanie názorov, spochybňovanie vyjadrení), závislosť, zastrasovanie, fyzické ubližovanie, sexuálne násilie.

PREVENCIA

Náčrt prehľadu literatúry, ktorá sa venuje efektívnosti preventívnych programov v spomínanej oblasti (7 programov, z toho 6 realizovaných na výskumnom základe) sľubuje prítomnosť pozitívnych zmien uskutočnených počas alebo následne po ich realizácii (Avery-Leaf et al., 1997, Foshee et al., 1996, Foshee et al., 1998, Hilton et al., 1998 a i.). Programy primárnej prevencie sú dizajnované s cieľom zvýšenia informovanosti o násilí na ženách, práce v oblasti sexistických postojov, poskytujú informácie o varovných signáloch násillia a zneužívania, o možnostiach a nástrojoch pomoci a predovšetkým zabezpečujú senzibilizáciu k problému. V každom prípade je prevencia realizovaná s vedomím multidimenzionality problému a je prirodzené, že je tzv. behom na dlhé trate.

V rámci preventívneho vzdelávania adolescentov v spolupráci s ďalšími profesionálmi realizujeme v rámci prevencie sociálno-patologických javov sériu prednášok a interaktívnych workshopov. Stretnutí sa zúčastňujú žiaci posledných ročníkov základných škôl a stredoškôláci z Nitrianskeho samosprávneho kraja. V roku 2015 sa súbor preventívnych aktivít niesol pod názvom Moje silné ja, pre rok 2016 je naplánované Životné scenáre – eliminácia násillia. Pre efektívnu prácu nás zaujíma spätná väzba účastníkov, priestor sa ponúka aj pre zber dát.

V našom prieskume tvorilo výskumnú vzorku 309 dievčat, 324 chlapcov, vo veku 12-18 rokov, priemerný vek bol $M = 14.64$. Cieľom bolo poznanie frekvencie, foriem, subjektívne vnímaných príčin a postojov k násilliu vo vzťahoch.

Pre zber dát sme použili vlastný konštruovaný dotazník vytvorený na základe dotazníka CADRI – Conflict in Adolescent Dating Relationships Inventory (Wolfe et al., 2001). Originálna verzia obsahuje 35 položiek, skrátená verzia pozostáva z 10 položiek. Bol vytvorený na hodnotenie násillného správania v intímnych vzťahoch adolescentov práve ako reakcia na neexistenciu meracieho nástroja pre danú vekovú kohortu. Originálny dotazník je rozdelený do 5 oblastí, skúmajúcich faktory: *sexuálne násillie* (napr. Bozkával(a) som ju/ho, aj keď to nechcel(a) - Bozkával(a) ma, aj keď som to nechcel(a), Nútil(a) ma k pohlavnému styku), *vyhrážanie sa* (napr. Vyhrážal(a) som sa jej/mu, že jej/mu zničím veci - Vyhrážal(a) sa mi, že mi zničí veci), *verbálne a emocionálne násillie* (napr. Robil(a) som veci, aby žiarli(a) - Robil(a) veci, aby som žiarli(a), *znevažovanie pred inými* (napr. Ohováral(a) som ju/ho pred jeho/jej kamarátmi - Ohováral(a) ma pred mojimi kamarátmi) a *fyzické násillie* (napr. Hodil(a) som niečo do nej/neho. – Hodil(a) niečo do mňa).

Dotazník je škálovaný od 1 po 4 (nikdy – zriedka – niekedy – často). V úvode dotazníka respondenti uvádzajú, či v súčasnosti sú v partnerskom vzťahu alebo nie, tiež konkretizujú, o aký typ vzťahu ide / išlo v minulosti. Ďalšie otázky zisťujú, kedy začali prvý vzťah, koľko partnerov/partneriek doteraz mali, ako dlho, ako často sa stretávali. Pôvodná, aj nami upravená verzia bola použitá vo forme pre chlapcov a vo forme pre dievčatá.

ZISTENIA

Približne polovica (47%) nami dotazovaných adolescentov uviedla, že sú v súčasnosti (20%) alebo už niekedy boli vo vzťahu (27%). Približne 72% z nich „randilo“ po prvý krát pred 14.rokom. 26% dievčat, 19% chlapcov má osobnú skúsenosť s násilím vo vzťahu, zo strany chlapcov sa vyskytovalo fyzické násilie v 15%, dievčatá používajú fyzické násilie v 28%. Sexuálne násilie uvádza 15% adolescentov, vyhrážanie sa 13%, verbálne násilie 62%, znevažovanie pred inými 36%. V uvedených premenných neboli rozdiely medzi chlapcami a dievčatami signifikantne významné.

V našom šetrení iba 8.6 % respondentov uviedlo, že po násilnom správaní partnera/partnerky vyhľadali pomoc (v poradí: iný rovesník, člen rodiny – mama, súrodenec, otec; iný dospelý, anonymná telefonická alebo internetová poradňa), dievčatá hľadali pomoc častejšie (11%) ako chlapci (5.7%). Rovnako zistenia iných autorov (Light, Monk-Turner, 2009) poukazujú na to, že u chlapcov je vysoko pravdepodobné, že formálnu pomoc nevyhľadajú . To následne spôsobuje prázdne miesto v poznaní príčin, priebehu a následne reakcií, či následkov na násilné správanie zo strany partnerky/priateľky. Medzi tými, ktorí hľadali pomoc, bolo 77.2% tých, ktorí sa obrátili s prosbou o pomoc na priateľov a 48.5% sa obrátilo na dospelých. Približne 24% opýtaných vníma násilie vo vzťahu ako závažný problém, pričom na prvé miesto radia fyzické násilie, menej závažné je podľa nich verbálne násilie.

ZÁVER

Výskumy odhaľujúce príčiny, vzorce a formy párového násilného správania sú v odbornej literatúre relatívne časté, absentuje však poznanie párového násillia špecificky vo veku adolescentov. Násilie signifikantne ovplyvňuje vývin a zdravie mladých ľudí, má dopad na kvalitu partnerských vzťahov v dospelosti a trauma v adolescencii je silným prediktorom ich budúceho správania. Násilie je závažným problémom spoločnosti, ktorému sa však dá predchádzať.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- CDC - Centers for Disease Control and Prevention. National Center for Injury Prevention and Control. (2012). Choose respect community action kit: Helping preteens and teens build healthy relationships. Dostupné na:
http://www.unajauladeoro.com/cd/manuales/choose_respect_action_kit.pdf
- CDC - Centers for Disease Control and Prevention. *Physical Dating Violence Among High School Students—United States, 2006*, Morbidity and Mortality Weekly Report, May 19, 2006, Vol. 55, No. 19. Dostupné na
<http://1800victims.org/packages/ofmlab/kashcms/uploads/user/files/Teen%20Violence.pdf>
- COKER, A.L. et al. 2000. *Severe dating violence and quality of life among South Carolina high school students*. American Journal of Preventive Medicine, 19, p.220-227
- FOSHEE, V. et al. 1996. *Gender differences in adolescent dating abuse prevalence, types and injuries*. Health Education Research, 11(3), 275-286
- HALPERN, C.T. – SPRIGGS, A.L. - MARTIN, S.L. – KUPPER, L.L. 2009. *Patterns of intimate partner violence victimization from adolescence to young adulthood in a nationally representative sample*. Journal of Adolescent Health, 2009, 45, 5, p.508-516
- HIRD, M.J. 2000. *An empirical study of adolescent dating aggression*. Journal of Adolescence, 2000, 23, p. 69-78
- LEWIS, S.F. – FREMOUW, W. 2001. *Dating Violence: A critical review of the literature*. Clinical Psychology review, 21, p.105-127
- LIGHT, D. – MONK-TURNER, E. 2009. *Circumstances Surrounding Male Sexual Assault and Rape: Findings from the National violence against women survey*. Journal of Interpersonal Violence. Journal of Interpersonal Violence. 2009, 24, 11, p.1849-1858

- MALIK, S. et al. 1997. *Community and dating violence among adolescents: perpetration and victimization*. Journal of adolescent Health, 21, p.291-302.
- SERRAO, C. - FORMIGA, N. 2013. "Análise estrutural do inventário do sexismo ambivalente em estudantes portugueses do ensino superior", Encontro Revista de Psicologia 16, 24, p. 9 - 21.
- WEKERLE, C.- WOLFE, D.A. 1999. *Dating violence in mid-adolescence: Theory, significance and emerging prevention initiatives*. Clinical Psychology Review, 19(4), p.435-456
- WOLFE, D.A. et al. 2001. *Development and validation of the Conflict in Adolescent Dating Relationships Inventory (CADRI)*. Psychological Assessment, 13 (2), p. 277-93

AUTORKA

PhDr. Jana Vernarcová, PhD.

Ústav psychologických a logopedických štúdií, Katedra psychológie a patopsychológie

Pedagogická fakulta Univerzity Komenského

Račianska 59, 813 34 Bratislava

vernarcova@fedu.uniba.sk

www.zdruzeniestorm.sk
www.buducnost.eu
www.nitra.sk

tlačená verzia
ISBN 978-80-970667-3-4
EAN 9788097066734

elektronická verzia
ISBN 978-80-970667-4-1
EAN 9788097066741

